

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Dolinšek

Upravljanje etnične različnosti v Franciji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Dolinšek

Mentor: Red. prof. dr. Mitja Žagar

Upravljanje etnične različnosti v Franciji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

*Zahvaljujem se mentorju red. prof. dr. Mitji Žagarju za
nasvete in potrpežljivost pri nastajanju magistrske naloge.*

Upravljanje etnične različnosti v Franciji

V magistrski nalogi raziskujem proces upravljanja etnične različnosti v Franciji. Izhajam iz stališča, da so sodobne družbe pluralne in multietnične ter zaznamovane s številnimi dimenzijami različnosti. Izraz omenjene pluralnosti so najpogosteje različne etno-kulturne skupnosti, ki izražajo zahteve po sprejetju, spoštovanju in javnem priznanju njihove različnosti, kar pa je pogosto videno kot izziv za tradicionalno nacionalno državo in njeno navidezno, ideološko razglašeno homogenost.

Naraščajoča pluralnost in nove razmere v globalnem svetu so zato spodbudile razmislek o razvoju novih družbenih modelov, ki bi omogočali upravljanje naraščajoče kompleksnosti sodobnih družb. V tem kontekstu je nastal tudi koncept upravljanja različnosti, ki naslavlja vse relevantne dimenzije različnosti in asimetrij, pomembne socialne in politične procese v družbi ter podaja načine za njihovo učinkovito upravljanje na demokratičen način. Koncept zajema različne strategije, politike in pristope, ki naj bi zagotavljali, enake možnosti, participacijo in vključenost vseh posameznikov in skupin v družbi.

Na podlagi teoretičnih izhodišč sem razvila teoretičen model upravljanja različnosti, ki vsebuje vse ključne elemente celostnega upravljanja različnosti, pri čemer upošteva širino in večdimenzionalno naravo procesa upravljanja različnosti. Tako je model postavljen v širši družbeni kontekst, upošteva pravne norme, vloge, potrebe in interese vseh relevantnih akterjev ter ključna področja, ki jih strategija upravljanja različnosti mora zajemati.

Model je služil kot analitično orodje za raziskovanje procesa upravljanja različnosti v Franciji. Analiza temelji na kvalitativnem pristopu k raziskovanju izbrane študije primera ter uporabi različnih raziskovalnih metod (družboslovni intervju, analiza strokovne literature, predhodnih raziskav, pravnih dokumentov, časopisnih člankov ter statističnih podatkov).

Raziskava je pokazala, da je Francija kljub mitu o homogeni, enoviti in univerzalni državi v resnici tipična pluralna in multietnična država, ki so jo skozi zgodovino zaznamovali različni vzroki različnosti. Prav zato v Franciji obstaja stalno nasprotje med uradno razglašeno enotnostjo in realno družbeno različnostjo.

Kljub uradnemu zanikanju javnih izrazov etnične različnosti in odsotnosti uradne strategije upravljanja različnosti, je Francija razvila nekatere mehanizme in ukrepe upravljanja različnosti. Realne družbene razmere, zaznamovane z diskriminacijo in socialno izključenostjo pripadnikov različnih etničnih skupnosti, so državo namreč prisilile k upoštevanju kulturne in etnične različnosti pri oblikovanju javnih politik. Mnoge politike s cilji po socialni vključenosti, spodbujanju enakih možnosti, nediskriminaciji in sobivanju sledijo teoretičnemu modelu upravljanja različnosti. Kljub temu bi Francija kot etnično pluralna družba morala razviti celosten pristop k upravljanju različnosti ter boljšo koordinacijo med uveljavljenimi politikami, ukrepi in mehanizmi. Osnova za to je uradno sprejetje etnične različnosti in pluralnosti družbe kot vrednote in realnega družbenega stanja ter dovoljevanje svobodnega in javnega izražanja te različnosti in pluralnosti v družbi.

Ključni pojmi: etničnost, upravljanje različnosti, migracije, manjšine

Ethnic diversity management in France

The thesis researches the process of ethnic diversity management in France. The work is based on the viewpoint that modern societies are plural and multiethnic and marked with different dimensions of diversity. In the society, plurality is typically mirrored in different ethno-cultural communities that express their claims for acceptance, respect, and public recognition of their diversity. These claims, however, are often seen as a threat to the traditional nation-state and its apparent, ideologically proclaimed homogeneity.

The growing plurality and new circumstances in our global world encouraged a reflection on the development of new social models that would enable better management of the increasingly complex modern societies. Emerging from this context was the development of diversity management concept which addresses all relevant dimensions of diversity and asymmetries, relevant social and political processes in the society as well as suggests possible solutions for managing this diversity efficiently and democratically. The concept contains different strategies, policies and approaches in order to ensure equal opportunities, participation and inclusion of all individuals and groups in the society.

Based on the theoretical background, I developed a theoretical model of diversity management that contains all key elements of holistic diversity management but at the same time takes into consideration the width and multidimensional nature of the diversity management process. That is why the model is placed inside a wider social context; it takes into account the legal norms, the roles, needs and interests of all relevant actors and key areas that a diversity management strategy should include.

The model served as a tool for analysis of the diversity management process in France. The analysis is based on qualitative research approach and uses different research methods (non-structured interview, analysis of text books, previous researches, legal documents, articles, statistical data) to analyse the case study.

The research showed that France, despite of the myth of a homogenous, unified and universal state, is a typical plural and multiethnic state that has been marked through its history by different sources of diversity. That is why France has been witnessing a constant contradiction between publicly proclaimed unity and real social diversity.

Despite the official denial of publically expressed ethnic diversity and the lack of official diversity management strategy, France has developed some mechanisms and measures of diversity management. Existing social circumstances marked by discrimination and social exclusion of different ethnic communities forced the state to take ethnical and cultural diversity into consideration when developing public policies. Therefore many policies follow the theoretical model of diversity management in their goals for social inclusion, stimulation of equal opportunities, non-discrimination, and cohabitation. Despite this France as an ethnically plural society, should develop a holistic approach to diversity management and better coordination of the existing policies, mechanisms, and measures. The very basis for this is a public recognition of ethnic diversity and plurality of the French society as a value and as a reality which would also give people permission to publicly express their diversity and plurality.

Key words: ethnicity, diversity management, migrations, minorities

KAZALO

1	UVOD	9
1.1	Raziskovalna relevantnost	13
1.2	Metodološki okvir in hipoteze	15
2	ETNIČNOST	18
2.1	Teorije etničnosti	20
2.2	Pomen etničnosti danes	22
2.3	Etnična različnost	23
2.4	Viri etnične različnosti	25
2.4.1	Manjšine kot vir etnične različnosti.....	25
2.4.2	Migracije kot vir etnične različnosti	26
3	UPRAVLJANJE RAZLIČNOSTI	29
3.1	Koncept upravljanja različnosti	32
3.2	Integracijski okvir	33
3.2.1	Človekove in manjšinske pravice	34
3.2.1.1	Normativno varstvo pravic manjšin	36
3.2.1.2	Normativno varstvo pravic imigrantov	38
3.2.2	Integracija	41
3.2.2.1	Modeli integracije	43
3.2.2.2	Dimenzije integracije	45
3.2.2.3	Imigranti in državljanstvo	46
3.2.3	Politika nediskriminacije	49
3.2.4	Preprečevanje, upravljanje in razreševanje konfliktov	51
3.2.5	Dolgoročne strategije upravljanja različnosti	53
3.3	Teoretični model upravljanja različnosti	55
4	UPRAVLJANJE RAZLIČNOSTI V FRANCIJI – MED ENOTNOSTJO IN RAZLIČNOSTJO	66
4.1	Viri etnične različnosti v Franciji	67
4.1.1	Regionalne kulture.....	68
4.1.2	Imigracija.....	69
4.1.3	Pomen etničnosti in različnosti.....	72
4.2	Relevantni akterji in družbeni okvir upravljanja različnosti	77

4.2.1	Republikanska načela	77
4.2.2	Družbeni akterji upravljanja različnosti	79
4.3	Cilji upravljanja različnosti	82
4.4	Normativni okvir	83
4.5	Institucionalni okvir	87
4.6	Dimenzije upravljanja različnosti.....	91
4.6.1	Človekove in manjšinske pravice	91
4.6.2	Integracija	92
4.6.2.1	Integracijska politika	93
4.6.2.2	Dimenzije integracije	96
4.6.2.3	Politika nediskriminacije.....	101
4.6.3	Preprečevanje, upravljanje in razreševanje konfliktov	105
4.6.4	Vseživljenjsko izobraževanje	107
4.6.5	Trajnostni ekonomski razvoj	110
4.7	Spremljanje in vrednotenje politik, mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti	111
5	ZAKLJUČEK.....	114
6	LITERATURA	125
	PRILOGA A: INTERVJU Z VINCENTOM GEISSERJEM.....	151
	PRILOGA B: INTERVJU Z HUGUESOM ERICOM HOUNKPATIJEM	154
	PRILOGA C: INTERVJU Z AHMEDOM NADJARJEM.....	160
	PRILOGA Č: INTERVJU Z MEHDIJEM HADJEBOM	166
	PRILOGA D: INTERVJU Z ATMANOM ZARKAOUIJEM	172
	PRILOGA E: INTERVJU Z NASSOURDINOM HAIDARIJEM.....	182
	PRILOGA F: INTERVJU S XAVIERJEM BLAISEM	188
	PRILOGA G: INTERVJU Z JEAN-PIERROM CAVALIÉJEM.....	191

SEZNAM KRATIC

CAPDiv – Krog aktivnosti za promocijo različnosti (Cercle d'action pour la promotion de la diversité)

CRAN – Reprezentativni svet črnskih organizacij (Conseil représentatif des associations noires)

ESS – Evropska družboslovna raziskava (European Social Survey)

EU – Evropska unija

HALDE – Visoki urad za boj proti diskriminaciji in za enakost (Haute autorité de lutte contre les discriminations et pour l'égalité)

HCI – Visoki svet za integracijo (Haute conseil à l'intégration)

INED – Nacionalni inštitut za demografske študije (Institut national d'études démographiques)

INSEE – Nacionalni inštitut za statistiko in ekonomske študije (Institut national de la statistique et des études économiques)

MRAP – Gibanje proti rasizmu in za prijateljstvo med ljudstvi (Mouvement contre le racisme et pour l'amitié entre les peuples)

LICRA – Mednarodna liga proti rasizmu in antisemitizmu (Ligue internationale contre le racisme et l'antisémitisme)

OFII – Francoski urad za imigracijo in integracijo (Office Français de l'immigration et de l'intégration)

OVSE – Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

OZN – Organizacija združenih narodov

SE – Svet Evrope

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ZUS – Ranljivo urbano območje (Zone urbaine sensible)

1 UVOD

Sodobni globalni trendi spreminjajo pravila političnega, družbenega in ekonomskega življenja. Migracijski tokovi, pojav novih političnih in družbenih akterjev na nadnacionalni in subnacionalni ravni, prost pretok blaga, storitev in idej, spreminjajoče in hibridne identitete – vse to so dejavniki, ki vplivajo tako na življenje posameznikov kot na delovanje držav, njihovo suverenost in položaj v mednarodni skupnosti. O sodobnih državah pogosto govorimo kot o enonacionalnih in etnično homogenih državah, torej kot o državah, kjer etnične in državne meje sovpadajo. Takšnih držav je v realnosti izjemno malo, večina držav je multietničnih, mnoge vključujejo etnične manjšine in so močno etnično razdeljene¹. Homogenost, simetričnost in hierarhičnost so torej le razglašene in zaželene lastnosti družb, ki izhajajo iz nacionalističnega oz. etnocentrističnega pogleda. Le-ta vzpostavlja (nacionalno) državo kot institucijo, ki stremi h kulturnemu poenotenju prebivalcev na svojem teritorij. Enotnost je utemeljena z različnimi nacionalnimi miti in simboli, kot na primer skupen izvor, teritorij, kultura, jezik ipd. (Smith 1998, 72). Realnost je precej drugačna in je zaznamovana s pluralnostjo in različnostjo.

To nasprotje med ideološko razglašeno homogenostjo in realno različnostjo še poglobljajo sodobni globalni trendi, ki na eni strani stremijo k zmanjševanju razlik med različnimi etničnimi skupnostmi², na drugi strani pa se v času neosebne globalizacije vedno več skupnosti vrača k nacionalnosti in brani lastno identiteto (Kymlicka 1995, 193; Koopmans in drugi 2005, 4). Aktualna kriza je spodbudila ponovno rojstvo etničnega nacionalizma in mobilizacije, verskih fundamentalizmov, ksenofobije in rasizma, za katere smo mislili, da so izginili oziroma postali družbeno nerelevantni. Posledično so nastala različna gibanja, ki jih oblikujejo raznolike skupine. Nekatera gibanja so etnično ekskluzivna in združujejo pripadnike določene etnične skupnosti (na primer domorodna ljudstva, narodne manjšine, etno-kulturne skupnosti), druga pa združujejo raznolike skupine in skupnosti, kot so imigranti, okoljevarstveniki, feministke in drugi. Vse omenjene skupine in skupnosti iščejo sprejetje, spoštovanje in javno priznanje svoje različnosti. Mnogokrat nesprejetje in zanikanje njihove drugačnosti, še posebej njihove identitete, vodi v bolj ali manj nasilne konflikte, ki ne potekajo samo v manj razvitih državah. Tudi zahodne države, kot so Francija, Španija, Velika

¹ Stopnjo različnosti in število obstoječih etničnih skupnosti je težko oceniti. Kymlicka (1995, 1) navaja, da na svetu živi več kot 500 različnih etničnih skupnosti, drugi avtorji navajajo tudi številke 650 (glej Levison 1998) in 800 (glej Fearon 2003, 1). Te skupnosti naj bi govorile med 5000 in 7000 različnih jezikov, večina med njimi ima manj kot 100.000 govorcev. Ne glede na nenatančno oceno je jasno, da je etničnih skupnosti precej več kot suverenih nacionalnih držav, kar podpira tezo o njihovi multietnični naravi.

² Pojem etnične skupnosti je natančneje opredeljen v 2. poglavju.

Britanija, Belgija se srečujejo z uporom etničnih gibanj, rasizmom in nacionalizmom (Smith 1995, 2).

Dejstvo torej je, da je okolje, v katerem živimo, močno zaznamovano z različnostjo in pluralnostjo. V etničnem in kulturnem smislu sta vzroka za različnost dva: obstoj različnih etničnih, kulturnih in jezikovnih manjšin ter migracije. Predvsem slednje so v zadnjih desetletjih povsod po svetu močno pripomogle k potenciranju različnosti.

Različnost, ki je nastala kot posledica migracij in obstoja manjšin, je pogosto videna kot negativna in problematična, saj razbija, s strani nacionalističnih, etnocentrističnih in drugih ideologij, razglašeno homogenost in simetričnost (glej Žagar 2008a, 71, 81). Pluralnost je namreč pogosto videna kot negativen element sodobnih družb, kar prinaša težave številnim etničnim, jezikovnim, kulturnim, verskim in drugim skupnostim, ki si prizadevajo, da bi družbe sprejele njihovo drugačnost. Tako se danes mnoge države srečujejo s številnimi zahtevami različnih manjšin po spoštovanju in priznavanju svoje identitete ter akomodaciji svojih kulturnih in drugih razlik. Posledično to zahteva spremembe ne samo v pravni ureditvi družbe, temveč tudi v njenem obnašanju in mišljenju (glej Kymlicka 1995, 10; Kymlicka 2007, 295).

Predvsem pod vplivom razvoja človekovih ter manjšinskih pravic so se odnosi med državo in etno-kulturnimi skupnostmi v zadnjih desetletjih močno spremenili. Stari modeli homogenih nacionalnih držav z močno asimilacijsko tendenco se počasi, a vztrajno umikajo novejšim pluralnim in multikulturnim modelom upravljanja družbe³. Formalno-pravno je moderna država tista, ki priznava in spoštuje pravice manjšinskih skupnosti ter omogoča prostor za njihovo politično mobilizacijo (glej Kymlicka 2007, 43), čeprav v praksi obstajajo številne izjeme. Koncepti multikulturalizma, celovite integracije in upravljanja različnosti vse pogosteje dobivajo tudi praktične aplikacije in razvijajo pluralne modele upravljanja družb, ki temeljijo na spoštovanju temeljnih pravic, enakosti in kulturnem priznavanju.

Hkrati naraščajoča družbena različnost odpira številna vprašanja, ki se dotikajo pravic imigrantov, domorodnih ljudstev in drugih manjšin, politične reprezentacije manjšinskih skupnosti, integracije imigrantov, spoštovanja in javnega priznavanja njihove kulturne, verske in jezikovne drugačnosti, politike državljanstva, pozitivne diskriminacije itd. Ta in druga podobna vprašanja postavljajo pod vprašaj ključna politična načela, ki so na zahodu veljala vse od oblikovanja nacionalnih držav, še zlasti pa od pomladi narodov v 19. stoletju. Države

³ Aktualne ekonomske in družbene razmere so v zadnjih petih letih omenjeni trend obrnile v negativno smer. V Evropi je tako opaziti porast različnih oblik rasizma, ksenofobije, nestrpnosti in socialne izključenosti, ki je najpogosteje usmerjena proti imigrantom, beguncem ter pripadnikom različnih manjšinskih skupnosti (glej EU Agency for Fundamental Rights 2009, Amnesty International 2013).

morajo tako na eni strani zagotoviti enakost vseh državljanov v pravnem smislu in enotnost države kot politične skupnosti ter spoštovanje različnih kulturno-etničnih izrazov in akomodacijo različnosti na drugi strani. Velik izziv sodobnih držav in celotne mednarodne skupnosti je torej najti moralno opravičljive, politično sprejemljive in dolgoročne odgovore na omenjena vprašanja in izzive (glej Kymlicka 1995, 1).

Francija v svojem uradnem odklanjanju različnosti in uveljavljanju načela enakosti posameznikov še zdaleč ni osamljena, je pa vendarle nekoliko specifična v svojem skrajnem uveljavljanju in zagovarjanju načel univerzalnosti ter enakosti vseh državljanov. Francija je tako še vedno pogosto videna kot primer države, ki je model asimilacijske politike v praksi razvila najdlje in se pogosto omenja kot izjema v sicer splošnem trendu pluralizacije in akomodacije različnosti (Doytcheva 2007, 14; Banting in drugi 2006, 55). Država je v času francoske revolucije uvedla republikanska načela univerzalnosti, enotnosti, enakosti in laičnosti, ki pa jih je v sodobni pluralni družbi težko aplicirati in uresničevati. Dekolonizacija, migracije, procesi globalizacije, mobilizacija kulturnih virov, zahteve partikularnih družbenih skupin so namreč trčili ob tradicionalna republikanska načela in jih postavili pod vprašaj hkrati s francoskim modelom integracije. Kaj je torej tisto, kar v takšnem okolju ohranja nacionalno enotnost francoske družbe, če so nacionalna država in republikanska načela pod vplivom navedenih procesov postavljena pod vprašaj? Kot ugotavlja Lorcerie (2003a, 43), je iskanje odgovorov na zgornje vprašanje v Franciji tako v teoriji kot praksi še zelo na začetku, premislek pa bo potreben predvsem z vidika pluralnosti kolektivnih identitet ter transnacionalnih vezi znotraj francoske skupnosti.

Dejstvo namreč je, da je Francija tradicionalno pluralna država, katere različnost so skozi zgodovino zaznamovale kolonizacija, regionalna različnost in močna imigracija, v zadnjih desetletjih pa se je predvsem slednja še okrepila in posledično pripomogla k povečanju različnosti v državi. Če je bila imigracija v preteklosti ozko videna kot ekonomski fenomen, je v zadnjem času pridobila pomembno politično komponento, kulturna dimenzija imigracije pa je spodbudila resne debate o kulturni enotnosti in nacionalni identiteti francoske družbe. Integracija novih imigrantov je pogosto videna kot bolj težavna v primerjavi s preteklostjo, in sicer zaradi njihove večje kulturne oddaljenosti ter večje odpornosti na kulturne spremembe (Hargreaves 1995, 210). V zadnjem času se javni diskurz krepi predvsem okoli pojmov, kot sta etnizacija države (Badinter 2009, Amselle 2011; Fassin in Fassin 2006, Doytcheva 2007) ter različnost (Geisser 2011; Banniol 2009), čeprav imata oba pojma v francoskem miselnem prostoru izrazito negativno konotacijo.

Najpomembnejše pri vsem tem pa so realne, vsakodnevne posledice naraščajoče različnosti in pluralnosti v francoski družbi. Kot ugotavlja Silverman (1992, 149), je ključni problem francoskega univerzalizma ta, da ni sposoben prepoznati razlik, ki pomembno vplivajo in določajo vsakodnevno življenje ljudi in zaradi katerih so nekateri podvrženi družbeni izključenosti ter diskriminaciji. Tudi Hargreaves (1995, 210) ugotavlja, da so današnji imigranti slabše integrirani v francosko družbo kot v preteklosti, v prvi vrsti zaradi spremenjenih ekonomskih⁴ in političnih razmer v gostiteljski družbi. Rezultati tega procesa so znani – izbruhi nasilja v predmestjih leta 2005, ponavljajoče se burne debate o nošenju verskih simbolov na javnih mestih, slabe ekonomsko-socialne razmere, v katerih živijo imigranti ter njihovi potomci, rasizem in diskriminacija. Vse to so realni problemi, s katerimi se v Franciji srečujejo tako imigranti kot tudi ljudje z imigrantskim poreklom, ki so pogosto francoski državljani, rojeni v Franciji in torej uradno enaki pred in v zakonu. Nekaj takšnih zgodb je opisanih v intervjujih, ki sem jih tekom raziskovanja opravila v Franciji.

Vendar zgodba ni črno-bela in mnogi v francoski družbi vidijo tudi pomemben napredek pri sprejemanju različnosti in možnostih, ki jih družba v primerjavi s preteklimi desetletji ponuja tujcem. Različnost v gospodarstvu dobiva vse bolj pozitiven predznak, v medijih je pojavnost oseb z imigrantskim poreklom vse bolj pogosta, obstoj rasne diskriminacije je uradno priznan in boj proti diskriminaciji postaja glavni cilj politik s področja migracij in integracije, pa tudi na politični ravni se pojavljajo spremembe v smeri akomodacije družbene različnosti. Določeni elementi politike priznavanja različnosti so tako prisotni tudi v Franciji. Vprašanje torej ni več ali, ampak kako upravljati pluralno francosko družbo in kako vanjo integrirati tako raznolike kulturne prakse, kot v Franciji obstajajo. Ključni izziv ni izbira med dvema skrajnostma, univerzalnim republikanizmom ali multikulturalizmom, ampak v izbiri primerne kombinacije obeh modelov, ki bo omogočala razvoj novih oblik upravljanja javnega prostora in bo temeljila na načelih strpnosti, pravičnosti in demokratičnosti (glej Wiewiorka 1997, 43; Khosrokhaver 1997, 150). Nov model upravljanja se bo tako moral soočiti s številnimi izzivi. Kako upravljati notranjo različnost in hkrati ohraniti odprtost navzven v svet? Kako v okviru nacije, ki je v ustavi razglašena za enotno in nedeljivo, sestavljeno iz abstraktnih posameznikov, pustiti dihati vedno močnejšim regijam, dopustiti rabo regionalnih in

⁴ Kot ugotavljajo avtorji (glej Hargreaves 1995, 210–211; Noiriel 1988, 247–293), na medetnične odnose v določeni družbi močno vplivajo ekonomske razmere, predvsem na področju trga dela. V času pomanjkanja delovne sile so imigranti dobrodošli, medtem ko so v času recesije žrtve diskriminacij, in sicer ne glede na svoj izvor. Tako so bili evropski imigranti v Franciji, ki sicer veljajo za kulturno podobne in dobro integrirane imigrante, pogosto obtoženi nezmožnosti asimilacije v francosko družbo v 30. letih prejšnjega stoletja. Podobno so imigranti iz Afrike, Azije in Karibov postali tarča javnih kritik in polemik v 70. letih, ko se je Francija soočila z ekonomsko krizo in posledično visoko stopnjo brezposelnosti.

manjšinskih jezikov ter narediti prostor za imigracije kulture in identitete (glej Verrière 2000, 320)? Prvi korak v to smer je priznanje kulturne in etnične različnosti ter njeno aktivno upravljanje v bodoče.

1.1 Raziskovalna relevantnost

Tema magistrske naloge je aktualna s treh vidikov:

- Z vidika vpliva proučevanja sodobnih trendov, ki povečujejo družbeno različnosti, na sodobno državo, njena tradicionalna načela in vrednote;
- Z vidika proučevanja odzivanja države na naraščajočo etnično različnost, pluralne identitete ter jezikovne, kulturne in verske prakse;
- Z vidika proučevanja aktualnega družbeno-političnega dogajanja v Franciji, ki ga na eni strani zaznamujejo močne politične debate na temo francoskih vrednot, temeljnih načel, nacionalne identitete in zahtev različnih manjšin ter na drugi strani dejansko stanje, s katerim se vsakodnevno soočajo številni tujci, imigranti in ljudje z imigrantskim poreklom.

Kot ugotavlja Mayall (1995, 190) so sodobne države izpostavljene simultanim pritiskom iz vsaj treh smeri: od zgoraj (globalizacija), od spodaj (etnične in lokalne identitete) ter od zunaj (imigracija). Ti procesi so pogosto videni kot tisti, ki spodkopavajo legitimnost in kohezijo moderne države.

Sodobne družbe so namreč zaznamovane z različnostjo in pluralnostjo, zato se vsakodnevno srečujejo s pričakovanji in zahtevami različnih družbenih skupnosti. Državam je pogosto spodletelo, da bi izpolnila družbena in ekonomska pričakovanja manjšinskih skupnosti, kar je povzročilo naraščanje zavedanja o lastni identiteti⁵ in participacije izkoriščanih skupin. V takšnih okoliščinah so imigranti in druge manjšinske skupnosti pogosto videni kot tisti, ki z lastnimi zahtevami po ločenem, a enakopravnem oziroma nediskriminatornem obravnavanju, spoštovanju njihovih kulturnih posebnosti in želje po avtonomiji, izzivajo navidezno homogenost države (Smith 1995, 95, 102). Uveljavljanje takšnih zahtev je glede na prakso evropskih držav zapleten in dolgotrajen postopek, v katerem dominantna etnična skupnost

⁵ Zavedanje o lastni identiteti (v slovenščini se pojavljajo tudi pojmi, kot so (narodna, etnična) zavest ali zavednost) določene skupnosti, ki se v svojih značilnosti razlikuje od drugih skupnosti, je tesno povezano z nastankom države kot politične skupnosti. Država naj bi namreč predstavljala organizacijo oblasti naroda, v kateri ne gre za naključno vsoto pripadnikov države, ampak se le-ti poistovetijo z narodom kot kulturno in politično skupnostjo. Narod tako zahteva pravico, da se v lastni državi razvija in samouresničuje, da si vlada sam in ne priznava tuje oblasti (Schulze 2003, 201). Vendar so ljudje poleg pripadnosti narodu sposobni hkratne lojalnosti več skupnostim, s katerimi se identificirajo, npr. različnim verskim, etničnim ali jezikovnim skupnostim, kar še posebej velja v sodobnem povezanem svetu.

zelo nerada podeljuje privilegije, ki izhajajo iz samega koncepta nacionalne države. Med tovrstnimi privilegiji lahko omenimo vprašanje rabe jezika, prevlado kulturnih in verskih značilnosti dominantne skupnosti v javnem življenju, nadzor nad izobraževalnim sistemom itd. (Rotar 2007, 8).

Različnost in pluralnost sta sicer dejstvi sodobnih družb, vendar sta še vedno videni kot negativni in problematični, saj razbijata ideološko in politično razglašeno homogenost in simetričnost v družbi (glej Žagar 2008a, 71, 81). Francoska družba je tipičen primer takšnega razmišljanja. Navidezno homogenost in simetričnost družbe predstavljajo tradicionalna republikanska načela enakosti, enotnosti in univerzalnosti. Na drugi strani naraščata različnost in pluralnost družbe kot posledica regionalnih razlik in imigracije, ki se je v zadnjih letih še bolj diverzificirala, pojavljajo se zahteve različnih etničnih skupnosti po uveljavljanju enakosti, boju proti diskriminaciji, spoštovanju njihove kulture. Razkorak med navidezno enotnostjo in različnostjo realnega življenja se kaže skozi diskriminacijo, socialno razslojevanje na podlagi etničnih elementov, javne debate in polemike na temo imigrantov, njihove integracije in nacionalne identitete, skozi družbene nemire, celo nasilne konflikte.

Še posebej zaskrbljujoče so bolj ali manj nasilne konfrontacije, ki imajo pogosto etnični predznak. Nasilje mladih v francoskih predmestjih⁶ ter rasistična dejanja in grožnje⁷ so le najbolj odmevni primeri konfliktov. Raziskava Rafaele Dancygier (2010, 23) na temo konfliktov v migrantskih družbah je pokazala, da so večji nasilni dogodki navadno posledica predhodnih manjših nemirov. Tudi v primeru nemirov v francoskih predmestjih se je pokazalo, da so le-ti sledili celi vrsti manjših konfrontacij. Glede na značilnosti etničnih konfliktov⁸, naraščajoč pomen etničnosti v Franciji (Badinter 2009, Amselle 2011), naraščajoč trend diverzifikacije imigrantov v Franciji ter prepletenost omenjenih pojavov s socialno-

⁶ Izbruhi nasilja med mladimi v Franciji so se začeli v drugi polovici 70. let v predmestjih Lyona, v začetku 80. let pa se je fenomen razširil tudi v pariško regijo. Vzroki za nasilje so bili podobni: velika brezposelnost med mladimi z imigrantskim poreklom, občutek brezizhodnosti, ponižanosti, nesprejetja, družbene izključenosti ipd. Državne politike, ki bi zajezile brezposelnost med mladimi in jim omogočile boljšo prihodnost, niso bile uspešne. Konec 80. let je zaznamovala tudi afera glede nošenja muslimanskih rut (prva afera izmed mnogih, ki so še sledile do danes), ki je imigrante še bolj izolirala. V naslednjih letih se je nasilje mladih imigrantov in mladih imigrantskega izvora dokončno zasidralo v francosko družbo in doseglo vrh leta 2005, ko se je nasilje pojavilo v celotni državi (Mucchielli 2011).

⁷ Glede na poročilo Državne komisije za človekove pravice je bilo leta 2009 v Franciji prijavljenih 1026 rasističnih dejanj, od tega 220 nasilnih ter 806 rasističnih groženj (Commission nationale consultative des droits de l'homme 2009).

⁸ Za etnične konflikte je značilno, da lahko nastanejo na vseh ravneh družbenih interakcij, od lokalnega do mednarodnega okolja. Vzrok konfliktov so realne in pomembne razlike med nasprotnimi stranmi glede doseganja zastavljenih ciljev, ki so si med seboj pogosto nasprotujoči, ter boja za omejene vire v družbi. Osnova konfliktov je torej realna in racionalna, pri njihovem zaostrovanju pa imajo pomemben vpliv tudi neracionalni in psihološki elementi, ki otežujejo iskanje rešitve konfliktna situacije (Esman 2004, 3, 88).

ekonomsko problematiko so takšne konfliktne situacije lahko problematične in jih je v prihodnje mogoče pričakovati še več.

Dejstvo torej je, da ima Francija z upravljanjem etnične različnosti v družbi kar precej težav, ki v veliki meri izhajajo iz nepriznavanja različnosti in zavračanja različnih identitet ter njihovih izrazov v javnem življenju. Francija je v tem pogledu še daleč od vzpostavitve ravnovesja med družbeno večino, kakršno razglša nacionalna država, in manjšinskimi skupnostmi ter začetka njihovega sodelovanja in vzajemnega prilagajanja.

Obravnavana tematika je aktualna še posebej z vidika družbenega dogajanja v Franciji v zadnjem desetletju, še posebej od leta 2005 naprej, ko je nasilje v predmestjih pretreslo državo. Omenjena naloga prinaša sistematično analizo pluralne francoske družbe z vidika teorij etničnosti in upravljanja različnosti. Zorni kot raziskovanja je torej precej neobičajen za francosko okolje in je drugačen od obstoječe (francoske) literature tudi zato, ker vrednostni sistem raziskovalke ni prežet z republikanskimi načeli, kar omogoča določeno distanco do omenjenih načel in bolj objektiven pogled nanje.

1.2 Metodološki okvir in hipoteze

Magistrska naloga temelji na kvalitativnem pristopu k raziskovanju, za katerega je značilno poglobljeno raziskovanje z namenom podrobne predstavitve raziskovalnega problema (Ragin 2007, 107). V metodološkem pogledu je namen naloge oblikovati in uporabiti metodološke pristope in raziskovalne metode, ki bodo omogočili poglobljeno razlago, interpretacijo in razumevanje kulturno pomembnih pojavov s področja etničnosti in upravljanja različnosti ter konteksta, v katerem se omenjeni pojavi pojavljajo. Naloga temelji na holistični perspektivi in obravnava raziskovalno tematiko iz različnih vidikov (pravni, politološki in sociološki vidik). Skladno z namenom raziskovanja so bile izbrane tudi ustrezne raziskovalne metode. Zaradi kompleksnosti obravnavane tematike sem se odločila za raziskovanje enega samega primera (študija primera Francije), saj le-ta zaradi svojih zgodovinskih in družbeno-političnih posebnosti predstavlja specifično družbeno okolje, kjer imajo ključni obravnavani pojmi (kot na primer etničnost in različnost) poseben pomen, ki je izrazito pogojen z zgodovinskim razvojem nacije in države. Primer Francije je bil kot enota analize izbran zaradi aktualnosti obravnavane tematike in relativno slabe raziskanosti etnične različnosti v družbi in njenega upravljanja. Še posebej zanimiva je implikacija teorij etničnosti in upravljanja različnosti na študijo primera.

Raziskovanje študije primera temelji na opravljenih intervjujih in analizi strokovne literature, predhodnih raziskav, pravnih dokumentov, časopisnih člankov ter statističnih podatkov. Predvsem pri pridobivanju slednjih sem naletela na težave, saj etnične kategorije, kot sta na primer imigrantsko poreklo in etnična pripadnost, niso zajete v francoske demografske statistike. Prav tako so obstoječi statistični podatki zelo neažurni, zato sem si pri pridobivanju ustreznih podatkov pomagala tudi z mednarodnimi bazami podatkov in ocenami sogovornikov.

Pomemben vir podatkov so bili tudi opravljeni intervjuji. Zaradi raznolikosti sogovornikov in njihovih izkušenj sem izbrala nestrukturiran globinski družboslovni intervju, sem pa predhodno pripravila nabor splošnih vprašanj, katerih namen je bil začrtati smernice pogovora. Do relevantnih sogovornikov je bilo relativno težko priti, in sicer iz različnih razlogov: slabe organiziranosti imigrantskih društev⁹, neodzivnosti (predvsem javne institucije), odklanjanja pogovora o tematiki etnične različnosti, nezmožnosti uskladitve termina razgovora. Izkazalo se je tudi, da je sama tema etnične in kulturne različnosti v delu francoske javnosti še vedno sporna, tako da predstavniki nekaterih organizacij o tej tematiki niso želeli govoriti oziroma so trdili, da s to tematiko nimajo nič. Kljub temu sem opravila osem intervjujev s sogovorniki z različnih področij, od samih imigrantov pa do profesorjev, predstavnikov imigrantskih organizacij, medijev in političnih strank. Intervjuji so potekali v Franciji v septembru 2011 ter februarju in marcu 2012, vsi intervjuji pa so v prilogah priloženi magistrski nalogi.

Ključni cilj raziskovanja je bil ugotoviti, kako se sodobna pluralna francoska družba sooča z etnično različnostjo, kako to različnost upravlja ob hkratni zakoreninjenosti republikanskih idealov enotnosti, enakosti in univerzalnosti ter kako vse to prenaša v vsakodnevno družbeno in politično delovanje.

Za celovito raziskovanje navedenih tematik sem si zastavila tri hipoteze:

H1: Francosko načelno vztrajanje pri republikanskem načelu enakosti vseh državljanov pred in v zakonu močno ovira priznavanje etnične različnosti družbe in sprejemanje etnično-kulturnih značilnosti posameznikov.

H2: Različnost v francoski družbi ni videna kot vrednota oziroma prednost, ampak kot ovira družbeni homogenosti, izraženi v republikanskih načelih enotnosti in univerzalnosti.

⁹ Ta problem se je izkazal kot izredno pomemben in neugoden za raziskovanje. V Marseillu, kjer sem načrtovala največ intervjujev s predstavniki različnih imigrantskih organizacij, so imigranti ter njihovi potomci, v nasprotju z mojimi pričakovanji, zelo slabo organizirani, zato je bilo težko vzpostaviti prvi kontakt z organizacijami oziroma posamezniki.

H3: Obstoječi ukrepi upravljanja različnosti so usmerjeni predvsem v ustvarjanje enotnosti družbe preko procesa asimilacije, ne pa k ustvarjanju pogojev za skupno sodelovanje in spoštovanje.

Naloga je razdeljena na dva dela. V prvem delu je predstavljen teoretični okvir naloge, ki vsebuje opredelitev ključnih teoretičnih konceptov. Predstavljene so teorije etničnosti, vzroki za etnično različnost ter različne komponente in področja upravljanja različnosti, ki so zaradi medsebojne prepletenosti umeščeni v širši integracijski okvir. Na podlagi predstavljenih konceptov sem začrtala teoretični model upravljanja različnosti, ki v nadaljevanju naloge služi kot analitično orodje študije primera.

Drugi del magistrske naloge predstavlja študija primera Francije, ki temelji na aplikaciji teoretičnega modela upravljanja različnosti. Prikazana sta oba ključna vira etnične različnosti v Franciji ter razumevanje konceptov etničnosti in različnosti v francoski družbi. V okviru modela upravljanja različnosti je prikazan splošen družbeni okvir z zgodovinskimi načeli ter ključnimi akterji, ki določajo vrednote, cilje in potrebe družbenega okvirja. Sledi analiza normativnega okvirja, institucionalnega okvirja, posameznih dimenzij upravljanja različnosti ter specifičnih politik, mehanizmov in ukrepov, ki urejajo francosko pluralno družbo. V analizo so z namenom argumentiranja in podprtja raziskovalnih rezultatov vključene tudi posamezne izjave intervjuvancev. Ob koncu naloge sledi razmislek o možni (pre)ureditvi francoskega modela upravljanja družbe ob hkratnem upoštevanju tradicionalnih republikanskih načel ter načel multikulturalizma in koncepta upravljanja različnosti.

2 ETNIČNOST

V ozadju pojavov in procesov, ki jih raziskujem v magistrski nalogi, je pojem etničnosti. Zaradi velikega zanimanja raziskovalcev za proučevanje etničnosti in etničnih odnosov v teoriji obstajajo številni pristopi in opredelitve omenjenih pojmov. Za lažje razumevanje nadaljevanja naloge ključne pojme in koncepte predstavljam v nadaljevanju.

Pojem etničnosti izvira iz grške besede *ethnos*, ki je imela različne pomene. Njihova stična točka je bila »ideja o skupini ljudi ali živali, ki imajo skupne nekatere kulturne ali biološke značilnosti in ki skupaj živijo in delujejo« (Smith 1986, 4). Še danes pojem etničnosti zajema različne definicije in pomene, med katerimi naj omenim predvsem dva. Etničnost lahko označuje skupino oziroma skupnost¹⁰, definirano s pomočjo etničnih značilnosti, kot so na primer jezik, kultura, zgodovina, vera, način življenja, skupen teritorij, miti, solidarnost, občutek pripadnosti itd., ki so skupni članom določene skupnosti in jih prepoznavajo tako oni kot tudi pripadniki drugih skupnosti. Za opis te skupine se uporablja tudi pojem etnične skupnosti. Na drugi strani etničnost izraža etnično identiteto oziroma pripadnost posameznika določeni etnični skupnosti ali skupini (»biti etničen«) (Eriksen 1997, 39; Žagar 1993, 156; Kellas 1998, 6; Hastings 1997, 3; Smith 1986, 32). Ta pripadnost se izraža skozi solidarnost, ki temelji na skupni kulturi, skupnem sistemu mišljenja in praks, jeziku, veri ter drugih elementih (Žagar 1993, 156; Esmann 2004, 28).

Pomembno je poudariti tudi relacijski element etničnosti, saj slednja dobi pomen šele v odnosu do drugih oziroma do druge (etnične) skupnosti. Etničnost je torej vidik družbenega odnosa med posamezniki, ki sebe dojemajo kot kulturno drugačne od predstavnikov drugih skupnosti (glej Eriksen 1997, 39; Esmann 2004, 29). Barth (1998, 15) zato poudarja pomen etničnih mej kot ključnega kriterija za opredelitev etnične skupine in njenega članstva. Etnične meje so namreč osnova za dihotomizacijo »mi« – »drugi« oziroma za določanje skupinske vključenosti in izključenosti. Tisti, ki so na podlagi etničnosti prepoznani kot »drugi«, so pogosto podvrženi diskriminacijam in izključujočim praksam.

Zaradi večje preglednosti v nalogi pojem etničnosti uporabljam v njegovem drugem pomenu, torej kot identiteto oziroma pripadnost določeni etnični skupini, medtem ko omenjeno

¹⁰ Beseda »skupina« v splošnem pomeni več ljudi, ki so v določenem času skupaj (SSKJ 1994). Na drugi strani je beseda »skupnost« bolj opredeljujoča, saj pri tem ne gre le za skupno prisotnost neke skupine ljudi, ampak tudi za njihovo organiziranost in povezanost preko skupnih lastnosti, potreb ali ciljev. Beseda skupnost se torej uporablja v primeru članstva oziroma pripadnosti določeni skupini ljudi (na primer jezikovna, narodna, politična skupnost) (SSKJ 1994). Skladno s to opredelitvijo v nalogi govorim o etničnih skupnostih, manjšinskih skupnostih, narodnih skupnostih.

skupino označujem s pojmom etnična skupnost. Glede na zgoraj predstavljene elemente in faktorje etničnosti ter njihovo relevantnost pri proučevanju primera Francije sem se pri proučevanju etnične različnosti v Franciji osredotočila na naslednje elemente: jezik, kulturo v najširšem smislu, način življenja (tradicije, običaji, vsakodnevne prakse), teritorij¹¹, vero¹² in identiteto. Vsi elementi, razen identitete, spadajo med objektivne faktorje etničnosti. Izbrala sem jih zato, ker jih je zaradi njihove objektivnosti lažje meriti in raziskovati, še posebej v okolju, kot je francosko, kjer konceptu etničnosti niso naklonjeni. Na podlagi terenskega raziskovanja in opravljenih intervjujev sem že omenjenim elementom dodala še identiteto, ki se je izkazala kot pomemben faktor predvsem z vidika pripadnosti oziroma nepripadnosti večinski francoski etnični skupnosti.

Ko govorim o etničnosti, ne morem mimo pojmov, kot so narod, nacija, narodnost. Ključna dimenzija, ki narod ločuje od nacije, je politična. Narod je specifična etnična skupnost na določenem teritoriju s skupno kulturo, jezikom, gospodarskim življenjem in skupno nacionalno identiteto (Žagar 1993, 158). Slednja kot psihološka vez združuje pripadnike naroda, jih identificira s skupnimi miti, zgodovino, kulturo in vrednotami ter jih tako ločuje od nečlanov (Eriksen 1993, 105; Žagar 1993, 160). Narod je tesno povezan z razvojem moderne nacionalne države (glej Žagar 1993, 159; Gellner 2006, 6). Kadar je narod politično organiziran in je njegova zahteva po lastni samoodločbi izpolnjena, govorimo o naciji¹³. Narodnost v tem kontekstu pomeni pripadnost določenemu narodu, nacionalnost pa pripadnost določeni naciji. Oba pojma sta tesno povezana z nacionalno identiteto. V angleškem in francoskem jeziku se pojem nacionalnosti (ang. nationality, fr. nationalité) uporablja tudi kot sinonim za državljanstvo (ang. citizenship, fr. citoyenneté), vendar pa zaradi večje jasnosti v magistrski nalogi omenjena pojma razlikujem.

Etničnost je seveda samo ena od človekovih identitet, kadar pa le-ta postane prevladujoča, je zelo verjetno, da bo predstavljala osnovo za družbeno mobilizacijo (Gurr 2000, 5–6). Prav ta aspekt etničnosti bo pomemben pri nadaljnjem raziskovanju upravljanja etnične različnosti.

¹¹ V Franciji obstaja jasno razlikovanje med celinsko Francijo ter prekomorskimi teritoriji in departmaji.

¹² Kljub načelu laičnosti se je vera pokazala kot pomemben element etnične identitete in posledično pripadnosti večinski francoski etnični skupnosti.

¹³ Skladno s to opredelitvijo v nadaljevanju naloge za primer Francije uporabljam pojem francoska nacija in ne francoski narod.

2.1 Teorije etničnosti

V znanosti so se oblikovale različne teorije etničnosti, ki različno opredeljujejo pojme, kot so etnija, etničnost in narod ter vzroke in časovni okvir njihovega nastanka. Vsem pristopom je skupno to, da je pojem etničnosti povezan z razvrščanjem ljudi v homogene skupine in z odnosi, ki se odvijajo med različnimi skupinami (Eriksen 1997, 34).

Primordializem razume etničnost kot dano, zgodovinsko, globoko zakoreninjeno identiteto, ki je podedovana in zato nespremenljiva. Etnična identiteta se krepi, ohranja in prenaša na nove generacije s pomočjo kolektivnih mitov, spominov, družbenih institucij in praks. Primordialisti trdijo, da so etnične skupnosti nastale v zgodovini, in sicer zaradi okoliščin, ki so posameznike, družine in širše sorodstvo združile z namenom zavarovati se pred skupno grožnjo. Skozi čas so tako skupnosti razvile skupna mišljenja, prakse, religijo, običaje, jezik in institucije, do katerih so člani čutili pripadnost. Te dimenzije so torej neločljiv del človeške narave, tako kot so etnične skupnosti naraven del zgodovine in integralen del človeške izkušnje (Esman 2004, 31; Smith 1986, 12, 154–155; Geertz 1996, 42). Tudi narodi so bili sprva videni kot primordialni, naravno dani in se jih je pogosto enačilo z raso (Smith 2009, 3). Znotraj primordialistične teorije so se razvile različne smeri. Skrajna verzija primordializma trdi, da imamo ljudje etnično identiteto enako, kot imamo jezik, vid ali voh. Ljudje tako po naravi pripadamo fiksnim etničnim skupnostim, tako kot pripadamo družini. Socio-biološka verzija primordializma vidi etnije in narode kot naravne podaljške sorodstvenih skupin, ki so izbrane na podlagi genetske evolucije. Zagovornik te vrste primordializma je bil na primer Pierre van den Berghe, ki etničnost vidi kot razširjeno sorodstvo, etnična čustva pa kot podaljšek sorodstvenih čustev (van den Berghe 1987, 19). Tretja verzija primordialistične teorije pa etničnost razume kot najstarejšo, močno, vseprisotno socialno vez, ki sama po sebi še ne vsebuje emocionalne moči¹⁴, ampak le-to občutijo člani določene skupnosti v danem okolju. Šele člani skupnosti torej pripišejo primordialno kvaliteto svoji etničnosti. To pa ne pomeni, da so etnije statične. Nasprotno, etnije se razvijajo, nastajajo nove ali se združujejo z drugimi etnijami (Smith 1995, 31–33).

Grozote 2. svetovne vojne so spodkopale rasistične in nacionalistične teorije ter tudi primordialistično razumevanje etničnosti oziroma narodov. V 60. in 70. letih so tako začele

¹⁴ Emocionalna moč predstavlja čustvo, ki ga člani določene etnične skupnosti občutijo v danem okolju v odnosu do drugih članov etnične skupnosti (glej Smith 1995, 32). Anderson (1998, 14) v tem kontekstu govori o povezanosti v skupnost, ki jo v mislih nosi vsak član te skupnosti, Renan (2013) pa o duši kot duhovnem načelu, ki povezuje določeno (nacionalno) skupnost.

prevladovati moderne teorije etničnosti. Le-te etnij ne vidijo kot naravne danosti v človeški zgodovini. Prav tako razumejo narode in nacionalizem kot novodobne fenomene, ki so nastali kot produkt modernizacijskih procesov kapitalizma, industrializacije, birokratizacije, urbanizacije, množične komunikacije, razvoja sekularnih izobraževalnih sistemov (Gellner 2006, 24–28; Hobsbaum 2007; Smith 1995, 29; Smith 2009, 19).

Moderne teorije etničnosti hkrati vidijo narode kot realne sociološke skupnosti, ki so sestavljene iz prebivalstva, ki živi na določenem ozemlju in ima določen krog institucij, vlog ter edinstveno kulturo (glej Gellner 1965, Deutsch 1953). Narod je torej specifična skupnost, v imenu katere lahko njeni voditelji mobilizirajo pripadnike te skupnosti (Smith 2009, 7). Narodi so ne nazadnje videni kot skupnost politične akcije. Izgradnja narodov je tako videna kot neločljiv del družbene in politične modernizacije, politična moč pa je potrebna predvsem kot pogoj za ustvarjanje participativne politične skupnosti modernega naroda (prav tam).

Med modernisti ne obstaja skupno stališče glede časa nastanka narodov. Vsi modernisti sicer trdijo, da so narodi moderen fenomen, vendar nekateri hkrati zagovarjajo prepričanje, da so za nastanek modernih narodov in nacionalizma potrebni predhodno obstoječ kulturni material in različni povezovalni elementi, kot na primer teritorij in tradicija države (glej Smith 2009, 7).

Med zagovorniki modernističnih teorij etničnosti kljub vsemu obstajajo nekatere razlike, ki jih povzemam v nadaljevanju. Instrumentalistična teorija razume etničnost kot spremenljivo entiteto, ki se izraža situacijsko in definira subjektivno. Dojemanje realnosti domorodcev je torej tisto, ki ustvarja in definira etnične meje in etnične odnose (van den Berghe 1991, 83). Etničnost je torej samo ena od možnih oblik povezanosti članov določene skupnosti. Skozi zgodovino so se namreč oblikovale različne kolektivne identitete (družina, spol, razred, etnična pripadnost), med katerimi se posameznik premika in med katerimi izbira. Etnije niso zakoreninjene v človeški naravi in zgodovini, ampak se stalno spreminjajo. Hkrati etničnost predstavlja zbir simbolnih vezi, ki jih racionalni posameznik uporablja za maksimiranje svojih ciljev, kot so varnost, ekonomsko blagostanje, družbeni položaj in podobno. Simboli so pomembni pri oblikovanju skupnih virov, definiranju mej in pri dajanju smisla ljudem (Smith 1995, 30–31). Primarna funkcija etničnih skupnosti je torej pomoč posamezniku pri doseganju omenjenih ciljev, etničnost pa je pri tem uporabljena predvsem v za maksimiranje ekonomskih in političnih interesov (Esman 2004, 32; Smith 1986, 9–10).

Med sodobne teorije etničnosti spada tudi konstruktivizem, ki razume etničnost kot družbeni konstrukt oziroma iznajdbo človeške domišljije, ki sama po sebi nima objektivne realnosti, ampak njene realnosti oblikujejo in jih zamišljajo relevantni subjekti. Kljub temu, da je etničnost namišljena, pa je za posameznike realna v toliko, kolikor jo sami dojemajo in

obravnavajo kot realno in pomembno. Etnične skupnosti so torej začasne in prehodne, saj imajo posamezniki lahko več identitet, med katerimi prehajajo. Etnične skupnosti, kot so narodi, so prav tako sodoben in ne zgodovinski pojav, ki služijo praktičnim in spremenljivim potrebam (Esman 2004, 34). Med konstruktivisti velja omeniti Benedicta Andersona in njegovo teorijo o narodih kot zamišljenih političnih skupnostih, ki so nastali kot posledica modernizacije družbe, predvsem v smislu pojava tiskarskega kapitalizma in tiska, ki je omogočil širjenje nacionalne zavesti (Anderson 2007, 48–49).

2.2 Pomen etničnosti danes

Koncept etničnosti je aktualen še danes in je pomemben pri razumevanju izgradnje sodobnih narodov in sodobne družbe. Nacionalizmi so v procesu izgradnje sodobnih narodov uporabljali elemente etničnosti, predvsem jezik, religijo, kulturo, običaje, politični spomin, skupen izvor (Smith 1986, 24, 28; Rizman 1990, 83; Hobsbawm 2007, 78; Kellas 1998, 37) z namenom doseganja nacionalne integracije oziroma izključevanja tistih, ki ne pripadajo njihovemu narodu. Etničnost tako še danes v mnogih državah ostaja družbeno pomemben kriterij pri vključevanju v narodno skupnost (Žagar 2008b, 308). Rezultat vseh teh procesov pa je današnje razumevanje nacionalnih držav in sodobnih narodov kot kulturno homogenih in skladnih entitet (Smith 1995, 86; Žagar 2008b, 308), ki se navadno izraža v konceptu (eno)nacionalne države.

Na drugi strani je današnji svet zaznamovan z globalnimi trendi, ki naj bi vodili v soodvisnost, uniformnost, erozijo suverenosti, avtonomije in legitimnosti države, nastanek kozmopolitske kulture, svetovne ekonomije, globalne civilne družbe. Da temu ni tako, so prepričani številni skeptiki, ki vidijo sodobne spremembe predvsem v smeri internacionalizacije, nastanka medvladnih struktur, ponovnega oživljanja nacionalizma in nacionalnih identitet (Held in McGrew 2003, 38; Hedetoft 1999, 73). Dejstvo namreč je, da nacionalne države ostajajo edina privilegirana in priznana struktura političnega organiziranja v mednarodni skupnosti (Rizman 2008, 3, 26; Smith 1995, 104), narodi s svojo nacionalno kulturo in identiteto pa ostajajo pomemben vir etnične in politične motivacije ter prevladujoča identifikacijska in mobilizacijska sila (Held in McGrew 2002, 29; Smith 1995, 15).

Nasprotno od pričakovanj se danes torej krepijo različni izrazi nacionalizma, etnične mobilizacije in ksenofobičnih gibanj, saj se vedno več različnih družbenih skupin v času neosebne globalizacije vrača k nacionalnosti in brani lastno identiteto (Kymlicka 1995, 193; Koopmans in drugi 2005, 4). Svet je v zadnjih letih priča ponovnemu rojstvu etničnega nacionalizma, verskih fundamentalizmov in skupinskih nasprotovanj, kljub globalnim

trendom pa smo se znašli sredi konfliktov glede politične identitete in etnične fragmentacije (Smith 1995, 2).

Posledično se krepijo etnične identitete in zahteve po priznavanju teh identitet ter akomodaciji kulturnih razlik. Domorodna ljudstva, narodne manjšine, etno-kulturne skupnosti, imigranti ter druge skupine iščejo priznavanje in spoštovanje svoje drugačnosti in različnosti. Nesprejetje njihove drugačnosti lahko vodi tudi do bolj ali manj nasilnih konfliktov, ki niso omejeni samo na nerazvite države (Smith 1995, 2; Doytcheva 2010, 3; Kymlicka 1995, 10).

Primer takšnega dogajanja lahko najdemo nedaleč. Razpad velikih multietničnih držav v Evropi konec 80. let je spodbudil etnično mobilizacijo in nacionalizem ter v političnem diskurzu prinesel novo izražanje nacionalnih interesov, etničnih problemov ter zahtev po večji avtonomiji posameznih skupnosti, zaščiti manjšin in neodvisnosti (glej Žagar 2007, 15). Razvoj in posledice nadaljnjih dogodkov so znani, vprašanje pa je, česa smo se iz takratnega dogajanja naučili za upravljanje etnične in kulturne različnosti v prihodnje.

2.3 Etnična različnost

Moderni svet torej ni svet homogenih nacionalnih držav, ampak je zaznamovan z različnostjo in pluralnostjo. Dimenzij različnosti je veliko – od demografskih in kulturnih, pa do ekonomskih, geografskih ter drugih. V nadaljevanju naloge bom zato opredelila etnično dimenzijo različnosti ter njene vire oziroma izvor.

Nekateri avtorji etnično različnost uvrščajo znotraj širšega pojma kulturne različnosti¹⁵ (glej Parekh 2006, Young 1979), zaradi večje jasnosti pa jo bom sama opredelila ločeno. O etnični različnosti lahko govorimo takrat, kadar sta vsaj dve etnični skupnosti, ki se med seboj razlikujeta v etničnih elementih (kultura, vera, jezik, miti, sistem mišljenja, identiteta, izvor), prisotni na določenem (političnem) območju (Esman 2004, 3). Izvorov etnične različnosti je veliko, od migracij pa do premikanja državnih mej in nastajanja novih držav. Glede na dejstvo, da v primeru večine držav etnične in državne meje ne sovpadajo in je posledično večina držav multietničnih, lahko govorimo o etnični različnosti kot o zelo razširjenem pojavu.

¹⁵ Parekh (2006, 3–4) loči tri najpogostejše oblike kulturne raznolikosti. Prva zajema skupine z nekonvencionalnimi življenjskimi stili, prepričanji in praksami, ki pa sicer v veliki meri delijo večinski sistem vrednot in pomenov. Druga oblika kulturne raznolikosti zajema člane družbe, ki so kritični do nekaterih kulturnih načel ali vrednot prevladujoče kulture in si prizadevajo za spremembe le-teh. Tretja skupina zajema različne skupnosti, ki živijo v skladu z lastnimi sistemi prepričanj in praks. Skupina zajema imigrante, različne verske skupnosti, domorodna ljudstva, narodne manjšine in druge. Na drugi strani Young (1979, 47–48) kulturno raznolikost razdeli na etnično, rasno, versko, kastno in regionalno.

V sodobni družbi sta pluralnost in različnost pogosto negativno sprejeti. Prevladujoč javni diskurz namreč še vedno povečuje enotne, simetrične in hierarhične modele ter institucionalne strukture. Še posebej je etnična različnost problematična v okviru diskurza o nacionalni državi, v povezavi s katero se pojavljata prepričanji o homogenosti ter etnični nevtralnosti držav. V obeh primerih gre za kulturno-politični mit, ki je precej daleč od realnega stanja.

V sodobni družbi je prevladujoč koncept nacionalne države, ki predpostavlja etnično homogenost, en uradni jezik ter skupno kulturo in zgodovino. Takšna država je videna kot temeljno načelo in koncept družbene organizacije sodobnih družb in orodje za doseg nacionalnih interesov (Žagar 2007, 18; Žagar 2008b, 308; Smith 1995, 86). V tem okviru so zahteve različnih skupin (domorodnih ljudstev, narodnih manjšin, etno-kulturnih skupin, imigrantov, okoljevarstvenikov, feministk) po sprejetju, spoštovanju in javnem priznanju njihove različnosti videne kot potencialne ovire omenjene homogenosti. Hkrati tudi procesi migracij in obstoj etničnih, jezikovnih, kulturnih in drugih različnosti razbijajo navidezno enotnost in simetričnost, zato so videni kot negativni in problematični (glej Žagar 2008a, 71, 81). Mnogi avtorji (glej Kymlicka 1995, 10; Kymlicka 2007, 295; Parekh 2006, 2) ta nasprotja imenujejo tudi »*izziv multikulturalizma*«, s katerim pa se mnoge države težko soočajo, saj prej omenjene zahteve manjšin ogrožajo njihovo tradicionalno predstavo o enotni in homogeni nacionalni državi ter načenjajo občutek varnosti.

Kakor sodobne nacije in njihove države niso homogene, prav tako niso etnično nevtralne, saj že sam koncept nacionalne države temelji na institucijah, kot so uradni jezik, skupna zgodovina, državni prazniki, temeljne vsebine kurikulumov ipd. Omenjene institucije že po sami vsebini niso etnično nevtralne, ampak izražajo identiteto in podpirajo potrebe dominantne skupnosti (Roter 2009, 38–39; Kymlicka 1995, 108; Bauböck 2005, 90–91; Schnapper 2002, 183). Tudi Taylor (1994, 52) vidi problem sodobnih liberalnih družb predvsem v tem, da so odsev ene dominantne kulture in zato predpostavljajo enake pravice za vse, priznavajo pa le zelo omejeno različnost kulturnih identitet (Taylor 1994, 43).

Vprašanja kulturnih pravic manjšin, narave kolektivnih pravic, trajnosti oziromačasnosti kulturne različnosti, večkratnega državljanstva, zagotavljanja kulturne različnosti in hkrati politične enotnosti torej pomenijo velik izziv za tradicionalno nacionalno državo in njen mit o homogenosti. Kot bomo videli v nadaljevanju, se sodobni trend odvija v smeri povečevanja in ne zmanjševanja različnosti, zato se odgovor na zgornja vprašanja skriva v razvoju novih,

pluralnih modelov upravljanja družbe, ki bodo spoštovali različnost in bodo sposobni akomodirati zahteve različnih etno-kulturnih skupin.

2.4 Viri etnične različnosti

Večina sodobnih držav je multietničnih, saj njihove etnične in državne meje ne sovpadajo, na njihovem ozemlju pa bivajo različne etnične, jezikovne in narodne manjšine (glej Smith 1995, 86). Različnost v svetu narašča, tudi viri različnosti so zelo raznoliki. Kljub temu je mogoče opredeliti nekaj ključnih vzrokov te različnosti. Avtorji kot dva najpogostejša vira različnosti v sodobnih državah navajajo obstoj različnih narodnih, jezikovnih ali etničnih manjšin ter migracije (glej Kymlicka 1995, 24; Turton in González 2000, 11; Esmán 2004, 52–53). Oba vira odpirata številna vprašanja in na novo definirata odnose med manjšinskim in večinskim prebivalstvom, med državo in manjšinsko skupnostjo. Oba omenjena vira različnosti sta značilna tudi za Francijo, zato ju bom v nadaljevanju natančneje predstavila.

2.4.1 Manjšine kot vir etnične različnosti

Skozi zgodovino so manjšine nastajale predvsem z osvajanjem in priključevanjem novih ozemelj (Esmán 2004, 52), na položaj manjšin pa je vplival tudi zgodovinski proces nastajanja narodov. V Evropi so se manjšine znašle v okviru relativno stabilnih državnih meja, kjer se je, kot že rečeno, nacionalna država uveljavila kot koncept in idealna oblika politične organiziranosti. Močne države s centralizirano birokracijo so načrtno uresničevale politike oblikovanja narodov, kar je pomembno zmanjšalo možnost manjšin, da bi oblikovale svoje nacionalne države. Manjšinsko vprašanje je bilo pogosto videno tudi kot potencialna grožnja mednarodnemu miru in stabilnosti. Ti procesi ter samopercepcija posameznih narodov sta v veliki meri pripomogla k problematiziranju manjšin. V moderni nacionalni državi so manjšine tako pogosto pojmovane kot destabilizacijske sile in kot potencialna grožnja državni stabilnosti (Stavenhagen 1996, 2; Roter 2009, 47; Koenig in Guchteneire 2007, 4). Tudi zato (ali predvsem zato) mednarodno-pravna definicija narodne manjšine še vedno ne obstaja (glej Roter 2007, 10).

Na nastanek manjšin je močno vplival tudi proces nastajanja narodov. V Zahodni Evropi prevladuje državljanski model nacije, ki obsega vse državljane neke države in ta model postavlja nasproti državo ter vse druge skupnosti s posebno identiteto, drugačno od večinske. To pomeni, da bo imela vsaka skupnost z lastno identiteto, ki je drugačna od tiste, ki jo

priznava in promovira država, težave pri ohranjanju svojih posebnosti. V okviru državljanskega modela naroda tako ni prostora za posebno skupinsko identiteto, čeprav državljanski model dopušča etnično različnost posameznikov. Najbolj značilen primer takšnega zanikanja manjšin je Francija.

Po drugi strani je za vzhodnoevropski oziroma etnični model naroda, ki narod pojmuje kot etnično skupnost, v katero so posamezniki povezani s skupnim jezikom, kulturo, navadami, običaji, vero, značilno izključevalno nagnjenje do manjšin, ki živijo v isti državi, hkrati pa članstvo naroda ni omejeno z mejami nacionalne države. Članstvo v določeni skupnosti je vnaprej določeno z etničnostjo posameznika, zato prehod iz ene skupnosti v drugo ni mogoč oziroma je problematičen. Posledično sta dominantna etnična skupnost v eni državi ter manjšinska etnično sorodna skupnost v drugi državi tesno povezani. Večinska skupnost lahko pomaga manjšinski pri ohranjanju identitete, vendar je ta pomoč lahko razumljena tudi kot vmešavanje v notranje zadeve držav (Roter 2009, 41–42).

Manjšinske skupnosti so zelo heterogene in raznolike. Razlikujejo se glede na svojo velikost, položaj, moč, kulturno-etnične značilnosti, pomembno merilo za njihovo razvrščanje pa je pogosto avtohtonost oziroma zgodovinska prisotnost. Komac (2002b, 17) tako razlikuje med:

- klasičnimi narodnimi manjšinami¹⁶, ki so nastale v procesu izgrajevanja nacionalnih držav;
- manjšimi narodi, ki bolj ali manj v celoti živijo v okviru določene države (npr. Baski, Škoti, Valižani, v Franciji pa Bretonci, Korzičani);
- razpršenimi narodnimi skupnostmi (Romi) in religioznimi manjšinami (Židje);
- domorodnimi populacijami (Laponci, Eskimi).

2.4.2 Migracije kot vir etnične različnosti

Drugi in danes najpomembnejši vir etnične različnosti so migracije. Migracije so in bodo tudi v prihodnje pomemben element političnega življenja v zahodnih demokracijah. Po ocenah Mednarodne organizacije za migracije (2010, 115) je bilo v letu 2010 na svetu 214 milijonov migrantov ali 3,1% svetovne populacije. Migracije povzročajo kulturno in družbeno različnost gostiteljskih družb, posledično pa se veča tudi število pravnih statusov med člani posamezne družbe (Aleinikoff in Klusmeyer 2001, 2). Tudi imigranti, tako kot člani manjšinskih

¹⁶ Narodne manjšine so tiste, ki tradicionalno prebivajo na ozemlju druge države in imajo z njo dolgotrajne in trdne vezi, hkrati pa ohranjajo posebne etnične, kulturne, verske ali jezikovne značilnosti ter skrbijo za ohranjanje lastne identitete, kulture, običajev, vere in jezika (Parlamentarna skupščina Sveta Evrope 1993).

skupnosti, s svojo drugačnostjo pogosto zarezajo v navidezno homogenost nacionalnih držav. Imigracija je namreč postavila pred preizkušnjo ključna načela nacionalne države: suveren nadzor nad zunanjimi mejami, urejanje dostopa do državljanstva ter nacionalno identiteto. Imigranti so pogosto videni kot tisti, ki ogrožajo splošno varnost ter specifično kulturo in identiteto gostiteljskih družb. Posledično so številni izgubili zaupanje v lastno identiteto in nadzor nad lastno usodo, hkrati pa se do sedaj še ni vzpostavila nobena nadnacionalna entiteta, ki bi služila kot sidro za kolektivno identiteto (Koopmans in drugi 2005, 4; Castles in Miller 2009, 16; Smith 1995, 109; Žagar 2008b, 314).

Vzrokov za migracije je veliko, od želje migrantov po boljšem življenju in ekonomskih potreb na trgu dela, pa do splošnega večanja družbe. Fenomen migracij, predvsem v smeri razvitih držav, ni nov, se je pa močno radikaliziral v zadnjem času. Radikalizacija poteka z vidika spreminjanja narave migracij in z vidika prevzemanja njihovega novega pomena. Mešanje različnih populacij namreč spreminja vsebino teritorialne navezanosti in odpira množični kozmopolitizem, ki na drugi strani podeljuje sodobnosti multikulturen značaj. Novi vzorci mednarodnih migracij so povzročili tudi zabris tradicionalnih kategorij migrantov, ki so služile kot osnova za migracijsko politiko držav. Spremembe, ki se dogajajo, torej niso samo instrumentalne, ampak imajo tudi pomembne kulturne in politične posledice. Lahko bi rekli, da gre za transformacijo družbenih odnosov (Bastienier 2001, 64–65; Turton in Gonzalez 2003, 12).

Tudi v Evropi se omenjeni procesi odvijajo že več desetletij, vendar brez sistematičnega urejanja. Imigrantske države so ignorirale dogajanje, njihove vlade in prebivalci nikakor niso sprejeli objektivnega dejstva o naraščajočih globalnih migracijskih tokovih. Sprvačasni delavci so postali trajni imigranti¹⁷, njihova aktivnost, potrebe, zahteve in družbeni učinki pa so presegli ozke ekonomske okvirje. Zahodnoevropske države so tako postale imigrantske države večinoma nenamenoma in v nasprotju z eksplicitno voljo večine prebivalstva in političnih elit (Hollifield 1992 v Koopmans in drugi 2005, 1; Castles 2002, 1145). Države so se dolgo otepale uradnega priznanja¹⁸, da so vendarle postale imigrantske države. Hkrati so

¹⁷ Castles (2002, 1143) ta prehod pripiše spremembi migracijskih modelov. Sprva je namreč prevladoval začasni model (ang. temporary migration model), za katerega je bila značilna začasna naselitev imigrantov v gostiteljski državi in ohranjanje stika z državo izvora. Kasneje je začel prevladovati naseliteni model (ang. settler model), v skladu s katerim so se imigranti postopoma vključili v ekonomske in družbene odnose, oblikovali družine in se sčasoma asimilirali v gostiteljsko družbo.

¹⁸ Uradna Nemčija je tako še leta 1998 trdila, da ni država imigracije, čeprav je v 90. letih Nemčija postala najpomembnejša svetovna destinacija za imigrante (Koopmans in drugi 2005, 1). Podobno velja tudi za Nizozemsko, ki se je sicer že zgodaj odprla globalizacijskim tokovom, vendar pa je nizozemska vlada šele ob prehodu v novo tisočletje priznala, da je postala država imigracije (Lechner 2002, 16).

nekdaj emigrantske države so postale države imigracije (npr. Španija), močno se je povečal tudi delež ilegalnih imigrantov ter prosilcev za azil. Rezultat vseh omenjenih procesov so družbene in kulturne spremembe brez primere (Castles 2002, 1145). Glede na trenutno krizo in odsotnost globalne strategije upravljanja migracijskih tokov lahko v prihodnje pričakujemo še obsežnejše migracijske tokove kot v preteklosti (Bastenier 2001, 65; Kovač 2003, 43–44; Turton in Gonzalez 2003, 12; Mitchell in Russell 1996, 54).

Pomembna je še ena komponenta migracij, in sicer politična. V zadnjem desetletju so vprašanja migracij in etničnih odnosov namreč dobila izrazito političen značaj, in sicer zaradi več razlogov. Prvič, sami imigranti so skozi različne oblike mobilizacije postali aktivni udeleženci političnih procesov in so začeli izražati zahteve po akomodaciji svoje različnosti. Drugič, neuspešna integracija imigrantov je povzročila naraščanje rasističnih občutij in vzpon radikalne desnice v Evropi v 80. letih. Jean-Marie Le Pen, Umberto Bossi, Pim Fortuyn so le nekateri desničarski voditelji, ki so v svojih državah nastopali proti imigraciji in imigrantom. Strah pred imigranti namreč napaja sovraštvo ter sproža nov interes za kulturno identiteto, nacionalno solidarnost in obrambo nacionalnih interesov (Smith 1995, 15). Tretjič, kljub temu nasprotovanju je 90. leta zaznamovala tudi mobilizacija v podporo imigrantom in njihovim pravicam¹⁹ (Koopmans in drugi 2005, 3).

Hkrati moram omeniti tudi težavo, ki je tesno povezana z migracijami, in sicer gre za demografske trende. Staranje prebivalstva, nižanje stopnje rodnosti, vedno manj delovno aktivnega prebivalstva – vse to postavlja države blaginje, trg delovne sile, gospodarski sistem držav, pokojninske in zdravstvene sisteme pred težke preizkušnje. Obstaja torej velik razkorak med ekonomskimi in političnimi potrebami po imigraciji in imigrantih (Yuval-Davis 2004, 219). V strokovni javnosti potekajo debate o možnostih reševanja omenjenih demografskih problemov s pomočjo imigracije, počasi pa se debata širi tudi v politične kroge (glej Niessen in Schibel 2003, 66). Imigracija bi lahko pomenila eno izmed možnosti pri oblikovanju strateških politik ter doseganju ekonomskih in družbenih ciljev. Imigranti bi morali biti videni kot tisti, ki lahko prispevajo k doseganju teh ciljev, zapolnijo vrzeli na trgu delovne sile ter tako pripomorejo k vzdržnosti javnih financ, socialnih sistemov in trenutnega standarda življenja (glej Žagar 2008a, 95).

¹⁹ Že leta 1983 je v Franciji potekal shod za enakost in proti rasizmu, prav tako so bila antirasistična gibanja v 90. letih prisotna v Belgiji in Veliki Britaniji. Množice so se v podporo imigrantom zbrale v Nemčiji v letih 1992 in 1993, kjer so nastopale proti ksenofobičnemu nasilju (Koopmans in drugi 2005, 3).

3 UPRAVLJANJE RAZLIČNOSTI

Pod vplivom sodobnih globalizacijskih in migracijskih trendov se močno spreminja družbeno okolje, v katerem živimo. Prost pretok blaga, ljudi in idej, naraščajoča družbena različnost in hibridne identitete so značilnosti, ki vse bolj zaznamujejo naše vsakdanje družbeno okolje. Posledično se spreminja tudi družba sama. Sodobna država ni več kohezivna kulturna enota, ki bi temeljila na kulturni homogenosti svojih državljanov, ampak je izrazito pluralna, multietnična in multikulturna. Spoštovati mora različno kulturo svojih članov, hkrati pa mora spodbujati občutek enotnosti, solidarnosti in pripadnosti, saj le tako lahko deluje kot enotna politična skupnost. Ključen izziv, še posebej za multikulturne in multietnične države, je torej najti nove načine pluralizacije države ter hkrati ne spodbujati njene enotnosti ter sposobnosti delovanja v skupnem interesu (Parekh 2006, 195; Banting in Kymlicka 2006, 44).

V preteklosti se je pogosto zastavljalo vprašanje, zakaj sta zaščita različnih kultur in identitet ter upravljanje različnosti sploh potrebna. Kot odgovor na zastavljeno vprašanje v nadaljevanju navajam argumente treh avtorjev ter njihov pogled na upravljanje različnosti.

Charles Taylor je svoje razmišljanje o upravljanju etnično-kulturne različnosti osnoval okoli pojma »priznavanje«, ki ga opredeli kot temeljno človekovo potrebo. Pomen priznavanja se je spremenil in povečal z novim razumevanjem individualne identitete, ki je nastalo konec 18. stoletja. Od takrat naprej priznavanje ni avtomatično, ampak pridobljeno v izmenjavah in odnosih z drugimi člani družbe (Taylor 1994, 28, 34). Ker pa sodobne liberalne države niso nevtralne, ampak odsevajo dominantno kulturo, ne morejo akomodirati zahtev ljudi z različnimi kulturnimi ozadji (prav tam, 52). Prav zato Taylor uvaja pojem politike razlikovanja (ang. politics of difference), ki bi omogočil priznavanje in razvoj manjšinskih kultur. To priznavanje pa mora biti osnovano na spoštovanju samih manjšin in ne sme biti odraz prisile. Bistvo politike prepoznavanja torej je, da vsi prepoznajo enako vrednost vseh kultur, da le-te pustijo (pre)živeti in da priznajo njihovo vrednost (prav tam, 64).

Podobno stališče v svojem razmišljanju zavzema tudi Will Kymlicka. V razpravo vpelje pojem societalne kulture, ki ga uporablja izmenično s pojmi narod, kultura, kulturna skupnost ter ji daje izrazito moderen značaj (Kymlicka 1995, 76). Societalna kultura je osnova za razvoj skupne kulturne identitete v določeni skupnosti in torej omogoča občutek pripadnosti in identifikacije (prav tam, 105). Vsaka skupnost, tudi manjšinska, ima zato pravico do ohranjanja svoje kulture, in sicer s pomočjo posebnih skupinskih pravic. Kot ugotavlja

Kymlicka (prav tam, 26), je akomodacijo določenih kulturnih razlik mogoče doseči samo z uvedbo posebnih pravic, ki nadgrajujejo splošne pravice, izvirajoče iz državljanstva. Med te pravice spadajo na primer pravica do upravljanja lastnih zadev, polietnične pravice, namenjene imigrantom (prepoved diskriminacije, pravico do ohranjanja jezika in kulturnih posebnosti), ter pravice do posebne reprezentacije²⁰.

Podobno kot Kymlicka v svoji kritiki univerzalnega državljanstva razmišlja tudi Iris Young. Ugotavlja namreč, da kljub splošni uveljaviti načela enakega in univerzalnega državljanstva v družbi še vedno obstajajo neenakosti in razlike med državljani (Young 1989, 250). Za zagotovitev polnega vključevanja in participacije v upravljanju javnih zadev so zato potrebne posebne pravice, ki upoštevajo razlike med skupinami z namenom zmanjšati njihovo zatiranje in neugoden položaj (prav tam, 251). Youngova (prav tam, 258) tako namesto univerzalnega državljanstva v smislu splošnosti predlaga uvedbo t.i. diferenciranega državljanstva in heterogene javnosti, ki bi prepoznala razlike med skupinami in jih sprejela kot sestavni del družbe. Demokratična javnost mora namreč zagotoviti učinkovito reprezentacijo in prepoznavanje različnih vidikov, tudi s strani depriviligiranih skupin, saj je le tako mogoče zagotoviti pravičen izid demokratičnega procesa odločanja (prav tam, 263). Ker enaka obravnava skupin, ki se razlikujejo v svojih zmožnostih, vrednotah, kulturi, obnašanju ali mišljenju, krepi neugoden položaj že tako depriviligiranih skupin, Youngova (prav tam, 269) zagovarja uvedbo posebnih pravic za te skupine z namenom zagotavljanja njihove polne vključitve in participacije v družbi.

Pod vplivom družbenih sprememb in omenjenih teoretičnih razmišljanj se je tudi v javnosti začel poudarjati družbeni pomen različnosti, hkrati pa se je začelo iskanje načinov za njeno uveljavitev tudi v družbeni in politični praksi. Kmalu so sledile praktične spremembe pri upravljanju družb in držav. Spreminjanje normativnega okvira mednarodne zaščite človekovih pravic, pravic manjšin in imigrantov, naraščajoče migracije ter vedno večji pomen načel demokratičnosti in enakosti so vplivali na razvoj ideje o političnem upravljanju družb, zaznamovanih z etnično in kulturno različnostjo. Tradicionalne, za razlike slepe, politike in

²⁰ Kymlicka (1995, 94) različnim vrstam manjšin pripiše različne skupinsko-specifične pravice. Narodnim manjšinam priznava največji obseg pravic, saj se po svojih značilnostih, razen v številu, ne razlikujejo od večinskih narodov. Oboji temeljijo na societalni kulturi, so prostorsko skoncentrirani, institucionalno izdelani in imajo močno skupno identiteto. Prav zato imajo narodne manjšine pravico tudi do posebne reprezentacije in samoodločbe, kar naj bi jim pomagalo ohraniti svojo drugačno kulturo (prav tam, 94). Takšnih pravic imigranti nimajo. Le-tem med vsemi kulturnimi manjšinami Kymlicka priznava najmanjši obseg pravic, in sicer zato, ker so se prostovoljno odrekli svoji societalni kulturi in s tem tudi pravici do njenega ohranjanja ter drugim manjšinskim pravicam.

enako državljanstvo se kljub zaostrenim družbeno-ekonomskim razmeram večinoma umikajo idejam o pluralizmu, priznavanju in akomodaciji različnosti (glej Uitermark in drugi 2005, 623).

Najbolj pogumne korake je v upravljanju družbene različnosti naredila Kanada, ki je multikulturalizem kot uradno politiko razvila v 60. letih ter formalno uvedla leta 1971. Leta 1982 je Kanada koncept multikulturalizma vnesla v Listino pravic in svoboščin²¹, tri leta kasneje pa je vlada sprejela še zakon o multikulturalizmu²². Multikulturalna politika je vzpostavila kulturni pluralizem kot temelj kanadske identitete in spodbudila integracijo pripadnikov različnih etničnih skupnosti z namenom zagotoviti njihovo polno participacijo v kanadski družbi (Wood in Gilbert 2005, 680; Ghosh 2004, 551).

Razvoj multikulturalne politike v Kanadi, ki je potekal od prepoznavanja različnosti do promocije polne in pravične participacije vseh, ne glede na njihov etnični izvor, je vplival tudi na razvoj multikulturalnih politik v Evropi. Kanadska izkušnja je postala še posebej zanimiva v 90. letih, ko se je Evropa začela soočati z naraščajočo kulturno različnostjo in preporodom etničnih nacionalizmov (Winter 2006, 2). Med evropskimi državami, kjer se je multikulturalizem najbolj uveljavil, avtorji navajajo Nizozemsko, Veliko Britanijo, Švedsko, Belgijo (glej Koopmans 2010, 2; Banting in drugi 2006, 58). Za razliko od Kanade in Avstralije, kjer se je multikulturalizem uveljavil kot identiteta celotne družbe, se evropski multikulturalizem nanaša predvsem na imigrante (Joppke 2004, 247). Multikulturalne politike oziroma njihovi elementi so se uvajali postopoma. Kot ugotavlja Huddleston (2011), so evropske države pri uvajanju multikulturalnih politik v zadnjih letih najbolj napredovale na področjih izobraževanja, politične participacije, nediskriminacije in dostopa do državljanstva. Tudi številna evropska mesta v svoje politike vključujejo načelo različnosti, v Nemčiji in Franciji se je v zasebnem sektorju vzpostavila Listina različnosti, tudi EU je za svoj moto izbrala »Združeni v različnosti« (Vertovec in Wessendorf 2010, 19–20; La Charte de Diversité 2011a; Charta der Vielfalt 2012). To so le nekateri izmed primerov prepoznavanja različnosti v javnosti, ki pa kažejo na spreminjajoč odnos do družbene pluralnosti.

²¹ Listina posebej omenja multikulturalno dediščino Kanade in stremi k njeni ohranitvi (27. člen). Prav tako listina zagotavlja posebne pravice pripadnikom manjšin na področju učenja lastnega jezika (23. člen) (Kanadska listina pravic in svoboščin 1982).

²² Kanadski zakon o multikulturalizmu (1985) opredeljuje kanadsko politiko multikulturalizma ter načine za njeno implementacijo.

3.1 Koncept upravljanja različnosti

V zadnjih desetletjih se je močno povečalo zanimanje za različne pristope upravljanja etnične pluralnosti in različnosti. V iskanju širšega okvira upravljanja asimetrij in medetničnih odnosov v sodobnih družbah se je konec 90. let razvil nov koncept upravljanja različnosti. V resnici koncept ni tako nov, saj izhaja iz modela upravljanja različnosti, ki se je razvil v Kanadi in ZDA v zasebnem sektorju kot posledica vedno večje različnosti zaposlenih. Ključen cilj upravljanja te različnosti je bil spodbujanje kulturno raznolikega okolja, kjer bodo razlike postale vrednota, kar bo zaposlenim omogočilo poln razvoj lastnih potencialov v okviru bolj kreativnega, produktivnega in bogatejšega delovnega okolja (Wrench 2003, 2). Glavni motiv je bil seveda ekonomski – izboljšanje delovnega okolja in zadovoljstva zaposlenih naj bi pripomoglo tudi k večji delovni učinkovitosti ter posledično k boljšemu poslovnemu uspehu podjetij (Halladay in drugi 2010, 1). Hkrati je uvedba koncepta upravljanja različnosti v zasebnem sektorju tudi odraz naraščajoče različnosti v širši družbi, ki predstavlja glavni prodajni trg. Podjetja se skušajo približati svojim kupcem in tako s promocijo svoje različnosti odgovoriti na naraščajočo družbeno ter predvsem tržno različnost (Frimousse in Peretti 2007, 107).

Po spremembah v zasebnem sektorju so nove razmere v globalni družbi spodbudile tudi razmislek o razvoju novih družbenih modelov, ki bi pomagali razumeti in upravljati naraščajočo kompleksnost sodobnih družb (Žagar 2007, 12).

Koncept upravljanja različnosti družbe je bil razvit z namenom naslavljanja vseh dimenzij različnosti in asimetrij v sodobnih družbah, ki niso statične, ampak se stalno spreminjajo in razvijajo. Koncept podaja načine in možnosti za njihovo učinkovito upravljanje na demokratičen način (Žagar 2007, 21, 23). V okviru upravljanja različnosti se mnogi avtorji osredotočajo samo na integracijske politike (Peres 2009, 261), vendar je koncept dejansko precej širši. Upošteva tako različne dimenzije različnosti in vse relevantne kontekste kot tudi socialne in politične procese v družbi. Koncept temelji na različnosti kot vrednoti, ki predstavlja priložnost za izboljšanje družbe same (glej Malloy 2010, 15). Na tej osnovi koncept upravljanja različnosti omogoča oblikovanje in krepitev družbene kohezije v raznolikih družbah ter predstavlja normativni okvir za izražanje in koordinacijo ter spravo vseh prisotnih interesov (Žagar 2007, 23).

Koncept zajema različne strategije, politike, pristope, programe, ukrepe in aktivnosti, ki naj bi zagotavljali enakost, enake možnosti, participacijo in vključenost vseh posameznikov in

skupin v družbi, še posebej imigrantov, pripadnikov različnih manjšin ter drugih marginaliziranih posameznikov in skupnosti. Namen omenjenih programov in aktivnosti je preprečiti socialno izključenost, diskriminacijo, rasizem in ksenofobijo ter hkrati promovirati in spodbuditi strpnost, enako sodelovanje, polno vključenost ter medkulturno izobraževanje (Žagar 2008b, 320).

Celostno upravljanje etnične različnosti je torej izjemno kompleksen proces, ki zajema številna področja družbenega življenja ter sodelovanje številnih akterjev. Upoštevati mora različne okoliščine, situacije, potrebe in interese v družbi, poleg tega pa je uspešno upravljanje različnosti odvisno tudi od strinjanja vključenih akterjev glede ključnih ciljev in strategij upravljanja različnosti ter virov za njihovo uveljavitev (Žagar 2007, 25).

V nadaljevanju se bom posvetila ključnim dimenzijam upravljanja etnične različnosti. Kot rečeno, je od specifične situacije v določeni družbi odvisno, kakšna bo konkretna strategija upravljanja različnosti, katere dimenzije in področja bo vsebovala, katere bodo njene ciljne skupine in kateri akterji bodo vključeni v njeno oblikovanje ter izvajanje. Strategije, mehanizmi in ukrepi upravljanja različnosti morajo namreč upoštevati različne okoliščine, potrebe in interese, ki obstajajo v določeni družbi ter se prilagoditi družbeni realnosti. Kljub temu pa vsaka strategija upravljanja različnosti vsebuje nekatere elemente, ki so po mojem mnenju nujni za njeno dolgoročno uspešnost in ki jih predstavljam v nadaljevanju naloge.

3.2 Integracijski okvir

Kot rečeno, se upravljanje različnosti nanaša na širši okvir reguliranja in upravljanja vseh asimetrij in pluralnosti v družbi. Posledično celovito upravljanje različnosti zajema številne elemente, sega na različna področja javnih politik in zajema različne populacije, ki živijo v določeni družbi.

Prav zaradi te kompleksnosti upravljanja različnosti, prepletanja, dopolnjevanja in soodvisnosti njenih dimenzij, mehanizmov in ukrepov bom posamezna področja upravljanja različnosti predstavila skozi integracijski okvir kot nekakšen podokvir upravljanja različnosti, pri čemer integracijo opredeljujem v celovitem smislu kot proces, ki se nanaša na vse posameznike in skupine, ki pripadajo manjšinskim, imigrantskim ali drugim marginalnim družbenim skupinam in predvideva njihovo dejansko enakost na ekonomskem, družbenem in kulturnem področju na osnovi multikulturnih politik. Celovita integracija tako združuje področja človekovih in manjšinskih pravic, demokracije in aktivne politične participacije, kulture, izobraževanja, socialnih zadev, ekonomskega razvoja ter drugih področij in se nanaša

na vse marginalizirane skupine v določeni družbi, še posebej imigrante in pripadnike etničnih manjšin, na katere se bom v okviru raziskovanja etnične različnosti tudi osredotočila.

3.2.1 Človekove in manjšinske pravice

Univerzalne in individualne človekove pravice predstavljajo enega od temeljev sodobnih demokratičnih družb. Mednarodne institucije na čelu z Organizacijo združenih narodov (OZN) in Svetom Evrope (SE) so po 2. svetovni vojni uveljavile skupne standarde temeljnih državljanskih, političnih, ekonomskih in socialnih pravic, ki naj bi jih države zagotavljale vsem svojim prebivalcem. V okviru upravljanja različnosti so človekove pravice tiste, ki vsem članom družbe, ne glede na njihovo kulturno, etnično, jezikovno ali drugo identiteto, zagotavljajo enakost temeljnih pravic in možnost za enakopravno sodelovanje v družbenih procesih.

Ker se v nalogi ukvarjam z raziskovanjem etnične različnosti, me bodo v okviru človekovih pravic zanimale predvsem pravice različnih manjšin. Manjšine namreč predstavljajo enega ključnih vzrokov etnične in kulturne različnosti v sodobnih družbah. Kar se upravljanja različnosti skozi zgodovinsko prizmo tiče, je bila zaščita pravic manjšin eden prvih korakov mednarodne skupnosti v smeri akomodacije različnosti. Ker so zgodovinski dogodki pokazali, da se manjšin ne da zaščititi preko sistema splošnih človekovih pravic, je mednarodna skupnost konec 20. stoletja vzpostavila pravni okvir varovanja pravic manjšin. Kljub temu se še danes v zvezi z varovanjem pravic manjšin pojavljajo številna vprašanja. Ključni dilemi pri izvrševanju pravic manjšin sta predvsem dve: kolektivna narava pravic ter nedefiniranost manjšin.

Veljavna ureditev pravic manjšin predvideva, da se le-te ne nanašajo na manjšine kot kolektivne subjekte, kar posledično pomeni, da mednarodno varstvo manjšin ne vsebuje kolektivnih pravic. Manjšinske pravice so torej pravice posameznikov, pa jih ti lahko uživajo kolektivno²³ (Roter 2009, 154). Razlogov za takšno ureditev je več, naj omenim predvsem dva. Koncept kolektivnih pravic je še posebej sporen skozi prizmo liberalnih vrednot kot osnove sodobne državne strukture in pravnega reda (Jovanović 2010, 24). Poleg tega je razumevanje prizadevanja manjšin kot kolektivnih akterjev v mednarodni skupnosti

²³ Že Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah določa, da manjšinam »ne bo odvzeta pravica, da skupaj z drugimi člani svoje skupine uživajo lastno kulturo, izpovedujejo in prakticirajo svojo vero ali uporabljajo svoj lasten jezik« (Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah 1966). Podobno določilo vsebuje tudi Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin.

praviloma razumljeno kot korak na poti do samoodločbe in posledično do odcepitve, česar pa je mednarodne skupnosti strah (Roter 2009, 153–154).

Drug problem pri izvrševanju manjšinskih pravic je nedefiniranost manjšin. Pojem narodne manjšine namreč ni definiran v nobenem splošno sprejetem mednarodnem dokumentu (Roter 2007, 10). Prav tako Kymlicka (1995, 131) poudarja, da je kategorizacija manjšin težavna, prav tako ni enostavno določiti, katere pravice pripadajo kateri manjšini, poleg tega pa je izredno težavno tudi merjenje ranljivosti in neugodnega položaja posamezne manjšine. Tudi Komac (2002b, 17) ugotavlja, da populacij, ki naj bi sodile pod režim manjšinskega varstva, ni še nihče natančno določil.

Številni avtorji, ki se ukvarjajo z raziskovanjem družbene različnosti, se zavzemajo za splošno uvedbo varstva manjšin. Taylor (1994, 43) je v svojem razmišljanju kritičen do sodobnega liberalizma in njegovega ključnega načela univerzalnosti, saj navidezno nevtralna načela liberalizma dejansko odsevajo le eno dominantno kulturo. Problem liberalizma vidi predvsem v tem, da predpostavlja enake pravice za vse, priznava pa le zelo omejeno različnost kulturnih identitet (Taylor 1994, 52). Zato Taylor zagovarja zamenjavo politike enakega dostojanstva (ang. politics of equal dignity) s politiko razlikovanja (ang. politics of difference), ki omogoča prepoznavanje in razvoj manjšinskih kultur (Taylor 1994, 69).

Podobno stališče zavzema tudi Kymlicka, ki zagovarja uveljavitev posebnih pravic za manjšinske skupnosti kot pogoj za ohranitev lastne kulture (Kymlicka 1995, 126). Med te posebne pravice uvršča pravico do lastnega upravljanja zadev, polietnične pravice, namenjene imigrantom ter pravice do posebne reprezentacije (prav tam, 27). Vendar pa Kymlicka loči različne vrste kulturnih manjšin in jim glede na to priznava tudi obseg pravic. Narodnim manjšinam tako priznava največji obseg pravic, imigrantom pa najmanjšega.

Ne nazadnje avtorji opozarjajo tudi na razliko med pravno in dejansko neenakostjo manjšin. Benoît-Rohmer (1996, 16) trdi, da so posebne manjšinske pravice nujne, saj splošno načelo nediskriminacije zagotavlja le pravno enakost, kar pa samo po sebi ni dovolj, da bi omogočalo ohranjanje identitete ter posebnih značilnosti manjšinskih skupnosti. Kot dodaja Lerner (1991, 27), kljub načelom nediskriminacije lahko kot posledica družbenih, ekonomskih ali kulturnih pogojev obstaja realna, materialna neenakost. Zato so posebni ukrepi potrebni, saj manjšinam omogočajo enakopravnost ne le pred zakonom, ampak tudi v realnosti (Laborde 2001, 721).

3.2.1.1 Normativno varstvo pravic manjšin

Kljub mnogim kritikam²⁴ manjšinskih pravic so se le-te dodobra uveljavile v mednarodnem pravnem sistemu. Zavedanje o pomenu ohranjanja in spodbujanja različnosti ter zaščite manjšinskih skupnosti se je razvijalo postopoma in danes predstavlja enega od temeljev demokratičnega razvoja. Sprva je skrb za zaščito manjšin izvirala iz verske sfere in je potekala v obliki *ad hoc* intervencij. Velike spremembe po 1. svetovni vojni, ki so med drugim zajemale rekonstrukcijo Evrope, nastanek novih držav ter poskus uveljavitve načela samoodločbe narodov, so prinesle nov pogled na varstvo manjšinskih pravic (Thornberry 1991, 25, 38). Z nastankom Društva narodov je prišlo do vzpostavitve sistematične zaščite manjšin, vendar je bil ta sistem omejen in uporabljen le v posebnih primerih. Ob propadu zaščitne sheme za manjšine v okviru Društva narodov ter po koncu 2. svetovne vojne je postalo jasno, da so potrebne spremembe v obstoječem pristopu do varstva pravic manjšin. Od nastanka OZN naprej je tako prišlo do razširitve ideje univerzalnih človekovih pravic v celotni mednarodni skupnosti ter njihove institucionalizacije v okviru mednarodnih organizacij. Namesto neposredne zaščite ranljivih skupin se je mednarodna skupnost odločila, da bo tudi pravice manjšin zaščitila preko splošnega varstva človekovih pravic, ki naj bi zagotavljal enakost ter enake pravice vsem. Tako niti v Ustanovni listini Združenih narodov niti v Splošni deklaraciji človekovih pravic ni zaslediti nobene omembe posebnih pravic etničnih oziroma narodnih manjšin. Oba dokumenta zagotavljata le individualno varstvo človekovih pravic ne glede na raso, spol, jezik, vero, politično prepričanje (Kymlicka 1995, 2-3; Chaszar 1999, 19).

V obdobju med 2. svetovno vojno in 80. leti je prišlo le do posameznih poizkusov urejanja pravic pripadnikov manjšin. Eden izmed pomembnejših je Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (1966), ki v določeni meri priznava kolektivno naravo manjšinskih pravic in pripadnikom manjšin omogoča uživanje teh pravic skupaj z drugimi člani svoje skupnosti. Okrepil se je tudi boj proti diskriminaciji na podlagi etničnih elementov (rasa, vera, etnična oziroma nacionalna pripadnost, izvor ipd.), pri čemer so sodelovale številne mednarodne organizacije. Načelo nediskriminacije vsebuje Evropska socialna listina iz leta

²⁴ Med kritiki manjšinskih pravic naj omenim Rawlsa (1972, 14), ki v svoji teoriji pravičnosti zagovarja načelo, da bi morala biti vsem ljudem zagotovljena enaka pravica do sistema enakih temeljnih pravic, saj le to omogoča njihovo svobodo. Tudi Rockefeller (1994, 88) trdi, da so z liberalno-demokratskega gledišča vsi posamezniki nosilci univerzalne človeške narave, ki opredeljuje enako vrednost vseh ljudi in jim podeljuje enake možnosti za samorealizacijo. Vsak posameznik ima torej pravico do enakega prepoznavanja na podlagi njegove univerzalne človeške identitete in ne na osnovi etnične identitete. Podobno mnenje deli tudi Galenkamp (1998, 512–513), ki pravi, da večina manjšin trpi zaradi nespoštovanja temeljnih človekovih pravic. Njihove zahteve bi se zato dalo rešiti preko polne in učinkovite implementacije temeljnih človekovih pravic, predvsem pravice do enakosti pred zakonom, nediskriminacije, svobode izražanja in združevanja, izobrazbe, vere ipd.

1961, in sicer na področju zagotavljanja socialnih pravic za vse prebivalce držav podpisnic (Svet Evrope 1961). Pomembno vlogo v boju proti diskriminaciji je imela tudi OZN, predvsem s sprejetjem Konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije ter Deklaracije o rasi in rasnih predsodkih, ki ne prepovedujeta samo diskriminacije proti posameznikom, ampak tudi proti skupinam oseb²⁵. Prav tako omenjena dokumenta pripadnikom manjšin priznavata pravico do drugačnosti ter spoštovanje njihovih političnih, državljanskih in kulturnih pravic (Generalna skupščina OZN 1965; UNESCO 1978). Mednarodna organizacija dela (1958) je prepovedala diskriminacijo tudi na področju zaposlovanja in dela.

Tudi Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi leta 1975 je pomembno pripomogla k nadaljnjemu razvoju varstva manjšin pravic. Helsinška sklepna listina je poleg pasivne vloge uvedla tudi aktivno vlogo države pri varovanju pravic manjšin ter pri ustvarjanju pogojev za polno uživanje teh pravic pripadnikov manjšin. Prav tako je listina priznala kolektivno naravo manjšinskih pravic, saj priznava pravico skupnosti do ohranjanja narodnih posebnosti (Komac 2002b, 100; OVSE 1975, 6).

Kljub omenjenim poizkusom boljše zaščite pravic manjšin je šele v 80. letih postalo jasno, da splošno varstvo človekovih pravic ne more rešiti vseh vprašanj, ki jih je začel odpirati pojav kulturnih manjšin. Potrebni so bili posebni ukrepi, ki bi nadgradili pravice, ki izvirajo iz državljanstva, ki bi spodbujali aktivno promocijo identitete manjšin s strani držav ter ustvarili ugodno okolje za ohranjanje skupinskih identitet (Koenig in Guchteneire 2007, 7). Ta dognanja so mednarodno skupnost spodbudila k sistematičnemu reševanju manjšinskega problema ter vprašanj, povezanih s položajem in varnostjo narodnih manjšin (Roter 2009, 96). Tako je Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) leta 1991 sprejela Deklaracijo o pravicah narodnih manjšin, dve leti kasneje pa je ustanovila institucijo Visokega komisarja za narodne manjšine. Leto kasneje je OZN ob pomanjkanju politične volje sprejela Deklaracijo o pravicah oseb, ki pripadajo etničnim ali narodnim, verskim in jezikovnim manjšinam. Zaradi večinskega nestrinjanja držav glede podelitve pravic manjšinam kot skupini, deklaracija naslavlja pripadnike manjšin kot posameznike. Deklaracija vzpostavlja niz manjšinskih pravic, hkrati pa utrjuje pomen načel mednarodnega prava o suvereni enakosti, ozemeljski celovitosti ter politični neodvisnosti držav (Roter 2009, 115). V začetku 90. let je v Evropi tudi SE z Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih ter Okvirno

²⁵ Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije določa, da morajo države podpisnice rasnim skupinam in pripadnikom teh skupin »zagotoviti primeren razvoj ... na socialnem, gospodarskem, kulturnem in drugih področjih« (Generalna skupščina 1965).

konvencijo za varstvo narodnih manjšin formaliziral varstvo manjšin. S temi dokumenti je varstvo manjšin postalo del mednarodno-pravnega varstva človekovih pravic.

Omenjen razvoj na področju mednarodnega varstva človekovih in manjšinskih pravic je deloma prispeval k delegitimizaciji klasičnega modela nacionalne države, vključno z domnevo o kulturni homogenosti njenih državljanov (Koenig in Guchteneire 2007, 7). Z zgoraj navedenimi dokumenti je mednarodno okolje postalo bolj spodbudno za izražanje manjšinskih zahtev, predvsem pa predstavlja pomemben legitimacijski okvir za etnično politično mobilizacijo in akomodacijo etnične različnosti. Aktivna participacija etničnih političnih akterjev in gibanj je torej videna kot sestavni del svobodnih in demokratičnih družb (Kymlicka 2007, 43–44). Kljub temu velja omeniti tudi drugo resnico – mnoge države še vedno vztrajajo pri svoji ideji o centralizirani, enotni in homogeni državi in ne priznavajo obstoja manjšin. Med takšne države spadajo na primer Francija, Grčija, Turčija, Japonska.

3.2.1.2 Normativno varstvo pravic imigrantov

Drug pomemben vir etnične različnosti v sodobnih družbah so migranti. Za imigrantske skupnosti se sicer uporablja tudi izraz novodobne narodne skupnosti ali novodobne manjšine (glej Komac 2002a). Ker v mednarodni skupnosti ni soglasja o tem, za katere oziroma kakšne manjšine naj veljajo standardi manjšinskega varstva, so migranti iz omenjenih norm večinoma izključeni. Zanje tako veljajo vsa splošna določila o varstvu človekovih pravic, vključno z načelom nediskriminacije. Posebno mednarodno varstvo migrantov se je sicer začelo v drugi polovici 20. stoletja, vendar je njihova zaščita razpršena med različne organizacije, prav tako pa se ta zaščita pogosto nanaša samo na določeno skupino migrantov, na primer na migrantske delavce.

Prve korake na področju zaščite migrantov je po koncu 2. svetovne vojne naredila Mednarodna organizacija dela z zaščito migrantskih delavcev. Sprejetje ključnih konvencij (Konvencija Migracija za zaposlovanje iz leta 1949, Konvencija o enaki obravnavi iz leta 1962 in Konvencija o migrantskih delavcih iz leta 1975) je na normativni ravni migrantskim delavcem zagotovilo enako obravnavo kot državljanom ne glede na njihovo raso, nacionalnost, vero ali spol na področjih plačila za delo, bivališča, članstva v sindikatih in socialnega varstva. Prav tako imajo migrantski delavci pravico do ohranjanja lastne nacionalne, etnične identitete in kulturnih vezi (12. člen Konvencije o migrantskih delavcih).

Svet Evrope je z Evropsko konvencijo o pravnem statusu imigrantskih delavcev (1977) državam podpisnicam konvencije naložil enako obravnavo migrantov, zagotavljanje enakih

delovnih pogojev, socialne varnosti ter zdravniške oskrbe kot domačim delavcem. Posebno zaščito imigrantskim delavcem in njihovim družinam v 19. členu zagotavlja tudi prenovljena Evropska socialna listina iz leta 1996 (primerna nastanitev delavcev, pomoč pri združevanju družin, promocija učenja uradnega jezika gostiteljske države, omogočanje učenja domačega jezika otrokom imigrantskih delavcev...). Drugih pravic listina imigrantom ne podeljuje, vsebuje pa nediskriminacijski člen, ki vse socialne pravice, omenjene v listini, zagotavlja vsem, ne glede na raso, barvo kože, jezik, vero, nacionalni izvor in druge okoliščine.

Pomembno zaščito migrantom zagotavlja tudi Mednarodna konvencija o varstvu pravic vseh delavcev migrantov in članov njihovih družin (Generalna skupščina OZN 1990), ki kategorijam delavcev migrantom²⁶ in njihovim družinam zagotavlja varovanje splošnih človekovih pravic, kot so svoboda gibanja, pravna zaščita, svoboda vesti in izražanja, svoboda lastnine in druge. Poleg splošnih pravic Konvencija migrantskim delavcem zagotavlja tudi nekatere specifične pravice, kot na primer pravice proste izbire prebivališča v državi zaposlitve, pravica združevanja v sindikate, politične pravice v državi izvora, enak dostop do izobraževanja, enake delavske pravice.

EU kot pomembna imigrantska destinacija se je v 90. letih postopoma lotila urejanja in usklajevanja skupne imigrantske politike ter statusa imigrantov, pri čemer je opazna velika razlika glede na izvor imigrantov.

Pravice imigrantov iz EU so v veliki meri določene z evropskim državljanstvom²⁷, ki je zasnovano kot dodatek nacionalnemu državljanstvu držav članic in je državljanom držav EU podeljeno avtomatično. Za razliko od nacionalnega državljanstva je državljanstvo EU bolj politični in socialni koncept kot pa pravni status (Žagar 2008a, 86).

Evropski državljani uživajo civilne, socialne in politične pravice ter dolžnosti v vseh državah EU, pri čemer so politične pravice omejene na lokalno in evropsko raven. Ključne pravice, ki jih uživajo evropski državljani v vseh državah članicah EU, so navedene v Pogodbi o delovanju EU²⁸. Lizbonska pogodba je nadalje dopolnila politične pravice evropskih

²⁶ Konvencija razlikuje med naslednjimi kategorijami delavcev: migrantski delavci, obmejni delavci, sezonski delavci, mornarji, delavci na morskimi instalacijah, projektni delavci, delavci s posebno obliko zaposlitve (2. člen Mednarodne konvencije o pravicah vseh migrantskih delavcev in članov njihovih družin 1990).

²⁷ Korenine evropskega državljanstva sicer segajo v 70. leta, ko se je na evropski ravni začela debata o evropski identiteti. V 80. letih je debata nekoliko zamrla, saj so imele prednost tematike, kot je ekonomska integracija, tako da je bilo evropsko državljanstvo, vključno s političnimi pravicami, uveljavljeno šele s podpisom Maastrichtske pogodbe leta 1992. Skladno s pogodbo evropsko državljanstvo zagotavlja aktivno in pasivno volilno pravico na lokalnih in evropskih volitvah vsem državljanom držav članic EU v državi bivanja (Perchining 2006, 67-68).

²⁸ Le-ta določa naslednje pravice evropskih državljanov:

državljanov z omogočanjem intenzivnejšega sodelovanja v demokratičnem procesu EU²⁹, hkrati pa je okrepila povezavo med državljanstvom in nediskriminacijo in vzpostavila načelo nediskriminacije na podlagi državljanstva (Evropska komisija 2010).

Na drugi strani imajo imigranti iz tretjih držav manj pravic, predvsem na političnem področju, čeprav je tudi v EU zaznati trend liberalizacije standardov vključevanja oseb iz tretjih držav in posledično širitev državljskih pravic tudi za tujce s stalnim prebivališčem v državah EU. Že leta 1999 na vrhu v Tampereju se je Evropski svet zavzel za pravičnejšo obravnavo migrantov iz tretjih držav in približevanje njihovega statusa in pravic k statusu, ki ga uživajo državljani EU (Evropski svet 1999). Prav s tem namenom je EU leta 2003 sprejela Direktivo o statusu državljanov tretjih držav, ki so rezidenti za daljši čas. Z njo je ustvarila enoten status tujcev, ki v državah EU bivajo dlje časa. Status t.i. rezidenta za daljši čas tako državljani tretjih držav pridobijo po 5 letih neprekinjenega bivanja v državi članici EU. Rezidentom za daljši čas so enakovredno kot ostalim državljanom zagotovljene socialne pravice (pravica do zaposlitve, izobraževanja in usposabljanja, socialne pomoči in drugih socialnih transferjev, zdravstvene oskrbe,...) in deloma civilne pravice (pravica združevanja in članstva v sindikatih ter pravica do prostega gibanja znotraj države članice, kjer ima oseba status rezidenta za daljši čas) (Svet Evropske unije 2003b). Podobne pravice tujcev izhajajo tudi iz Konvencije Sveta Evrope o udeležbi tujcev v javnem življenju na lokalni ravni iz leta 1992, ki države zavezuje, da na lokalni ravni tujcem, ki v državi bivajo več kot 5 let, podeli enake pravice kot državljanom, predvsem kar se tiče volilne pravice, pravice združevanja in izražanja ter reprezentacije tujcev (Svet Evrope 1992).

EU določa tudi minimalne pogoje za združevanje družin imigrantov iz tretjih držav (Svet Evropske unije 2003a). Enako kot državljanom EU je tudi tujcem, ki bivajo v EU, zagotovljena zaščita pred diskriminacijo na podlagi rase, etničnega izvora, vere ali drugih okoliščin (Svet Evropske unije 2000a). Kljub temu tujcem v EU ni zagotovljena eksplicitna zaščita pred diskriminacijo na podlagi državljanstva (Perchining 2006, 81).

Drugih pravic, ki jih imajo evropski državljani, državljani tretjih držav ne uživajo. Še posebej politična participacija in reprezentiranost ostajata dimenziji državljanstva, rezervirani za polne

-
- Pravico do prostega gibanja in prebivanja na ozemlju držav članic,
 - pravico voliti in biti voljen na volitvah v Evropski parlament in na občinskih volitvah v državi članici, kjer oseba prebiva,
 - pravico naslavljati peticije na Evropski parlament in obrniti se na evropskega varuha človekovih pravic,
 - pravico, izven držav EU, do zaščite s strani diplomatskih in konzularnih organov (Pogodba o delovanju EU 2008, 11).

²⁹ Uvedena državljska iniciativa omogoča, da en milijon državljanov predloži Evropski komisiji zakonodajni predlog (Lizbonska pogodba 2007).

državljanke, tujci pa so iz obeh izključeni. V tem pogledu evropsko državljanstvo ni preseгло omejitev državljanstva, ki izvira iz države (Bauböck 2006, 24; Perching 2006, 69).

Kljub trudu za vzpostavitev bolj enotnega statusa in pravic imigrantov iz tretjih držav pa je v smislu dostopa do državljanskih pravic in državljanstva pozicija imigrantov in njihovih družin še vedno v veliki meri odvisna od konkretne države, v kateri prebivajo (Mitchell in Russell 1996, 65). Skupna evropska integracijska politika sicer temelji na načelih svobode, spoštovanja človekovih pravic in pravne države ter se zavzema za polno integracijo vseh imigrantov v evropsko družbo tako na ekonomskem, političnem in kulturnem področju, ob hkratnem spoštovanju različnih imigrantskih kultur in ver (Svet Evropske unije 2004), vendar gre bolj za načelne usmeritve. V praksi so države članice tiste, ki v večji meri določajo svoje integracijske politike in s tem pravice imigrantov. Velik problem predstavlja tudi dejstvo, da gre pogosto samo za pravice na papirju. V realnosti zelo malo imigrantov najde primerno delo, veliko jih je posledično odvisnih od socialne pomoči, pogosto so žrtve različnih oblik diskriminacij, kar vodi v izključenost in celo socialne nemire³⁰ (glej Hansen 2009, 20).

3.2.2 Integracija

Ob debati o manjšinah, množičnih migracijah, imigrantih ter njihovih potomcih se hitro srečamo z vprašanjem vključevanja teh skupin v okolje, ki je v kulturnem in etničnem smislu drugačno od njihove. Imigracijo namreč razumem kot obsežen in globalen fenomen, ki ima dolgoročne vplive in spreminja celoten družbeni okvir, posledično pa se vprašanje integracije imigrantov v gostiteljsko družbo dotika pomembnih družbenih vprašanj o identiteti, državljanstvu, članstvu v družbi in ne nazadnje o prihodnosti države kot oblike politične organiziranosti. Prav zato integracija imigrantov in manjšin ni samo vprašanje, ki se dotika njih samih, ampak zadeva celotno družbo skozi proces njene reintegracije (Bastienier 2001, 66; Cohen 2000, 115). Kot poudarja tudi Komac (2002b, 18), je vprašanje integracije in hkratnega ohranjanja etničnih posebnosti manjšinskih skupnosti velik izziv sodobnosti. Samo model, ki upošteva oba omenjena vidika, lahko vodi k večji notranji koheziji države in njeni varnosti. Poleg pravice do ohranjanja avtohtone etnične identitete pa so pomembni tudi strpnost in nediskriminacija ter vprašanja agresivnega nacionalizma, šovinizma, ksenofobije, antisemitizma. S takšnimi vprašanji se soočajo vse države z velikim številom imigrantskih in manjšinskih skupin, zato postaja čedalje pomembnejši cilj držav vzpostavitev ustreznih mehanizmov za integracijo omenjenih skupin v večinsko družbo (Turton in Gonzalez 2003,

³⁰ Primer takšnih socialnih nemirov, ki imajo izrazito socialno osnovo, so izbruhi nasilja v francoskih predmestjih v letih 2005 in 2007.

19; Bešter 2003, 84; Komac 2002b, 18). Prav zato je koncept upravljanja različnosti tesno povezan z ukrepi integracije. Uspešen proces družbene integracije je namreč ključen element in predpogoj uspešnega upravljanja različnosti, hkrati pa upravljanje različnosti krepi in promovira družbeno kohezijo v pluralni družbi, in sicer na osnovi priznavanja in spoštovanja vseh različnosti (Žagar 2008b, 321).

Pojem integracije je zelo kompleksen in se uporablja za opisovanje različnih družbenih procesov. Poleg pojma integracija se v strokovni literaturi pojavljajo tudi sorodni pojmi, kot na primer inkorporacija (glej Castles 2002, 1143; Soysal 1994, 4), akulturacija (Berry 1997, 7; Klinar 1976; Entzinger in Biezeveld 2003, 8), uvrstitev (ang. insertion) (Bauböck 1994, 12).

Pogosto se pojem integracije uporablja v ozkem smislu za označevanje procesov vključevanja imigrantov v družbeno življenje, ki lahko segajo od asimilacijskih praks pa do različnih oblik kulturnega pluralizma (Bešter 2007, 107). V tem smislu lahko integracijo opredelimo tudi kot eno izmed orodij države za upravljanje naroda in za določanje, kdo spada v njegovo zamišljeno skupnost. Integracija je torej orodje za nadzor ne-državljanov v državi, skupaj z državljansko zakonodajo pa je njen namen preprečiti erozijo državljanske vezi (Guild in drugi 2009, 7).

Druge opredelitve integracije so širše in upoštevajo dvosmernost procesa integracije. Žagar (2008b, 315–316) tako integracijo opredeli kot *»stalen proces prostovoljnega, enakega in polnega vključevanja vseh posameznikov, od imigrantov, pripadnikov manjšin ter drugih manjšinskih skupnosti, v družbo, kjer živijo.«* Njen ključni namen je zagotoviti vključenost vseh omenjenih marginalnih skupin na način, ki spoštuje njihovo različnost, zagotavlja pogoje za izražanje ter razvoj njihovih identitet in kultur ob hkratnem upoštevanju standardov varstva človekovih pravic, načel demokratičnosti, solidarnosti, enakosti in družbene pravičnosti (Žagar 2008a, 72; Žagar 2008b, 316).

Podobno je ekonomski in socialni svet OZN integracijo definiral kot *»postopen proces, v katerem novi imigranti postanejo aktivni udeleženci v ekonomskih, socialnih, civilnih, kulturnih in duhovnih zadevah nove domovine«*. Gre torej za *»dinamičen proces, v katerem se vrednote oplajajo z medsebojnim spoznavanjem, prilagajanjem in razumevanjem«* (Bešter 2007, 107). V tem procesu najdejo tako imigranti kot domačini priložnost za svoj lasten poseben prispevek.

Prav tako bi integracija morala biti videna kot dvostranski proces, ki zajema tako prilagajanje imigrantov kot večinske družbe (Bešter 2003, 84). EU tako integracijo opredeljuje kot *»dinamičen, dolgotrajen in dvosmeren proces medsebojne akomodacije med imigranti in*

prebivalci držav članic» (Svet Evropske unije 2004). Deloma dvosmernost procesa integracije upošteva tudi uradna francoska opredelitev integracije. Visoki svet za integracijo v Franciji tako integracijo definira kot proces učinkovite participacije imigrantov pri izgradnji skupne družbe ob upoštevanju skupnih načel (na primer svoboda vesti in misli, enakost med moškimi in ženskami), ki se hkrati izražajo v zakonih, enakih za vse, in skupnih obveznostih (Haut Conseil à l'intégration 2011b).

Z vidika raziskovanja procesa integracije in različnosti v Franciji, kjer subjekt integracije niso samo imigranti, ampak zelo različne družbene skupine, od tujcev in beguncev do francoskih državljanov z imigrantskim poreklom, prebivalcev nekdanjih kolonij in prekomorskih območij, in kjer državljanstvo ni ključen kriterij polne vključitve v družbo, je še posebej zanimiv koncept celovite integracije (Žagar 2008b, 315, 320; glej tudi Evropska komisija 2005). Ključna načela le-te so spoštovanje človekovih in manjšinskih pravic, demokratična vključenost in participacija, enakost in pravičnost, solidarnost, strpnost in nediskriminacija ter vladavina prava. Celovita integracija se nanaša na vse posameznike in skupine, ki pripadajo manjšinskim, imigrantskim ali drugim marginalnim družbenim skupinam in predvideva njihovo dejansko enakopravnost na ekonomskem, družbenem, kulturnem in drugih področjih na osnovi multikulturnih politik. Hkrati proces celovite integracije predvideva sodelovanje vseh pomembnih akterjev, tako javnih in zasebnih institucij, civilne družbe kot medijev in gospodarstva. Pomembno pri tem je, da so v proces oblikovanja integracijskih politik in ukrepov neposredno vključeni tudi imigranti sami, še posebej na lokalni ravni. Prav tako koncept celovite integracije spodbuja vzajemno sodelovanje imigrantov in večinske populacije ter spoštovanje raznolike kulturne in verske tradicije, velik poudarek pri doseganju tega cilja pa namenja izobraževanju in usposabljanju (Evropska komisija 2005, 9–10).

3.2.2.1 Modeli integracije

Države uporabljajo različne modele, pristope in politike za doseganje integracije imigrantov in drugih manjšinskih skupnosti v večinsko družbo. Način integracije je med drugim odvisen od zgodovinske izkušnje nastanka naroda, predvsem od upravljanja z notranjo različnostjo v času nastanka države ter razvoja koncepta državljanstva. Na podlagi teh izkušenj so se razvili nacionalni modeli upravljanja etnične in kulturne različnosti, ki so kasneje tudi določali odziv držav in njihove javnosti na pojav imigracije (Castles in Miller 2009, 246).

V splošnem avtorji ločijo tri ključne modele integracije³¹, od asimilacijskega do pluralnih modelov. Asimilacija pomeni, da imigranti popolnoma prevzamejo družbene in kulturne prakse gostiteljske družbe. To vključuje tudi prenos zvestobe od države izvora h gostiteljski državi ter prevzem nove nacionalne identitete (Castles 2002, 1155). Asimilacija posledično vodi k naturalizaciji imigrantov ter njihovih potomcev, zato Bauböck (1994, 33) ta model imenuje tudi model pravne integracije skozi naturalizacijo. Žagar (2008b, 318) takšen model integracije imenuje liberalno-državljski model, za katerega je značilno zanikanje etničnih, kulturnih, jezikovnih, verskih ter drugih različnosti. Omenjene razlike so potisnjene v zasebno življenje, v javni sferi pa prevladujeta načeli enakosti in nediskriminacije. Avtorji kot izstopajoč primer takšnega modela v Evropi izpostavljajo Francijo.

Drugi model je model diferenciranega izključevanja (Castles 2002, 1155) ali model socialne vključenosti/državljske izključenosti (Bauböck 1994, 33), ki je značilen za države z velikim številom imigrantskih delavcev. Le-ti so namreč v gostiteljski državi začasno vključeni v določene družbene podsisteme, kot na primer trg dela, izključeni pa so iz drugih podsistemov, predvsem politične participacije in nacionalne kulture. Naturalizacija imigrantskih delavcev ni predvidena.

Oba navedena modela imata skupno točko – imigracija v takšnih družbah namreč ne prinaša večjih sprememb v družbah gostiteljicah. Se je pa takšen način vključevanja imigrantov znašel pod vprašajem, ko so se začasni delavci začeli v gostiteljski državi naseljevati za stalno, čemur je sledilo združevanje družin, oblikovanje skupnosti ter nastanek novih etničnih manjšin (Castles 2002, 1156, Koenig in Guchteneire 2007, 4).

Rezultat teh procesov je nastanek pluralnih oziroma multikulturnih modelov integracije, ki temeljijo na spoštovanju in prepoznavanju različnosti. Imigrantom omogočajo vključitev v politično skupnost ob hkratnem ohranjanju njihovih kulturnih posebnosti (Bešter 2003, 86). Žagar (2008b, 319) v tem primeru uporablja tudi pojmovanje liberalno-pluralistični model integracije. Takšen model temelji na opustitvi mita o homogeni in monokulturni nacionalni državi, na spoštovanju manjšinskih pravic ter priznavanju različnih identitet. Imigranti so videni kot trajni priseljenci, ki si želijo polne in enake vključitve ter participacije v novi družbi (Bauböck 1994, 34; Castles 2002, 1156; Žagar 2008b, 319).

³¹ Francoski avtorji (glej Tibon-Carnillot 1994, 87–88; Schnapper 1991, 101; Jamous 2000, 72; Noiriel 1988, 333) po večini opredeljujejo dva modela integracije, in sicer vzpostavljajo ostro ločnico med t.i. francoskim in ameriškim modelom integracije kot dvema prevladujočima in skrajnima modeloma v svetu. Možna je tudi delitev integracijskih modelov glede na tip državljanstva, in sicer v tem okviru govorimo o etno-kulturnem in državljsko-teritorialnem modelu (Freeman 2004, 948; Brubaker 1992).

Vsi trije omenjeni modeli integracije imigrantov so problematični in le deloma uspešni, in sicer zaradi nepripravljenosti gostiteljskih držav za ukvarjanje z dvema ključnima problemoma. Prvič, zahodnoevropske države se še vedno soočajo z globoko zakoreninjeno kulturo rasizma kot dediščino kolonializma. Predvsem v težavnih obdobjih, kot je trenutna ekonomska kriza, takšen rasizem vodi v socialno izključenost, diskriminacijo in nasilje nad manjšinami. Drugič, države so soočajo z naraščajočim trendom neenakosti in poudarjanjem etničnih razlik. Manjšine se tako vrtijo v začaranem krogu – nižji zaposlitveni status in nižji dohodki jih silijo v bivanjsko segregacijo, kar kaže na njihovo neuspešno integracijo. Neuspešna integracija se posledično kaže kot grožnja gostiteljski družbi in njeni identiteti (Castles in Miller 2009, 275).

3.2.2.2 Dimenzije integracije

Kadar govorimo o polnem vključevanju imigrantov v gostiteljsko družbo, mora integracija zajemati vsa pomembna področja imigrantovega življenja. Gre torej za različne dimenzije integracije, ki določajo področja vključevanja imigranta v novo družbeno okolje.

Avtorji opredeljujejo različne dimenzije. Entzinger in Biezeveld (2003, 5) ločita štiri dimenzije integracije: socialno-ekonomsko, kulturno, pravno-politično ter odnos gostiteljske družbe do migrantov. Podobno delitev zagovarjata tudi Penninx (2005, 139), ki loči socialno-ekonomsko, pravno-politično in kulturno-versko dimenzijo integracije ter Bauböck (1994, 9), ki opredeljuje pravno, socialno in kulturno integracijo. Jesse (2009, 187–188) kot ključne pogoje integracije navaja ekonomski in socialni razvoj migrantov, njihovo politično participacijo ter nediskriminacijo. Bauböck (1994, 36) omenjenim dimenzijam dodaja tudi bivanjsko integracijo.

Glede na ta izhodišča v nadaljevanju opredeljujem 4 ključne dimenzije integracije:

- Socialno-ekonomska integracija določa vključenost imigrantov na trg dela in širši sistem države blaginje ter njihove možnosti za ekonomski in socialni razvoj. Pomembno je predvsem, v kolikšni meri lahko imigranti enakopravno vstopajo na trg dela in dostopajo do delavskih in socialnih pravic ter storitev (Entzinger in Biezeveld 2003, 11; Jesse 2009, 187; Penninx 2005, 139).
- Pravna integracija določa pravni status imigrantov v primerjavi s statusom državljanov. Pravna integracija poteka postopoma, saj države določajo različno dolga prehodna obdobja pred pridobitvijo polnopravnega članstva v družbi, ki je možno šele z naturalizacijo (Entzinger in Biezeveld 2003, 12). V praksi se pravna integracija

nanaša na zagotavljanje varnega bivanjskega (rezidentskega) statusa ter pridobivanje državljanstva (Penninx 2005, 139).

- Politična integracija določa vključenost imigrantov v politične procese gostiteljske družbe. S tega vidika so pomembne politične pravice, ki jih ima imigrant, predvsem volilna pravica in druge bolj ali manj formalne možnosti sodelovanja v političnem odločanju, na primer preko političnih strank, različnih posvetovalnih struktur, manjšinskega predstavništva (Penninx 2005, 139; Bešter 2006, 20). Politična integracija se odvija tako v lokalnem kot nacionalnem okolju in prinaša dvojno odgovornost – na eni strani odgovornost imigrantov do spoštovanja državnih zakonov in odgovornega sodelovanja v političnih procesih ter na drugi strani odgovornost oblasti, da zagotovijo dialog z vsemi imigrantskimi skupinami in njihovo enako obravnavo (Friedman 1995).
- Kulturna integracija na eni strani pomeni ohranjanje lastne kulture in migrantom omogoča polno sprejetje in spoštovanje njihovih kulturnih, etničnih ali verskih praks in prepričanj (Penninx 2005, 139), na drugi strani pa kulturna integracija zajema sprejemanje in ponotranjenje vrednot, norm in vedenjskih vzorcev nove družbe (Bešter 2006, 18). Kulturna integracija se kaže skozi oblikovane socialne mreže, etnične organizacije in etnično solidarnost, vendar izolacija v okviru lastne etno-kulturne skupnosti onemogoča polno kulturno integracijo v novo okolje in družbeno mobilnost ter celo sproža socialne nemire (Friedman 1995).

3.2.2.3 *Imigranti in državljanstvo*

V okviru raziskovanja migracij, integracije in etničnih odnosov se koncept državljanstva pojavlja kot ključna kategorija, ki omogoča polno vključitev imigrantov ter tujcev v imigrantsko družbo. V obdobju množičnih migracij je namreč članstvo v družbi postalo bolj kompleksno in večplastno. To dokazujejo tudi številni pravni statusi članstva v posamezni družbi, od državljanov, dvojnih ali večkratnih državljanov do tujcev s stalnim ali začasnim bivališčem, beguncev in azilantov (Aleinikoff in Klusmeyer 2002, 2). Hkrati migracije in migranti v odnosu do državljanstva odpirajo tudi številna druga vprašanja – vprašanje dvojnega državljanstva, politične participacije in razširitve državljanskih pravic na imigrante ipd.

Koncept državljanstva je povezan z nastankom moderne države, a je skozi zgodovino doživel številne spremembe³². Državljanstvo je z nastankom moderne države postalo pravna osnova za podeljevanje političnih pravic, ki so omogočale participacijo posameznikov v demokratičnih političnih procesih (Žagar 2008a, 82).

Državljanstvo v formalnem smislu povezuje državo in njene prebivalce ne glede na njihov družbeni razred, etničnost, vero pod skupnim sistemom oblasti. Ker se torej državljanstvo ne ozira na socialno ustvarjene razlike, so državljani v pravnem smislu poenoteni, v identičnem odnosu do države in uživajo enak status ter pravice in obveznosti (Parekh 2006, 181; Bauböck 2008, 7; Miller 2008, 381; Wiener 1997, 5). Vendar pa državljanstvo poleg formalno-pravnega statusa, s katerim povezuje posameznike z državo, zajema še vsaj tri druge dimenzije. Bauböck (2008, 7) tako opredeljuje državljanstvo tudi kot sveženj pravic in obveznosti, ki izvirajo iz statusa državljana, kot niz odgovornosti, vrlin in praks, ki podpirajo demokratično vladavino ter kot kolektivno identiteto, ki presega razredne, verske, etnične ter druge delitve. Podobno tudi Joppke (2008, 533) opredeljuje tri aspekte državljanstva, in sicer status, pravice in identiteto. Še posebej zadnja dimenzija je pogosto zapostavljena, vendar je zelo pomembna, saj skupna kulturna identiteta poleg državljanstva v pravno-formalnem smislu zagotavlja močno povezovalno silo, ki povezuje državljane v sodobni državi (glej Miller 2008, 378; Brubaker 1992, 182). Hkrati državljanstvo predstavlja tudi osnovo za demokratično vključevanje in polno politično participacijo državljanov pri upravljanju javnih zadev (Žagar 2008a, 73; Bosniak 2006, 20).

S pravnega vidika je potrebno poudariti, da je pravica do državljanstva ena izmed temeljnih človekovih pravic, ki jo kot tako priznava tudi Splošna deklaracija človekovih pravic³³. Čeprav je skladno s 1. členom Haaške konvencije o določenih vprašanjih v zvezi s kolizijo predpisov o državljanstvu (Društvo narodov 1930) odločitev o podeljevanju državljanstva stvar vsake posamezne države, pa mora država pri tem upoštevati tudi standarde mednarodnega prava in ne more povsem arbitrarno odločati o vprašanju podeljevanja državljanstva (Bauböck 2008, 8; Žagar 2008a, 74). Navsezadnje državljanstvo določa tudi obseg osnovnih pravic in obveznosti države do drugih držav, njihovih državljanov ter mednarodne skupnosti, kot na primer osebna jurisdikcija, uporaba pogodb, mednarodna in

³² Eno izmed temeljnih del o razvoju državljanstva je Marshallov esej »Državljanstvo in družbeni razred«. Marshall v njem analizira razvoj državljanstva od 18. stoletja naprej v odnosu do razvoja civilnih, političnih in socialnih pravic. Glede na posamezno skupino pravic, ki pripada državljanu, tako loči civilno, politično in socialno državljanstvo (Marshall 1950, 10).

³³ 15. člen omenjene deklaracije določa, da »ima vsakdo pravico do državljanstva. Nikomur se ne sme samovoljno vzeti državljanstvo ali zakonita pravica do spremembe državljanstva« (Splošna deklaracija človekovih pravic 1984).

diplomatska zaščita ter zaščita pred izgonom (Bauböck in drugi 2006, 15; Hailbronner 2006, 36; Hansen 2009, 12).

V kontekstu migracij državljanstvo označuje razliko med člani in nečlani v odnosu do določene države. Politike državljanstva so neizogibno ekskluzivistične, saj določajo meje (polnopravnega) članstva v družbi in s tem povezanih privilegijev (glej Aleinikoff in Klusmeyer 2002, 3). Hkrati državljanstvo predstavlja vstopna vrata, skozi katera morajo tujci vstopiti, če želijo postati polnopravni člani politične skupnosti (Bauböck 2006, 16, 19).

Z vidika načel liberalne demokracije, ki zagovarjajo pravico posameznikov, da sodelujejo pri upravljanju oblasti, ki izvršuje oblast nad njim, je takšen odnos do imigrantov nepravilen. Mnogi ustaljeni migranti se namreč polno vključijo v okolje gostiteljske države, saj plačujejo davke, obiskujejo šolo, služijo vojaški rok in v njem zato delujejo skoraj tako kot državljani (Aleinikoff in Klusmeyer 2002, 3). Zaradi svojega prispevka družbi so ti imigranti razvili tudi legitimne potrebe in zahteve. Migracije torej postavljajo pod vprašaj liberalni koncept enakega državljanstva (glej Vertovec 1997, Bauböck 2008), zato so se v teoriji oblikovale različne ideje nadgradnje enakega državljanstva.

Kymlicka (1995, 94; 2010, 37) tako opredeli multikulturno državljanstvo kot nov model demokratičnega državljanstva, ki temelji na idealu človekovih pravic in pomeni zamenjavo nedemokratičnih, hierarhičnih in izključevalnih odnosov med večino in manjšinami. Podobno tudi Young (1989, 258) v svoji kritiki univerzalnega državljanstva kot rešitev predlaga t.i. diferencirano državljanstvo, ki upošteva razlike med skupinami in z uvedbo posebnih pravic zanje skrbi za njihovo polno vključitev, participacijo in reprezentacijo. Bauböck (2002, 16) govori o transnacionalnem državljanstvu, ki med drugim vzpostavlja enakost pravic med državljani in tujci s stalnim prebivališčem. V debato o državljanstvu v času migracij uvaja načelo deležnika, skladno s katerim bi se državljanstvo podeljevalo tistim, ki bi izkazali interes za prihodnost politične skupnosti in politično participacijo v skupnosti, v kateri živijo. Tak interes pa lahko izkazujejo tudi imigranti s statusom stalnega prebivališča (Bauböck 2008, 9, 12). Podobno tudi Žagar (2008a, 86, 103) predlaga uvedbo načel aktivnega demokratičnega državljanstva, ki ne temelji na pravnem statusu in bi lahko spodbujalo prostovoljno vključevanje in aktivno participacijo, predvsem na lokalni ravni, vseh posameznikov, ki živijo v določenem okolju, tudi imigrantov. Enako stališče zavzema tudi Svet Evrope (2008), ki v aktivni participaciji imigrantov pri upravljanju demokratičnih, družbenih in ekonomskih institucij vidi pomemben element razvoja in družbene kohezije v Evropi.

Najdlje v tej smeri je v praksi seglo evropsko državljanstvo, ki državljanom EU omogoča uživanje civilnih, socialnih in političnih pravic ter dolžnosti v vseh državah članicah, pri čemer so politične pravice omejene na lokalno in evropsko raven. Za imigrante iz tretjih držav so možnost sodelovanja na lokalnih volitvah na podlagi stalnega bivališča uvedle le nekatere države, na primer Švedska, Danska, Norveška, Nizozemska, Finska, nekateri kantoni v Švici (Schnapper 2002, 110; Earnest 2003, 18).

Državljanstvo na nacionalni ravni tako še vedno v veliki meri opredeljuje nabor pravic in dolžnosti, ki jih ima posameznik. Za imigrante je torej velikega pomena tudi način podeljevanja državljanstva v določeni državi, predvsem z vidika njihove polne integracije v gostiteljsko družbo. Dolgotrajni procesi pridobivanja državljanstva z naturalizacijo namreč ovirajo polno, predvsem politično, integracijo imigrantov (glej Žagar 2008a, 96).

Raziskovalci večinoma ločijo tri glavne modele državljanstva in njegovega podeljevanja: etničnega, asimilacijskega in pluralističnega. Pri etničnem modelu se državljanstvo pridobi z rojstvom, pridobitev državljanstva z naturalizacijo je zelo težka, saj tuji vedno ostanejo tuji v etničnem smislu. Za asimilacijski oziroma republikanski model je značilno, da državljanstvo posameznika ni odvisno od njegove etnične pripadnosti, ampak od prebivališča. Imigranti lahko pridobijo državljanstvo, če so pripravljeni sprejeti politična pravila, identiteto in kulturo večinskega prebivalstva, naturalizacija pa je relativno preprosta. Multikulturni model imigrantom omogoča ohranitev njihovih kulturnih in etničnih značilnosti, hkrati pa je pridobitev državljanstva z naturalizacijo relativno enostavna (glej Koopmans in drugi 2005, 8-9; Mitchell in Russell 1996, 66–67; Castles in Miller 2009, 44–45).

Vendar pa tudi pridobitev državljanstva preko naturalizacije za tujca ne pomeni nujno dostopa do enake obravnave, ki naj bi sicer bila posledica pridobitve državljanstva. Rasizem in diskriminacija s strani državnih institucij ali družbenih akterjev lahko predstavljata pomembno oviro pri dejanski realizaciji enakih pravic, zato so s tega vidika pomembni tudi ukrepi, ki jih imigrantske države uvajajo za zaščito državljanov z različnim etničnim oziroma kulturnim poreklom pred diskriminacijo in izključevanjem s strani večinskega prebivalstva (Koopmans in drugi 2005, 32; Hargreaves 1995, 151). Francoska družba je izrazit primer takšnega dogajanja, o čemer pa več v drugem delu naloge.

3.2.3 Politika nediskriminacije

Upravljanje različnosti temelji na načelu enakih možnosti in vsem posameznikom v družbi omogoča enakopravno sodelovanje in vključenost v vse sfere življenja (Žagar 2008b, 320).

Ker ta cilj za vse depriviligirane skupnosti z zgoraj navedenimi ukrepi varstva pravic manjšin in imigrantov ter integracije v praksi ni bil dosežen, so številne države na različna področja uvedle tudi posebne nediskriminacijske ukrepe (Kymlicka 1995, 30).

Ključna značilnost diskriminacije je nepravilno razlikovanje, in sicer na podlagi razumevanja sveta okoli nas skladno z delitvijo mi-oni. Diskriminacija postane družben problem takrat, kadar pripadniki dominantne skupine diskriminirajo pripadnike ranljive družbene skupine na podlagi njihove skupinske identitete (Weisskopf 2010, 24). Dimenzije drugačnosti lahko izvirajo iz etničnosti, rase, vere in kulture, spola, fizičnih značilnosti, invalidnosti itd. (Ratcliffe 2004, 141). V tem delu se torej osredotočam na diskriminacijo zoper etnično identiteto skupin, pri čem etničnost razumem v širokem smislu, vsebujoč različne značilnosti: raso, fizični izgled, etnično pripadnost, vero, jezik, kulturno tradicijo.

Pravica do enakosti in nediskriminacije predstavlja osnovo splošnega varstva človekovih pravic in je v večini držav varovana z ustavo, zato diskriminacija v normativnem okviru pomeni nepravilno razlikovanje oziroma neenakost. Kot je bilo prikazano v predhodnem poglavju, so različne manjšine različno zaščitene. Čeprav je načelo nediskriminacije del splošnega varstva človekovih pravic, pa obstajajo številne norme, ki pred diskriminacijo ščitijo pripadnike določenih skupin, na primer imigrante, narodne manjšine in pripadnike drugih etničnih, kulturnih in jezikovnih manjšin.

Temeljni dokument s področja preprečevanja etnične diskriminacije je Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Svet Evrope 1950), ki pravice, ki izhajajo iz konvencije, zagotavlja ne glede na spol, raso, barvo, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali družbeno poreklo, povezanost z narodno manjšino, lastnino, rojstvo ali drug status. Podobno določilo vsebuje tudi dopolnjena Evropska socialna listina (1996) ter Amsterdamska pogodba, ki je v 19. členu opredelila 6 ključnih področij diskriminacije, ki jih je potrebno upoštevati: spol, rasni oziroma etnični izvor, versko prepričanje, invalidnost, starost in spolna orientiranost. Načelo nediskriminacije je med drugim zapisano tudi v 2. členu Lizbonske pogodbe.

Ključen korak pri uveljavljanju skupne politike nediskriminacije je EU naredila leta 2000 s sprejetjem direktive o rasni enakosti in direktive o enakosti v zaposlovanju, ki opredeljujeta tako neposredno kot posredno diskriminacijo in odpirata možnosti za uvedbo ukrepov pozitivne diskriminacije (Svet Evropske unije 2000a, 2000b). Evropska politika boja proti diskriminaciji se sicer naslanja na načelo subsidiarnosti, kar državam omogoča precejšnjo svobodo pri uveljavljanju protidiskriminacijske zakonodaje (Grigolo 2011, 1753). Vse bolj se

uveljavlja tudi prepoved diskriminacije na podlagi državljanstva, ki državljanom tretjih držav podeljuje več pravic in njihov status premika v smeri statusa državljanov EU.

Zakaj so ukrepi nediskriminacije tako potrebni? Diskriminacija imigrantov in pripadnikov manjšin ni nov pojav (glej Wagner in drugi 2010, 361). Od nekdaj so bili le-ti deležni manj ugodne obravnave na področjih zaposlovanja, bivanja, izobraževanja, zdravniške oskrbe. Ta diskriminacija ogroža pripadnike manjšin in imigrante ter jih potiska na dno družbe, kjer se različne zapostavljenosti le še potencirajo in onemogočajo njihovo polno vključitev v družbo (Appelt 2000, 2).

V praksi so najpogostejši odgovor na takšno stanje politike za preprečevanje in odpravljanje diskriminacije, katerih cilj je preprečiti in odpraviti diskriminacijo ter poskrbeti za primerno integracijo manjšin in imigrantov (Brezigar 2007, 19). Države ukrepe nediskriminacije uvajajo na različna področja, predvsem na področje zaposlovanja, trga dela, dostopa do socialnih storitev in izobraževanja, bivanja. Prav tako ti ukrepi zajemajo tudi sankcioniranje diskriminatornih praks. Poleg pravnih aktov in predpisov so države v boju proti diskriminaciji razvile tudi mnoge spremljajoče aktivnosti, kot so izobraževanje in usposabljanja, osveščanje, raziskovanje ipd. (glej Brezigar 2007, 20).

V zadnjem času se pojavljajo tudi ukrepi afirmativne akcije oziroma pozitivne diskriminacije. Praviloma gre za začasne, prostovoljne ukrepe, ki omogočajo bolj ugodno obravnavo pripadnikov depriviligiranih etničnih skupin z namenom premagati rezultate pretekle, zakoreninjene diskriminacije (Ratcliffe 2004, 143; Weisskopf 2010, 26; Kymlicka 1995, 32). Večinoma se ukrepi pozitivne diskriminacije nanašajo na zagotavljanje določenega dela družbenih virov in priložnosti za člane depriviligiranih skupin ali zagotavljanje preferenčne spodbude članom teh skupin pri dostopu do teh virov na prostem trgu. Kymlicka (1995, 32) med ukrepe politične pozitivne diskriminacije uvršča tudi pravice skupinske reprezentacije, ki depriviligiranim družbenim skupinam in njihovim interesom zagotavljajo večjo prisotnost v političnem življenju. Čeprav takšni ukrepi ne morejo izničiti splošnih ekonomsko-socialnih neenakosti v družbi, pa lahko pripomorejo k diverzifikaciji zgornjega družbenega sloja in k izboljšanju situacije drugih članov depriviligirane skupnosti, predvsem preko motivacije, večje legitimnosti elite itd. (Weisskopf 2010, 26–27).

3.2.4 Preprečevanje, upravljanje in razreševanje konfliktov

Nujna komponenta upravljanja različnosti so tudi strategije za preprečevanje, upravljanje in razreševanje kriz in konfliktov, saj je obstoj kriz in konfliktov v pluralnih družbah povsem

normalen pojav. V tem okviru je posebna pozornost namenjena promociji človekovih pravic, vseživljenjskemu učenju, procesu demokratizacije, vzpostavitvi zaupanja in pogojev za sobivanje ter razvoj skupnih interesov, ki bo omogočalo skupno sodelovanje v prihodnje (Žagar 2008b, 323). Upravljanje konfliktov kot ena ključnih dimenzij upravljanja različnosti je torej tesno povezana z ostalimi dimenzijami.

Pluralne družbe, kakršna je tudi Francija, so močno dovzetne za razvoj konfliktov, ki se lahko pojavljajo v različnih oblikah, na primer kot konflikti med manjšinskimi skupnostmi in državo ali med manjšinskimi skupnostmi in večinsko populacijo, vzpon ksenofobnih strank, spopadi s policijo itd. (glej Dancygier 2010, 4–5). Vzroki za konflikte v pluralnih družbah so različni, vsem pa je v osnovi skupno nespoštovanje in nerazumevanje obstoječih različnosti v družbi. Ukrepi za preprečevanje in upravljanje konfliktov morajo zato upoštevati različne vzroke, dimenzije in elemente konfliktov, pri čemer se morajo prilagoditi tudi lokalnemu okolju.

Različni mehanizmi preprečevanja, upravljanja in razreševanja konfliktov so se razvijali skozi vso zgodovino. Kot poudarja Žagar (2001b, 72), so bili tradicionalni mehanizmi uspešni ravno zato, ker so bili prilagojeni okolju, v katerem so nastali, ljudje pa so jih sprejemali in upoštevali. Z razvojem sodobnih nacionalnih držav so se razvili novi, pogosto nasilni mehanizmi upravljanja konfliktov, vendar so se tudi različne vojaške akcije pokazale za neučinkovite in nefunkcionalne, zato so vlade začele iskati mehkejše načine reševanja konfliktov. Trend odločanja v primeru globokih konfliktov se je od vsiljenih rešitev tretjih strani premaknil k načinom, ki omogočajo več sodelovanja in komunikacije sprtih strani v procesu iskanja rešitev (Burton 1990, 193–194). Še posebej v primeru globoko zakoreninjenih etničnih konfliktov je pomembno polno sodelovanje sprtih strani v procesu upravljanja in reševanja konflikta. Ker strani v konfliktu tega pogosto same niso sposobne doseči, je potrebno posredovanje tretje osebe, katere vloga je namenjena spodbujanju komunikacije med akterji konflikta ter pomoči pri analizi in odkrivanju medsebojnih odnosov (Burton 1990, 195–196).

Kot rečeno, je načinov upravljanja in razreševanja konfliktov veliko. Če govorimo o sodobnih pluralnih družbah, ki jih pogosto zaznamujejo spori med večinsko populacijo ter pripadniki manjšin in imigrantov, je glavni namen upravljanja in razreševanja konfliktov izboljšanje medskupinskih odnosov med sprtimi stranmi. Cilj je zmanjšati medskupinske grožnje ter spremeniti reprezentacijo in identifikacijo skupin. Eden od načinov za doseg tega cilja je vzpostavitev neposrednega kontakta med skupinami, ki se je pokazal kot zelo uspešen pri odpravljanju predsodkov (Wagner in drugi 2010, 369).

Z vidika upravljanja različnosti je še posebej pomemben hiter odziv na nastajajoče konflikte, ki preprečuje njihovo eskalacijo. Med preventivne ukrepe za preprečevanje konfliktov tako sodijo razvoj ustreznih komunikacijskih kanalov, mehanizmi za zgodnje odkrivanje konfliktov, uveljavitev mehanizmov, kot so mediacija, pogajanja, posvetovanja in arbitraža za upravljanje konfliktov. Med dolgotrajne preventivne ukrepe pa lahko uvrstimo stabilen ekonomski razvoj in državo blaginje, spoštovanje načel enakosti in pravičnosti, razvoj stabilnih demokratičnih institucij, stalno opredeljevanje in razvoj skupnih interesov ter sodelovanja (Žagar 2009, 468). Več o tem v nadaljevanju.

3.2.5 Dolgoročne strategije upravljanja različnosti

Pri uspešnem upravljanju različnosti ne smemo pozabiti na pomen preventivnih strategij in mehanizmov, ki omogočajo dolgoročno in učinkovito urejanje pluralnosti in akomodacijo različnosti ter preprečujejo eskalacijo konfliktov. Dolgoročne strategije upravljanja različnosti se namreč ukvarjajo s širšimi družbenimi vzroki za nastanek neenakosti, neenakih možnosti ter konfliktov in so pomembne pri zagotavljanju stabilnega družbenega razvoja.

Burton (1990, 233; glej tudi Burton in Dukes, 1990, 161) je takšen pristop poimenoval provencija. Sam koncept provencije je bil razvit za področje upravljanja konfliktov, vendar je povsem primeren tudi za širše področje upravljanja različnosti. Provencija namreč opredeljuje odločevalski proces, ki je analitičen, usmerjen v prihodnost in v odstranjevanje samih vzrokov konfliktov, ki so sestavni del pluralne družbe. Ne gre torej za razreševanje konfliktov, ampak za njihovo preprečevanje oziroma odstranjevanje njihovih globokih vzrokov (Burton 1990, 233). Provencija tako vsebuje različne ekonomske in politične ukrepe, ki so usmerjeni v vzroke konflikta z namenom spodbuditi ekonomski razvoj, zadovoljiti potrebe po identiteti in varnosti, okrepiti skupne norme itd. (glej Lund 2009, 290–292; Žagar 2000, 24–26).

Podobno tudi Žagar (2007a, 25) med dolgoročnimi strategijami in ukrepi upravljanja različnosti navaja tri ključna področja, in sicer izgradnjo demokratičnih institucij, gospodarski razvoj ter izobraževanje in usposabljanje. Gre za področja, ki se medsebojno prepletajo in dopolnjujejo, hkrati pa predstavljajo pomemben element celovite integracije.

Izgradnja demokratičnih institucij in spoštovanje človekovih pravic predstavljata osnovo za stabilno delovanje in razvoj demokratičnih institucij in procesov v določeni družbi (Žagar 2007, 25). Uveljavljanje najvišjih mednarodnih standardov varovanja človekovih in manjšinskih pravic, članstvo v mednarodnih organizacijah, krepitev demokratičnih institucij, delitev moči in odločanja v državi so nekateri izmed dolgoročnih ukrepov, ki omogočajo

uspešno upravljanje različnosti na dolgi rok. Odločevalci morajo tudi zagotoviti transparentnost javno-političnih ciljev, odločitev in rezultatov ter reprezentativnost celotne družbe v javnem sektorju (Svet Evrope 2010b, 5). Prav tako je za stabilen demokratičen sistem pomemben razvoj različnih participativnih instrumentov na vseh ravneh, od izmenjave informacij preko javnih srečanj in forumov, sodelovanja pri identifikaciji javno-političnih prioritet in potrebnih ukrepov, pa do različnih okroglih miz in javnomnenjskih raziskav. Takšni instrumenti omogočajo razvoj pripadnosti v odnosu do skupnosti vseh članov družbe, še posebej mladih in depriviligiranih družbenih skupin, in jih spodbujajo k odgovornemu in aktivnemu sodelovanju pri upravljanju skupnosti, v kateri živijo (Svet Evrope 2010b, 4, 6).

Z razvojem demokratičnih institucij je tesno povezano tudi področje ekonomskega razvoja. Ekonomske reforme z namenom doseganja višjega gospodarskega razvoja so zelo pomemben element zagotavljanja dolgotrajnega miru in stabilnega družbenega razvoja³⁴. Vendar pa mora biti ekonomski razvoj, še posebej v kriznih časih, tesno povezan s socialnim in okoljskim področjem, saj bo le tako mogoče doseči dolgoročno ravnotežje med primernimi delovnimi pogoji za vse, socialno kohezijo, priznavanjem in spoštovanjem lokalnih virov ter ekonomskim napredkom (Svet Evrope 2010b, 5). Samo trajnostni ekonomski razvoj je tisti, ki vsem članom družbe omogoča dostojno življenje, ekonomsko-socialno varnost, stabilen družbeni razvoj ter perspektivo za prihodnost (glej Žagar 2007, 25). Družba mora biti namreč sposobna ustvariti pogoje in ekonomske priložnosti, ki bodo vsem posameznikom, ne glede na njihovo etnično pripadnost, omogočali vertikalno družbeno mobilnost (Haysom 2003, 223). Kot sem že omenila, so temeljne ekonomske pravice z mednarodnim pravom zagotovljene vsem, tudi pripadnikom manjšin in imigrantom, ekonomska integracija pa je pomemben element celovite integracije in ključen pogoj za aktivno udeležbo ter prispevek imigrantov in pripadnikov manjšin h gostiteljski družbi (glej Evropska komisija 2005, 6). Samo v okolju, ki bo vsem posameznikom omogočilo razvoj in uveljavitev svojih potencialov, se lahko razvijejo medsebojno zaupanje, sodelovanje v ekonomskem, kulturnem in političnem življenju, solidarnost ter družbena kohezija.

Če pa želimo to doseči, je potrebno že zgodaj začeti z vzgajanjem in usposabljanjem. Vseživljenjsko izobraževanje in usposabljanje je torej pomembna dimenzija upravljanja različnosti ter stalen proces, ki ljudi spodbuja k aktivnemu sodelovanju v vseh sferah

³⁴ Povezave med ekonomskim razvojem, demokracijo in družbeno stabilnostjo so zelo kompleksne. Več o njih v Inglehart 1997, 6. pogl, Dahl 1971, Przeworski 2004, Heo in Tan 2001; Svet Evrope 2010b.

življenja. Kot poudarja Žagar (2007a, 26), je državljanska vzgoja ključnega pomena za uspešno upravljanje družbene različnosti ter za obstoj in stabilnost demokracije. Tudi Svet Evrope (2010a) spodbuja izobraževanje za demokratično državljanstvo, ki naj bi posameznikom omogočalo aktivno sodelovanje v družbenih in političnih procesih s poudarkom na demokraciji in vladavini prava, prav tako pa naj bi pripomoglo k izboljšanju znanja in veščin upravljanja različnosti, k promociji medkulturnega dialoga, medsebojnega razumevanja ter sodelovanja. Takšno izobraževanje mora biti osnovano na načelih multikulturalnosti, odprtosti in inkluzivnosti, spoštovati mora obstoj etnične, jezikovne, verske in družbene različnosti ter vsem pripadnikom družbe zagotavljati enake pravice (Žagar 2001a, 292, 294; McLeod 2001, 249).

Ključni cilji izobraževanja za aktivno državljanstvo so izboljšanje znanja o različnosti v sodobnih družbah, predstavitev različnosti kot primerjalne prednosti, razvoj veščin za uspešno komunikacijo v pluralnih družbah ter promocija medsebojnega razumevanja, strpnosti in sodelovanja. Izobraževanje mora biti oblikovano kot stalna aktivnost za različne ciljne skupine, prilagojeno pa mora biti specifičnim razmeram v družbi in potrebam udeležencev. Pri tem ne gre samo za učenje in pridobivanje veščin, ampak tudi za opolnomočenje vseh članov družbe za aktivno sodelovanje pri upravljanju družbe ter pri varovanju in promociji človekovih, manjšinskih pravic in strpnosti, dobrih medosebnih in skupnostnih odnosov ter mirnih načinov reševanja družbenih konfliktov (Svet Evrope 2010a; Žagar 2001a, 291–295).

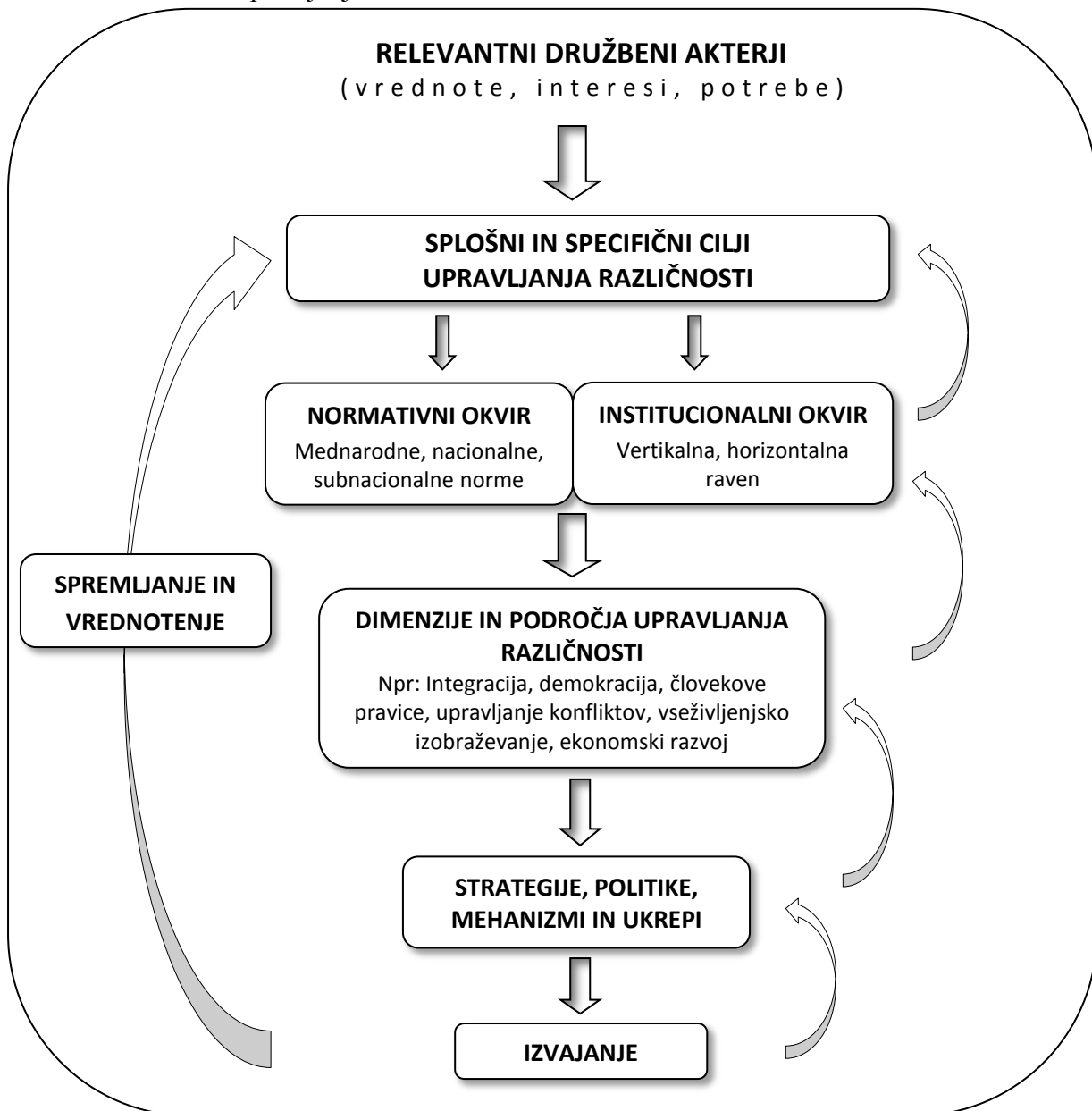
Pomembno vlogo pri izobraževanju za aktivno državljanstvo imajo tako izobraževalne institucije na vseh ravneh, kot tudi mediji, javne ustanove, nevladne organizacije ter širša skupnost (Svet Evrope 2010a; Kymlicka 1995, 31). Ustrezni učni načrti na vseh ravneh izobraževanja, ki naj bi odsevali realnost družbe, lahko pripomorejo k priznavanju družbenega prispevka in vloge manjšin, spodbujajo razumevanje in pozitivno predstavo o imigrantih, premagujejo predsodke in diskriminacijo ter omogočajo komunikacijo in sodelovanje (glej Kymlicka 1995, 31, 96; Smyth 2001, 271; McLeod 2001, 258).

3.3 Teoretični model upravljanja različnosti

Na podlagi predstavljenih teoretičnih izhodišč sem razvila model upravljanja različnosti, ki ga predstavljam v nadaljevanju. Model predstavlja idealno-tipski model, ki bo v nadaljevanju naloge služil kot orodje za analizo primera Francije. Vsebuje ključne elemente celostnega upravljanja različnosti, pri čemer upošteva širino in večdimenzionalno naravo upravljanja različnosti. Tako je model postavljen v širši družbeni kontekst, upošteva pravne norme, vlogo, potrebe in interese različnih družbeno-političnih akterjev pri uveljavljanju strategije

upravljanja različnosti ter ključna področja, ki jih mora strategija upravljanja različnosti zajemati. Model je oblikovan kot procesualni model, ki vsebuje različne procesne faze: oblikovanje splošnih in specifičnih ciljev, izvajanje konkretnih mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti ter stalno vrednotenje njihovih učinkov. Faze ne potekajo zaporedno, ampak konstantno in vzporedno, se prepletajo, dopolnjujejo in vplivajo druga na drugo.

Slika 3.1: Model upravljanja različnosti

a) Relevantni družbeni akterji

Model ni postavljen v prazen prostor, ampak v širši družbeni okvir, ki ga opredeljujejo relevantni družbeni akterji s svojimi interesi, potrebami in vrednotami. V osnovi lahko

relevantne družbene akterje razdelimo na državne in nedržavne akterje. Državni akterji na vseh ravneh so pomembni zaradi svoje moči znotraj institucionalnega okvira, saj so državne institucije tiste, ki na eni strani določajo normativni okvir upravljanja različnosti, na drugi strani pa uresničujejo in izvajajo strategije, politike, mehanizme in ukrepe upravljanja različnosti. Pri tem so še posebej pomembni akterji na nacionalni ravni, ki skrbijo za konkretizacijo in izvedbo modela upravljanja različnosti. Kot že rečeno, upravljanje različnosti zajema različna področja, od socialnih zadev, zdravstva, izobraževanja in kulture, pa do gospodarstva in politične participacije, zato je pomembno, da pri opredeljevanju strategije upravljanja različnosti sodelujejo akterji z vseh omenjenih področij.

Nedržavni akterji zajemajo civilno-družbene organizacije, raziskovalne institucije, medije, gospodarske subjekte in ne nazadnje celotno družbo. Ti akterji v sistem vnašajo družbeno različnost in družbeno realnost v obliki množice interesov, želja in potreb, hkrati pa pozorno spremljajo vladno izvajanje strategij in ukrepov upravljanja različnosti. Še posebej civilno-družbene organizacije so tiste, ki s svojimi aktivnostmi pomembno sooblikujejo širši družbeni prostor na vseh področjih in zaradi neposrednega stika s končnimi uporabniki lahko pomembno pripomorejo k oblikovanju strategije upravljanja različnosti.

Ne nazadnje družbeni okvir upravljanja različnosti predstavlja celotna družba. V konkretnem lokalnem okolju se srečujejo predstavniki različnih manjšin in večine, kulturna in etnična različnost pa dobivata konkretne izraze. Mikro okolje je tudi tisto, kjer se dogaja diskriminacija in kršenje manjšinskih pravic, kjer poteka integracija imigrantov in kjer lahko prihaja do konfliktov zaradi nasprotujočih si interesov in potreb različnih skupin. To posledično pomeni, da je vsak posameznik akter družbene različnosti v določenem okolju in bi moral imeti, skladno z načeli aktivnega državljanstva, možnost prostovoljnega vključevanja, sodelovanja in aktivne participacije pri oblikovanju strategije upravljanja različnosti.

Kot so raznoliki družbeni akterji, so različni tudi njihovi interesi, potrebe in vrednote. Družbeni okvir, v katerem bo model upravljanja različnosti uspešno deloval, mora temeljiti na načelih demokratičnosti, inkluzivnosti in participacije. Poleg splošnih normativnih in institucionalnih predpogojev, ki temeljijo na vladavini prava ter odgovornosti, so za učinkovitost modela upravljanja različnosti pomembne tudi širše družbene vrednote, na primer odprtost in strpnost do drugačnosti, visoka politična kultura, medsebojno spoštovanje, želja po priznavanju in akomodaciji etnične različnosti, odmik od razumevanja nacionalne države kot homogene in unitarne enote. Tudi Kymlicka (2007, 110, 122) ugotavlja, da so za uveljavitev politik multikulturalizma in akomodacije etnične različnosti potrebni nekateri

predpogoji, med katerimi navaja konsolidirano demokracijo, splošno uveljavitev človekovih pravic, dostopne točke za politično mobilizacijo in politično odločanje ter ločitev varnostnega vprašanja od etničnih odnosov.

Raznolikost družbenih akterjev, njihovih interesov, potreb in vrednot lahko pomembno vpliva na uspešnost strategije upravljanja različnosti. Ključnega pomena torej je, da se vsi relevantni družbeni akterji strinjajo glede ključnih elementov, ciljev in virov skupne strategije upravljanja različnosti (Žagar 2007, 25, 29). Le tako je mogoče zagotoviti zadostno usklajenost konkretnih mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti ter upoštevanje vseh pomembnih dimenzij različnosti v določeni družbi.

b) Cilji

Celoten model upravljanja različnosti izhaja iz splošnih ciljev, ki si jih postavi vsaka družba. Splošen in dolgoročen cilj modela upravljanja različnosti je omogočiti sodobnim družbam, da regulirajo in upravljajo vse vrste različnosti in asimetrij, ki obstajajo znotraj njih. Na ta način naj bi omogočile enakopravno vključitev in participacijo vseh članov družbe v vseh sferah družbenega, ekonomskega in političnega življenja ob hkratnem spoštovanju njihovih specifičnih značilnosti, identitet in kultur. Nadalje lahko na podlagi omenjenega splošnega cilja opredelim tudi specifične cilje, ki predstavljajo konkretizacijo splošnega cilja. Ti cilji so:

- vzpostavitev mirnega sobivanja in sodelovanja med vsemi člani družbe;
- promocija načel strpnosti, demokracije in človekovih pravic;
- priznavanje različnosti kot primerjalne prednosti;
- zagotovitev enakih možnosti, celovite integracije in enakopravne participacije vseh ljudi, tudi predstavnikov različnih manjšin in imigrantov, v vseh sferah življenja (izobraževanje, kulturno in versko izražanje, politično in ekonomsko življenje);
- preprečitev sovraštva, družbene izključenosti, rasizma in diskriminacije manjšinskih skupnosti;
- zagotovitev spoštovanja in razvoja specifičnih značilnosti, identitet in kultur pripadnikov manjšinskih skupnosti;
- vzpostavitev formalnega in neformalnega interkulturenega izobraževanja;
- zagotovitev trajnostnega socialno-ekonomskega razvoja družbe, ki bo vsem njenim članom omogočal ekonomsko varnost in perspektivo za prihodnost;
- mirno reševanje, upravljanje in preprečevanje etničnih in kulturnih konfliktov v družbi.

c) Normativni okvir

Normativni okvir predstavlja pravno osnovo, ki na področju upravljanja različnosti omogoča doseganje zgoraj navedenih ciljev ter hkrati odseva družbeno različnost in njene vrednote. Temelji na načelih demokratičnosti, priznavanja različnosti, enakih možnosti, pravičnosti, spoštovanja človekovih in manjšinskih pravic in vključevanja ter vsem ljudem, še posebej pripadnikom različnih manjšin, zagotavlja pravno varstvo njihovih pravic.

Normativni okvir zajema tako mednarodne in evropske norme kot nacionalno zakonodajo ter zakonodajo lokalnih skupnosti. Mednarodni pravni akti določajo minimalne standarde na zgoraj omenjenih področjih, ki jih morajo države in regionalne/lokalne skupnosti umestiti v svoj pravni red. Nacionalni pravni okvir predstavlja konkretizacijo in operacionalizacijo mednarodnih norm ter prostor njihovega izvrševanja.

V okviru modela upravljanja različnosti mora učinkovit in transparenten pravni okvir na vseh področjih zagotoviti najvišje standarde varovanja človekovih in manjšinskih pravic, še posebej v odnosu do predstavnikov manjšin in imigrantov, ki predstavljajo glavni vir različnosti v sodobnih družbah. Sodobno mednarodno varstvo manjšin tako ščiti politične, socialne, ekonomske in kulturne pravice narodnih manjšin, vse bolj pa se te norme uveljavljajo tudi za zaščito imigrantov, čeprav enotnega statusa in pravic imigrantov še ni, ampak je njihova situacija v veliki meri odvisna od nacionalne zakonodaje države, v kateri bivajo (Mitchell in Russell 1996, 65).

Pravne norme na področju integracije morajo imigrantom omogočiti enakopravno vključevanje v novo družbeno okolje ob hkratnem ohranjanju njihovih kulturnih posebnosti (Komac 2002b, 18). Integracija mora biti celovita in mora zajemati vse dimenzije (socialno-ekonomsko, pravno, politično in kulturno integracijo). Prav tako mora pravni okvir zagotoviti zaščito vseh pripadnikov ranljivih družbenih skupin pred različnimi oblikami diskriminacije, rasizmom in ksenofobijo.

V primeru eskalacije konfliktov, ki so v pluralnih družbah neizogibni, mora normativni okvir omogočati načine za njihovo mirno reševanje in določati metode pokonfliktne izgradnje miru. Razpon strategij in mehanizmov za preprečevanje, upravljanje in razreševanje konfliktov je danes zelo širok. Še posebej pri konfliktih, katerih vzroki so etnične in kulturne narave, so se novejšie metode izkazale za relativno uspešne. V procesu upravljanja etničnih konfliktov je namreč vloga tretje strani v prvi vrsti namenjena spodbujanju komunikacije med akterji konflikta ter pomoči pri analizi in odkrivanju medsebojnih odnosov (Burton 1990, 195–196).

d) Institucionalni okvir

Institucionalni okvir zajema vse institucije, ki v okviru sistema sodelujejo pri določanju in uresničevanju strategije upravljanja različnosti. Pod vplivom sodobnih globalnih trendov namreč nastajajo vse bolj tesne in zapletene mreže odnosov med različnimi akterji, suverenost pa je razdeljena med številne igralce na različnih ravneh (McGrew 1997, 7). Če naj bo proces upravljanja različnosti uspešen, morajo biti vanj vključeni vsi relevantni akterji, prav tako pa so pri tem pomembni njihovi odnosi, sodelovanje in vloga na vseh področjih upravljanja. Kot že rečeno, imajo različni akterji različne potrebe, interese ter cilje, ki jih je potrebno koordinirati. S tega vidika je zelo pomembno, da se akterji strinjajo glede ključnih elementov, ciljev in virov skupne strategije upravljanja različnosti, saj to pripomore k uspešnosti strategije (Žagar 2007, 25, 29). Prav tako morajo akterji zagotoviti vertikalno in horizontalno integracijo svojih norm ter koherentnost politik s področja upravljanja različnosti.

Na vertikalni ravni so v model upravljanja različnosti vključeni akterji na mednarodni, nacionalni in subnacionalni ravni. Mednarodni akterji določajo splošen okvir in minimalne standarde upravljanja različnosti, ki jih morajo države kot članice mednarodnih organizacij spoštovati. Mednarodno okolje je izredno pomembno, saj etnične in državne meje pogosto ne sovpadajo, družbena različnost pa se »dogaja« na območju prostega pretoka ljudi, kjer živijo številne manjšine in kjer skozi zgodovino obstajajo različne identitete in kulture. Zato je pomembno, da model upravljanja različnosti vključuje vse relevantne mednarodne akterje, ki delujejo v omenjenih sferah in sodelujejo med seboj pri uveljavljanju načel demokratičnosti in najvišjih standardov varovanja človekovih pravic.

Nacionalna raven je tista, ki je odgovorna za konkretizacijo modela upravljanja različnosti ter za uveljavljanje in izvajanje strategij, mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti. Vladni akterji kot uradni oblikovalci politik so neposredno vključeni v proces oblikovanja in izvajanja ukrepov upravljanja različnosti, zato je ključna odgovornost nacionalne vlade, da so ti mehanizmi in ukrepi skladni ter da se izvršujejo skladno z zastavljenimi cilji. Ker upravljanje različnosti zajema številna družbena področja, je pomembno, da so v proces oblikovanja in izvajanja strategije upravljanja različnosti vključene različne javne institucije s področja izobraževanja, socialnih zadev, kulture, gospodarstva, politike. Le tako lahko strategija zajema vse potrebne elemente. Prav tako je potrebno v ta proces vključiti oblasti na regionalni in lokalni ravni, saj se tam različnost dejansko dogaja. Naloga lokalnih oblasti je sodelovanje pri izvrševanju mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti ter uveljavljanje načel odprte družbe.

Ker mora oblikovanje mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti potekati v stalnem dialogu med vsemi deležniki, mora biti v ta proces vključena tudi civilna družba. Le tako bodo upošteevane različne okoliščine, situacije, potrebe in interesi, ki obstajajo v določeni družbi, in bodo ukrepi dejanski odsev družbene realnosti.

Čeprav civilnodružbeni akterji ne odločajo neposredno o ukrepih upravljanja različnosti in njihovi predlogi za vladne akterje niso zavezujoči (glej Kotar 2007, 70), pa je civilna družba na vseh ravneh pomemben člen oblikovanja in izvajanja strategije upravljanja različnosti. Organizacije v okviru nevladnega sektorja, ki delujejo v stalnem stiku z različnimi manjšinskimi in depriviligiranimi skupinami in zato dobro poznajo njihove potrebe, v odločevalski proces vnašajo interese in potrebe omenjenih skupnosti. Hkrati nevladni sektor skrbno spremlja izvajanje ukrepov na področju upravljanja različnosti, opozarja vladne službe na pomanjkljivo izvajanje posameznih ukrepov in predlaga nove načine za izboljšanje stanja.

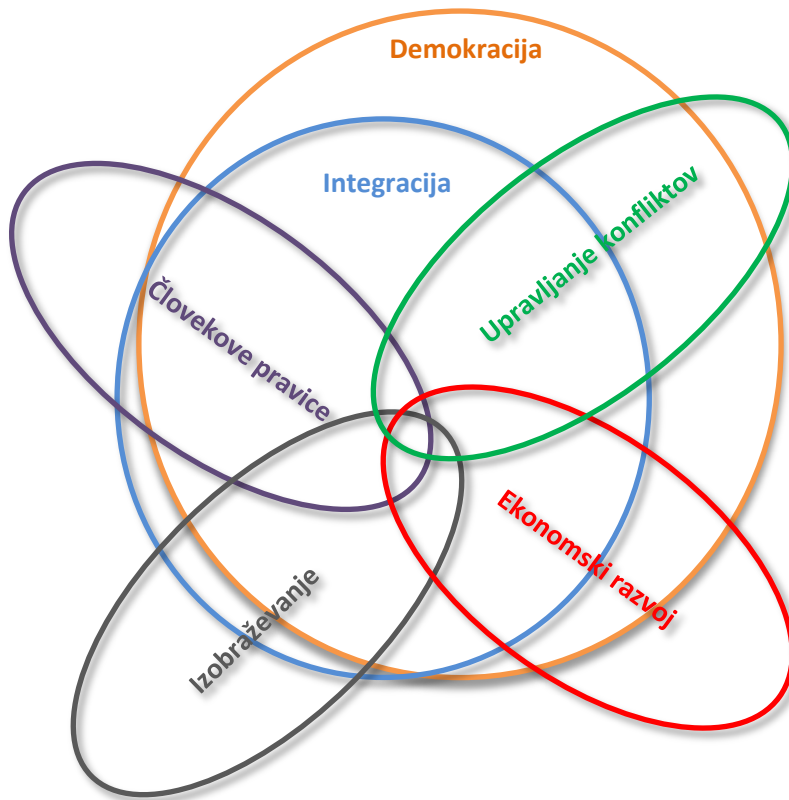
e) Dimenzije in področja upravljanja različnosti

Celovito upravljanje različnosti zajema številne dimenzije in področja. Nekatera področja in dimenzije so nepogrešljiv element vsakega modela upravljanja različnosti, druga pa predstavljajo odgovor na specifično situacijo in razmere v določeni družbi. Vsaka strategija upravljanja različnosti je torej specifična, prilagojena konkretni družbi, v kateri je nastala.

Sama sem v idealno-tipski model upravljanja različnosti uvrstila šest ključnih dimenzij, ki naj bi jih vsebovala vsaka strategija upravljanja različnosti. Dimenzije so prepletene in soodvisne, kar nakazuje tudi slika na naslednji strani, postavljene pa so v okvir celovite integracije, opredeljene v 3. poglavju. Prepletenost področij in dimenzij izhaja prav iz celostnega pristopa k upravljanju različnosti. Model torej ni seštevek posameznih področij, ampak njihov preplet. Prav zato enega področja ni mogoče obravnavati posamezno, ampak samo v kontekstu z ostalimi področji in dimenzijami. Omenjeno prepletenost najlažje ponazorim na konkretnem primeru. Človekove pravice so eden izmed temeljnih elementov sodobne demokracije, hkrati pa skupaj s pravicami manjšin predstavljajo pomemben del integracijske politike in ključno načelo za vključevanje različnih skupnosti v družbo. Človekove pravice je potrebno stalno utrjevati, pri čemer je ključno vseživljenjsko izobraževanje, v katerega morajo biti vključeni vsi člani družbe, vključno s pripadniki manjšinskih skupnosti. Hkrati je vseživljenjsko izobraževanje tudi ključen element upravljanja konfliktov, saj le to omogoča zgodnje prepoznavanje in razreševanje konfliktov ter prepoznavanje različnosti kot družbene vrednote. Pomemben element človekovih pravic so tudi ekonomske pravice, ki pogojujejo pravičen in

trajnostni ekonomski razvoj. Zaradi omenjene prepletenosti dimenzij in področij upravljanja različnosti morajo biti mehanizmi in ukrepi, ki izhajajo iz njih, dobro usklajeni in koordinirani. Posamezen ukrep mora upoštevati vsa relevantna področja in vsebovati celovite rešitve.

Slika 3.2: Dimenzije in področja upravljanja različnosti

Osrednja dimenzija upravljanja različnosti v teoretičnem modelu je celovita integracija, ki se nanaša na vključevanje posameznikov, ki pripadajo manjšinskim, imigrantskim ali drugim marginalnim družbenim skupnostim, v vse sfere življenja. Njeni ukrepi segajo na številna področja, od socialnih zadev, izobraževanja in kulture, pa do političnega življenja, gospodarstva, trga dela, zaščite manjšinskih pravic itd. Gre torej za izredno široko področje, katerega glavni cilj je celostna integracija ranljivih družbenih skupin družbe v vse sfere življenja, dejanska enakopravnost in njihovo aktivno sodelovanje pri upravljanju družbe, v kateri živijo.

Zgoraj omenjena področja integracije se prepletajo s štirimi drugimi dimenzijami upravljanja različnosti, in sicer z varovanjem človekovih pravic, upravljanjem konfliktov, področjem izobraževanja in usposabljanja ter z ekonomskim razvojem. Prav tako se prepletajo in dopolnjujejo navedene štiri dimenzije med seboj, kar le še potrjuje tezo, da morajo biti ukrepi

in mehanizmi upravljanja različnosti dobro usklajeni, prav tako pa mora obstajati splošno soglasje vseh relevantnih akterjev o temeljnih ciljih upravljanja različnosti.

Varovanje in spoštovanje človekovih pravic, kot jih določajo mednarodne norme, je eden od temeljev sodobne demokratične družbe. V okviru modela upravljanja različnosti morajo biti zaščitene kulturne, socialne, ekonomske, politične in druge pravice vseh članov družbe, pri čemer je še posebej pomembna zaščita manjšinskih identitet in kultur. Pripadniki narodnih manjšin, vse bolj pa tudi imigranti, predstavljajo posebno ciljno skupino, ki jo mednarodne norme še posebej ščitijo pred večinsko samovoljo. V okviru modela upravljanja različnosti je zato poseben poudarek namenjen ravno zaščiti pravic manjšin in imigrantov.

Spoštovanje človekovih pravic je tesno povezano z vseživljenjskim izobraževanjem in usposabljanjem. Državljsko izobraževanje in usposabljanje na vseh ravneh je namenjeno izboljšanju razumevanja različnosti, promociji strpnosti, demokratičnosti in sodelovanja ter pridobivanju potrebnih veščin za aktivno sodelovanje vseh članov družbe v političnem in družbenem življenju. Takšno izobraževanje mora biti organizirano kot stalen proces in mora vključevati različne ciljne skupine, od mladih, učiteljev pa do javnih uslužbencev. Temeljiti mora na načelih multikulturalnosti, odprtosti in inkluzivnosti, spoštovati mora obstoj etnične, jezikovne, verske in družbene različnosti ter vsem pripadnikom družbe zagotavljati enake pravice in možnosti sodelovanja pri upravljanju družbe.

Ker so konflikti normalen pojav in sestavni del realnosti pluralnih in asimetričnih družb, mora celostno upravljanje različnosti zajemati tudi mehanizme za mirno razreševanje in upravljanje konfliktov. Mehanizmov upravljanja konfliktov je veliko, v primeru konfliktov na etnični osnovi je pomembno, da ti mehanizmi spodbujajo komunikacijo in sodelovanje sprtih strani ter omogočajo izboljšanje medskupinskih odnosov (glej Burton 1990, 193–194). Z vidika upravljanja različnosti je ključen tudi hiter odziv na nastajajoče konflikte in preprečitev njihove eskalacije z različnimi preventivnimi ukrepi. Med njimi so še posebej pomembni dolgoročni preventivni ukrepi na področju ekonomskega razvoja, socialne blaginje, demokracije (Žagar 2009, 468), iz česar je ponovno razvidna prepletenost zgoraj omenjenih dimenzij upravljanja različnosti.

Tudi področje ekonomskega razvoja je tesno povezano z razvojem demokratičnih institucij, stabilne družbe, socialne kohezije in zagotavljanjem dolgotrajnega miru. Trajnostni ekonomski razvoj je tisti, ki vsem članom družbe omogoča dostojno življenje, ekonomsko-socialno varnost, stabilen družbeni razvoj ter perspektivo za prihodnost (glej Žagar 2007, 25). Ključni ukrepi za doseg te ciljev so trajnostne usmeritve gospodarstva, inkluziven trg dela,

učinkovita država blaginje, učinkovito načrtovanje migracij, kar dolgoročno omogoča stabilnost družbe.

Demokratična dimenzija predstavlja temelj sodobnih družb in hkrati temeljno vrednoto modela upravljanja različnosti. Elementi demokracije so namreč prisotni v vsaki od navedenih dimenzij modela upravljanja različnosti, ki tako predstavlja nekakšno presečno dimenzijo in osnovo procesa upravljanja različnosti. Demokratične institucije in procesi, ki temeljijo na vladavini prava, pravičnosti in odgovornosti, so namreč tisti, ki omogočajo polno izvajanje politik, mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti. Omenjene demokratične institucije morajo zato biti dostopne vsem članom družbe, hkrati pa mora biti vsem, skladno z načelom aktivnega državljanstva, omogočena prostovoljna participacija in sodelovanje v demokratičnih procesih upravljanja različnosti.

f) Izvajanje strategij, politik, mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti

Strategije, politike, mehanizmi in ukrepi upravljanja različnosti predstavljajo operacionalizacijo splošnih in specifičnih ciljev, omenjenih zgoraj. Njihovo izvajanje se vrši na nacionalni in subnacionalni ravni ter predstavlja niz procesov, ki jih izvajajo javni ter zasebni akterji in katerih namen je konkretna realizacija javno-političnih ciljev (glej Knoepfel in drugi 2007, 188). Tako kot pri samem oblikovanju politik in ukrepov so tudi pri njihovem izvajanju vključeni različni akterji. Izvajanje politik in ukrepov namreč vzpostavlja neposreden odnos med izvajalci politik in ukrepov, ciljnim skupinami, upravičenci, civilno družbo ter drugimi, na katere ti ukrepi vplivajo. Odnos med temi akterji pogosto poteka v obliki interakcij in pogajanj (glej Knoepfel in drugi 2007, 187; Hogwood in Gunn 1993, 245). Čeprav Hogwood in Gunn ugotavljata, da popolno izvajanje javnih politik ni mogoče, pa vendarle obstajajo nekateri pogoji, ki omogočajo lažje izvajanje javno-političnih ukrepov. Za uspešno izvajanje le-teh so tako potrebni jasno zastavljeni cilji, dovolj časa, dobra koordinacija, učinkovita komunikacija in nadzor ter zadostni viri (Hogwood in Gunn 1993, 238–244). To še posebej velja za celostno upravljanje različnosti. Kot izhaja iz opredelitve normativnega in institucionalnega okvira ter dimenzij upravljanja različnosti, upravljanje različnosti zajema številna področja, številne akterje na vseh ravneh ter mnoga mednarodna in nacionalna normativna določila. Vse te elemente je treba povezati v smiselno in učinkovito celoto. Zato je ključnega pomena, da vpleteni akterji že pred izvajanjem ukrepov dosežejo soglasje o skupnih ciljnih in načinih za doseganje le-teh. Ukrepi morajo biti med seboj skladni, njihovi izvajalci pa jasno določeni.

g) Spremljanje in vrednotenje

Spremljanje izvajanja modela upravljanja različnosti zagotavlja znanje in informacije o njegovih vzrokih, učinkih in rezultatih, kar akterjem olajša samo izvajanje ukrepov in mehanizmov upravljanja različnosti. Spremljanje pomaga določiti ali so vse aktivnosti izvedene skladno z uveljavljenimi standardi, ali so izvedeni ukrepi dosegli načrtovano ciljno skupino in končne upravičence ter pomaga razložiti rezultate izvedenih ukrepov. Hkrati spremljanje omogoča tudi identifikacijo morebitnih ovir in omejitev pri izvajanju (glej Dunn 1994, 19, 335).

Na spremljanju izvajanja modela upravljanja različnosti temelji tudi njegovo preverjanje, vrednotenje in ocenjevanje (evalvacija). Le-to je pomembno z vidika zagotavljanja informacij o dosežkih procesa upravljanja različnosti, t.j. v kolikšni meri so bile v okviru modela realizirane potrebe, vrednote in priložnosti oziroma cilji (Dunn 1994, 405; Knill in Tosun 2012, 175). Poleg tega ugotavlja neskladnosti med pričakovanimi in dejanskimi rezultati izvajanja modela upravljanja različnosti, omogoča oceno vrednosti modela, ocenjuje, do kolikšne mere so bili problemi rešeni in omogoča prilagoditve prihodnjih ciljev, mehanizmov in ukrepov (Dunn 1994, 19). Mehanizmi upravljanja različnosti se morajo namreč stalno razvijati in dograjevati, saj bodo le tako odgovarjali na spreminjajoče se potrebe (glej Žagar 2009, 470). Na ta način vrednotenje izvedenih ukrepov in mehanizmov upravljanja različnosti pripomore k oblikovanju novih ciljev in popravljenih ukrepov (Dunn 1994, 406). Pri vrednotenju mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti sodelujejo različni akterji, od samih vladnih teles pa do nevladnih organizacij, raziskovalnih institucij in *think tankov*.

Kot je razvidno iz slike 3.1, spremljanje in vrednotenje celotnega modela in posameznih faz upravljanja različnosti poteka kot stalen proces, kar je potrebno zaradi hitro spreminjajočih se razmer in potreb ter pojava novih akterjev v sodobnih pluralnih družbah. Povratne informacije o posameznih fazah procesa upravljanja različnosti morajo biti stalno na voljo, saj le to omogoča hiter odziv in prilagoditev dani situaciji tako s strani samih akterjev, kot tudi s strani normativnega sistema ter mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti.

4 UPRAVLJANJE RAZLIČNOSTI V FRANCJI – MED ENOTNOSTJO IN RAZLIČNOSTJO

Kulturna enotnost, univerzalnost in homogenost francoske družbe predstavljajo politični mit, ki je bil ustvarjen v času francoske revolucije in se je utrjeval od prve francoske republike naprej. Mit temelji na ideji o nedeljivi državi, v kateri vlada suvereno ljudstvo in je nastal v specifičnem zgodovinskem kontekstu, zaznamovanim z bojem med monarhijo in republiko, med božansko pravico monarhov do vladanja in suverenostjo ljudstva. Mit je bil torej ustvarjen z namenom oblikovati močno francosko državo, ki bi presegala razlike in konflikte med družbenimi razredi in bi ustvarila močno centralizirano oblast. Ključni elementi, ki so skozi zgodovino utrjevali nacionalno integracijo in politični mit o enotnosti, so izobraževalni sistem, urbanizacija, državljanstvo ter francoski model integracije. Za tem skupnim konsenzom o oblikovanju enotne nacije se skriva kulturna in etnična različnost francoskega ljudstva, ki je nastalo kot rezultat stalnega mešanja in križanja kultur od zgodnjega srednjega veka naprej. Politični mit torej že več kot dvesto let pogojuje vsakodnevno družbeno realnost in ustvarja navidezno enotnost ter hkrati onemogoča javne izraze omenjene različnosti in pluralnosti.

Čeprav je torej kulturna in etnična različnost francoske družbe prisotna v vsakodnevnem življenju, v kolektivnem in individualnem vedenju, pa le-ta ni priznana v pravnem in administrativnem smislu. Kljub uradnemu stremljenju k univerzalnosti in enakosti takšen model družbe ni nevtralen do različnih družbenih skupin. Kot navajajo avtorji (glej Geisser 2000, 34, 36; Khosrokhaver 1997, 151), se institucionalni akterji v Franciji pogosto skrivajo za mitom republikanske nevtralnosti in univerzalnosti. Kljub temu sami pod pretvezo legitimnosti univerzalizma proizvajajo etničnost. V družbi namreč obstaja nekakšen konsenz o spodbujanju in promociji integrativnih vrlin, ki zavračajo kakršne koli oblike zahtev posameznih skupnosti. Takšno sistematično pripisovanje večvrednosti republikanskega modela onemogoča vsakodnevno upravljanje kulturne različnosti in odpravo diskriminacij.

Podobna dejstva ugotavljata tudi Schnapper (1991, 744, 78–79) in Tibon-Cornillot (1994, 85). Francija je sicer lahko ena in nedeljiva država v pravnem, administrativnem in političnem smislu, nikoli pa ne bo enotna v družbenem in kulturnem smislu. Kulturna in nacionalna enotnost ne moreta nikoli popolnoma sovpadati, zato tudi v Franciji, ki si sicer prizadeva do skrajnosti uresničiti načelo nacionalne države, obstajajo in bodo vedno obstajale napetosti med partikularnimi identitetami in uveljavljanjem nacionalne enotnosti. Drugače rečeno, *»Francija ni nikoli imela etničnih ali jezikovnih meja, ampak geografske in politične meje«*

(Seignobos v Schnapper 1991, 78). Enotnost je torej ideja, politični projekt in instrument nacionalne integracije, ne pa realno stanje.

Omenjena razdvojenost je opazna na vsakem koraku in se kaže v soobstoju dveh procesov (glej Peres 2009, 268; Tibon-Cornillot 1994, 89): v procesu priznavanja etno-kulturne različnosti kot posledice imigracije ter procesu stalnega potrjevanja dogme o republikanski integraciji. Gre torej za kontradiktorno mešanico enotnosti in različnosti, konsenza in prisile. Geisser (2005, 19) omenjeno razdvojenost pojmuje tudi »*republikanska etničnost*«.

Preden se natančneje posvetim področju upravljanja različnosti v Franciji, naj na tem mestu na kratko opredelim širši družbeni okvir, v katerem različnost obstaja in se dogaja in ki je pomemben za nadaljnje razumevanje procesa upravljanja različnosti v Franciji. Tako bom opredelila oba ključna vira etnične različnosti v Franciji, ključna družbeno-politična načela, izhajajoča iz časa francoske revolucije, ki v veliki meri uokvirjajo ukrepe upravljanja različnosti ter razumevanje in pomen dveh ključnih pojmov, etničnosti in različnosti, v francoskem okolju.

4.1 Viri etnične različnosti v Franciji

Današnja populacija na ozemlju Francije je rezultat stalnega križanja in mešanja kultur od prazgodovine do danes. Zgodovina države od njenega izvora dalje namreč temelji na imigraciji in kulturnem mešanju (Verrière 2000, 50). Takšna različnost prebivalstva je posledica geografske lege Francije na križišču evropskih poti ter ugodnih klimatskih pogojev. Že prvotna ljudstva na območju Francije (Kelti, Rimljani, Germani, Vikingi...) so se postopno mešala od zgodnjega srednjega veka naprej. Industrializacija v 19. stoletju je nato poskrbela za pomemben in stalen pritek imigrantov iz vse Evrope in Afrike, ki danes predstavljajo pomemben delež francoske populacije. Čeprav Francozi ločujejo med tistimi, ki so po rodu Francozi (fr. Français de souche), in tistimi z imigrantskim poreklom (fr. Français issu d'immigration), je dejansko celotna francoska populacija rezultat migracijskih procesov v širšem pomenu besede (Noiriel 1992, 43; Verrière 2000, 50). Danes je tako približno ena tretjina francoske populacije nefrancoskega izvora (Tibon-Cornillot 1994, 86).

Posledično lahko v Franciji, tako kot drugod po Evropi, identificiramo oba ključna izvora etnične in kulturne različnosti. Čeprav se o obstoju regionalnih kultur in njihovih zahtevah v francoski javnosti ne govori veliko, pa je na drugi strani imigracija postala pomemben akter pri oblikovanju javnih politik v državi.

4.1.1 Regionalne kulture

Za Francijo je značilna etnično-kulturna pluralnost v smislu raznolikih regionalnih kultur in jezikov. Država sicer regionalne kulture in jezike priznava kot skupno dediščino človeštva (Langues et cultures régionales 1998, 8), s težavo pa kulture in jezike priznava v smislu interne različnosti, ki se nanaša na pluralnost izvora ljudstev, ki danes sestavljajo francosko nacijo (Bonniol 2009, 60).

Dejansko je francoska družba rezultat zgodovinskega mešanja kultur, ki je skupaj z imigracijo ustvarila zgodovinsko osnovo države (Verrière 2000, 50). Za skupnim konsenzom o vzpostavitvi francoske nacije se skriva pomembna kulturna in etnična različnost, ki se kaže v vsakodnevem vedenju in praksah posameznikov in skupin, ni pa priznana na pravno-administrativnem področju ter v okviru državljanstva (Tibon-Cornillot 1994, 85, 88). Za prednike Francozov sicer veljajo različna ljudstva, od Galcev do Frankov in Rimljanov, čeprav se je konec 19. stoletja institucionalizirala ideja o Galcih kot edinih prednikih Francozov³⁵ (Debbasch in Pontier 2001, 95; Verrière 2000, 16). Dejansko je današnja regionalna različnost Francije rezultat premikov posameznikov in ljudstev ter njihove naselitve na območju današnje Francije od prazgodovine do poznega srednjega veka (Noiriél 1992, 44). Še v 19. stoletju so bile tako razlike med prebivalci posameznih regij večje kot razlike med imigranti in Francozi. Omenjene razlike so se kazale predvsem v uporabi jezika, družinskih strukturah, verskih in drugih praksah (Le Bras 2009, 32). Kulturna in etnična različnost Francije torej izvira iz daljne preteklosti in obstaja kot objektivno dejstvo. Francija je namreč v kulturnem smislu tradicionalno pluralna država, čeprav je politično enotna (Maury 2011, 28, 34). Šele v času tretje republike so obvezno osnovno šolstvo, urbanizacija in vojaščina kot ključni elementi nacionalne integracije pripomogli k razvoju francoske kulture, ki je počasi začela izpodrivati regionalno pripadnost (Doytcheva 2011, 19).

Pripadnikov regionalnih kultur Francija ne priznava kot manjšine. Poleg Turčije, Andore in Monaka je tako Francija edina država, ki ni ne podpisala ne ratificirala Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin.

Če uradni francoski viri neradi omenjajo regionalne kulture, pa več pozornosti namenjajo regionalnim jezikom, ki jih sprejema in podpira tudi francoska vlada. Skladno z uradno definicijo so regionalni jeziki *»jeziki republikanske tradicije, različni od francoščine, ki so*

³⁵ V času tretje republike se je fraza *»nos ancêtres les Gaulois«* pojavila v vseh učbenikih francoske zgodovine in s tem zakoreninila idejo o galskih prednikih Francozov v nacionalno predstavo (Thiesse 2008, 13; Verrière 2000, 16; Burguière 2003, 44).

vezani na določeno ozemlje» (Langues et cultures régionales 1998, 3). V času francoske revolucije je le majhen del prebivalcev Francije govoril in uporabljal francoski jezik (Krulic 2008, 29). Še v začetku 20. stoletja se je poleg francoščine v Franciji uporabljalo sedem regionalnih jezikov, in sicer nemški, alzaški, bretonski, baskovski, katalonski, korziški in okcitanski jezik, čeprav je monarhija že konec 19. stoletja začela uveljavljati francoščino kot nacionalni jezik (Schnapper 1991, 108). V poročilu nacionalnega inštituta za francoski jezik je bilo v celinski Franciji leta 1999 registriranih 24 govorjenih regionalnih jezikov, kar priča o izjemni jezikovni različnosti države (Cerquiglini 1999).

Leta 1998 je prišlo do omembe regionalnih jezikov v francoski ustavi³⁶. Čeprav je francoščina ostala edini uradni jezik v državi, pa so na regionalne jezike kljub temu vezane določene pravice. Regionalni jeziki se tako poučujejo na primarni in sekundarni ravni, posebne podpore je deležen tudi tisk, ki izhaja v regionalnih jezikih.

Kljub temu Francija (še) ni ratificirala Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih, saj le-ta ni skladna z 2. členom francoske ustave. Francoski pomisleki se nanašajo na neskladnost listine s francosko ustavo³⁷ zaradi omenjanja skupin govorcev, kar bi lahko pomenilo podeljevanje kolektivnih pravic govorcem posameznih regionalnih ali manjšinskih jezikov. Prav tako uradna Francija listino razume kot promocijo evropske jezikovne dediščine in ne v smislu priznavanja ali zaščite manjšin. Poleg tega je Francija zadržana do uporabe regionalnih jezikov v okviru javnih služb, pravnih in sodnih organov, saj je skladno s francosko zakonodajo uporaba francoščine obvezna za vse osebe javnega prava ali posameznike, ki izvršujejo javne službe (Svet Evrope 2012).

4.1.2 Imigracija

Francija je hkrati država, v kateri imigracija predstavlja tradicionalno in strukturno družbeno komponento, ki je skozi zgodovino prispevala k razvoju francoske družbe od *ancien régime*, preko industrijske revolucije do moderne nacije (Costa-Lascoux 2006, 110; Noiriel 1988, 297). Zanja so značilne tako interne migracije kot močni mednarodni imigracijski tokovi.

³⁶ Člen 75-1 navaja, da regionalni jeziki predstavljajo del francoske dediščine (Conseil Constitutionnel 2008). V času debate o spremembi ustave je bil predstavljen tudi predlog, da bi se stavek »Regionalni jeziki predstavljajo del narodne dediščine« dodal k 2. členu ustave, ki opredeljuje francoščino kot uradni jezik države. Zaradi strahu, da bi takšno priznanje regionalnih sprožilo nadaljnje zahteve po priznanju skupinskih identitet, takšen predlog ni bil sprejet (La politique des langues régionales et minoritaires 2011).

³⁷ Leta 1999 je sicer prišlo do predloga za spremembo francoske ustave, ki bi dovoljevala ratifikacijo Listine, vendar je takratni predsednik Jacques Chirac sledil odločitvi Ustavnega sveta in takšno možnost zavrnil z utemeljitvijo, da »ne želi sprožiti iniciative za spremembo ustave, ki bi pomenila udarec za ključna načela republike« (La politique des langues régionales et minoritaire 2011). Mnenja o tem, ali je Listina zares v nasprotju s francosko ustavo ali ne so med pravniki različna, dejstvo pa je, da za ratifikacijo primanjkuje predvsem prave politične volje.

Prve so pomembno zaznamovale 19. stoletje, ko so se ljudje zaradi industrializacije množično selili s podeželja v mesta, danes pa interne migracije potekajo predvsem v smeri proti jugu (Debbasch in Pontier 2001, 37, 42).

Še bolj pa je za Francijo značilna mednarodna imigracija. Le-ta je bila v 19., še bolj pa v 20. stoletju pomembna kot vir obnove francoske populacije, ki je zaradi vojn in demografske krize močno nazadovala³⁸. V času industrijskega razvoja države v drugi polovici 19. stoletja je bila za Francijo značilna ekonomska imigracija, predvsem iz bližnjih držav, kot so Belgija, Italija in Španija. Ob koncu 19. stoletja so tuji v Franciji predstavljali približno 2,6 % vseh prebivalcev (Debbasch in Pontier 2001, 45; Van der Molte 1997, 25). 1. svetovna vojna je sprožila drugi val imigracije. Novi delavci so bili potrebni že med samo vojno za potrebe vojaške industrije, po koncu vojne pa je zaradi številnih mrtvih primanjkovalo delavcev v industriji in kmetijstvu. Dodatno spodbudo premikom prebivalstva in imigraciji je predstavljalo tudi povojno razdeljevanje ozemelj med državami, nove postavitve državnih meja ter zaostrovanje političnih razmer zaradi političnih ideologij (Van der Molte 1997, 27). V tistem času je Francija sprejemala dve vrsti imigrantov, in sicer ekonomske imigrante ter politične begunce. Podobno je tudi po koncu 2. svetovne vojne država v strahu pred pomanjkanjem delavcev za obnovo porušene države spodbujala imigracijo.

Imigracija je v drugi polovici 20. stoletja sledila političnim in ekonomskim spremembam v svetu. V tem obdobju so v Francijo prihajali predvsem Portugalci, Afričani, še posebej iz držav Magreba, ter begunci iz jugovzhodne Azije (Debbasch in Pontier 2001, 45–47). V poznih 60. letih se je spodbujalo predvsem trajno imigracijo ter združevanje družin, ki pripadajo kulturno bližnjim narodnostim (Van der Molte 1997, 31).

V 70. in 80. letih je imigracija postala velik politični in socialni problem. Imigranti, prej videni kot začasna delovna sila, so se naselili za stalno in postali sestavni del francoske družbe, kar je vzpodbudilo porast diskriminacije, etničnih pojmovanj imigrantov, izključevanja, rasizma in stigmatizacije, imigracija pa je postala ogrožujoča sila za francosko nacionalno identiteto (Wieviorka 1997, 15–16; Hargreaves 1995, 151).

V zadnjem času se pojavlja predvsem migracija iz nekdanjih afriških francoskih kolonij ter tudi iz držav, ki v zgodovini niso imele stika s Francijo (predvsem s Kitajske, Filipinov, Pakistana). S podobnimi trendi se soočajo tudi druge zahodnoevropske države, kot so

³⁸ V začetku 18. stoletja je bila Francija nagosteje naseljena država v Evropi in peta po številu prebivalcev, nato pa je njena demografska moč začela upadati. Leta 1870 je imela Francija, podobno kot Nemčija, okoli 40 milijonov prebivalcev. Do leta 1941 je prebivalstvo Francije ostalo približno na isti ravni, medtem ko je Nemčija ob začetku 1. svetovne vojne štela že 65 milijonov. Med leti 1911 in 1936 se je francoska populacija povečala samo za 100.000 oseb. Vojne, epidemije in nizka nataliteta so torej ključni vzroki za demografsko krizo v Franciji v zadnjih dveh stoletjih (Noiriel 1992, 51).

Nemčija, Italija, Španija, Velika Britanija (Debbasch in Pontier 2001, 58; Van der Molte 1997, 78). Ključen vzrok imigracije ni več ekonomski, ampak družinsko združevanje (80 % vse imigracije) (HCI 2011a, 43).

Imigracija je pomembno pripomogla tudi k verski različnosti³⁹ francoske družbe. Z ekonomsko imigracijo so v Francijo prišli mnogi muslimani. V 80. letih je islam postal bolj viden v javnosti, predvsem zaradi gradnje mošej in prakticiranja vere v vsakdanjem življenju. Prav ta čezmerna vidnost islamske vere je pogosto vir nerazumevanja in sporov (HCI 2011a, 93). Še v začetku 20. stoletja so judje in protestanti predstavljali zelo majhno manjšino, od 70. let naprej pa versko različnost zaznamujeta nov razcvet tako judovske vere kot protestantizma. Nasprotno moč katoliške Cerkve upada (Schnapper 1991, 109, 118). Na drugi strani se povečuje delež Francozov, ki ne pripadajo nobeni veri, predvsem med mladimi. V zadnjih letih se zaradi diverzifikacije imigrantov povečuje tudi število pripadnikov budizma in drugih azijskih religij (Machelon 2006, 10–11).

Uradni podatki o imigraciji v Franciji so zelo skopi in neažurni⁴⁰. Tako na primer Nacionalni inštitut za statistiko loči samo med kategorijami »državljan«, »imigrant« in »tujec«⁴¹. Kljub temu naj na tem mestu navedem nekaj orientacijskih vrednosti v povezavi z imigracijo. Leta 2010 je v Franciji tako živel 3,349 milijona tujcev (v letu 2009 pa na primer 3,144 milijona), kar predstavlja 5,5 % vseh prebivalcev (INSEE 2011). Med njimi je bilo največ Alžircev, Maročanov, Portugalcev, Italijanov, Špancev, Turkov in Tunizijcev, če omenim samo države, iz katerih prihaja več kot 200.000 imigrantov (INSEE 2010b). V letu 2008 je v Francijo prišlo 211.055 novih imigrantov, od tega največ iz Afrike (90.582) in držav članic EU (približno 55.000) (INED 2011). Skupno število oseb, ki posredno ali neposredno izhajajo iz imigracije (imigranti, otroci, katerih vsaj en starš je imigrant) je tako v letu 2010 doseglo 11,5 milijona (HCI 2011a, 7).

Povzamem torej lahko, da je Francija tipična evropska multietnična in multikulturalna država, saj na njenem območju sobivajo različne etnične, kulturne in jezikovne skupnosti. Takšna

³⁹ Francija ne vodi nobene uradne statistike glede števila pripadnikov verskih skupnosti. Glede na podatke European Social Survey večina prebivalstva v Franciji pripada rimokatoliški veri (84,1 %), druga religija v državi je islam (8,1 %), sledijo protestanti (3,3 %) in judje (0,7 %) (ESS 2010).

⁴⁰ Podobno ugotavljata tudi Hargreaves (1995, 3) in Tibon-Cornillot (1994, 87).

⁴¹ V skladu z definicijo nacionalnega inštituta za statistiko je tujec »oseba, ki živi v Franciji in nima francoskega državljanstva«. Država rojstva ali poreklo pri tem nista pomembna. Imigrant je »tuja oseba, ki je rojena v tujini in živi v Franciji«. Ta kvaliteta oziroma značilnost je trajna – tudi če oseba pridobi francosko državljanstvo, še vedno spada med imigrantsko populacijo (INSEE 2010a).

etnična in kulturna različnost je posledica zgodovinskega preseljevanja in mešanja ljudstev ter tradicionalne imigracije, ki se je še posebno okrepila v času industrijske revolucije. V zadnjih dvajsetih letih se je različnost le še povečevala zaradi prihoda vedno bolj raznolikih imigrantov, hkrati pa je veliko imigrantov pridobilo francosko državljanstvo. Diverzificirala se torej ni samo francoska družba na splošno, ampak tudi francosko državljansko telo. Zaradi takšnega demografskega razvoja Francije nekateri avtorji za opis francoske populacije uporabljajo pojem »*francoski talilni lonec*« (Noiriel 1988; Verrière 2000, 106). Pojem namiguje, da narod ni statična entiteta, ki bi absorbirala in asimilirala elemente od zunaj brez lastnih sprememb, ampak je zgodovinsko telo s stalno spreminjajočimi se značilnostmi, še posebej pod vplivom človeškega kapitala, ki ga sprejema (Verrière 2000, 107). To velja tudi za francosko nacijo, ki že stoletja sprejema različne kulturne vplive. Vsak val imigracije je pustil svoj vpliv in na ta način prispeval k preoblikovanju francoske nacije in njenih kulturnih referenc (Verrière 2000, 121). Kot torej priznava Verrière (2000, 127), bodo Francozi kljub imigraciji ostali Francozi, vendar ne bodo povsem enaki iz generacije v generacijo.

4.1.3 Pomen etničnosti in različnosti

Kot je torej razvidno iz zapsanega, je francoska družba močno zaznamovana z etnično različnostjo. Preden se konkretnije posvetim raziskovanju upravljanja različnosti v Franciji, naj se na kratko ustavim še ob dveh ključnih pojmih – etničnosti in različnosti – ter njunemu razumevanju v francoskem miselnem prostoru. Oba pojma imata namreč v francoski družbi precej specifično konotacijo, kar pomembno vpliva na samo razumevanje etnične različnosti v družbi ter njeno upravljanje.

Etničnost je pojem, ki ga v Franciji ni pogosto slišati, pa vendar se skriva v ozadju večine družbenih in političnih procesov. Uradni diskurz v Franciji je univerzalističen in inkluziven, skladen s francosko ustavo, ki prepoveduje razlikovanje posameznikov na podlagi rase, vere ali (etničnega) izvora (Conseil Constitutionnel 2008). Če upoštevam, da temelje takšnega razumevanja družbe postavlja že francoski izobraževalni sistem, ki je izrazito univerzalističen (glej Lorcerie 1989, 38), potem ni čudno, da je celotna družba prežeta z republikanskimi načeli in socializirana v njih. To seveda vpliva na razumevanje sodobnih družbenih procesov in odnosov, ki so pod vplivom globalizacije in migracij pogosto zaznamovani s pluralnostjo, različnostjo, partikularnostjo in etničnostjo.

Pojem etničnosti se dolgo v francoski javnosti sploh ni uporabljal in je bil omejen na študije s področja etnologije in antropologije (Geisser 1997, 22; Wieviorka 1997, 17). Šele v zadnjih

petnajstih letih se etničnost pojavlja v analizah sodobne francoske družbe ter v strokovni družboslovni literaturi (Lorcerie 2007, 301, 303; Poutignat in Streiff-Fenart 1995, 21). Vzrok za to je tradicionalno pomanjkanje zanimanja v francoskem družboslovju za medetnične odnose in manjšinska vprašanja, tabuizirano pojmovanje etnij in etničnosti iz časa kolonizacije⁴² ter zavračanje ameriškega načina oblikovanja heterogene družbe (ameriškega komunitarizma) (Poutignat in Streiff-Fenart 1995, 22; Geisser 1997, 23–24).

Pojmi, kot so etničnost, etnični izvor in etnična manjšina v Franciji niso pravne kategorije in nimajo pravne veljave, zato je zbiranje podatkov ali oblikovanje javnih politik na podlagi kriterija etničnosti prepovedano (Boéton 2003, 176; glej HCI 2011b). Visoki svet za integracijo⁴³ (v nadaljevanju HCI) zato etničnost opredeljuje kot »*sociološko kategorijo, ki se nanaša na družbeno razlikovanje in ekonomske neenakosti v določeni družbi*«. Omenjene razlike izvirajo iz etničnih značilnosti, kot so na primer kulturni izvor, fizični izgled, načini obnašanja, preko katerih je mogoče identificirati posameznika ali skupino. Hkrati HCI opozarja, da je lahko referenca na etničnost posameznika ali skupine razumljena kot nasprotovanje republikanskemu redu, predvsem kadar etničnost postavlja pod vprašaj nedotakljivo pravno enotnost francoskega naroda. V tem kontekstu je zelo zgovorna tudi odločitev Ustavnega sveta⁴⁴ iz leta 1991, ki je kot neustavno razglasil navedbo iz Statuta Korzike, v katerem so Korzičani opredeljeni kot »*korziško ljudstvo, sestavni del francoske nacije*«⁴⁵.

V francoski politični miselnosti se koncept etničnosti nanaša na različne oblike partikularizma, na etnični komunitarizem in je pogosto viden kot vzrok za razkroj družbenega telesa (Geisser 2005, 19; Schnapper 1991, 18). Francoska družba je do etničnosti in etničnih identitet zelo zadržana tudi zato, ker gre za kolektivno identiteto, kar ni skladno s tradicionalnim načelom individualizma. Pojem etničnosti se uporablja tudi kot nasprotje državljankega načela (Schnapper 2002, 188).

Tako kot drugod po svetu je tudi v Franciji moč zaznati trend večanja pomena etničnosti in etnične pripadnosti. V Franciji je tako v zadnjih letih vse več govora o etnizaciji družbe (glej

⁴² Obdobje francoske kolonizacije ima za mnoge Francoze še vedno negativen prizvok, zato se mnogi avtorji izogibajo pojmom, ki bi lahko kakor koli spominjali na tisto obdobje. Prav tako ima koncept etničnosti v francoski miselnosti negativno konotacijo v smislu vojne, barbarstva in medplemenskih bojev (Geisser 1997, 23).

⁴³ Fr. Haut Conseil à l'Intégration.

⁴⁴ Fr. Conseil Constitutionnel.

⁴⁵ Predlagani 1. člen Statuta Korzike iz leta 1991 je omenjal »*korziško ljudstvo kot sestavni del francoske nacije, ki ima pravico do ohranjanja svoje kulturne identitete in obrambe svojih posebnih ekonomskih in družbenih interesov*«. Ustavni svet je odločil, da je navedba »*korziško ljudstvo, sestavni del francoske nacije*« neustavna, saj krši načelo enakosti pred zakonom vseh državljanov ter načelo nedeljivosti republike (Conseil Constitutionnel 1991).

Badinter 2009; Amselle 2011; Fassin in Fassin 2006; Geisser 2005; Lorcerie 2001). Etnizacijo v Franciji razumejo kot proces, v katerem pripis oziroma zahteve po etnični pripadnosti postanejo ključna in ekskluzivna referenca delovanja in interakcij. Družbeni akterji etnizirajo določeno situacijo, odnos ali družben okvir, kadar mislijo in delujejo tako, kot da so družbeni pogoji determinirani z etnično pripadnostjo (Lorcerie 2003b, 33; Lorcerie 2001, 48). Tipičen primer takšnega pripisovanja so socialna vprašanja, kot na primer položaj mladih, brezposelnost, izgredi mladih v predmestjih leta 2005, diskriminacija ipd. Ti pojavi se vse pogosteje prikazujejo v etnično-rasnem kontekstu in se jih razlaga s pomočjo etničnih kategorij (Amselle 2011, 61; Fassin in Fassin 2006, 6; Geisser 2005, 21; Lorcerie 2001, 49).

Glede na uvodoma predstavljene teorije etničnosti je francosko razumevanje etničnosti in etničnih identitet izrazito konstruktivistično. Koncept etničnosti je opredeljen relacijsko (mi – Francozi, oni – ne-Francozi, imigranti, drugi), zgodovinsko in družbeno dogajanje pa je tisto, ki te relatije opredeljuje in jim daje pomen. V francoskem primeru so to predvsem kolonialna preteklost, vzpostavitev in razumevanje francoske nacije ter univerzalistična tradicija. Omenjeni družbeni procesi sooblikujejo dojemanje etničnosti, ki je videna kot slučajna in razvijajoča se spremenljivka. Vsaka etnična kategorija (npr. Arabec) ima tako svojo zgodovino in različne pomene v različnih družbah (Tripier 2009, 162; Amselle 2011, 64; Lorcerie 2003b, 50).

Prav tako v francoski družbi velja konstruktivistično prepričanje, da imajo posamezniki več različnih, prekrivajočih se identitet, ki se razvijajo in spreminjajo. Posameznik ni omejen s pripisanimi kategorijami oziroma s pripadnostjo določeni skupnosti, ampak lahko svobodno izbira svojo prihodnost (Amselle 2011, 13; Schnapper 1991, 49). Etnična identiteta v francoski družbi namreč ni dediščina prednikov (Lorcerie 2003b, 51). Reduciranje identitet in pripadnosti na etnično-rasne kategorije je v Franciji videno kot (samo)omejevanje posameznika in posledično pojmovanje njegovih drugih značilnosti skozi prizmo etničnih značilnosti (glej Badinter 2009, 28; Amselle 2011, 29). Izvor oziroma zgodovina posameznika nista videna kot odločilna elementa posameznikove identitete, ampak mu samo omogočata razvoj v prihodnosti (Amselle 2011, 29). Prav tako posameznikova izbrana identiteta ni rezultat svobodne izbire, ampak izbira določene etnične, identitetne kategorije, ki že obstaja v družbi in ki nosi v sebi določeno zgodovino in predpostavke (Amselle 2011, 64).

Tudi razumevanje naroda je izrazito konstruktivistično in moderno. Francoska nacija je namreč videna kot produkt zgodovine, kot proces nacionalne integracije in ne kot več en del narave. K njenemu nastanku so pripomogli moderni procesi industrializacije, potreba po

politični centralizaciji, povečevanje gospodarskih izmenjav ter demokratične ambicije (Schnapper 1991, 72).

Kljub uradnemu zanikanju etničnosti pa imajo mnoga dejanja, tako na formalni kot zasebni ravni, etnično-rasno ozadje. Tako ima na primer francosko dojemanje imigrantov pogosto primordialistične značilnosti. Tujost imigrantov oziroma oseb z imigrantskim poreklom je pogosto videna kot njihova naravna in trajna značilnost ter deluje kot oznaka za naravno nepripadnost. Enako razumevanje tujosti velja tudi v primeru posameznikov, ki pripadajo drugi ali tretji generaciji imigrantov – ki torej imajo francosko državljanstvo in so pravno-formalno gledano Francozi z vsem naborom pravic, ki jih francosko državljanstvo prinaša. Zaradi svojih (predvsem fizičnih) značilnosti ostajajo tujci (glej Lorcerie 2007, 306). Tudi z vidika poimenovanja samih Francozov je njihovo etnično poreklo pogosto poudarjeno kot trajna, najpomembnejša značilnost, čeprav uradno francoski narod ni utemeljen na etničnih značilnosti. Etnični Francozi so tako pogosto poimenovani kot »Francozi po rodu– Français de souche«, medtem ko se za osebe s tujim poreklom uporablja besedna zveza »Francozi z imigrantskim poreklom – issu de l'immigration, de la diversité« (glej Geisser in Soum 2009, 105).

Prav tako kot pojem etničnosti se je tudi pojem različnosti v francoski javnosti in medijih pojavil šele nedavno. Kljub relativno novi uporabi je pojem vnesel določen premik in novost v javno debato ter njeno politično razumevanje.

Če je bila različnost, tako kot etničnost, včasih tabu tema in videna kot grožnja republikanskemu načelu enakosti, je danes pojem različnosti razširjen v številnih sferah družbe in je postal zadeva nacionalnega pomena, še posebej v odnosu do vprašanj integracije in sobivanja⁴⁶ (Geisser in Soum 2009, 104; Doytcheva 2010, 423).

Na področju družboslovnih znanosti ima pojem različnosti izrazito negativen prizvok. Predvsem v strokovni javnosti ne obstaja konsenz o njegovi vsebini in pomenu, prav tako pojem ni definiran, v nasprotju s pojmom diskriminacije, v nobenem pravnem dokumentu (glej Banniol 2009, 67; Zannad 2009, 31; Junter in Sénac-Slawinski 2010, 181). Čeprav se pojem na prvi pogled uporablja za opisovanje vedno bolj pluralne francoske družbe (glej Doytcheva 2010, 423), pa se v njegovem ozadju skrivajo različne etnično-rasne konotacije.

⁴⁶ Politika sobivanja ali »vivre-ensemble« se je oblikovala v začetku 80. let, in sicer pod vplivom dveh dejavnikov. Prvič, na oblast je prišla socialistična vlada, ki je podpirala družbeno solidarnost in je želela vzpostaviti pozitiven diskurz in boljše ravnanje z imigranti, kot je bilo v preteklosti. Drugič, pojavil se je problem druge generacije imigrantov, ki so bili formalno sicer Francozi, vendar jim širša družba tega ni priznavala, niti se sami niso počutili kot pravi francoski državljani (Lorcerie 2001, 36).

Tako francoska javnost pojem različnosti povezuje s partikularnostjo, etničnimi skupnostmi (predvsem vidnimi manjšinami) in njihovo segregacijo, občutkom pripadnosti, pozitivno diskriminacijo (glej Banniol 2009, 59; Rudder in Vourc'h 2009, 170; Doytcheva 2010, 423). Gre torej za pojme, ki imajo v francoski družbi izrazito negativno konotacijo. Še posebej se pojem nanaša na potomce imigrantov, ki sicer imajo francosko državljanstvo, vendar s strani večinskega prebivalstva niso sprejeti kot Francozi⁴⁷ (Laacher 2009, 204; Geisser 2011; Haidari 2012; Avanza 2010, 407).

Pojem različnosti prav tako ni definiran na ravni posameznika, ampak skupine, kar ni v skladu z načelom individualizma v francoski družbi (Banniol 2009, 59, 67). Poziv k prepoznavanju in spoštovanju različnosti se tako pogosto razume tudi kot grožnja francoskemu univerzalizmu in individualizmu (Rudder in Vourc'h 2009, 172).

Na drugi strani Doytcheva (2010, 424) opozarja, da je pojem različnosti v javnosti sprejemljiv ravno zaradi svoje nedefiniranosti in nedoločnosti. Ker se ne nanaša samo na etnično-rasno dimenzijo, ampak zajema tudi starost, spol, invalidnost, je bolj sprejemljiv od pojmov, kot sta na primer pravica do različnosti ali multikulturalizem, ki sta pogosto razumljena kot grožnja republikanskim načelom. Še posebej podjetja pojem različnosti pogosto interpretirajo v širšem smislu in ga uporabljajo kot osnovo za splošno politiko enakosti (HALDE 2006, 15).

Kot rečeno, se pojem različnosti pogosteje uporablja v javnih političnih debatah, zato je pogosto obravnavan kot politično-marketinški slogan, ki se ga uporablja za politično trgovanje in nabiranje glasov (Amselle 2009, 37; Geisser in Soum 2009, 108). Še posebej se je raba pojma razširila z ustanovitvijo novih javnih institucij na področju integracije in boja proti diskriminaciji,⁴⁸ in sicer tako v javnih nastopih politikov⁴⁹ kot v uradnih poročilih (Peres 2009, 266; Junter in Sénac-Slawinski 2010, 172).

Po drugi strani ima pojem različnosti v gospodarstvu bolj pozitiven pomen. Večja francoska podjetja se začenjajo zavedati, da različnost družbe predstavlja izziv in hkrati priložnost tudi za njih in začenjajo vzpostavljati povezavo med uspešnostjo svojega poslovanja ter upravljanjem različnosti zaposlenih v okviru upravljanja človeških virov (Frimousse in Peretti 2007, 107). Na ravni gospodarske družbe je različnost razumljena kot različnost človeških

⁴⁷ Pogosto se za označevanje ljudi s francoskim državljanstvom in tujim (neevropskim) poreklom uporablja fraza »izhajajoč iz različnosti – issu de la diversité«. V zadnjem času se omenjena fraza vse pogosteje uporablja kot milejši izraz za »izhajajoč iz imigracije – issu de l'immigration« (Doytcheva 2010, 424). Tudi za izvoljene predstavnike na lokalni ali nacionalni ravni se pogosto uporablja fraza »poslanec, izhajajoč iz različnosti – élu de la diversité« (Avanza 2010, 406).

⁴⁸ Leta 2005 sta bila ustanovljena Haute autorité de lutte contre les discriminations et pour l'égalité (HALDE) ter Ministrstvo za promocijo in enake možnosti.

⁴⁹ Politiki izraz različnost uporabljajo kot politični slogan, najpogosteje v kontekstu predvolilnih kpanj (glej Peres 2009, 266; Geisser in Soum 2009, 104).

profilov, ki obstajajo znotraj posameznega podjetja glede na različne kriterije, na primer država oziroma regija izvora, kultura, starost, spol, fizični izgled, izobrazba ipd. (La Charte de Diversité 2011a).

Jasno je torej, da sta pojma etničnosti in različnosti močno zasidrana v javnem diskurzu in da pomembno vlogo pri njunem poudarjanju igrajo tudi javni akterji (glej Lorcerie 2001, 52). Etničnost in različnost sta namreč pogosto uporabljeni in razumljeni kot pomembna in zakoreninjena determinanta posameznika, ki določata njegov neformalni družbeni položaj in predvsem odnos drugih do njega. Kljub temu nekateri avtorji (glej Peres 2009, 26; Lorcerie 2001, 58; Doytcheva 2011, 113) takšnemu javnemu prikazovanju etničnosti in različnosti pripisujejo tudi pozitivne učinke. Francoska družba namreč v določeni meri postaja odprta do priznavanja obstoja vidnih manjšin ter do razumevanja različnosti kot pomembnega zgodovinskega elementa oblikovanja francoske nacije, kar se ne nazadnje izraža tudi v javnem delovanju, ki v določeni meri upošteva različnost prebivalstva. Kot opaža Wievorka (1997, 41), so javne politike v praksi veliko bolj odprte do kulturne različnosti kot je uradni republikanski diskurz.

4.2 Relevantni akterji in družbeni okvir upravljanja različnosti

Kot že rečeno, je za Francijo značilna razpetost med načelno enakostjo in realno različnostjo, med javnim in zasebnim, med individualnostjo in kolektivnostjo, med univerzalnostjo in partikularnostjo. Za razumevanje teh procesov je potrebno pogledati širši družbeni okvir, relevantne družbene akterje ter ključna družbeno-politična načela, ki določajo osnovni okvir upravljanja različnosti v francoski družbi.

4.2.1 *Republikanska načela*

Francija je tipična predstavnica zahodnega oziroma državljanskega modela oblikovanja naroda, katerega osnova sta centralizirana država in skupna kultura (glej Smith 1986, 134–144). Ta tradicija se pozna še danes, saj je v družbi zakoreninjeno tradicionalno razumevanje pripadnosti narodu s poudarkom na državocentričnem, unitarističnem, univerzalističnem in sekularnem pristopu, ki temelji na politični ter kulturni enotnosti. Francoski koncept nacije tako poudarja predvsem njene subjektivne elemente, kot so želja po skupnem življenju, čustven značaj soglasja o oblikovanju skupnosti, ne pa objektivnih dejavnikov (jezik, rasa, skupen izvor) (Debbasch in Pontier 2001, 115–116). Tradicija močne, centralizirane,

teritorialne nacionalne države z enotnim političnim in kulturnim centrom, ki je spodbudila postopen razvoj nacionalne zavesti, je vzpostavila matrico tako za asimilacijsko samorazumevanje francoske nacije kot tudi njenega državljanstva (Brubaker 1992, 1, 3–7). Centralizirana država je bila tako vedno videna kot stvaritelj in poroštvo za obstanek nacije (Verrière 2000, 285). Rezultat takšnega razumevanja nacije je tudi izenačevanje pojmov nacija (fr. nation), država (fr. état) in ljudstvo (fr. peuple) (Étienne 2001, 113). Z razglasitvijo ene in nedeljive republike je različnost postala pomanjkljivost in napaka, ki jo je bilo potrebno spremeniti (Doytcheva 2011, 18).

Takšna tradicija centralizirane države in razumevanja naroda izhaja iz časa francoske revolucije, ki je uvedla nekatera ključna načela, ki veljajo še danes. Med temeljna republikanska načela lahko uvrstim načela enakosti, univerzalnosti človekovih pravic in laičnosti, ki so zapisana v ustavi in tako predstavljajo temeljna vodila francoske države in družbe.

Načelo enakosti je torej z zgodovinskega in ustavnega pogleda temelj francoske družbe, njegova vsebina vse od uveljavitve z Deklaracijo o pravicah človeka in državljana ni bila nikoli vprašljiva. Francoska demokracija je osnovana na načelu enakosti pred in v zakonu in predstavlja izraz obče volje. Gre za temeljno naravno pravico, ki opredeljuje posameznika. Zanikanje načela enakosti bi torej pomenilo zanikanje lastnosti človeka kot takega in njegovega dostojanstva ter zanikanje obče volje, ki jo izraža zakon.

Načelo enakosti je pomembno tudi za razumevanje odnosa med francosko državo in njenimi državljani. V Franciji tako obstaja eno in nedeljivo francosko ljudstvo kot ustavna kategorija, podvrženo načelom, ki opredeljujejo njegovo identiteto (Levade 2004, 56–58; Boéton 2003, 176). Nacijo sestavljajo pravno ter politično svobodni in enaki posamezniki (Schnapper 2002, 16). Z načelom enakosti je močno povezana tudi ideja liberalnega individualizma, ki prežema francosko liberalno tradicijo in priznava samo abstraktne posameznike, ne glede na njihove korenine in pripadnost (Dubois 2005, 66).

Francija je znana tudi po svoji laičnosti oziroma ostri ločenosti države in Cerkve. Ponovno gre za dediščino francoske revolucije oziroma za rezultat takratnega boja med državo in katoliško Cerkvijo za monopol nad zavestjo in pripadnostjo ljudi. Koncept laičnost je prešel v državni zakon leta 1905 in zajema tri načela, in sicer enotnost republike, spoštovanje verskega pluralizma in svobodo verskega prepričanja (Cesari 1997, 198–202; Winock 1995, 62–63).

Prav tako je za Francijo značilna ostra ločnica med javnim in zasebnim (Laborde 2001, 718; Wiewiorka 1997, 21). Javni prostor je viden kot homogen, zaznamovan z načeli

individualnosti, nevtralnosti, sekularnosti, univerzalnosti in razuma, medtem ko je izražanje partikularnih interesov in pripadnosti mogoče le v zasebnem prostoru. Vse jezikovne, kulturne, verske ali etnične posebnosti posameznika so tako potisnjene v sfero zasebnega življenja (Étienne 2001, 113; Costa-Lascoux 2006, 115; Khosrokhaver 1997, 129). Skladno s to ločnico poteka tudi ločnica med državo in civilno družbo. Država s svojimi institucijami varuje in skrbi za republikanski sistem enotnosti, medtem ko civilno družbo predstavlja zbir različnih družbenih organizacij, skozi katere se izraža kulturna pripadnost (Tibon-Cornillot 1994, 89).

Vsebina omenjenih načel se izraža v javnem zavračanju etničnosti, izvora, različnih partikularnih interesov, manjšin oziroma kakršnega koli oblikovanja skupin ter podeljevanja posebnih pravic tem skupinam⁵⁰ (HCI 2011a, 10; Étienne 2001, 113; Resch 2001, 15; Levade 2004, 60). Skladno z republikansko filozofijo naj etnične skupnosti, ločene od naroda, ne bi smele obstajati, saj ogrožajo enotnost naroda in žalijo republikanska čustva (Lorcerie 2003a, 45; Levade 2004, 60). Notranja pluralnost družbe v smislu etničnih in kulturnih razlik ni bila nikoli priznana, saj že v osnovi pluralnost ni videna kot vrednota (Lorcerie 1996, 123; Laborde 2001, 719).

4.2.2 Družbeni akterji upravljanja različnosti

Nosilci zgoraj omenjenih republikanskih načel so družbeni akterji, ki v družbeni prostor poleg republikanskih vrednot vnašajo tudi specifične interese in potrebe določenih skupin. Ključni nosilci republikanskih načel so državni akterji, ki opredeljujejo javni prostor z vrednotami univerzalnosti, laičnosti in enakosti. Med državnimi akterji so gotovo najbolj vplivne vladne institucije, ki določajo normativni okvir in izvršujejo politike, mehanizme in ukrepe upravljanja različnosti. Njihovim aktivnostim se bom natančneje posvetila nekoliko kasneje, na tem mestu pa se bom osredotočila predvsem na nedržavne akterje, ki s svojimi interesi, potrebami in željami vplivajo na širši kontekst, ter na same cilje, strategije in ukrepe upravljanja različnosti.

Na področju upravljanja različnosti so močno prisotne različne civilno-družbene organizacije. Praktično vsaka etnična skupnost imigrantov, potomcev imigrantov, prebivalcev prekomorskih teritorijev ima v Franciji svoje društvo, ki se v prvi vrsti ukvarja z notranjimi zadevami svoje skupnosti ter z zadovoljevanjem kulturnih in socialnih potreb svojih članov.

⁵⁰ Takšno stališče je v svojih odločitvah večkrat potrdil tudi Ustavni svet, na primer v odločitvi proti uveljavitvi ženskih kvot na lokalnih volitvah v občinske svete (glej Conseil Constitutionnel 1982), v odločitvi proti priznanju korziškega ljudstva (glej Conseil Constitutionnel 1991) ali v odločitvi o neskladnosti nekaterih členov Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih s francosko ustavo (glej Conseil Constitutionnel 1999).

Ključno vodilo druženja je etnična pripadnost, ki je omejena na zasebno življenje in se ne izraža skozi javno delovanje, zato je raziskovalcem do takšnih organizacij tudi težko priti (glej Doytcheva 2007, 169). Poleg tega obstajajo tudi organizacije, ki uporabljajo idejo etnične identitete kot sredstvo za lažjo integracijo v francosko družbo in kot sredstvo za participacijo v njej. Gre za organizacije nedavnih imigrantov, predvsem iz podsaharske Afrike in Magreba, ki javnost opozarjajo na socialno-ekonomsko problematiko imigrantov. Omenjene organizacije so pogosto videne kot dopolnilo javnim storitvam, saj nudijo pomoč družinam pri vključevanju v francosko družbo, pomagajo pri šolskih težavah imigrantskih otrok, skrbijo za socialno-kulturno izobraževanje imigrantov (Doytcheva 2007, 183). Takšno društveno življenje je pomemben izraz družbene različnosti, hkrati pa civilna družba na ta način opravlja tudi pomembno socialno vlogo pri zmanjševanju posledic diskriminacije, socialne izključenosti in revščine.

Tudi na nacionalnem nivoju je prisotnih kar nekaj nevladnih organizacij, ki ne samo nudijo pomoč ranljivim družbenim skupinam, predvsem imigrantom, ampak tudi pomembno sodelujejo pri ozaveščanju in opozarjanju javnosti ter odločevalcev o krivicah, ki se dogajajo pripadnikom manjšinskih skupnosti. Gre predvsem za organizacije, ki promovirajo različnost in nediskriminacijo, opozarjajo na slabe prakse države (npr. CRAN, MRAP, LICRA, France Diversité, CAPDiv), delujejo na področju zagovorništva, varstva človekovih pravic, pravne pomoči tujcem, socialne vključenosti (npr. la Cimade, Ligue des droits de l'homme, SOS Racisme) ipd. Omenjene in druge organizacije posredno sodelujejo tudi pri oblikovanju politik, ukrepov in mehanizmov upravljanja različnosti ter pri njihovem spremljanju. Poleg nevladnih organizacij so na področju raziskovanja različnosti, diskriminacij, identitete ter drugih podobnih tematik aktivne tudi številne raziskovalne institucije in *think tanki*. Ti akterji so še posebej izpostavljeni v aktualni javni debati o t.i. etničnih statistikah, ki se nanaša na možnost uvedbe raziskovalnih spremenljivk, kot na primer etnični izvor in vera, in sicer z namenom merjenja pogostosti diskriminacij ter raziskovanja družbene različnosti⁵¹.

Pomembno vlogo in moč pri promociji in prikazovanju realne družbene različnosti imajo tudi mediji. Še konec 90. let je bilo v oddajah na francoski nacionalni televiziji sistematično

⁵¹ T.i. etnične spremenljivke, ki se nanašajo na etnični ali rasni izvor, versko ali politično prepričanje posameznika, spadajo v kategorijo občutljivih podatkov, ki jih je v Franciji skladno z zakonom iz leta 1978 prepovedano zbirati ali obdelovati. Javna debata o etničnih statistikah se je odprla leta 2009 z ustanovitvijo Komiteja za merjenje in evalvacijo različnosti in diskriminacij. Zagovorniki uporabe omenjenih statistik so menili, da so za merjenje diskriminacij potrebni določeni raziskovalni instrumenti, ki vključujejo tudi etnične spremenljivke, medtem ko so nasprotniki želeli iz raziskovanja izbrisati kakršno koli etnično ali rasno konotacijo, saj naj bi bile etnične spremenljivke subjektivne, krepile naj bi predsodke in s tem ustvarjale popačeno realnost.

pomanjkanje pripadnikov vidnih manjšin⁵². Zadnjih nekaj let tako javne kot zasebne televizijske hiše močno promovirajo različnost in zaposlujejo novinarje z imigrantskim poreklom, s čimer posredno vplivajo na javno sliko in prezentacijo celotne imigrantske skupnosti (Frimousse in Peretti 2007, 116). Javna francoska televizija je sicer zavezana promociji različnosti in boju proti diskriminaciji tako na področju upravljanja človeških virov kot na področju medijske reprezentacije, vendar sama priznava, da njena prizadevanja do sedaj niso bila zadosti uspešna, predvsem kar se tiče števila novinarjev in voditeljev, predstavnikov vidnih manjšin (France Télévisions 2013, 7). S tega vidika množični mediji kot pomemben akter družbene različnosti ne pripomorejo dovolj k reprezentaciji realne podobe družbene različnosti, ampak le še poudarjajo superiornost že tako privilegiranih skupin.

V praksi je pomemben akter upravljanja različnosti tudi izobraževalni sistem, ki predstavlja enega od temeljev modela integracije (glej Schnapper 1991, 102). Čeprav izobraževalni sistem temelji na republikanskih vrednotah, so šole v praksi tiste, kjer se različnost neposredno dogaja in kjer dejansko poteka integracija imigrantskih otrok. Odraslega so različni šolski programi za spodbujanje aktivnega sodelovanja staršev pri šolanju otrok, pomoč deprivilegiranim šolarjem, štipendije za mlade iz urbanih predmestij itd. Da je šolski sistem pomemben akter in prostor upravljanja različnosti kažejo tudi spori in debate glede nošenja naglavnih rut v šolah, ki se pojavljajo od konca 80. let naprej in so se končale s prepovedjo nošenja vseh verskih simbolov v javnih šolah.

Pomemben akter upravljanja različnosti je tudi zasebni sektor, še posebej v okviru pobude Listina različnosti, ki je bila s strani podjetij ustanovljena leta 2004. S podpisom listine se podjetja (moralno) zavežejo k spodbujanju etnične, kulturne in socialne različnosti, boju proti diskriminaciji in spodbujanju enakih možnosti na področju zaposlovanja in upravljanja človeških virov⁵³. Čeprav ima na nacionalni ravni omenjena pobuda omejen vpliv, pa je pomembno pripomogla k promociji različnosti v javnosti in njeni pozitivni podobi v gospodarstvu. Interes za promocijo različnosti znotraj podjetij je neposredno povezan z

⁵² Avdiovizualni visoki svet (Conseil supérieur de l'audio-visuel) je leta 1999 opravil pravo študijo o prisotnosti vidnih manjšin na francoskih televizijskih programih, ki je pokazala zelo šibko prisotnost pripadnikov omenjenih skupin (Macé 2009, 240).

⁵³ Na področju etnične različnosti se Listina zavzema za boj proti diskriminaciji na podlagi izvora, fizičnega izgleda, pripadnosti oziroma nepripadnosti določeni etnični skupnosti, narodu ali rasi (La Charte de Diversité 2011b). Listina ne predvideva nobenih sankcij, podjetja k listini pristopijo prostovoljno, torej le-ta deluje kot moralna norma. Kot zanimivost naj dodam, da lahko podjetja v Franciji pridobijo certifikat različnosti, ki potrjuje prizadevanje podjetja pri preprečevanju diskriminacije, promociji različnosti v okviru upravljanja človeških virov, razvoj kulture podjetja na osnovi spoštovanja različnosti in uspešno integracijo vseh zaposlenih (AFNOR certifications 2011).

ekonomskim poslovanjem, zaveza različnosti pa je postala marketinška strategija. Hkrati je podpora listini videna kot pomemben doprinos k pozitivni podobi in ugledu podjetij (glej Doytcheva 2010, 424, 428, 432). Kljub izrazito ekonomskim motivom za podpis listine pa so mnoga znana francoska podjetja s tem dejanjem pripomogla k bolj odprti in pozitivni debati o različnosti.

4.3 Cilji upravljanja različnosti

Etnična različnost v Franciji ni uradno priznana, razlikovanje na podlagi etničnosti je prepovedano, različnost pa ni prepoznana kot družbena vrednota. Posledično torej v uradnih dokumentih upravljanja različnosti ne zasledimo med cilji javnih politik. Ključna načela francoske družbe, na katerih temelji večina javnih politik, ostajajo svoboda, enakost, demokratičnost in laičnost, zapisana tudi v preambuli francoske ustave.

Ta načela so tudi glavno vodilo politik, katerih mehanizme in ukrepe uvrščam v okvir strategije upravljanja različnosti (varstvo človekovih pravic, integracijska politika, boj proti diskriminaciji, izobraževanje). Cilji omenjenih politik so usmerjeni v potrjevanje in uveljavljanje temeljnih francoskih družbeno-političnih načel, predvsem svobode in enakosti. Integracijska politika tako ne sme stremeti k logiki manjšin, ampak k logiki enakosti (Debbasch in Pontier 2001, 66). Tudi cilj delovanja instituta varuha pravic je posredovanje francoskih vrednot na področju človekovih pravic in svoboščin (enakost, svoboda, pravičnost) (Le Défenseur des droits 2012b, 30). Takšno strogo stremljenje k enakosti ni skladno s tistimi načeli in cilji upravljanja različnosti, ki poudarjajo različnost kot vrednoto in primerjalno prednost, prav tako pa ta načela ne odražajo dejanskega stanja v sodobni francoski družbi.

Kljub temu Francija v okviru svojih javnih politik zasleduje mnoge cilje, opredeljene v teoretičnem modelu upravljanja različnosti. Zavezanost demokratičnim načelom in spoštovanje človekovih pravic sta zapisana že v ustavi in imata več kot dvestoletno tradicijo. Zaradi nepriznavanja manjšin Francija tudi njihove pravice varuje preko sistema splošnega varstva človekovih pravic, zlasti v kontekstu preprečevanja diskriminacije. Poleg tega je Francija močno zavezana k preprečevanju rasizma, diskriminacije ter družbene izključenosti, kar so ključni cilji integracijske politike, politike mest⁵⁴, socialne politike, politik na področju izobraževanja, bivanja, zaposlovanja itd. V okviru omenjenih politik je močno uveljavljeno tudi načelo enakih možnosti, s katerim želi Francija zmanjšati socialno-ekonomske razlike, ki obstajajo v realnem življenju. Načelo enakih možnosti in socialna kohezija sta tudi pomemben

⁵⁴ Fr. politique de la ville; gre za politiko upravljanja urbanih naselij in mest s posebnim poudarkom na upravljanju predmestnih urbanih četrti.

cilj Strategije trajnostnega razvoja. Omenjeni dokument različnost omenja dvakrat, in sicer v kontekstu zmanjševanja teritorialnih neenakosti ob hkratnem spoštovanju različnosti in spodbujanju družbene in generacijske mešanosti ter v okviru boja proti diskriminaciji (Ministère de l'écologie, du développement durable et de l'énergie 2010, 38–39).

Premik v smeri priznavanja različnosti predstavlja načelo sobivanja (fr. vivre ensemble), ki izvira iz 80. let in katerega cilj je ustvariti razumevanje in sodelovanje med različnimi družbenimi kategorijami z namenom skupnega napredka. Gre za dolgoročen cilj, ki ga je potrebno uveljaviti s pomočjo mnogih vzvodov (Mongereau 2012, 73). Načelo sobivanja je še posebej poudarjeno v okviru politike mest. Ključni cilji te politike namreč v veliki meri sledijo ciljem upravljanja različnosti, kot sem jih navedla v teoretičnem modelu. Cilji politike mest so namreč boj proti teritorialni segregaciji, spodbujanje sobivanja ljudi različnega etničnega in kulturnega izvora, boj proti socialni izključenosti, aktivna participacija ljudi, s čimer politika mest, v sicer omejenem obsegu, vsebuje pomembne elemente upravljanja različnosti (glej Doytcheva 2007, 24; Lorcerie 1996, 124; Ministère délégué à la Ville 2011b). Različnost se kot vrednota in cilj uveljavlja le na področjih zaposlovanja in gospodarstva, kar pomeni, da takšno različnost pogosto spodbujajo predvsem ekonomski in ne moralni motivi. Kljub ekonomskim ciljem upravljanja različnosti človeških virov stremi tudi k spodbujanju enakih možnosti, socialne pravičnosti in kohezije in boju proti diskriminaciji (La Charte de la diversité 2011b), s čimer sledi ciljem upravljanja različnosti, opredeljenim v teoretičnem modelu.

Cilji francoskih politik s področja upravljanja različnosti so torej le deloma skladni s teoretičnim modelom, saj kljub spodbujanju socialne vključenosti in enakih možnosti mnoge politike še vedno utrjujejo republikanske cilje enotnosti in enakosti. Vseeno je v zadnjih dvajsetih letih opazen premik v smeri vedno večjega vključevanja načel pluralnosti in različnosti med javnopolitične cilje, pri čemer se v francoskem primeru pogosto zdi, da cilji ostajajo samo cilji, ki jim konkretna dejanja ne sledijo.

4.4 Normativni okvir

Francija ne pozna celovitega normativnega okvira ali širše strategije za upravljanje etnične različnosti v družbi, kar izvira iz dejstva, da ne etničnost ne različnost nista pravni kategoriji. Pravne norme tako opredeljujejo le posamezne dimenzije upravljanja različnosti, predvsem na področjih integracijske politike, boja proti diskriminacijam, zaposlovanja, socialnih zadev, kar pa ne omogoča celostnega upravljanja različnosti. V javnosti so se že pojavile ideje o sprejetju

zakona o različnosti in sicer po vzoru zakona o enakosti moških in žensk iz leta 2011 (glej Vantighem 2012).

Normativni okvir upravljanja različnosti torej sestavlja množica pravnih aktov, od ustave pa do različnih podzakonskih aktov. Ker je slednjih občutno preveč, se bom pri opredelitvi normativnega okvira omejila na ključne strateške dokumente s posameznih področij upravljanja različnosti.

Že Deklaracija o pravicah človeka in državljana je leta 1789 skladno z načeli naravnega prava in pravic uveljavila temeljne pravice vsakega posameznika, med drugim tudi načela enakosti pred zakonom, suverenosti in svobode. Omenjena načela še danes predstavljajo temelj francoskega pravnega reda, saj so vsebovana v francoski ustavi, ki se v preambuli tudi izrecno sklicuje na deklaracijo iz leta 1789. Sicer ustava zagotavlja načela enakosti pred zakonom, enotnosti in laičnosti. Francoska nacija in država sta opredeljena kot enotna in nedeljiva, zaradi česar Francija ne priznava obstoja manjšin. Ta ustavna načela so bila v preteklosti večkrat ključni razlog za nespreejetje mednarodnih norm s področja varstva manjšin in tudi sicer močno opredeljujejo celoten normativni okvir upravljanja različnosti, predvsem v odnosu do etničnosti in manjšin.

Različnost v najširšem smislu je vključena v Nacionalno strategijo trajnostnega razvoja. Le-ta določa splošne cilje in programske usmeritve na področju trajnostnega socialnega razvoja, med drugim večjo socialno vključenost za vse ter promocijo različnosti, ki pa je opredeljena skozi prizmo boja proti diskriminaciji (Ministère de l'écologie, du développement durable et de l'énergie 2010, 40).

Sicer v Franciji obstaja močan normativni okvir na področju imigracije in integracije. S sprejetjem Zakona o imigraciji in integraciji leta 2006 ter Zakona o obvladovanju imigracije, o integraciji in azilu leto kasneje je Francija zaostрила pogoje za imigracijo in pridobitev dovoljenja za bivanje, prav tako pa je uvedla strožji nadzor nad imigranti. Uveden je bil bolj individualiziran sistem integracije, ki temelji na pogodbenem razmerju med državo in imigrantom oziroma »pogodbi o sprejemu in integraciji« (Loi relative à l'immigration et à l'intégration 2010). Pod vplivom evropske zakonodaje je Francija leta 2011 sprejela tudi Strategijo vključevanja Romov do leta 2020, ki opredeljuje ključne ukrepe s področja izobraževanja, aktivne politike zaposlovanja, zdravstvene oskrbe, dostopa do bivanja, nediskriminacije, ki naj bi Romom oz. potujočemu ljudstvu omogočili polno vključitev v francosko družbo.

S področjem integracije je neposredno povezana tudi politika mest, ki se v predmestnih četrtih izvaja od 80. let. Politika temelji na t.i. urbani pogodbi, ki vzpostavlja razmerje in sodelovanje

med različnimi akterji pri izvajanju omenjene politike, katere normativni okvir predstavljajo zakoni in drugi podzakonski akti s področja urbanega razvoja, socialnih zadev, zaposlovanja, preprečevanja nasilja in diskriminacij, zdravja itd.

V zadnjih letih je Francija močno posodobila tudi protidiskriminacijsko zakonodajo. Prva protidiskriminacijska določila so bila vključena v francosko zakonodajo že leta 1972, ko je rasna diskriminacija postala kaznivo dejanje (Fassin 2002, 414). Leta 1994 je kazenski zakonik povišal kazni za izvajanje diskriminacije. Pod vplivom evropske zakonodaje je Francija leta 2001 sprejela zakon o boju proti diskriminaciji, ki je prinesel nekatere pomembne spremembe. Med drugim se je povečalo število kriterijev prepovedane diskriminacije, ki jih opredeljujeta kazenski zakonik in zakonik s področja dela. Teh kriterijev je danes devetnajst, in sicer izvor, spol, družinska situacija, nosečnost, fizični izgled, družinsko ime, zdravstveno stanje, invalidnost, genetske značilnosti, običaji, spolna usmerjenost in spolna identiteta, starost, politično prepričanje, aktivnosti v sindikatih, pripadnost oziroma nepripadnost določeni etniji, narodu, rasi ali veri (Code penal 2012). Z zakonom je bila leta 2004 ustanovljena osrednja institucija za področje boja proti diskriminaciji, imenovana HALDE, ki pa se je leta 2011 združila še z nekaterimi drugimi institucijami v institut varuha pravic.

Poleg kazenskega zakonika protidiskriminacijske norme vsebujejo še nekateri drugi zakoni. Zakonik s področja dela (Code du travail 2012) prepoveduje diskriminacijo na področju dostopa do dela in zaposlovanja, plačila za opravljeno delo, usposabljanja, napredovanja in v podobnih situacijah, povezanih z zaposlitvijo (člen L1132-1). Na področju zaposlovanja je bil leta 2006 s strani največjih sindikatov podpisan Nacionalni sporazum o različnosti v podjetjih (Accord national interprofessionnel relatif à la diversité dans l'entreprise 2006) z namenom zagotoviti delavcem nediskriminatoren odnos in enako obravnavo pri zaposlovanju, plačilu za opravljeno delo, poklicnem usposabljanju in načrtovanju poslovne kariere. Sporazum posebno pozornost namenja prav diskriminaciji zaradi izvora in etnične pripadnosti ter s tem povezanimi predsodki in stereotipi.

Na področju nediskriminacije je Francija sprejela tudi Nacionalni akcijski načrt proti rasizmu in antisemitizmu 2012-2014, ki boj proti rasizmu in antisemitizmu opredeljuje kot nacionalno politiko, pri kateri je potrebno usklajeno delovanje različnih ministrstev, drugih državnih institucij ter civilne družbe z namenom preprečevanja in kaznovanja vseh oblik rasizma in antisemitizma ter pomoči njunim žrtvam (Ministère de l'intérieur 2012).

Kot odgovor na nasilje v francoskih predmestjih leta 2005 je bil leto kasneje sprejet Zakon o enakih možnostih, ki je uvedel različne ukrepe na področjih zaposlovanja, izobraževanja in bivanja z namenom doseganja večje socialne kohezije. Zakon spodbuja tudi boj proti diskriminaciji na področju avdiovizualnih komunikacij. Avdiovizualni visoki svet (Conseil supérieur de l'audiovisuel) ima pristojnost nadzora nad uredništvu televizijskih in radijskih postaj ter njihovim programom, ki naj bi čim bolj odseval različnost francoske družbe (člen 47) (Loi pour l'égalité des chances 2012).

Za normativni okvir upravljanja različnosti so pomembni tudi številni regionalni in lokalni dokumenti. Večina regij in večjih mest ima izdelane lastne načrte za boj proti diskriminaciji in enake možnosti, načrte zaposlovanja, usposabljanja, politike mest, trajnostnega razvoja, ki vsebujejo konkretne mehanizme in ukrepe na omenjenih področjih, prilagojene lokalnemu okolju. Sicer regionalni in lokalni akti ter ukrepi predstavljajo konkretizacijo nacionalnih politik na področju upravljanja različnosti.

Tudi mednarodne norme določajo normativni okvir upravljanja različnosti v Franciji, še posebej na področju človekovih pravic. Med najpomembnejšimi mednarodnimi akti, ki jih je Francija ratificirala, naj omenim Mednarodno konvencijo o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (1965) ter Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (1966). Po drugi strani Francija ni ratificirala nekaterih ključnih mednarodnih dokumentov s področja varstva narodnih manjšin, in sicer Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin, Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih, UNESCO-ve Konvencije o varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov, zato ti dokumenti zanjo ne predstavljajo zavezujočih norm. Vzroki za neratifikacijo dokumentov so vedno enaki – neskladnost mednarodnih norm s francoskim ustavnim načelom enotnosti ter s tem protiustavno podeljevanje posebnih pravic manjšinskim skupnostim. Pravice pripadnikov manjšin so torej kot posameznikom varovane preko sistema splošnega varstva človekovih pravic.

Tudi pravni red EU pomembno vpliva na francosko zakonodajo. Na ravni EU se sicer koncept upravljanja različnosti pojavlja v okviru skupne politike proti diskriminaciji, katere osnovo predstavlja Listina EU o temeljnih pravicah. Koncept ni normativno opredeljen, prav tako se ne nanaša na upravljanje različnih asimetrij v družbi, ampak na zaposlovanje in upravljanje s človeškimi viri (glej Evropska komisija 2012, 3).

Tako tudi na ravni EU normativni okvir upravljanja različnosti dejansko predstavljajo norme, ki opredeljujejo posamezne komponente upravljanja različnosti, predvsem skupna integracijska, imigracijska, azilna politika, boj proti diskriminacij, socialna politika, politika

varstva človekovih pravic. Na omenjenih področjih obstaja cela vrsta direktiv, uredb in drugih aktov, ki predstavljajo bolj ali manj zavezujoče akte za države članice, tudi Francijo. V preteklosti sta na francosko zakonodajo močno vplivali predvsem dve direktivi s področja enakosti (Direktiva 2000/78/CE) in boja proti diskriminaciji (Direktiva 2000/43/CE), saj je morala Francija uvesti povsem nov pravni okvir na omenjenih dveh področjih.

Sicer evropski pravni red obsega tudi mnoge strateške dokumente, ki se področja upravljanja različnosti lotevajo bolj celostno in dolgoročno ter upoštevajo njegove različne komponente. Med temi dokumenti naj omenim Listino EU o temeljnih pravicah, Strategijo Evropa 2020, Skupno agendo za integracijo, Evropsko agendo za integracijo migrantov iz tretjih držav ter različne tematske programe sodelovanja z državami nečlanicami EU.

4.5 Institucionalni okvir

Institucionalni okvir upravljanja različnosti je relativno zapleten, saj so vanj vključeni številni akterji z različnih področij na vertikalni in horizontalni ravni. Izvajanje javnih politik in ukrepov po posameznih komponentah upravljanja različnosti je namreč razdeljeno med različne vladne institucije, subnacionalne akterje ter nevladne organizacije, kar ob pomanjkanju celostne strategije otežuje koordinirano upravljanje različnosti.

Najpomembnejši akter pri upravljanju različnosti je vlada s svojimi ministrstvi in uradi. Na področju celostnega upravljanja različnosti delujejo številna ministrstva – ministrstvo za notranje zadeve, ministrstvo za delo in zaposlovanje, ministrstvo za enakost različnih območij, ministrstvo za izobraževanje, ministrstvo za socialne zadeve. Pod okriljem posameznih ministrstev delujejo vladni uradi, specializirani za ožja področja oziroma posamezne komponente upravljanja različnosti. Na številnih področjih obstajajo tudi medministrske skupine, ki koordinirajo delo več ministrstev na posameznih področjih ter določajo javno-politične usmeritve in cilje. Medministrski komiteji tako obstajajo na naslednjih področjih: boj proti rasizmu in antisemitizmu, enake možnosti, enake možnosti Francozov iz prekomorskih območij, integracija ter politika mest. Najdaljšo tradicijo imata slednja dva, ki si že od 80. let naprej prizadevata za usklajenost političnih ukrepov na širših področjih socialno-ekonomske vključenosti imigrantov in njihovih potomcev ter boja proti diskriminaciji. Takšno sodelovanje ministrstev je z vidika upravljanja različnosti zelo dobrodošlo, saj omogoča koordinacijo ukrepov in celosten pristop k problematiki.

Veliko številko vladnih institucij sicer deluje na področju integracije. V okviru notranjega ministrstva tako delujeta Generalni sekretariat za imigracijo in integracijo, ki deluje tudi kot medministrski organ in koordinira aktivnosti različnih ministrstev na področju integracije in

imigracije, ter Francoski urad za imigracijo in integracijo, ki je ključna institucija za izvajanje integracijske politike. Njegova ključna naloga je sprejem imigrantov ter spremljanje njihove integracije prvih pet let po prihodu v državo. Zanimivo je, da urad deluje tudi v tujini⁵⁵ in je povezan s konzularnimi predstavništvi.

Na področju integracije je pomemben tudi Visoki svet za integracijo, ki odgovarja predsedniku vlade in pripravlja poročila o različnih vprašanjih na področju integracije. Svet sicer neposredno ne izvaja integracijske politike, je pa pomemben na področju informiranja in promoviranja republikanskih vrednot.

Pod okriljem več ministrstev je bil ustanovljen tudi Nacionalni center za zgodovino imigracije. Gre za kulturno-znanstveni projekt, v okviru katerega deluje muzej imigracije ter informacijsko-dokumentacijski center s področja zgodovine imigracije in imigrantskih kultur.

V okviru ministrstva za enakost različnih območij deluje Generalni sekretariat za politiko mest, ki koordinira, spremlja in vrednoti ukrepe politike mest, t.j. ukrepe za revalorizacijo problematičnih urbanih področij na petih področjih, in sicer bivanje, zaposlovanje in ekonomski razvoj, izobraževanje, državljanstvo in preprečevanje delinkventnosti, zdravje). Posvetovalno vlogo na področju politike mest opravlja tudi Nacionalni svet za področje mest, ki sodeluje pri sami opredelitvi politike in pri socialnem urbanem razvoju. Pri izvajanju politike mest sicer sodelujejo mnoga ministrstva ter regionalne in lokalne oblasti, sodelovanje pa temelji na t.i. urbani pogodbi. Na področju omenjene politike mest deluje tudi Nacionalna agencija za socialno kohezijo in enake možnosti, ki se poleg zgoraj omenjenih področij še posebej posveča preprečevanju diskriminacije in delikventnosti. Agencija pri doseganju ciljev tesno sodeluje tudi z lokalnimi oblastmi in nevladnim sektorjem, zagotavlja pa tudi finančna sredstva za izvedbo aktivnosti in projektov s področja enakih možnosti, družbene kohezije in boja proti diskriminaciji.

Prav tako v okviru ministrstva za enakost teritorijev deluje poseben medministrski pooblaščenec za stanovanjsko problematiko, ki je pooblaščen tudi za reševanje romske problematike. Na tem področju namreč vlada od leta 2011 uvaja multidisciplinaren pristop, omenjeni pooblaščenec pa koordinira ukrepe sedmih ministrstev za izboljšanje socialno-ekonomske situacije Romov oz. potujočega ljudstva⁵⁶.

⁵⁵ Urad ima svoja predstavništva v naslednjih državah: Kamerun, Mali, Kanada (Québec), Romunija, Maroko, Turčija, Tunizija, Senegal.

⁵⁶ V francoski pravnih virih se za Rome uporablja termin potujoča ljudstva (fr. gens du voyage), in sicer zato, ker poimenovanje Romi vsebuje etnično konotacijo, kar ni skladno s francoskim pravnim redom in načelom enakosti (glej *Stratégie du gouvernement français pour l'inclusion des Roms 2011*, 1).

Na področju izobraževanja obe pristojni ministrstvi v svojih dokumentih ne omenjata upravljanja različnosti. Etnična različnost je v njunih ukrepih obravnavana posredno, predvsem preko naslavljanja socialne problematike. Podobna ugotovitev velja tudi za ministrstvo za delo in zaposlovanje, ki veliko svojih ukrepov usmerja v boj proti diskriminaciji, zaposlovanje depriviligiranih mladih ljudi ipd. Največkrat so upravičenci teh ukrepov ravno imigranti ali ljudje imigrantskega porekla, čeprav ti dve skupini nista navedeni med ciljnim skupinami ukrepov ministrstva. Ukrepi se namreč skrivajo pod tematiko socialne vključenosti, pri čemer je etnična dimenzija problematike povsem zapostavljena.

Pomemben je tudi institut varuha pravic, čigar področje dela med drugim obsega boj proti rasni in etnični diskriminaciji. Gre za neodvisno telo, ki lahko razišče primere kršitev protidiskriminacijske zakonodaje, svoje ugotovitve predstavi pred sodišči in proti kršiteljem uvede disciplinski postopek pred pristojnimi organi. Predstavniki varuha pravic delujejo decentralizirano v vseh francoskih regijah, kar zagotavlja dobro dostopnost storitev. Pri tem velja omeniti, da je v letih 2004–2011 za področje boja proti diskriminacijam deloval samostojen Visoki urad za boj proti diskriminaciji in za enakost (HALDE), ki pa je bil leta 2011 združen s še tremi drugimi institucijami v institut varuha pravic.

Že od leta 1947 na področju varovanja in promocije človekovih pravic deluje tudi Nacionalna posvetovalna komisija za človekove pravice, ki svetuje vladi na področju človekovih pravic in temeljnih državljskih svoboščin, azilne politike, obravnave Romov oz. potujočega ljudstva ter humanitarne dejavnosti. Člani komisije so tudi predstavniki civilne družbe, zato je komisija pomembna tudi z vidika dialoga med državnimi oblastmi in civilno družbo.

Na področju medijev Avdiovizualni visoki svet zagotavlja nadzor medijev z vidika upoštevanja ključnih ustavnih načel. Svet izvaja tudi nadzor nad vsebino avdiovizualnih programov, ki ne smejo spodbujati sovraštva na podlagi rase, vere, običajev ali nacionalnosti, prav tako pa se mora v programih odražati različnost francoske družbe. Ugotovitve sveta so zbrane v letnem poročilu, vendar pa svet nima možnosti sankcioniranja kršitev.

Na področju verske različnosti deluje Francoski svet za muslimansko vero, ki je bil ustanovljen s strani notranjega ministrstva in deluje kot posrednik med javnimi institucijami in muslimanskimi verniki.

Pomembni akterji posameznih dimenzij upravljanja različnosti so tudi regionalne in lokalne oblasti, ki so odgovorne za izvajanje državnih politik na subnacionalnem nivoju. Regionalne in lokalne oblasti so še posebej aktivne na področjih boja proti diskriminaciji, enakih možnosti in socialno-ekonomske vključenosti. Koordinacija različnih aktivnosti, storitev in

ukrepov poteka preko Komisije za promocijo enakih možnosti in državljanstvo na ravni departmajev. V okviru regij deluje tudi institut prefekta za enakost možnosti, v urbanih regijah pa tudi institut prefekta za politiko mest. Navsezadnje je to tudi raven, kjer se v največji meri spodbuja in izvaja aktivno državljanstvo, pri čemer so najbolj aktivna večja francoska mesta⁵⁷.

Na področju upravljanja različnosti deluje tudi veliko nevladnih organizacij. Večina jih deluje na lokalnem nivoju in so v izvajanje strategije upravljanja različnosti vključene posredno, predvsem preko svojih programov za različne marginalizirane družbene skupine, ki so pogosto financirani s strani lokalnih skupnosti. Društva delujejo na različnih področjih, od kulture, prostovoljstva, pomoči imigrantom, do socialne integracije marginaliziranih skupin ipd. Večje nevladne organizacije, ki delujejo na nacionalnem nivoju, neposredno in pomembno sodelujejo pri oblikovanju in vrednotenju javnih politik na področju upravljanja različnosti. Z nekaterimi večjimi organizacijami, npr. LICRA, imajo posamezna ministrstva podpisane posebne sporazume o sodelovanju na področju ozaveščanja javnosti o diskriminaciji in skupni pomoči žrtvam diskriminacije (Ministère de l'intérieur 2012, 35). Civilna družba je sodelovala tudi pri pregledu stanja človekovih pravic v Franciji s strani Sveta OZN za človekove pravice (glej Svet OZN za človekove pravice 2013c). Tudi Nacionalna agencija za socialno kohezijo in enake možnosti tesno sodeluje s civilno-družbenimi organizacijami (npr. SOS Racisme, MRAP, Ligue des droits de l'homme) ter jih finančno podpira pri izvajanju aktivnosti kot so ozaveščanje javnosti, brezplačna pravna pomoč tujcem in imigrantom, pomoč žrtvam diskriminacije, oblikovanje konkretnih predlogov na področju boja proti diskriminaciji ipd. (Ministère de l'intérieur 2012, 36). Omenjene in druge organizacije nadzorujejo tudi izvajanje politik, ukrepov in mehanizmov upravljanja različnosti ter opozarjajo vladna telesa na pomanjkljivosti pri naslavljanju problematike etnične različnosti⁵⁸.

Kot opredeljeno v teoretičnem modelu, vsak od omenjenih akterjev v proces upravljanja različnosti vnaša svoje interese in potrebe, ki niso vedno skladni. Med vladnimi in nevladnimi akterji zato pogosto prihaja do razhajanj glede temeljnih vrednot in ciljev upravljanja družbe. Če so uradna politika in njeni akterji močno zavezani republikanskim načelom, še posebej enotnosti in enakosti vseh članov družbe, se mnoge nevladne organizacije zavzemajo za

⁵⁷ Portale lokalne demokracije imajo med drugim dobro razvite v Strasbourgu, Parizu in Bordeauxu.

⁵⁸ Glej pozive organizacije CRAN k vključitvi problematike boja proti diskriminaciji na področju šolstva (CRAN 2012).

sprejemanje različnosti in priznanje pluralnosti v družbi. Za mnoge organizacije (glej npr. cilje organizacij, kot so CRAN, France Diversité, CAPDiv), ki se ukvarjajo s problematiko rasne diskriminacije in imigracije, je različnost ena izmed temeljnih vrednot in značilnosti Francije, zato si prizadevajo za močnejšo vključitev vprašanj in problematike s področja različnosti, etničnosti in diskriminacije v javne politike in njihove ukrepe.

4.6 Dimenzije upravljanja različnosti

Kljub temu, da v Franciji ne obstaja splošna strategija in soglasje o upravljanju različnosti, pa so na posameznih področjih uveljavljene politike in ukrepi, ki spodbujajo polno vključitev in participacijo članov družbe ter njihovo sobivanje, zato jih lahko uvrstim na področje upravljanja različnosti. V nadaljevanju bom omenjene ukrepe predstavila po posameznih dimenzijah in področjih upravljanja različnosti, kot izhajajo iz teoretičnega modela.

4.6.1 Človekove in manjšinske pravice

ČSpoštovanje človekovih in manjšinskih pravic predstavlja eno izmed ključnih dimenzij upravljanja različnosti. V tem pogledu je Francija pogosto videna kot utemeljiteljica človekovih pravic. Deklaracija o pravicah človeka in državljana iz leta 1789 je utemeljila načeli univerzalnosti in individualnosti človekovih pravic ter s tem pomembno vplivala na nadaljnji razvoj mednarodnega varstva človekovih pravic.

Ustava ter mednarodni dokumenti, ki jih je Francija podpisala, prebivalcem Francije zagotavljajo vse temeljne človekove pravice (državlanske, politične in socialne), s čimer Francija spada v skupino držav z najvišjimi formalnimi standardi varovanja človekovih pravic. Francija je aktivna tudi na področju promocije človekovih pravic v svetu v okviru svoje zunanje politike, diplomacije in ambasadorja človekovih pravic. Da je realnost pogosto drugačna, pričajo poročilo varuha pravic (Défenseur des droits 2012b), poročilo Sveta OZN za človekove pravice (Svet OZN za človekove pravice 2013a), številni javni primeri diskriminacije ter nekatere zgodbe intervjuvancev (glej Haidari 2011, Hadjeb 2011, Zarkaoui 2011, Cavalié 2012, Hounkpati 2011).

Kar se manjšinskih pravic tiče, Francija ne priznava obstoja manjšin ter kolektivne narave manjšinskih pravic, zato manjšinam zagotavlja varstvo njihovih pravic preko sistema splošnega varstva človekovih pravic. Francosko načelo enakosti namreč vsakemu posamezniku omogoča enako pravno zaščito, vključno s člani manjšinskih skupnosti. Vendar osnova zaščite ni njihovo članstvo v manjšinski skupnosti, ampak članstvo v narodni

skupnosti (Conseil d'État 1996, 71). Zavračanje posebnih manjšinskih pravic izhaja iz zgodovinskega razvoja francoske države in njene pravne tradicije. Iz tega razloga Francija tudi ni ratificirala ključnih mednarodnih dokumentov s področja manjšinskih pravic, s čimer ostaja ena izmed redkih evropskih držav, ki ne priznavajo legitimnosti manjšinskih skupin ter njihovih zahtev. Na to problematiko opozarja tudi Svet OZN za človekove pravice, še posebej z vidika pravic Romov ter nezagotavljanja pravice do uporabe manjšinskih jezikov (Svet OZN za človekove pravice 2013a, 12–13). Svet je zato izdal priporočilo, da mora Francija najti boljše načine za upoštevanje specifičnih potreb manjšin z namenom zagotavljanja enakih pravic, zagotovljenih z ustavo. Prav tako mora konkretizirati individualne pravice pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin (Svet OZN za človekove pravice 2013b, 23).

Na področju zaščite pravic manjšin je torej Francija povsem v nasprotju s teoretičnim modelom upravljanja različnosti, kjer varstvo manjšinskih pravic predstavlja eno temeljnih dimenzij upravljanja različnosti. Gre za veliko pomanjkljivost francoskega pristopa k upravljanju različnosti, ki se kaže skozi diskriminacijo in socialno-ekonomsko izključenost pripadnikov različnih manjšin.

4.6.2 Integracija

Integracija je eno ključnih področij upravljanja različnosti v Franciji. Še do sredine 20. stoletja je Francija za opisovanje vključevanja tujcev v francosko družbo uporabljala besedo asimilacija. Tudi številne teorije modelov integracije Francijo navajajo kot tipičen primer države z asimilacijskim modelom vključevanja tujcev (glej Castles 2002; Bauböck 1994). Kasneje je beseda asimilacija izgubila veljavo in je bila zamenjana z izrazi integracija, adaptacija, vključitev (Noiriel 2006, 166). Leta 1988 je integracija postala uradni izraz za opis politike vključevanja imigrantov v francosko družbo (HCI 2011a), zato se danes ta pojem uporablja v vseh uradnih poročilih in najpogosteje tudi v strokovni literaturi.

Preden se posvetim analizi ukrepov integracijske politike z vidika upravljanja različnosti, naj na kratko opredelim ključna načela, ki opredeljujejo francosko integracijsko politiko. Integracija je namreč močno opredeljena z republikanskimi načeli, zato je sistem integracije v Franciji pogosto opredeljen tudi kot specifičen model integracije. Poimenovanje »francoski oziroma republikanski model integracije« se uporablja predvsem za poudarjanje njegovih značilnosti v primerjavi z drugačnimi načini integracije, kot na primer nemškim etničnim modelom, anglosaksonskim komunitarnim modelom ali multikulturnim modelom v Severni Ameriki (Cohen 2000, 89).

Francoski model integracije potrjuje republikanske vrednote preko individualne integracije, državljanstva in enakosti pravic (Doytcheva 2011, 68). Sprva je bil razvit za integracijo različnih regionalnih skupin ter prvih valov evropskih imigrantov, predvsem Italijanov, Špancev, Poljakov, Judov v 19. in začetku 20. stoletja, torej ljudi s podobno kulturo. Njegova ključna naloga je bila ustvarjanje nacionalne enotnosti (Cohen 2000, 89, 116; Bešter 2003, 95).

Bistvena značilnost republikanskega modela integracije je enaka obravnava posameznikov, neupoštevanje razlik med njimi ter zavračanje partikularnih identitet (Blatt 2000, 137). Ključna moč republikanskega modela leži v obljubljeni integraciji, ki jo model ponuja imigrantom v zameno za odpoved njihovim partikularnim identitetam v javni sferi in njihovo individualno identifikacijo z narodom (Khosrokhaver 1997, 115). Tuj izvor posameznikov tako nikoli ni bil deležen pozornosti v javnem prostoru, celo več, dimenzija izvora, tako v osebem kot kolektivnem smislu, je bila pogosto namerno prezrta v uradnih dokumentih in šolskih učbenikih. Omenjena nevidnost tujih izvorov francoske populacije predstavlja pomembno dimenzijo »*francoskega talilnega lonca*«, kot francoski model integracije poimenuje Noiriel (1988). Prav tako je za francoski model integracije značilna usmerjenost k posamezniku (glej HCI 2011a, 100). Pomembna je torej individualna in ne kolektivna integracija, univerzalistični principi pa imajo prednost pred posebnimi ukrepi (Schnapper 1991, 101; Krief v Bešter 2003, 95).

Pomemben element integracije je tudi relativno liberalna politika podeljevanja državljanstva. Francoski civilni zakonik je glede podeljevanja državljanstva radodaren in upošteva tako načelo *ius sanguinis* kot *ius soli*, predvideva pa tudi avtomatično pridobitev državljanstva za drugo generacijo imigrantov.

4.6.2.1 Integracijska politika

Glede na veliko število imigrantov⁵⁹ ter številne težave francoskega modela integracije, predvsem v obliki diskriminacij, poudarjanja slabšalnih podob drugačnosti, utrjevanja predsodkov in stereotipov ter zanikanja etničnih neenakosti pod pretvezo načela enakosti, je v zadnjih desetih letih prišlo do nekaterih sprememb integracijske politike. Vsaj uradno integracija postaja dvosmeren proces ali, kot jo opredeljuje Visoki urad za integracijo: »*Gre za proces, ki zahteva recipročen trud (tako imigranta kot gostiteljske družbe), odprtost do*

⁵⁹ V Franciji imigranti in osebe, ki neposredno izhajajo iz imigracije (npr. otroci, katerih vsaj en starš je imigrant) štejejo 11,5 milijona oseb in predstavljajo 19 % francoske populacije, zato je uspešna imigracijska politika ključnega pomena za razvoj francoske družbe (HCI 2011a, 7).

različnosti, ki hkrati predstavlja tako obogatitev kot obvezo in odgovornost z namenom zagotoviti in zgraditi skupno demokratično kulturo» (HCI 2006, 22). Prav tako si Francija prizadeva omejiti imigracijo. Ključne usmeritve francoske imigracijske politike se namreč nanašajo predvsem na spodbujanje profesionalne imigracije ter boj proti ilegalni imigraciji. Realnost ostaja drugačna – izbrane imigracije je malo. V letu 2008 je bilo podeljenih le 182 dovoljenj za osebe s posebnimi dosežki in 1918 znanstvenih dovoljenj, medtem ko sta družinsko združevanje in ekonomska imigracija v Francijo pripeljali več kot 92.000 imigrantov (HCI 2011a, 44–45).

Kot že rečeno, je ključna institucija, ki vodi integracijo politiko, Francoski urad za imigracijo in integracijo, ustanovljen leta 2009, ki je nadomestil in združil naloge nekaterih drugih institucij. Z najnovejšo zakonodajo s področja integracije iz leta 2006 in 2007 je Francija vsaj uradno priznala sodobne socialne in ekonomske učinke migracij in si prizadeva upoštevati tako lastne interese kot tudi interese držav izvora ter samih imigrantov. Ključni cilji sodobne francoske integracijske politike so poznavanje in prakticiranje republikanskih vrednot s strani imigrantov, njihovo poznavanje francoskega jezika in dostop do trga dela (*Loi relative à l'immigration et à l'intégration* 2010).

Leta 2006 je država uvedla bolj individualiziran sistem integracije, ki temelji na pogodbenem razmerju med državo in imigrantom. Postopek integracije se tako začne že v državi izvora in se nadaljuje v Franciji s podpisom pogodbe o sprejemu in integraciji. Le-ta je namenjena vsem, ki se želijo v Franciji naseliti za stalno in zajema časovno obdobje enega leta kot najpomembnejšo fazo procesa integracije. Pred pridobitvijo vstopnega vizuma mora tujec opraviti test poznavanja francoskega jezika in republikanskih vrednot (predvsem načela laičnosti in enakosti med moškimi in ženskami), francoske kulture in vsakdanjega življenja. Če njegovo znanje ni zadovoljivo, mu urad predlaga dvomesečni tečaj. Prav tako mora imigrant opraviti analizo poklicnih kompetenc, s čimer jim država želi omogočiti čim prejšnjo vključitev na trg dela. V letu 2011 je bilo več kot 100.000 podpisnikov pogodbe o sprejemu in integraciji, ki so prihajali iz 150 držav, med njimi največ Alžircev, Maročanov, Tunizijcev, Turkov ter imigrantov iz Konga (OFII 2012).

Pred letom 2006, ko je bila poskusno uveljavljena pogodba o sprejemu in integraciji, imigranti niso bili deležni posebne obravnave ob prihodu v državo. Tako v Franciji ostaja okoli 2,5 milijona tujcev, predvsem žensk, ki niso bili vključeni v uradni program integracije (HCI 2011a, 103). Prav tako integracijska politika ne zajema nelegalnih imigrantov, imigrantov druge in tretje generacije ter drugih ranljivih skupin, kar predstavlja eno izmed ključnih kritik francoske integracijske politike. Mnogi avtorji (Doytcheva 2010, 427; Van

Zanten 1997, 354; Tibon-Cornillot 1994, 98) trdijo, da je sam koncept integracije postal (pre)šibek za vključevanje različnih pripadnikov etničnih manjšin, ki so rojeni na območju Francije. Tujci, ki v državi prebivajo že dolga leta, so iz zakonodaje izvzeti in tako niso bili vključeni v integracijsko politiko, čeprav je tudi njihova integracija v francosko družbo mnogokrat vprašljiva in se pogosto srečujejo z enako problematiko kot novodošli imigranti (getoizacija prebivališč, brezposelnost, diskriminacija). S tega vidika je francoska integracijska politika precej oddaljena od koncepta celovite integracije, predstavljene v teoretičnem modelu upravljanja različnosti. Z vidika novih valov imigracije se zastavlja tudi vprašanje, ali je republikanski model integracije, ki je bil razvit v 19. stoletju za integracijo evropskih imigrantov, primeren tudi za integracijo novodobnih imigrantov v Franciji, predvsem iz nekdanjih kolonialnih držav, ki se kulturno razlikujejo od imigrantov z začetka prejšnjega stoletja (glej Van Zanten 1997, 354). Posledično kredibilnost izgublja tudi abstraktno načelo univerzalnosti in enotnosti kot temelj francoskega modela integracije, predvsem v očeh izključenega dela prebivalstva. Omenjeno načelo jim namreč ne priznava pravice do drugačnosti, hkrati pa je mnogim imigrantom prav zaradi drugačnosti onemogočena učinkovita integracija v francoski narod, ki jo republikanska ideologija tako povzdiguje. Diskriminacija na podlagi etničnega izvora je danes za imigrante (pa tudi za mnoge francoske državljane) postale neizogibno dejstvo (Khosrokhaver 1997, 115).

O neuspehu integracijske politike bom še govorila v poglavju o diskriminacijah, na tem mestu pa je prav, da omenim tudi nekaj pozitivnih trendov, ki jih je kljub številnim kritikam Franciji uspelo doseči na področju integracije. V primerjavi z njihovimi starši dosežejo današnji otroci imigrantov višjo izobrazbeno raven in zasedajo boljša, kvalificirana delovna mesta, prav tako so hčerke imigrantov pogosteje zaposlene kot njihove mame (Beauchemin in drugi 2010, 63; glej tudi Haidari 2012). 29 % imigrantov ima višješolsko izobrazbo (Beauchemin in drugi 2010, 43). Kazalnik uspešne integracije je tudi delež etnično mešanih porok. 40 % imigrantov živi v zvezi z osebo, rojeno v Franciji, in 65 % potomcev imigrantov živi z osebo, ki pripada večinski francoski populaciji (Beauchemin in drugi 2010, 92). Ankete javnega mnenja tudi kažejo, da je strpnosti in sprejemanja drugačnosti zaradi vere, nacionalnosti ali kulture v francoski družbi vse več (HCI 2011a, 26). Z integracijsko politiko pa niso najbolj zadovoljni sami Francozi. Ankete kažejo, da samo 52 % Francozov vidi integracijo imigrantov kot uspešno, migracija pa je glede na prejšnja leta vse bolj videna kot problem⁶⁰. 33 %

⁶⁰ V letu 2011 je migracijo kot problematično ocenilo 46 % vprašanih, v letu 2010 je bilo takšnega mnenja 42 % vprašanih, leta 2008 pa 39 %. Glede na ostale države (Nemčija, Italija, ZDA, Španija in Velika Britanija) je

anketirancev meni, da je v državi preveč imigrantov, 66 % vprašanih pa francosko upravljanje migracij ocenjuje kot slabo oziroma zelo slabo (Transatlantic Trends 2011).

4.6.2.2 Dimenzije integracije

a) Politična in pravna integracija

V okviru politične in pravne integracije se osredotočam na bivanjski status imigrantov, politiko pridobitve statusa stalnega prebivališča in državljanstva ter na politične pravice, ki jih Francija priznava imigrantom. Omenjeni elementi integracije so namreč izjemno pomembni z vidika polnopravnega sodelovanja imigrantov v vseh sferah življenja.

Za pridobitev dolgotrajnega bivalnega dovoljenja morajo imigranti v okviru pogodbe o sprejemu in integraciji pokazati zadostno poznavanje francoskega jezika in vrednot, tudi s pomočjo ustreznih tečajev. Udeležba na tečaju formalno sicer ni obvezna, vendar so za splošno neupoštevanje navodil Urada za imigracijo in integracijo predvidene sankcije v obliki nepodaljšanja ali neugoditve prošnji za dovoljenje za bivanje (OFII 2011), kar je z vidika zagotavljanja varnega bivanjskega statusa imigranta težavno.

Za Francijo je značilna relativno enostavna politika pridobitve državljanstva, ki temelji na kombinaciji načel *ius soli* in *ius sanguinis*. Za državljanstvo lahko zaprosi tujec, ki je imel pred tem pet let registrirano stalno prebivališče v Franciji, kar je v primerjavi z drugimi državami relativno kratka doba⁶¹. Otroci tujcev, rojeni v Franciji, avtomatično dobijo francosko državljanstvo ob dopolnjenem 18. letu, če imajo v tem času v Franciji prijavljeno stalno prebivališče in če so pred tem vsaj pet let stalno bivali v Franciji, ob posebni prošnji pa že dve leti prej. Takšna ureditev pomeni zelo olajšano pridobitev državljanstva za drugo generacijo imigrantov. Francija brez posebnih zadržkov dovoljuje dvojno oziroma večkratno državljanstvo, prav tako pridobitev državljanstva ni vezana na ekonomsko stanje prosilca (Code Civile 2011).

Zadnji uradni podatki o pridobivanju francoskega državljanstva so dostopni za leto 2011. V tem letu je francosko državljanstvo pridobilo 114.584 ljudi (leto prej še 143.275 ljudi), od tega največ z naturalizacijo (54,4 %), predhodno prošnjo⁶² (20,4 %) in poroko (18,9 %) (INSEE 2012). Predvsem je zanimiv podatek o relativno visokem deležu pridobitve

migracija v Franciji kljub vsemu videna kot manj problematična. V Veliki Britaniji je leta 2011 migracijo kot problem ocenilo 68 % ljudi (Transatlantic Trends 2011, 5).

⁶¹ Za primerjavo naj omenim, da je doba stalnega prebivanja v državi, po kateri lahko tujec zaprosi za državljanstvo, v Veliki Britaniji 6 let, v Nemčiji 8 let, v Sloveniji pa 10 let.

⁶² Otroci, rojeni v Franciji tujim staršem, imajo pravico do francoskega državljanstva ob dopolnjenem 18. letu. Za državljanstvo lahko s posebno prošnjo zaprosijo že ob dopolnjenem 16. letu s t.i. predhodno prošnjo, če so pred tem neprekinjeno prebivali v Franciji vsaj 5 let.

francoskega državljanstva z naturalizacijo in s predhodno prošnjo, kar kaže na to, da je pridobitev državljanstva tako za tujce kot za drugo generacijo imigrantov zaželeno in relativno enostavna.

Politične pravice (pravica voliti in biti izvoljen) v Franciji so vezane na državljanstvo, zato tujcem večinoma niso priznane. Nacionalnost in državljanstvo sta bila namreč v Franciji vedno tesno povezana. Edina izjema so državljani Evropske unije, ki bivajo v Franciji, ki lahko, ob predhodnem vpisu v volilni register, sodelujejo na lokalnih in evropskih volitvah pod enakimi pogoji kot francoski državljani (Service public 2011). Državljan tretjih držav, na primer iz bivših francoskih kolonij, od koder prihaja največ imigrantov, teh pravic (še) nimajo, zaradi česar v javnosti prihaja do polemik glede vprašanje demokratičnosti in enakosti kot temeljnega načela družbe (glej Micoine 2011; Bouchet-Petersen 2011). Po drugi strani bi lahko bila volilna pravica tujcev tudi v neskladju s tretjim členom francoske ustave, ki kot volivce jasno opredeljuje vse polnoletne francoske državljane (Ustava Republike Francije 2011). Trenutno je sicer v zakonodajnem postopku zakon, ki bi tudi državljanom tretjih držav s stalnim bivališčem v Franciji omogočil sodelovanje na lokalnih volitvah⁶³. Predlog zakona je decembra 2011 potrdil senat in čaka na morebitno potrditev spodnjega doma parlamenta (Micoine 2011). V najboljšem primeru bi zakon lahko začel veljati leta 2014.

Politična reprezentacija oseb z imigrantskim poreklom je v francoskem političnem življenju zelo nizka (Haidari 2012; Vantighem 2012). Deloma (tudi politične) interese pripadnikov islamske in judovske vere v odnosu do oblasti predstavljata Francoski svet za muslimansko vero (fr. Conseil français du culte musulman) ter Reprezentativni svet judovskih institucij v Franciji (fr. Conseil représentatif des institutions juives de France). Sicer imajo imigranti še največ možnosti za politično sodelovanje v družbi na lokalni ravni, kjer mnoge regije in mesta preko svojih portalov omogočajo različne načine vključevanja in sodelovanja pri oblikovanju predlogov lokalnih politik. Vprašanje je, kolikšne so dejanske možnosti imigrantov za koriščenje teh priložnosti glede na njihovo splošno situacijo (socialna in ekonomska izključenost, slabše poznavanje jezika itd.). V tem pogledu je zanimiva nacionalna iniciativa »L'université du Citoyen«, ki je namenjena spodbujanju participacije vseh prebivalcev pri upravljanju javnih zadev. Še posebej iniciativa naslavlja tiste, ki so zaradi socialno-ekonomskih, kulturnih ali drugih razlogov najbolj oddaljeni od javnih debat in odločanja.

⁶³ Predlog zakona ne določa minimalne dobe bivanja v Franciji za tujce, ki bi želeli pridobiti volilno pravico na lokalnih volitvah. Volilna pravica bi zajemala samo pravico voliti in biti izvoljen v občinski svet, tujci pa ne bi mogli biti izvoljeni na funkcijo župana ali njegovih pomočnikov (Micoine 2011).

b) Socialno-ekonomska integracija

Ena izmed glavnih pomanjkljivosti francoskega modela integracije je socialno-ekonomska integracija imigrantov, pri čemer so najbolj zgovorni statistični podatki. Izobrazbena stopnja imigrantov oziroma njihovih potomcev je nižja od tiste pri večinski populaciji, kar še posebej velja za moške (Beauchemin in drugi 2010, 41). Oseba magrebskega porekla z enako diplomom in družbenim poreklom kot oseba francoskega porekla ima 2,5-krat manj možnosti, da najde ustrezno delo (Le Monde 2007). Nezaposlenost med imigranti in njihovimi potomci je večja kot med večinskim prebivalstvom, obstajajo pa velike razlike tudi med samimi imigranti (Beauchemin in drugi 2010, 56). Tveganje brezposelnosti je glede na večinsko populacijo največje za imigrante iz Alžirije ter podsaharske Afrike ter potomce imigrantov iz Maroka, Tunizije in podsaharske Afrike (Beauchemin in drugi 2010, 59).

Tudi lastniško stanovanje kot kriterij socialnega uspeha in osebne varnosti je imigrantom in njihovim potomcem manj dosegljivo. Francozi so lastniki nepremičnine v 59 %, imigranti v 39 %, potomci imigrantov pa v 51 % (HCI 2011a, 18). Imigranti so pogosteje najemniki, še posebej socialnih stanovanj. Tako v ranljivih urbanih naseljih obstaja visoka koncentracija tujcev, imigrantov in oseb z imigrantskih poreklom. Vsak peti imigrant živi na ranljivih urbanih območjih⁶⁴, kjer obstaja 2,5-krat večja koncentracija imigrantskega prebivalstva kot na drugih območjih. 83 % imigrantov prihaja iz tretjih držav, kar v veliki meri spominja na obstoj getov. Takšna bivanjska situacija je v veliki meri pripomogla h krizam in nasilju v francoskih predmestjih od 80. let naprej (HCI 2011a, 54–55). Segregacija obstaja tudi v šolah, saj 51 % potomcev imigrantov obiskuje šole z večinskim deležem imigrantov, medtem kot je takšnih učencev med večinsko populacijo le 17 % (Beauchemin in drugi 2010, 53).

Ukrepev za izboljšanje socialno-ekonomske situacije imigrantov je veliko. Vključitev imigrantov na trg dela je namreč ena izmed ključnih prioritet integracijske politike. Z izjemo državljanov EU vključitev na trg dela za imigrante ni avtomatična, ampak potrebujejo dovoljenje za delo, ki je ponavadi izdano skupaj z vizo ali dovoljenjem za bivanje.

Že ob prihodu imigranta je v okviru pogodbe o sprejemu in integraciji izvedena ocena njegovih poklicnih kompetenc, vse bolj pa pri vključevanju imigrantov na trg dela prihaja do sodelovanja med podjetji, zaposlitvenimi agencijami, vladnimi predstavniki. V sodelovanju s podjetniškimi združenji so bili uvedeni tudi posebni ukrepi, namenjeni spodbujanju samozaposlovanja imigrantov. Prav tako je posebna pozornost v okviru integracijske politike

⁶⁴ Fr. Zone urbaine sensible (ZUS). Gre za urbana območja, ki so opredeljena kot ciljna območja politike mest. Večinoma gre za predmestne soseske večjih francoskih mest, ki so znane po slabih bivanjskih razmerah in visoki stopnji nasilja.

namenjena zaposlovanju mladih imigrantov oziroma potomcev imigrantov, predvsem v obliki povezovanja izobraževalnih institucij in podjetij, posebnih ukrepov za mlade diplomante, lažjega dostopa do pripravništva, ipd. (Secrétariat général 2011, 142–145).

Posredno se vključitev imigrantov na trg dela spodbuja tudi preko promocije različnosti. Leta 2011 je bil za obdobje treh let s strani socialnih partnerjev podpisan sporazum o spodbujanju različnosti, ki je namenjen preprečevanju diskriminacij in spodbujanju enakih možnosti predvsem na področju socialnega podjetništva (Secrétariat général 2011, 147). Podoben cilj ima tudi Listina različnosti, ki si prizadeva za večji odraz družbene različnosti v podjetjih in javnih institucijah.

Veliko ukrepov za socialno in ekonomsko vključevanje imigrantov ter oseb imigrantskega porekla vsebuje tudi politika mest. Politika mest na področjih zaposlovanja in ekonomskega razvoja nudi različne spodbude, od sodelovanja v podjetniških mrežah, mikrokreditov za nove podjetnike, iniciative za oživitev degradiranih trgovinskih centrov, spodbujanja socialnega podjetništva, pa do poklicno-orientacijskih centrov za mlade, ukrepe za vključitev dolgotrajno brezposelnih, pogodbe z delodajalci za vajeništvo in pripravništvo, sofinanciranje stroškov zaposlovanja brezposelnih oseb ipd. (Ministère délégué à la Ville 2011b).

Država blaginje skrbi za osnovno socialno in zdravstveno varstvo imigrantov. Francija je ena redkih držav, kjer so do osnovnega zdravstvenega varstva upravičeni tudi imigranti brez urejenih dokumentov. Prav tako francoski sistem osnovnega izobraževanja zagotavlja minimalno enakost kakovosti šolanja in predstavlja temelj za socialno integracijo. Na področju izobraževanja so določeni ukrepi namenjeni najbolj marginaliziranim skupinam otrok, predvsem Romom, in sicer promocija šolanja otrok in začetna pomoč, boj proti nepismenosti odraslih, personalizirano spremljanje šolskega napredka otrok, programi za mlade brez končane izobrazbe itd. (Stratégie du gouvernement français pour l'inclusion des Roms 2011, 5). Zagotavljanju boljših bivalnih razmer Romov je namenjen tudi Zakon o nastanitvi potujočega ljudstva, ki predvideva ureditev posebnih mest za nastanitev omenjenih ljudstev v vseh občinah z več kot 5000 prebivalci (Loi relative à l'accueil et à l'habitat des gens du voyage 2007).

Ukrepov za socialno-ekonomsko integracijo imigrantov je torej veliko, vendar pa glede na predstavljene podatke prihaja do težav pri njihovem učinkovitem izvajanju.

c) Kulturna integracija

Kulturna integracija imigrantov se začne že ob njihovem prihodu v Francijo. Za pridobitev dovoljenja za bivanje mora imigrant pokazati določeno poznavanje francoskega jezika in

vrednot, sicer je napoten na ustrezne tečaje. Tudi civilni zakonik (Code civil 2011) opredeljuje kar nekaj kulturnih predpogojev za pridobitev državljanstva. Za naturalizacijo je potrebna zadostna stopnja asimilacije v francosko skupnosti, predvsem v smislu poznavanja jezika, zgodovine, kulture in družbe (člen 21-24). Kot elemente pomanjkanja asimilacije, zaradi katerih lahko država zavrne prošnjo za državljanstvo, civilni zakonik izrecno navaja poligamijo (člen 21-4).

Na kulturno integracijo imigrantov pomembno vplivajo tudi republikanska načela, omenjena v uvodu, še posebej načeli laičnosti ter ločevanja javnega in zasebnega. Kulturne pravice posameznikov, ki so vezane na rabo jezika, verske prakse, običaje in navade, so zato večinoma potisnjene v sfero zasebnega življenja, kar ni skladno s teoretičnim modelom upravljanja različnosti. Skladno s tem je bilo v izobraževalni zakonik (Code de l'éducation 2012) leta 2004 dodano določilo, ki v javnih šolah prepoveduje nošenje verskih simbolov ali oblačil (člen L141-5-1). Prav tako je Francija z zakonom leta 2011 na javnih krajih prepovedala nošenje oblačil, ki zakrivajo celoten obraz. Nošenje takšnih oblačil je dovoljeno na zasebnih krajih, verskih središčih ter ob posebnih priložnostih (športne, kulturne, verske prireditve) (Circulaire du 2 mars 2011).

Sicer država dovoljuje in v velikem obsegu tudi financira zasebne šole, med katerimi je velik del katoliških šol. Večina zasebnih šol ima tako z državo in regijo sklenjeno posebno pogodbo o sofinanciranju. Tudi učenje regionalnih jezikov (baskovski, bretonski, korziški, katalonski, alzaški in okcitanski jezik ter jeziki prekomorskih območij – tahitijski in melanezijski jezik) je mogoče v javnih in zasebnih osnovnih⁶⁵ in srednjih šolah na območjih, kjer so ti jeziki v uporabi.

Promocija regionalnih in imigrantskih kultur ter jezikov deloma poteka tudi preko medijev, čeprav mnogi opozarjajo na njihovo centraliziranost in premajhno pojavljanje regionalnih jezikov v njihovih programih (Délégation générale à la langue française et aux langues de France 2011; Les langues de France 2009, 4; EBLUL-France 2009, 12; EBLUL-France 2007). Nacionalni radio France Bleu z mrežo lokalnih radijskih postaj del programa v posameznih regijah oddaja v regionalnih jezikih, prav tako na nacionalni ravni deluje zasebna radijska postaja Radio Pays, namenjena promociji različnih kultur in jezikov v Franciji. Skladno z medijsko zakonodajo mora tudi nacionalna televizija v regijah, kjer obstajajo regionalni jeziki, oddajati programe, ki prispevajo k poznavanju regij in izražanju regionalnih jezikov (Les langues de France 2009, 4). Tako nacionalna televizijska postaja France 3 s 24

⁶⁵ Po podatkih Ministrstva za šolstvo je bilo v šolskem letu 2010/ 2011 v učenje regionalnih jezikov vključenih okoli 115.000 učencev (Délégation générale à la langue française et aux langues de France 2011).

regionalnimi kanali namenja del programa promociji glavnih regionalnih jezikov in kultur (Rapport au Parlement sur l'emploi de la langue française 2010, 68–69), medtem ko je verski program zastopan na javnem nacionalnem programu France 2⁶⁶. Na drugi strani obstaja cela vrsta zasebnih radijskih in televizijskih postaj, ki so namenjeni imigrantom in njihovim potomcem⁶⁷ ter pripadnikom regionalnih kultur⁶⁸.

Sicer jezik in različno kulturno dediščino širijo številna društva in organizacije, ki združujejo imigrante in njihove potomce ter pripadnike regionalnih kultur. Omenjene organizacije delujejo na različnih področjih, od izobraževanja, socialne pomoči in promocije kulture, do športa in organizacije potovanj. Financiranje organizacij je v veliki meri zagotovljeno s strani države oziroma lokalnih skupnosti, predvsem v okviru politike mest (Adda in drugi 2008; Geisser 2000, 37).

4.6.2.3 *Politika nediskriminacije*

Pomemben del francoske integracijske politike predstavlja boj proti diskriminaciji. Sam pojem diskriminacije se je v politiki in javnih debatah o vprašanju integracije tujcev pojavil pozno, šele v 90. letih, ko je diskriminacija postala javni problem (Dhume 2007, 128). Pred tem se je problem (etnične, rasne) diskriminacije reševal na način poudarjanja načela enakosti in zanikanja obstoja ras. Nastanek politike nediskriminacije je pomemben zato, ker kot ciljno skupino ukrepov nediskriminacije naslavlja določeno družbeno skupino, na primer imigrante, in ne posameznike. Priznanje, da diskriminacija prizadene posameznike zaradi njihove pripadnosti določeni rasni, etnični ali verski skupnosti, na nek način pomeni javno priznavanje obstoja družbenih skupnosti. Hkrati se je spremenilo tudi besedišče – poleg tujcev in imigrantov se kot ciljna skupina politik nediskriminacije pojavijo nove skupine, kot so mladi z imigrantskim poreklom, druga generacija imigrantov, vidne manjšine (Simon in Sala Pala 2010, 92). Ravno te skupine so najpogostejše tarče diskriminacije, ki se dogaja na

⁶⁶ Ob nedeljah dopoldne na programu France 2 poteka oddaja »Les Chemins de la Foi« (Poti vere), ki predstavlja različne verske prakse, prenose verskih obredov ipd. Oddaja je namenjena vsem religijam.

⁶⁷ Imigrantom in njihovim potomcem s področja Magreba je na voljo kar nekaj lokalnih in regionalnih radijskih postaj (Radio Gazelle in Radio Galère v Marseillu, Radio Campus v Lillu, Pastel FM v Lyonu, Beur FM in France Maghreb v Parizu), ki oddajajo program tako v francoskem kot arabskem in berberskem jeziku.

⁶⁸ V vseh francoskih regijah, kjer obstajajo regionalne kulture in jeziki, delujejo lokalne radijske postaje, ki del programa oddajajo v regionalnih jezikih. Na področju Alzacije tako delujejo naslednje radijske postaje: Radio Cigogne, Radio Iris, Fréquence Verte idr. Na področju baskovske regije delujejo radijske postaje Antxeta Irratia, Gure Irratia, Irulegiko Irratia, v Bretanji Arvoring FM, Radio Kerne, Radio Kreiz Breizh, na Korziki delujejo Corsica Radio, Alta Freqenza, Radio Calvi Citadelle, v katalonščini del programa oddajajo Radio Arrels, Catalunya Radio, v stari provansalsščini pa Radio Occitania, Radio Lengua d'Oc, Radio Albigés in drugi. Na regionalni ravni obstajajo tudi televizijske postaje, ki del programa namenjajo promociji regionalnih kultur in jezikov (na primer Euskal Telebista v baskovski regiji in Alsace 20 v Alzaciji).

številnih področjih, med katerimi so najbolj aktualni zaposlovanje, bivanje, dostop do izobraževanja ipd.

Splošna prepoved diskriminacije izhaja iz 1. člena ustave, ki zagotavlja enakost vseh, ne glede na izvor, raso ali vero. Vsakršna diskriminacija torej pomeni neposreden napad na načelo enakosti (Dubois 2005, 63). Kljub temu je Državni svet že leta 1996 v svojem poročilu o načelu enakosti pozval k *»promociji enakih možnosti z namenom zmanjšati naraščajoče neenakosti, ki predvsem na socialnem in ekonomskem področju ogrožajo ravnovesje francoske družbe«* (Conseil d'État 1996). Med ukrepe za doseg tega cilja omenja tudi upravičeno diskriminacijo. Temu pritrjuje tudi mnenje Ustavnega sveta, ki zastopa stališče, da *»načelo enakosti zakonodajalcu ne prepoveduje, da bi omogočal podporo določeni kategoriji oseb z namenom izboljšanja njihovih življenjskih pogojev«* (Conseil Constitutionnel 1998). Ključni motiv različne obravnave mora tako biti prizadevanje za obči interes (glej Conseil d'État 1996, 39). Enake situacije torej zahtevajo enako obravnavo, kar pa ne pomeni, da zakonodajalec v različnih situacijah ne sme uveljaviti različnih rešitev, kar dopušča možnost različne obravnave (Lanquetin 2009, 94). Enakost kot načelo torej vse bolj postaja enakost kot cilj in kaže na zmožnost prilagajanja načela enakosti družbeni realnosti (Levade 2004, 70; Conseil d'État 1996, 42).

Kot že rečeno, francoski kazenski zakonik (Code penal 2012) opredeljuje 19 kriterijev diskriminacije, ki predstavljajo osnovo za boj proti diskriminaciji, čeprav določbe nediskriminacije vsebujejo tudi nekateri drugi pravni akti, predvsem s področja dela, zaposlovanja, najema stanovanj, opravljanja javnih funkcij. Etnična oziroma rasna diskriminacija se vedno obravnava skupaj z ostalimi oblikami diskriminacije, ukrepi nediskriminacije pa so del nekaterih ključnih javnih politik – integracijske politike, politike zaposlovanja (npr. Listina različnosti), politike mest.

Nadzor nad izvajanjem omenjenih norm opravlja varuh pravic, čigar pomemben del aktivnosti se nanaša ravno na boj proti vsem oblikam diskriminacije. Pomembno vlogo pri opozarjanju na pojav diskriminacije ter pri nudenju pomoči žrtvam diskriminacije imajo tudi različne nevladne organizacije, ki delujejo na lokalnem in nacionalnem nivoju.

Kar se pozitivne diskriminacije tiče, je Francija uradno ne pozna, saj njeno delovanje temelji na ustavnem načelu enakosti. Avtomatično in sistematično favoriziranje določene skupine in sprejemanje kakršnih koli ukrepov pozitivne diskriminacije na podlagi pripadnosti določeni skupnosti ali socialni kategoriji bi bilo v nasprotju z ustavnim redom (Levade 2004, 56;

Boéton 2003, 178). Še posebej je občutljivo področje etničnosti, saj že samo beleženje etnične pripadnosti ni dovoljeno⁶⁹.

Kljub temu Francija z ozirom na realno socialno-ekonomsko stanje v družbi priznava, da enakost pravic ne zadošča za realizacijo enakih možnosti. Poleg enakosti pred zakonom je potrebno v pravni red vnesti tudi načelo pravičnosti (Conseil d'État 1996, 84–85). Prav načelo pravičnosti skupaj z prizadevanjem za obči interes odpira možnosti za pozitivno diskriminacijo. Skladno s pravičnim pojmovanjem enakosti je namreč mogoče osnovati različne pravice z namenom zasledovanja splošnega interesa, ki je vzpostavitev enakih možnosti (Conseil d'État 1996, 91).

Ukrepi pozitivne diskriminacije ne temeljijo eksplicitno na etničnosti, ampak na kriteriju teritorija in socialno-ekonomskih kriterijih⁷⁰. Med slednje spadajo ukrepi države blaginje, ki zagotavljajo pomoč ranljivim skupinam prebivalstva v socialno-ekonomskem in ne etničnem smislu⁷¹. Država blaginje tako predvideva posebne ukrepe za ženske (enakost v politiki), mlade (zaposlovanje) ter osebe s posebnimi potrebami (kvote pri zaposlovanju hendikepiranih oseb), in sicer z namenom kompenziranja socialno-ekonomskih neenakosti (Bereni in Chappe 2011, 15). Z namenom zagotavljanja profesionalne enakosti med ženskami in moškimi nacionalna kolektivna pogodba iz leta 2004 omogoča pozitivno diskriminacijo žensk (Accord national interprofessionnel 2004).

Kot primer pozitivne diskriminacije na podlagi kriterija teritorija naj navedem vzpostavitev t.i. ranljivih urbanih območij. Gre za najbolj deprivilegirane predmestne četrti, kjer se od 80. let naprej izvajajo politike socialnega razvoja na področju izobraževanja, zaposlovanja, socialno-ekonomske vključitve itd. Omenjena območja so danes tako administrativna kot

⁶⁹ V zadnjih nekaj letih je v Franciji zelo aktualno vprašanje merjenja raznolikosti oziroma t.i. etničnih statistik (glej Badinter 2009; Doytcheva 2007; Le Monde 2007). Gre za debato o uvedbi merjenja pogostosti diskriminacije ter raziskovanja družbene raznolikosti preko javnih anket s pomočjo etničnih kategorij in spremenljivk, kar sproža burne odzive in številna vprašanja glede republikanskih načel, pozitivne diskriminacije, komunitarizma in podobno. Uvedba spremenljivk, ki se nanašajo na etnični oziroma rasni izvor in vero, je namreč v Franciji z zakonom prepovedana (Loi relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés 2011). Hkrati to predstavlja poseben izziv, saj so za uvedbo ukrepov in politik nediskriminacije potrebni zanesljivi podatki in analize o pojavu in pogostosti etnične diskriminacije.

⁷⁰ Ustavni svet je v svojih odločitvah večkrat ocenil, da je razlikovanje lahko opravičljivo, in sicer v dveh primerih: kot posledica geografske lege ali neugodnih socialnih kriterijev. V prvo skupino spada na primer posebna davčna obravnava Korzike zaradi neugodne otoške lege (glej Conseil Constitutionnel 1994) ali odločitev o prednostnem dostopu do javnih funkcionarskih delovnih mest v čezmorskih teritorijih za prebivalce Nove Kaledonije (glej Conseil Constitutionnel 1984). V drugo skupino spada zaščita starejših delavcev ali spodbude mladim ter hendikepiranim osebam pri vstopu na trg dela (glej na primer Conseil Constitutionnel 1989).

⁷¹ Pozitivna diskriminacija na podlagi socialno-ekonomskih kriterijev je sprejemljiva, saj gre za individualne kriterije, ki se ne nanašajo na kolektivno identiteto. Prav tako so socialne kategorije tranzicijske: gre za odprte statute,časne in slučajne, v katerih se lahko znajde vsakdo. Na drugi strani so etnično-rasni kriteriji videni kot določeni z rojstvom. Vsebujejo kolektivno dimenzijo in se torej nanašajo na skupnosti, zaradi česar bi lahko bili ukrepi pozitivne diskriminacije za te skupine v nasprotju z načeli enakosti in svobode posameznika (Doytcheva 2007, 36–37).

pravna kategorija, kjer veljajo posebne pravice, na primer davčne olajšave za podjetja, posebne ugodnosti za javne uslužbence, rezervirana delovna mesta za prebivalce četrti, štipendije za šolarje itd. Ukrepi so namenjeni opolnomočenju dela prebivalstva, ki je prikrajšan z vidika kulturnega, ekonomskega in socialnega kapitala, omogočanju njihove boljše izobrazbe in posledično lažjemu vstopu na trg dela. V praksi so ključni uporabniki omenjenih ukrepov večinski prebivalci občutljivih območij, to so imigranti ter ljudje z imigrantskim poreklom. Takšni ukrepi, osnovani na kriteriju teritorija, torej oblastem omogočajo upoštevanje kulturne različnosti ob hkratnem izogibanju pravnim oviram (Doytcheva 2007, 40; Boéton 2003, 183).

Kljub temu nekateri avtorji opozarjajo (glej Geisser 2000; Lorcerie 2001), da neuradna pozitivna diskriminacija na osnovi etničnosti obstaja na nekaterih javnih področjih. Pomembni družbeni akterji kot na primer politične stranke, nekateri delodajalci in drugi javni akterji pogosto izbirajo kandidate na podlagi etničnih kriterijev in sicer z namenom pridobiti lokalno volilno telo ali umiriti nastale konflikte (Lorcerie 2001, 50; Geisser 1997, 35).

Tudi iz opravljenih intervjujev (glej Hadjeb 2011; Nadjar 2011; Zarkaoui 2011) lahko razberem, da ukrepi pozitivne diskriminacije niso vedno pozitivno sprejeti in da ima pomemben del francoske javnosti do njih odklonilen odnos. Stališč intervjuvancev ne gre poploševati, vendar so le-ta jasno opozorilo, da ukrepi pozitivne diskriminacije v francoski družbi še vedno podpirajo mnogo dvomov in vprašanj.

Obstoječi promeri pozitivne diskriminacije sicer kažejo na to, da je praksa pogosto manj rigidna od ustavnih načel Verrière (2000, 294). Kljub temu naj bi bili ukrepi pozitivne diskriminacije začasni, proporcionalni in potrebni za dosego večje enakosti. Vsebovati morajo tudi ukrepe za redno vrednotenje doseženih rezultatov (Défenseur des droits 2012a, 19).

Povzamem lahko, da je francoski model integracije kljub odmiku od načel asimilacije še vedno precej oddaljen od ideje o polnem vključevanju imigrantov v gostiteljsko družbo. Še posebej je problematična socialno-ekonomska izključenost imigrantov ter omejevanje kulturnih izrazov različnosti na zasebno sfero. Z vidika polnopravne vključitve vseh članov družbe kot enega temeljnih načel teoretičnega modela upravljanja različnosti je francoski model integracije potreben temeljite prenove ter širšega družbenega razmisleka o vlogi imigrantov v francoski družbi.

Na drugi strani je normativni okvir politike boja proti diskriminaciji ustrezen in skladen s teoretičnim modelom upravljanja različnosti. Problematično je izvajanje sprejetih norm ter globoka zakoreninjenost predsodkov in različnih oblik diskriminacije v francoski družbi, na

kar opozarjajo tudi nekateri intervjuvanci (glej Haidari 2012; Zarkeoui 2011). Rešitve problema ni mogoče pričakovati hitro, zato se v nadaljevanju posvečam dolgoročnim strategijam upravljanja različnosti.

4.6.3 Preprečevanje, upravljanje in razreševanje konfliktov

Socialni konflikti z etničnim predznakom so v zadnjih dvajsetih letih značilen francoski pojav. Izbruhi nasilja v predmestnih četrtih v letih 2005 in 2007 so le vrh nakopičenega nezadovoljstva. Etnično nasilje, verska nestrpnost, protesti in nasilje nad imigranti so močno zaznamovali zadnjih nekaj desetletij, manjše konfrontacije pa so se sčasoma razvile v množične proteste (glej Seljuq 1997; Meier in Hawes 2009; Dancygier 2010, 269). Vzroki za nasilje se na eni strani skrivajo v družbeni in ekonomski izključenosti, neenakosti, stigmatizaciji in diskriminaciji ter brezizhodnosti in revščini depriviligiranih skupin, na drugi strani pa gre za globlje vzroke. Slabitev družbeno-socialnih vezi, nepriznavanje identitet in socialnih potreb depriviligiranih skupnosti, ignoriranje rasnih, etničnih in verskih razlik v družbi predstavljajo temelj družbenih konfliktov v Franciji (Meier in Hawes 200, 278; Lagrange 2008, 286, 398; Sicot 2007, 16).

Že s samim zavračanjem etničnih, rasnih, kulturnih značilnosti konfliktov ter vzrokov zanje je jasno, da država ni razvila vseh potrebnih mehanizmov za preprečevanje in upravljanje konfliktov. Prvi odziv na izbruhe nasilja v predmestjih leta 2005 in 2007 je bil enostaven – represija z ničelno strpnostjo do nasilja, kar seveda ni preprečilo nadaljnjega nezadovoljstva in nasilja. Tudi sicer Francija nima opredeljene celostne strategije in pravnega okvira za preprečevanje konfliktov. V okviru politike mest obstajajo nekateri neposredni ukrepi za preprečevanje nasilja in delinkventnosti, in sicer tako preventivni kot represivni⁷². Omenjeni ukrepi skupaj z ukrepi spodbujanja socialno-ekonomske vključenosti depriviligiranih skupin predstavljajo ključni pristop k preprečevanju in upravljanju konfliktov v urbanih predmestnih četrtih.

Skladno z razvojem dogodkov so se v zadnjih tridesetih letih začeli razvijati alternativni načini preprečevanja in upravljanja družbenih konfliktov. Med najpogostejšimi ukrepi se pojavlja mediacija. Normativni okvir predvideva uporabo sodne mediacije samo v primeru lažjih prekrškov s področja kazenskega in družinskega prava, kjer so dejstva relativno enostavna in jasno dokazljiva. T.i. socialna (imenovana tudi socialno-kulturna) mediacija, ki

⁷² Ukrepi so predvsem usmerjeni v preprečevanje mladostniške delinkventnosti, ponavljanja kaznivih dejanj, vseh oblik nasilja, v usposabljanje lokalnih akterjev ter povečanje nadzora policije (Ministère délégué à la Ville 2011b).

je bila vpeljana kot pristop od spodaj navzgor, se razlikuje od sodne mediacije, saj gre pri socialni mediaciji predvsem za proces vzpostavljanja socialnih vezi in upravljanje konfliktov v vsakodnevnem življenju (Ministère délégué à la ville 2011a). Socialna mediacija je namenjena predvsem reševanju ponavljajočih se problemov v šolskem okolju, med institucijami in prebivalci predmestnih četrti ipd. (glej Lorcerie 1998, 787; Ministère délégué à la ville 2011a).

Začetki socialne mediacije segajo v 80. leta, ko so se v okviru politike mest pojavili novi socialni akterji, katerih namen je bil rešiti določene družbene disfunkcije, ki jih državni akterji niso zmogli oziroma znali rešiti (France Médiation 2013). Eden takšnih novih socialnih akterjev so bile tudi ženske imigrantke, dobro integrirane v družbi, s posebno karizmo. Šlo je za spontano in sprva individualno angažiranje žensk, ki so se kasneje organizirale v društva, z namenom pomagati svojim sosedom pri obiskih uradnih institucij, posredovale so tudi pri sporih v šolah, na področju zdravstva, dela itd. Pri tem so ženske izhajale iz osebne izkušnje in poznavanja življenja oseb, ki so jim pomagale. Ravno ta bližina med ženskami in družinami v problematičnih četrtih je omogočila njihovo uspešno delo (France Médiation 2013, Lorcerie 1998, 788).

Podobno delo opravljajo tudi mladi mediatorji iz problematičnih urbanih četrti. Mediatorji so mladi brezposelni, mlajši od 30 let, ki delujejo na različnih področjih – od zdravstva, bivanja, izobraževanja, pa do javnega reda in miru ter drugih socialnih storitev (Observatoire régional de l'intégration et de la ville 2009, 22; Ministère délégué à la ville 2011a). Tudi na področju romske problematike se vse bolj uveljavlja mediacija, predvsem kot oblika posredovanja med romskimi družinami in javnimi službami, še posebej na področju socialnih zadev in zdravstva (Stratégie du gouvernement français pour l'inclusion des Roms 2011).

Čeprav je socialna mediacija danes razširjena na večino problematičnih območij, pa je delo mediatorjev še vedno videno kot prekarna oblika dela. Profesionalizacija poklica mediatorja poteka šele zadnjih dvanajst let (France Médiation 2013).

V sporih lahko posredujejo tudi nekatere državne institucije, na primer varuh pravic. Varuh poskuša na miren in hiter način reševati spore, nastale zaradi postopkovnih napak ali medsebojnega nerazumevanja. Rešitev sporov je lahko sporazumna (npr. neformalno preko izmenjave pisem), ali pa do nje pride z mediacijo in s priporočilom varuha. Varuh lahko predstavi svoje ugotovitve tudi pred sodiščem (Le Défenseur des droits 2012b, 7, 20–21). V okviru instituta varuha pravic deluje tudi poseben delegat za mediacijo z javnimi službami, katerega cilj je s pomočjo mediacije izboljšati odnose med državljani, javnimi službami in njihovimi storitvami. Podobna pooblastila in možnosti delovanja ima tudi poročevalec za

zaščito podatkov, ki skrbi za varovanje občutljivih podatkov, med katere v skladu s francosko zakonodajo spadajo tudi informacije o rasnem ali etničnem izvoru ter verskem prepričanju (Loi relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés 2011).

Upravljanje konfliktov je torej ena izmed šibkejših komponent francoskega procesa upravljanja različnosti. Obstoječi ukrepi so maloštevilni in niso prilagojeni družbeni realnosti, saj popolno zavračanje etnično-kulturne narave konfliktov ne omogoča uvedbe učinkovitih ukrepov. Pomembna slabost zgoraj omenjenih ukrepov je tudi njihova teritorialna omejenost na urbane predmestne četrti, ki so sicer pomemben vir konfliktov, pa vendarle celovito upravljanje konfliktov zahteva širši nabor ukrepov in strategijo delovanja. Prav tako so zelo omejene preventivne aktivnosti, ki so v pluralni družbi, kakršna je Francija, izrednega pomena. Večji premiki in javno priznanje problematike na področju socialnih konfliktov so se tako zgodili šele po nasilnih nemirih leta 2005, kar kaže na pomanjkanje preventivnih aktivnosti in prepočasen odziv odločevalcev na področju upravljanja konfliktov na družbene razmere.

4.6.4 Vseživljenjsko izobraževanje

Formalno izobraževanje v Franciji je osnovano na načelih laičnosti in enakosti ter kot tako predstavlja pomemben prostor integracije in socializacije v francosko družbo. Za šolski sistem velja, da je izrazito univerzalističen, prežet z vrednotami nevtralnosti in laičnosti. Iz šolskega sistema je tako izključena vsakršna družbena, kulturna, verska ali politična pripadnost, hkrati pa šola predstavlja ključen prostor javne socializacije, katere namen je integracija v univerzalni narod, čim hitreje učenje skupnih vrednot ter oblikovanje homogenega naroda (Lorcerie 1989, 38; Laborde 2001, 719; Wieviorka 1997, 40; Osler in Starkey 2001, 290). Na omenjenih načelih temelji tudi najnovejša prenova francoskega izobraževalnega sistema, ki ne vsebuje nikakršnih načel multikulturnega izobraževanja. Edini cilj nove reforme, ki ga je moč razumeti kot usmeritev h kulturno pluralnemu izobraževanju, se nanaša na spodbujanje interkulturalnih kompetenc tako učencev kot učiteljev (Ministère de l'éducation nationale 2013, 67).

Pojem interkulturalnega izobraževanja se v Franciji sicer nanaša na integracijo imigrantov, kar po mnenju nekaterih povzroča zanemarjanje drugih oblik različnosti in še večjo marginalizacijo otrok imigrantov (glej Kerzil 2002, 146). Skladno s takšno opredelitvijo se je interkulturalno izobraževanje v francoskem izobraževalnem sistemu pojavilo v 70. letih z oblikovanjem integracijskih razredov za imigrantske otroke, katerih namen je bil čim prejšnja

integracija in socializacija imigrantskih otrok v francosko okolje ter vpeljava učenja imigrantskih jezikov in kulture (Kerzil 2002, 136–137). Poleg učenja regionalnih jezikov tako francoske šole šolarjem imigrantskega porekla omogočajo tudi učenje maternega jezika⁷³.

Ravno tako republikanski model pripisuje pomembno vlogo državljski vzgoji, katere namen je integracija različnih populacij v republikansko kulturno entiteto in njene ključne vrednote (glej Osler in Starkey 2001, 290). Z namenom doseganja splošnega interesa in javnih vrednot sta državljska vzgoja in izobraževanje vključena v vse izobraževalne ravni. Na najnižjih ravneh je državljska vzgoja usmerjena v spodbujanje odgovornosti, sodelovanja v debatah in skupnih projektnih kot ključnih vrednotah državljanstva ter v učenju vrednot solidarnosti, pozornosti do drugega in vzajemnosti (Galichet 2005, 5). Izobraževanje za državljanstvo se pojavi na srednješolski ravni in vključuje tudi področje prava, političnih ved ter socialnih zadev. Ključni koncepti tega izobraževanja zajemajo integracijo, človekove pravice, svobodo, enakost, demokracijo, politično participacijo, odgovornost ipd. (Galichet 2005, 12; Bergounioux 2007, 86). Izobraževanje deloma poteka tudi v sodelovanju z javnimi institucijami (policijo, sodstvom, lokalnimi skupnostmi, društvi) (Bergounioux 2007, 87). Učni načrti državljske vzgoje ne vsebujejo konceptov kot sta etnična in kulturna različnost ali multikulturalizem, s čimer državljska vzgoja ne prispeva k boljšemu razumevanju družbene pluralnosti ter k spodbujanju načel strpnosti in medsebojnega spoštovanja.

Kljub temu v širšem okviru izobraževalnega sistema obstajajo nekateri ukrepi, ki stremijo k temu, da bi tudi izobraževalni sistem bolje odseval družbeno različnost. V okviru politike mest in integracijske politike potekajo različne aktivnosti, katerih namen je spodbujanje učnega uspeha in promocija enakih možnosti mladih imigrantov in mladih z imigrantskim poreklom. Leta 1981 je bil uveden program prednostnega izobraževanja, ki je namenjen zmanjševanju socialnih neenakosti v predmestnih četrtih. Program spodbuja sodelovanje šol z zunanjimi partnerji, predvsem starši otrok, različnimi društvi in socialnimi partnerji, s čimer se v šolsko okolje vpeljujejo različne medkulturne prakse. V tem okviru je bil leta 2008 uveden program »Odprimo šole staršem za uspešno integracijo«, ki ponuja jezikovna usposabljanja, predstavitev republikanskih načel in vrednot, prostovoljne aktivnosti ipd. (Secrétariat général 2011, 148). Z namenom vzpostavitve večje družbene različnosti v najboljših šolah in univerzah so bili uvedeni ukrepi za večjo odprtost in lažji dostop vseh učencev, še posebej tistih iz depriviligiranih okolij, do teh institucij, predvsem preko uvedbe

⁷³ Trenutno ministrstvo za izobraževanje na podlagi dvostranskih sporazumov omogoča učenje maternega jezika otrokom iz naslednjih držav: Alžirije, Hrvaške, Španije, Italije, Maroka, Portugalske, Srbije, Tunizije in Turčije. V šolskem letu 2010/2011 je bilo v učenje maternega jezika vključenih nekaj več kot 86.000 otrok (Ministère de l'éducation nationale 2012).

štipendij za socialno šibke učence in lažjega dostopa do pripravljanih tečajev za univerze. Tudi sicer se preko sodelovanja med srednjimi šolami v urbanih četrtih in univerzami spodbuja univerzitetno izobraževanje med mladimi z imigrantskim poreklom (Ministère délégué à la Ville 2011b).

V Franciji sicer obstaja kar nekaj univerzitetnih programov s področja upravljanja različnosti, prav tako na trgu obstaja veliko usposabljanj s področja interkulture komunikacije in sodelovanja. Deloma se področja izobraževanja dotika tudi Listina različnosti. Le-ta med drugim predvideva usposabljanje na področju diskriminacije in različnosti, ki naj bi ga opravili vodilni kadri ter zaposleni na področju zaposlovanja in upravljanja s človeškimi viri (HALDE 2006, 15).

Nacionalna posvetovalna agencija za človekove pravice je med drugim zadolžena tudi za usposabljanje na področju človekovih pravic. Komisija v sodelovanju z izobraževalnimi institucijami organizira različne seminarje in konference s širšega področja človekovih pravic, rasizma in diskriminacije, po večini za javne uslužbence (diplomate, sodnike, zaposlene v javnih institucijah, ki se ukvarjajo s človekovimi pravicami, zaposlene v policiji in zaporih) (Commission nationale consultative des droits de l'homme 2012, 37). Tudi Nacionalni akcijski načrt proti rasizmu in antisemitizmu predvideva usposabljanja s področja rasizma in diskriminacije za zaposlene v policiji (Ministère de l'intérieur 2012, 38).

Na področje vseživljenjskega učenja lahko uvrstim tudi nacionalno prostovoljsko službo, ki omogoča usposabljanje preko prostovoljnega dela na področjih kulture, državlanske vzgoje, socialnih zadev, humanitarne pomoči ipd. Ta oblika usposabljanja je namenjena mladim do 25. leta, ki se na ta način učijo kulturne mediacije, dela z marginaliziranimi skupinami, aktivnega državljanstva in sodelovanja ter utrjujejo vrednote različnosti, solidarnosti, odgovornosti in vzajemne pomoči (L'Agence du Service Civique 2013).

Glede na opredelitev vseživljenjskega učenja za aktivno državljanstvo kot komponente upravljanja različnosti, Francija le deloma sledi njegovim ciljem. Državlanska vzgoja kot del formalnega izobraževanja sicer spodbuja demokratičnost in aktivno sodelovanje, a se v nobenem delu ne nanaša na promocijo različnosti kot vrednote. Kljub dejstvu, da šolo obiskujejo etnično in kulturno različni učenci, sam izobraževalni sistem ne vsebuje načel multikulturalnosti in interkulturalnosti ter kot univerzalen, laični prostor ne odseva dovolj pluralne družbene realnosti. Deluje sicer kot socializator v francosko družbo, kar je koristno predvsem z vidika integracije imigrantskih otrok, vendar pa na drugi strani ne upošteva in spodbuja razvoja njihovih lastnih kultur in identitet. Po drugi strani se pojem interkulturenega

izobraževanja nanaša samo na imigrantske otroke, s čimer je njegov pomen zožen na eno samo dimenzijo različnosti.

Usposabljanje javnih uslužbencev je sicer dobro organizirano, vendar so tematike usposabljanj omejene na področje diskriminacije in boja proti rasizmu, kar predstavlja samo eno izmed komponent upravljanja različnosti. V okviru neformalnega izobraževanja so različni tečaji in usposabljanja s področja interkulturalnega izobraževanja potisnjeni v zasebno sfero oziroma na prosti trg. Tudi usposabljanja s področja upravljanja različnosti v okviru Listine različnosti so prostovoljna, kar ne pripomore k širši vključitvi v programe usposabljanja.

4.6.5 Trajnostni ekonomski razvoj

Poleg že omenjenih ukrepov socialno-ekonomske integracije imigrantov, je v bolj trajnostni ekonomski razvoj usmerjena politika solidarnostnega razvoja, ki temelji na globalnem pristopu k migracijam in vsebuje ukrepe upravljanja migracijskih tokov ter razvojnega sodelovanja z emigrantskimi državami. Ukrepi se nanašajo na upravljanje migracij skupaj z emigrantskimi državami, na njihov trajnostni razvoj ter promocijo demokracije. Zajemajo različne oblike aktivnosti, od razvojne pomoči regijam z največjo stopnjo emigracije, skupnih projektov, pa do mobilizacije diaspore, pomoči pri vračanju migrantov ipd. Omenjeni ukrepi potekajo v tesnem sodelovanju s civilno-družbenimi organizacijami, z lokalnimi skupnostmi ter drugimi partnerji v obeh državah, kar omogoča neposredne učinke ukrepov na migrante (Secrétariat général 2011, 166). V začetku leta 2013 je imela Francija podpisane bilateralne sporazume v okviru politike solidarnostnega razvoja z 28 državami (France Diplomatie 2013). Podobne cilje zasleduje tudi politika razvojnega sodelovanja, v okviru katere med prednostna območja sodelovanja sodita Mediteran in podsaharska Afrika, predvsem zaradi geografske in kulturne bližine (Okvirni dokument razvojnega sodelovanja 2011, 7). Okvirni dokument razvojnega sodelovanja kot ključna področja razvojnega sodelovanja omenja boj proti revščini, spodbujanje demokratičnega razvoja in institucij, izobraževanje ter krepitev stabilnosti in varnosti (Okvirni dokument razvojnega sodelovanja 2011).

Tudi Strategija trajnostnega razvoja do konca leta 2013 med drugim zajema cilje s področja demografije, imigracije, socialne vključenosti in ekonomskega razvoja. Strategija ne vsebuje konkretnih ukrepov, ampak programske usmeritve in splošne cilje družbenega razvoja. Omenjeni cilji strategije tako zajemajo boj proti revščini in neenakosti ter novo opredelitev socialne pravičnosti. Boj proti različnim oblikam izključenosti naj bi vsem prebivalcem omogočal izvrševanje temeljnih pravic na področjih zaposlovanja, bivanja, zdravstvene

oskrbe, izobraževanja in kulture ter s tem zagotavljal njihovo enako dostojanstvo. Še posebej v kontekstu trenutne krize je pomembna zavezanost k doseganju socialne kohezije in vključenosti preko zagotavljanja boljših možnosti zaposlovanja ter minimalnega dohodka (Ministère de l'écologie, du développement durable et de l'énergie 2010, 38–39).

Usmeritve Francije na področju trajnostnega ekonomskega razvoja so skladne z opredelitvijo tega področja v teoretičnem modelu. Pri tem moram poudariti, da so v strateških dokumentih zapisani samo splošni cilji razvojne in solidarnostne politike, ne pa tudi konkretni ukrepi. Dejanski podatki o ekonomsko-socialnih razlikah, neenakosti, diskriminaciji in ilegalni imigraciji, ki sem jih večkrat omenila tekom naloge, kažejo na to, da je na teh področjih potrebna dodatna konkretizacija zgoraj navedenih ciljev, dodatni ukrepi ter predvsem njihovo dosledno izvajanje. Samo tako je mogoče tudi v praksi pripomoči k izboljšanju situacije ranljivih družbenih skupin, še posebej imigrantov.

4.7 Spremljanje in vrednotenje politik, mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti

Vrednotenje javnih politik je od ustavne reforme leta 2008 ena izmed ustavno določenih nalog francoskega parlamenta (glej 24. člen ustave). V okviru nacionalne skupščine tako deluje Komite za evalvacijo in nadzor, ki je bil ustanovljen leta 2009 z namenom celostnega vrednotenja javnih politik. Komite na lastno pobudo ali na predlog posebne komisije vrednoti različne javne politike in njihove ukrepe, izvaja študije učinkov posameznih zakonov ter pripravlja poročila o svojih ugotovitvah (Assemblée nationale 2013).

Sicer vrednotenje javno-političnih ukrepov poteka znotraj posamezne javne politike in je ponavadi opredeljeno v strateških dokumentih. Rezultati vrednotenja so objavljeni v obliki poročil. Metode in tehnike vrednotenja so zelo različne, od zbiranja statističnih podatkov in njihove analize, intervjujev z odločevalci na različnih nivojih, s predstavniki zasebnega sektorja in nevladnih organizacij, pa do anket med tistimi, ki so jim posamezni ukrepi v končni fazi namenjeni (glej npr. poročila Generalnega inšpektorata za socialne zadeve⁷⁴).

Vrednotenje integracijske politike in spremljanje njenega razvoja temelji na analizi ciljnih skupin, ukrepov integracijske politike ter njenih rezultatov. Vrednotenje poteka s pomočjo longitudinalne ankete med imigranti, ki so prvič dobili dovoljenje za bivanje v Franciji, ter s pomočjo merjenja razlik med različnimi skupinami prebivalstva (imigranti, potomci

⁷⁴ Generalna inšpekcija za socialne zadeve v svojih poročilih obravnava številna področja in dimenzije upravljanja različnosti (Inspection Générale des Affaires Sociales 2013).

imigrantov, neimigrantsko populacijo) na področjih zaposlovanja, družinske situacije, izobrazbe, bivanja. Vrednotenje regijskih programov integracije imigrantov poteka na regionalni ravni (Secrétariat général 2011, 154–155).

Vrednotenje ukrepov je stalen proces tudi na področju boja proti diskriminaciji in rasizmu. Nacionalni akcijski načrt za boj proti rasizmu in antisemitizmu predvideva vrednotenje z namenom identifikacije najbolj učinkovitih ukrepov in upoštevanja novih oblik rasizma (Ministère de l'intérieur 2010, 138). V vrednotenje je vključenih več vladnih akterjev, ki delujejo na področju boja proti rasizmu (medministrski delegat za področje rasizma, nacionalna posvetovalna agencija za človekove pravice, varuh pravic, visoki svet za integracijo), ter tudi civilna družba. Stalnemu vrednotenju in spremljanju so podvrženi tudi ukrepi pozitivne diskriminacije, saj so uvedeni samo začasno (glej Défenseur des droits 2012a, 19).

S strani javnih institucij (npr. varuh pravic) se vrednotenje ukrepov s področja enakosti in nediskriminacije spodbuja tudi v zasebnem sektorju. Vrednotenje predvideva izdelavo statističnih poročil, interno analizo praks upravljanja človeških virov, analizo diskriminatornih tveganj, zunanjo evalvacijo ipd. (Défenseur des droits 2012a, 68). V kolikšni meri se takšno vrednotenje dejansko izvaja, je težko oceniti, saj gre za prostovoljen proces.

Kot je razvidno iz zapisanega, se vrednotenje ukrepov na področju ključnih politik upravljanja različnosti izvaja, kljub temu pa je proces vrednotenja le delno skladen z opredelitvijo v teoretičnem modelu.

Spodbudno je, da pri vrednotenju politik in ukrepov sodelujejo različni deležniki, predvsem tisti, ki se z določeno tematiko tudi v praksi srečujejo, kot na primer specializirani državni uradi, lokalne skupnosti in civilno-družbene organizacije. Na ta način je omogočeno vrednotenje realnih učinkov politik in ukrepov v družbi ob upoštevanju različnih potreb in zahtev članov družbe.

Na drugi strani je glavna pomanjkljivost sistema vrednotenja ta, da ne obstaja celovito vrednotenje ukrepov upravljanja različnosti, ampak se ukrepi vrednotijo po posameznih področjih upravljanja različnosti, npr. na področju integracije imigrantov, diskriminacije, zaposlovanja itd. Pomanjkanje celovite strategije upravljanja različnosti in posledično njenega vrednotenja pomeni veliko oviro pri nadaljnjem razvoju in upravljanju omenjenega področja, predvsem z vidika stalnega prilagajanja mehanizmov in ukrepov na spreminjajoče se družbene potrebe. Prav tako takšno parcialno vrednotenje lahko vodi do neskladja med

posameznimi ukrepi, ki so sami po sebi ustrezni, vendar v širšem kontekstu upravljanja različnosti ne dajejo pravega učinka.

Prav tako se, glede na javno dostopne podatke in poročila, vrednotenje javnih politik na področju upravljanja različnosti ne izvaja kot stalen proces, ampak le vsakih nekaj let, npr. ob večjih družbenih spremembah. Dejstvo je, da se sodobne pluralne družbe hitro spreminjajo, zato je potrebno hitro prilagajati tudi politike, ukrepe in mehanizme. Francija je tipičen primer države, kjer mnoge politike, še posebej na področju upravljanja različnosti, ne sledijo družbenim, socialnim, demografskim, ekonomskim in drugim spremembam, ampak vztrajajo na predpostavki enotnega naroda in kulture.

Pomembna ovira vrednotenja ukrepov na področju upravljanja etnične različnosti je tudi prepoved zbiranja in analize osebnih podatkov etnične narave. Menim namreč, da je za učinkovito in uspešno upravljanje etnične različnosti potrebno vsaj osnovno poznavanje števila etničnih skupnosti, njihovih pripadnikov in ključnih problemov, saj je le tako mogoče uveljaviti ciljne ukrepe za reševanje konkretnih problemov.

Kot slabost sistema vrednotenja javnih politik v Franciji naj omenim še, da dokumenti, ki opredeljujejo vrednotenje, ne vsebujejo natančnih načinov in metod spremljanja ter vrednotenja politik, ampak le zelo splošna določila. Tako je način vrednotenja prepuščen samim akterjem, kar lahko vodi do pomanjkljivega vrednotenja ukrepov in mehanizmov na področju upravljanja različnosti.

5 ZAKLJUČEK

V zaključku magistrske naloge želim podati ključne ugotovitve opravljene analize, priporočila za učinkovitejše upravljanja različnosti v Franciji ter priporočila z vidika nadaljnjega raziskovanja obravnavane tematike.

V prvem delu je bil cilj naloge razviti teoretičen model upravljanja različnosti. Model vključuje elemente celostnega upravljanja različnosti in zajema vsa ključna področja, ki jih celostna strategija upravljanja različnosti mora vsebovati (stabilna demokracija, človekove in manjšinske pravice, integracija, upravljanje konfliktov, vseživljenjsko izobraževanje, ekonomski razvoj). Model upošteva večdimenzionalno naravo upravljanja različnosti, interese in potrebe različnih družbenih akterjev ter splošen družbeni kontekst, v katerem se upravljanje različnosti odvija. Čeprav je teoretičen model zelo splošen, ravno to omogoča njegovo aplikacijo in prilagajanje različnim družbam.

Cilj drugega dela naloge je bil analizirati francoski model upravljanja različnosti in oceniti njegovo skladnost s teoretičnim modelom. Ključne ugotovitve analize, oceno uspešnosti ter priporočila glede nadaljnjega upravljanja različnosti v Franciji podajam v nadaljevanju.

Ključna ugotovitev opravljene analize upravljanja različnosti v Franciji je, da področje v Franciji ni celostno urejeno. Na nacionalni ravni ne obstaja krovni dokument, ki bi opredeljeval strategijo in smernice upravljanja različnosti. Vsekakor bi bil takšen dokument v etnično pluralni družbi, kot je francoska, zelo potreben, predvsem zaradi lažje in boljše usklajenosti posameznih elementov upravljanja različnosti. Korak v to smer bi lahko pomenil predlog civilne družbe o sprejetju zakona o različnosti, vendar je vse odvisno od politične volje, ki predlogu ni naklonjena. Pomanjkanje strategije upravljanja različnosti je hkrati skladno s francosko pravno in družbeno tradicijo, ki poudarja načelo enakosti vseh njenih državljanov pred in v zakonu, nedeljivost narodnega telesa ter laičnost. Različni kulturni, verski, etnični izrazi drugačnosti so tako postavljeni v zasebno življenje, medtem ko v javnem življenju prevladujeta načeli enotnosti in univerzalnosti.

Kljub temu je praksa pogosto manj rigidna od tradicionalnih pravnih načel. Pod vplivom naraščajoče etnične pripadnosti in vedno močnejših kulturnih identitet je v Franciji v zadnjih dvajsetih letih prišlo do priznavanja različnosti izvorov (kulturnih, geografskih in celo etničnih) kot realnega stanja, kar je razvidno tako iz javnega diskurza kot tudi iz nekaterih javnih dokumentov, ki kršijo načelo neupoštevanja razlik (Peres 2009, 265; Laborde 2001, 717). To dejstvo priznava tudi Državni svet, ki v svojem poročilu o načelu enakosti dovoljuje

različno obravnavo različnih situacij kot odgovor na družbeno realnost (Conseil d'État 1996, 42).

Na tej osnovi je Francija razvila mnoge elemente upravljanja različnosti, kot so navedeni v teoretičnem modelu. Čeprav cilji ključnih javnih politik na področju upravljanja različnosti še vedno utrjujejo republikanska načela, pa je iz njih moč razbrati tudi zavezanost demokratičnim načelom in varovanju človekovih pravic, preprečevanju diskriminacije, rasizma in socialne izključenosti, pogosti načeli politik sta tudi načelo enakih možnosti in sobivanja. Z vidika celostnega upravljanja različnosti to seveda ni dovolj. V prvi vrsti bi morala Francija vsaj na načelni ravni sprejeti različnost kot vrednoto ter jo kot cilj umestiti v svoj pravni okvir. Naslednji korak predstavlja javno dovoljevanje izrazov različnosti v družbi ter sprejetje splošnih ukrepov za spodbujanje različnosti.

Prav tako Francija ne priznava obstoja etničnih, verskih, jezikovnih ali drugih manjšin ter kolektivne narave manjšinskih pravic. Francoski pravni okvir upravljanja različnosti je tako pomanjkljiv, saj država ni ratificirala nekaterih ključnih mednarodnih dokumentov s področja varstva pravic manjšin, kar predstavlja pomemben odmik od teoretičnega modela upravljanja različnosti. Po prepričanju Francije načelo enakosti pred in v zakonu v zadostni meri varuje tudi pripadnike različnih manjšin, vendar pa Svet OZN za človekove pravice opozarja, da mora Francija najti boljše načine za upoštevanje specifičnih potreb manjšin (Svet OZN za človekove pravice 2013b, 23).

Institucionalni okvir upravljanja različnosti v Franciji je precej zapleten, saj ga sestavlja cela vrsta različnih akterjev z različnih področij na vertikalni in horizontalni ravni. Z vidika lažjega in bolj koordiniranega procesa upravljanja različnosti bi bilo smiselno razmisliti o ustanovitvi osrednje institucije, ki bi skrbela za koordinacijo izvajanja politik na področju upravljanja različnosti ter predvsem za njihovo spremljanje in vrednotenje.

Z vidika institucionalnega okvira je pomembno tudi sodelovanje s civilno družbo, ki je dobro razvito predvsem na področju pomoči imigrantom in nediskriminacije. Kljub vsemu bi omenjeno sodelovanje lahko bilo bolj intenzivno in dvosmerno, skladno z načeli inkluzivnosti in participacije. Civilno-družbene organizacije so namreč tiste, ki imajo neposreden stik s pripadniki različnih marginalnih skupin in dobro poznajo njihove potrebe. Pogosto se namreč zdi, da država preko različnih programov namenja finančno pomoč organizacijam civilne družbe, hkrati pa ni dovolj odprta za pridobivanje povratnih informacij o težavah in potrebah ljudi v realnem življenju.

Prav tako je civilna družba bolj odprta za vprašanja etnične različnosti in pluralnosti kot institucije uradne oblasti. Ker je soglasje vseh relevantnih družbenih akterjev o ključnih

elementih, virih in ciljnih strategije upravljanja različnosti zelo pomembno, bi bilo v Franciji potrebno najti omenjeno soglasje med vladnimi in nevladnimi akterji.

V teoretičnem modelu sem predstavila šest ključnih dimenzij in področij upravljanja, ki so vsa zajeta tudi v francoskem primeru upravljanja različnosti. Med posameznimi področji obstaja vse več koordinacije in vse več medministrskih skupin, ki koordinirajo delo več ministrstev na posameznih področjih, na primer na področju integracije, enakih možnosti in politike mest. Takšna ureditev je spodbudna in skladna s teoretičnim izhodiščem, da je področje upravljanja različnosti zelo kompleksno, posamezna področja pa se prepletajo, dopolnjujejo in povezujejo (glej sliko 3.1.).

Eno ključnih področij upravljanja različnosti v Franciji predstavlja integracijski model. Francija ima dobro urejen sprejem imigrantov ter začetno pomoč v obliki jezikovnih tečajev. Tujcem je omogočena tudi relativno enostavna in hitra pridobitev francoskega državljanstva, kar še posebej velja za drugo generacijo imigrantov. Politične pravice so vezane izključno na državljanstvo, pri čemer je opazen velik razkorak med tujci iz EU ter tujci iz tretjih držav. Prvi lahko sodelujejo na lokalnih volitvah na podlagi evropskega državljanstva, drugi pa kljub dolgotrajnemu bivanju v državi te pravice nimajo, s čimer je pod vprašaj postavljeno tudi republikansko načelo enakosti. S vidika izenačevanja političnih pravic vseh tujcev s stalnim prebivališčem v državi je pomemben predlog zakona o volilni pravici tujcev iz tretjih držav, vendar glede na dolgotrajno debato in sprejemanje zakona očitno primanjkuje prave politične volje za njegov sprejem.

Enega večjih problemov francoskega modela integracije predstavlja socialno-ekonomska integracija imigrantov, na kar opozarjajo statistični podatki, ki kažejo povečano stopnjo revščine, socialne in ekonomske izključenosti ter brezposelnosti pri imigrantski populaciji. Čeprav na tem področju obstajajo številni ukrepi, namenjeni polni vključitvi imigrantov na trg dela, v šolski sistem, kulturno in družbeno življenje, pa je njihova učinkovitost vprašljiva, predvsem zaradi močne systemske diskriminacije na vseh področjih. V tem pogledu je Francija precej daleč od uspešnega upravljanja različnosti.

Z vidika upravljanja različnosti je prav tako problematično omejevanje izražanja kulturne, etnične ali verske pripadnosti v javnosti. Kulturne pravice, kot na primer pravica do izražanja lastne kulture, jezika, vere in etničnih običajev, so namreč potisnjene v zasebno sfero. V javnem življenju prevladuje kulturna enotnost, ki naj bi, skladno z republikanskim prepričanjem, utrjevala povezanost nacionalnega telesa. Gre za načela, ki so povsem v

nasprotju s cilji upravljanja različnosti. Kljub temu je Francija v zadnjih letih nekoliko odprla svoj prostor tudi za vplive drugih kultur. Še posebej to velja za regionalne jezike, ki so od leta 1998 omenjeni tudi v ustavi. Kljub temu bi Francija na tem področju morala bolj slediti ciljem upravljanja različnosti, opredeljenih v teoretičnem modelu, ter zagotoviti javno spoštovanje in razvoj kultur in identitet pripadnikov manjšinskih skupnosti.

Diskriminacija predstavlja naslednji velik problem upravljanja različnosti v francoski družbi. Francija se je s problemom diskriminacije začela ukvarjati relativno pozno, šele v 90. letih. Rezultat tega je razvoj sistemske diskriminacije v preteklih desetletjih, katere žrtve so različne marginalne skupine, predvsem imigranti, osebe imigrantskega porekla, vidne manjšine, Romi ipd. Tudi nekateri intervjuvanci (glej Haidari 2012, Zarkaoui 2011) so opozorili na obstoj različnih mehanizmov diskriminacije, ki so sistemsko vgrajeni v francosko družbo in ki kljub uradnim ukrepom nediskriminacije v realnem življenju ustvarjajo razlike med etničnimi Francozi in prebivalci tujega izvora.

Kar se splošne prepovedi diskriminacije tiče, le-ta izhaja že iz same ustave, prav tako številni pravni akti s področja zaposlovanja, bivanja, dostopa do izobraževanja itd. vsebujejo protidiskriminacijska določila. Pravni okvir na področju nediskriminacije je torej ustrezen, potrebno pa bi bilo bolj dosledno izvajanje sprejetih ukrepov.

Področje, ki je z vidika upravljanja različnosti najbolj urejeno, predstavlja politika mest s posebnimi ukrepi za ranljiva urbana območja. Politika vključuje različne ukrepe in mehanizme s področja zaposlovanja, predvsem mladih, socialno-ekonomske izključenosti, izobraževanja, zdravstva, aktivne participacije marginalnih populacij ipd. Ključni naslovniki omenjenih ukrepov so prav imigranti, ki najpogosteje živijo v problematičnih urbanih soseskah, ki spadajo v okvir politike mest. Spodbudno je, da poskuša politika mest celostno pristopiti k reševanju problematike mladih imigrantov, vendar je pri tem potrebno opozoriti na geografsko in populacijsko omejenost njenih ukrepov. Gotovo so predmestja velikih mest med najbolj problematičnimi območji, kar se upravljanja različnosti tiče, vendar se na ta način zanemarja ostala območja, kjer prav tako živijo pripadniki marginalnih skupin z enakimi problemi.

Kar se izobraževalnega sistema tiče, le-ta ne sledi povsem teoretičnemu modelu upravljanja različnosti. Interkulturno izobraževanje, ki se nanaša samo na imigrante in njihove potomce, ne upošteva različnih dimenzij etnične različnosti. Tudi državljanska vzgoja in izobraževanje

bi morala biti širše zastavljena, predvsem v odnosu do sprejemanja drugačnosti in pluralnosti. Na splošno lahko rečem, da bi Francija kot etnično-kulturno pluralna družba morala v svoj izobraževalni sistem vključiti načela multikulturalnosti, če ne na normativni ravni (zaradi neskladja z ustavo), pa vsaj na praktični ravni, ki se je že večkrat pokazala za bolj pragmatično v odnosu do republikanskih načel. Šolski sistem namreč predstavlja temelj nadaljnjega izobraževanja in razvoja, in če na tej ravni učencem različnost ni prikazana kot vrednota, potem bodo tudi kasneje težje razvili pozitiven odnos do etnične in kulturne drugačnosti. Hkrati šolsko okolje (predvsem med obveznim delom šolanja) predstavlja idealno okolje za razvijanje vrednot strpnosti, solidarnosti in skupnega sodelovanja, ki predstavljajo temeljne vrednote modela upravljanja različnosti.

Deloma se je Francija lotila tudi dolgoročnega upravljanja različnosti, predvsem na področju upravljanja migracijskih tokov. Na tem področju čaka Francijo še veliko dela, saj pravni okvir na tem področju (npr. Strategija trajnostnega razvoja) vsebuje zelo splošne cilje, ne pa tudi konkretnih ukrepov za doseg trajnostnega socialnega in ekonomskega razvoja. Poleg tega aktualna družbeno-ekonomska kriza upočasnjuje doseg ciljev na tem področju in krepi javni diskurz, ki imigrantom ni naklonjen in jih pogosto označuje kot krivce za slabo ekonomsko stanje v državah, pri čemer Francija ni izjema.

Pomembno fazo procesa upravljanja različnosti predstavljata tudi vrednotenje in evalvacija, ki pa v Franciji nista celostno urejeni. Vrednotenje namreč poteka po posameznih področjih upravljanja različnosti, prav tako vrednotenje ni opredeljeno kot stalen proces. Takšno parcialno vrednotenje lahko vodi do neskladja med posameznimi politikami, mehanizmi in ukrepi ter posledično do neučinkovite strategije upravljanja različnosti. Prav tako nestalnost vrednotenja onemogoča prilagajanje politik, mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti, kar predstavlja pomemben element teoretičnega modela upravljanja različnosti. Francosko vztrajanje pri enotnosti in univerzalnosti še dodatno onemogoča potrebne spremembe na področju upravljanja različnosti in hitrejše prilagajanje družbeni realnosti.

Naj na tem mestu opozorim tudi na ciljne skupine ukrepov s področja upravljanja različnosti. Ker francoski pravni red uradno priznava samo posameznike in ne skupin, se ti ukrepi uradno nanašajo na individualne francoske državljane oziroma imigrante. Ciljne skupine so torej zelo splošno določene. V praksi so naslovniki in končni uporabniki mnogih ukrepov s tega področja prav pripadniki marginalnih skupin (imigranti, potomci imigrantov, Romi), ne pa

tudi večinska populacija. To še posebej velja za politiko mest ter ukrepe, uveljavljene na ranljivih urbanih območjih, kjer zaradi bivanjske segregacije v veliki večini prebivajo ljudje imigrantskega porekla. Glede na različnost marginalnih skupin bi torej na eni strani morali ukrepi odsevati njihove različne potrebe in interese, po drugi strani pa bi morala biti v upravljanje različnosti vključena tudi večinska populacija. Upravljanje različnosti bi namreč moralo biti zasnovano kot večsmerni proces, v katerega so vključeni vsi prebivalci določene družbe, ne glede na njihov pravni status in izvor. Predvsem s posebnimi ukrepi na področju izobraževanja, usposabljanja in ozaveščanja javnosti bi v proces upravljanja različnosti lahko vključili širšo javnost, predvsem tisti del, ki se pri svojem delu srečuje z marginalnimi skupinami (učitelji, javni uslužbenci, policaji).

Prav tako naj opozorim še na eno značilnost francoskega procesa upravljanja različnosti družbe, ki se je skozi analizo izkazala za zelo pomembno. Številni etnični problemi, ki obstajajo v družbi, se prikazujejo kot socialno-ekonomski, etnična komponenta pa je povsem potisnjena v ozadje. Posledično se mnogi ukrepi in mehanizmi upravljanja etnične različnosti prikazujejo kot ukrepi socialne politike, čeprav v resnici naslavljajo precej širšo problematiko. Tipičen primer takšnega razumevanja problematike so ukrepi in mehanizmi upravljanja konfliktov. Francija namreč zavrača etnično naravo konfliktov, zato se problematike loteva s kombinacijo socialno-ekonomskih ukrepov za integracijo marginalnih skupin na trg dela ter v širšo družbo. Ti ukrepi vsekakor niso napačni, vendar osredotočenost na socialno-ekonomsko komponento konfliktov onemogoča njihovo celostno obravnavo in reševanje. Še posebej za konflikte z etničnimi elementi velja, da so le-ti globoko zakoreninjeni v družbi in da je njihovo reševanje dolgotrajno, zato je potreben celovit pristop, ki se osredotoča na globlje vzroke konflikta in poskuša vzpostaviti zaupanje ter sodelovanje med sprtimi stranmi. Pozitiven poizkus v to smer v Franciji predstavlja model socialne mediacije, v okviru katerega poteka pomoč marginalnim skupinam pri obiskih javnih institucij, posredovanje v sporih ipd. Kljub vsemu delo mediatorja v veliki meri ostaja prekarna oblika dela, kar onemogoča kontinuirano delo in mediatorje postavlja v slab socialno-ekonomski položaj.

Glede celotnega procesa upravljanja različnosti v Franciji velja opozoriti tudi na razkorak med normativnim okvirom in realnim stanjem v družbi. Mnoge politike in njihovi cilji, ukrepi in mehanizmi so skladni s teoretičnim modelom upravljanja različnosti, vendar pa statistični podatki dokazujejo, da marginalizirane etnične skupnosti živijo v slabših bivanjskih razmerah, poznajo višje tveganje revščine in socialne izključenosti ter stopnjo brezposelnosti. Kljub

visoki izobrazbi, znanju jezika in dolgotrajnem bivanju v Franciji so mnogi potomci imigrantov še vedno diskriminirani in podvrženi različnim stereotipom. Tipičen primer predstavljajo prebivalci prekomorskih območij, ki so francoski državljani že več generacij, pa vendar jih v celinski Franciji pogosto obravnavajo kot tujce. O odnosu med etničnimi Francozi ter imigranti oz. potomci imigrantov pripovedujejo tudi nekatere zgodbe intervjuvancev. Čeprav gre za subjektivne ocene, ki jih ne gre posploševati, so le-te pomembne, saj opozarjajo na konkretne primere diskriminacije v vsakdanjem življenju ter na splošno sprejemljivost diskriminatornih praks v francoski družbi. V njej namreč pogosto obstaja jasna ločnica med etničnim Francozom in Francozom z imigrantskim poreklom, ki ima tako etnični kot socialni predznak. Mnogi tako govorijo o hierarhičnem francoskem državljanstvu, ki ustvarja Francoze različnih razredov (glej Zarkaoui 2011, Haidari 2012, Geisser 2011).

Dejstva torej kažejo na to, da je proces upravljanja različnosti v Franciji nujno potreben. Glede na zgoraj navedene ugotovitve lahko ključna priporočila za bodoče upravljanje različnosti strnem v naslednjih šestih točkah:

- V prvi vrsti mora Francija uradno sprejeti etnično različnost in pluralnost francoske družbe kot dejstvo in realno stanje ter dovoliti svobodno in javno izražanje te različnosti in pluralnosti.
- Za sistematično in celostno upravljanje različnosti bi bilo potrebno sprejeti nacionalno strategijo upravljanja različnosti, ki bi opredeljevala ključne cilje upravljanja različnosti, konkretne ukrepe in mehanizme za doseg te ciljev ter ključne akterje, vključene v proces upravljanja različnosti.
- Za uspešno oblikovanje ustreznih politik, mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti ter za učinkovito naslavljanje potreb pripadnikov manjšinskih skupnosti bi morala Francija dovoliti osnovno zbiranje in analizo osebnih podatkov etnične narave. Samo na tak način bodo sprejeti mehanizmi in ukrepi naslavljali dejanske potrebe marginaliziranih skupin.
- Kot ključno področje za uspešno upravljanje različnosti v Franciji vidim področje vseživljenjskega izobraževanja, kjer bi bilo potrebno uvesti načela multikulturnega in interkulturnega izobraževanja. Še posebej to velja za formalni izobraževalni sistem, ki predstavlja enega ključnih elementov socializacije v republikanski sistem in njegove vrednote. Izobraževalni sistem bi namesto univerzalnosti in enotnosti moral spodbujati razvoj demokratične kulture, medsebojnega razumevanja ter odprtosti do drugačnosti.

- Na vseh področjih je potreben še ostrejši boj proti vsem oblikam diskriminacije, saj sistemska diskriminacija, segregacija in hierarhija znotraj uradnega sistema enakosti in univerzalnosti onemogočajo polnopravno sodelovanje vseh članov družbe v družbenem, kulturnem in političnem življenju. Poleg sprememb na pravno-formalni in institucionalni ravni je potrebno spremeniti tudi percepcijo in vrednote članov družbe, kar pa je dolgoročen proces, ki ga je mogoče začeti ravno s predlaganimi spremembami v okviru izobraževalnega sistema.
- Spremembe so potrebne tudi na področju integracijske politike. Predvsem mora integracija tudi v praksi postati dvosmeren proces, ki poleg polnega vključevanja imigrantov v novo družbo hkrati omogoča tudi ohranitev njihove identitete in kulture. To seveda pomeni velike spremembe v ključnih vrednotah francoskega modela integracije, ki pa so z vidika celovitega in učinkovitega procesa upravljanja različnosti nujno potrebne.

Za celovito raziskovanje procesa upravljanja različnosti v Franciji sem si uvodoma zastavila tri hipoteze. Zaključke predstavljam v nadaljevanju.

H1: Francosko načelno vztrajanje pri republikanskem načelu enakosti vseh državljanov pred in v zakonu močno ovira priznavanje etnične različnosti družbe in sprejemanje etnično-kulturnih značilnosti posameznikov.

Analiza mnogih dokumentov s področja upravljanja različnosti je pokazala, da je Francija v zadnjih dvajsetih letih nekoliko razrahljala strogo načelo enakosti, na kar kažejo poročila Državnega sveta (glej Conseil d'État 1996), ukrepi politike mest (predvsem mislim tu na tiste ukrepe, ki so namenjeni specifičnim populacijam v ranljivih urbanih soseskah), spremenjen odnos do diskriminacije ter ne nazadnje tudi pojav pojma različnosti v javnem diskurzu. Kljub temu načelo enakosti ostaja pomembno formalno-pravno in družbeno načelo, ki onemogoča priznavanje manjšin kot posebnih etničnih skupnosti in varovanje njihovih posebnih pravic. Tako Francija kot ena redkih držav še vedno ni sprejela mednarodnih dokumentov za zaščito pravic manjšin, zelo počasi se sprejemajo ukrepi na področju romske problematike, beleženje etnične pripadnosti ni dovoljeno. Tudi kadar obstajajo ukrepi, katerih naslovniki so posamezniki s posebnimi etno-kulturnimi značilnostmi (npr. ukrepi politike mest, namenjeni integraciji mladih imigrantov in potomcev imigrantov iz ranljivih predmestnih sosesk), se etnični element teh ukrepov skriva za socialno in ekonomsko preobleko. Takšno stanje je posledica strahu pred vsem, kar spominja na etničnost (izvor, pripadnost etnični skupnosti, manjšinske kulture, jeziki ipd.) in bi lahko ogrozilo načelo univerzalnosti.

Kljub vedno bolj pragmatičnemu odnosu do načela enakosti, ki se je v zadnjih dvajsetih letih pokazal pri praktičnem upravljanju francoske družbe, se je hipoteza izkazala za pravilno, saj etnična različnost in njeni izrazi v francoskem okolju še vedno predstavljajo tabu in komunitaristično grožnjo, nespreejemanje te različnosti pa se kaže skozi različne oblike diskriminacije, segregacije in socialno-ekonomske izključenosti.

H2: Različnost v francoski družbi ni videna kot vrednota oziroma prednost, ampak kot ovira družbeni homogenosti, izraženi v republikanskih načelih enotnosti in univerzalnosti.

V številnih uradnih dokumentih (npr. Listina različnosti, Nacionalni akcijski načrt proti rasizmu in antisemitizmu 2012–2014, Nacionalna strategija trajnostnega razvoja, Nacionalni sporazum o različnosti v podjetjih) je različnost večkrat omenjena kot vrednota in cilj, vendar pa gre bolj ali manj za načelne usmeritve, ki nimajo prave veljave v realnem življenju. Različnost kot vrednota obstaja na področju kulture in deloma v gospodarstvu, pa še tam je pogosteje ekonomska in ne moralna norma. Tudi analiza integracijske politike kot pomembne vstopne točke za kulturno, etnično, versko in jezikovno različnost je pokazala, da izrazi te različnosti niso videni kot vrednota, ki bi bogatila francosko družbo. Novodošli imigranti morajo namreč pokazati poznavanje republikanskih vrednot in francoskega jezika, če želijo vstopiti v državo. Različnost ni opredeljena kot vrednota niti v izobraževalnem sistemu, ki še vedno predstavlja enega ključnih stebrov republikanske socializacije in vzgoje.

Pojem različnosti ima tako v javnosti pogosto negativno konotacijo, ki je tesno povezana z drugačnostjo in etničnostjo. Pogosto se izraz uporablja za označevanje imigrantov in njihovih potomcev ter tujcev, ki so mnogokrat videni kot socialno-ekonomski problem in, še posebej v trenutnih kriznih časih, kot grešni kozel za slabo gospodarsko stanje v državi. Tudi mnogi sogovorniki (glej Cavalié 2012, Zarkaoui 2011, Haidari 2012) pojmu različnosti in načinu njene uporabe v francoskem okolju niso naklonjeni. S tega vidika lahko potrdim hipotezo, saj različnost v večjem delu francoske družbe ni videna kot vrednota, še več, pogosto ima pojem zelo negativen pomen, povezan s partikularnostjo, komunitarizmom in neupravičenim razlikovanjem, kar nasprotuje republikanskim načelom enotnosti in univerzalnosti.

H3: Obstoječi ukrepi upravljanja različnosti so usmerjeni predvsem v ustvarjanje enotnosti družbe preko procesa asimilacije, ne pa k ustvarjanju pogojev za skupno sodelovanje in spoštovanje.

Analiza je pokazala, da kljub republikanski tradiciji in pomanjkanju krovne strategije upravljanja različnosti v Franciji obstaja kar nekaj ukrepov in mehanizmov upravljanja

različnosti. Strategije in cilji različnih politik (npr. politika mest, socialna politika, politika zaposlovanja, politika nediskriminacije) so skladni s ključnimi načeli upravljanja različnosti in stremijo k spodbujanju socialne vključenosti, nediskriminacije in enakih možnosti, hkrati pa so druge politike (izobraževanje, integracijska politika) usmerjene v potrjevanje in uveljavljanje republikanskih načel. Pogosto je problematično tudi samo izvajanje ukrepov in mehanizmov upravljanja različnosti, kar posledično vodi do pomembnih razlik med normativno ureditvijo in realnim stanjem.

Hipoteze, da obstoječi ukrepi upravljanja različnosti stremijo k poudarjanju enotnosti in enakosti družbe, torej ne morem enoznačno potrditi. Načelo sobivanja, uveljavljenega v 80. letih, posebni ukrepi za ranljiva urbana območja, primer socialne mediacije namreč pričajo o prilagajanju strogega načela enakosti družbeni realnosti. Mnogi ukrepi sicer še vedno vsebujejo elemente asimilacije (npr. sprejem imigrantov in zahteve za pridobitev dovoljenja za bivanje, prav tako izobraževalni sistem predstavlja temelj ohranjanja republikanskih vrednot v družbi), vendar družbena realnost z vsakodnevnimi izrazi različnosti in pluralnosti počasi vpliva tudi na normativne spremembe. Hkrati je družbena realnost še daleč od medsebojnega sodelovanja in spoštovanja, saj vsakodnevna diskriminacija, bivanjska segregacija ter socialno-ekonomska izključenost pripadnikov različnih manjšinskih skupnosti, predvsem druge in tretje generacije imigrantov ter pripadnikov vidnih manjšin, predstavljajo pomembno oviro za enakopravno sodelovanje vseh članov družbe v družbenem, kulturnem in ne nazadnje tudi političnem življenju. Najbolj nazorno o tem pričajo zgodbe intervjuvancev (glej priloge). Gre torej za nekakšno vmesno stanje, kjer se prepletata republikanska tradicija asimilacije in potreba po bolj odprtem upravljanju družbe.

Kot rečeno v metodološkem uvodu, je obravnava tematike upravljanja različnosti v Franciji z vidika teorij etničnosti in različnosti dokaj redka. Hkrati omenjena naloga predstavlja samo enega izmed možnih načinov raziskovanja koncepta upravljanja različnosti. Z vidika preverljivosti in veljavnosti razvitega teoretičnega modela upravljanja različnosti bi bilo tega potrebno aplicirati še na druge države ali regije ter tako ugotoviti, ali model vsebuje vse potrebne elemente ter ali upošteva vse relevantne dimenzije in področja različnosti. Z metodološkega vidika bi bila prav tako zanimiva primerjalna analiza procesov upravljanja različnosti v več državah, še posebej v tradicionalnih imigrantskih državah, kot na primer Nizozemska ali Velika Britanija. S časovnega vidika bi bila zanimiva tudi zgodovinska primerjava politik, mehanizmov in ukrepov upravljanja različnosti pred trenutno družbeno-ekonomsko krizo in v njej ter preveritev hipoteze, da je kriza negativno vplivala na proces

upravljanja različnosti. Tudi Francija ponuja še veliko prostora za raziskovanje upravljanja različnosti. Ker je omenjena naloga zastavljena relativno široko in obravnava celostno upravljanje različnosti, posamezna področja in dimenzije različnosti niso natančneje analizirane. V tem pogledu predstavlja politika mest zelo zanimivo področje, ki bi ga bilo vredno bolj natančno raziskati, predvsem z vidika teorij etničnosti in upravljanja različnosti.

Povzamem torej lahko, da je upravljanje etnične različnosti v Franciji v zadnjih dvajsetih letih napredovalo in da se v praksi strogo načelo enakosti pogosto umika različnim izrazom različnosti. Kljub temu francosko družbo do učinkovitega in celostnega upravljanja različnosti loči še veliko dela. Ključno spremembo, potrebno za dejansko uveljavitev teoretičnega modela v Franciji, vidim v nujnosti sprejetja etnične različnosti in pluralnosti kot realnega stanja ter vrednote, ki pripomore k bogatitvi celotne družbe, ter v dovoljevanju javnih izrazov različnosti. Prav tako je potrebno bolj dosledno izvajanje sprejetih ukrepov upravljanja različnosti, ki so pogosto dobri in sledijo ciljem teoretičnemu modela upravljanja različnosti. Omenjene spremembe niso hitre in enostavne. Za njihovo uveljavitev bo potrebna močna politična volja ter predvsem spremembe v percepciji in vrednotah vseh članov družbe. Gre torej za izrazito dolgotrajen proces, ki pa ga je potrebo začeti čim prej, saj bo tako upravljanje različnosti lažje in bolj učinkovito.

Gotovo ne gre pričakovati, da bo Francija spremenila svojo 200-letno tradicijo in sprejela uradni multikulturalizem. Za učinkovito in dolgoročno upravljanja različnosti bo potrebno najti model upravljanja francoske družbe, ki bo upošteval tradicionalna republikanska načela, a bo hkrati dovolj prilagodljiv in odprt za sprejemanje ter spoštovanje različnosti. V multietnični družbi, kakršna je Francija, je sprejemanje pluralnosti, različnosti in drugačnosti edini možen odgovor na aktualne družbene procese ter edini način za ohranjanje družbenega miru.

6 LITERATURA

- Accord national interprofessionnel. 2004. *Accord relatif à la mixité et à l'égalité professionnelle entre les hommes et les femmes*. Dostopno prek: <http://www.lexisnexis.fr/pdf/DO/mixite.pdf> (15. januar 2013).
- *Accord national interprofessionnel relatif à la diversité dans l'entreprise*. 2006. Dostopno prek: <http://www.charte-diversite.com/docs/data/outils/documents/accord-national-interprofessionnel-12-oct-2006.pdf> (15. januar 2013).
- Adda, Julien, Gagnerot, Emmanuel in Roe, Virginie. 2008. *Le financement (public) des associations: une nouvelle donne, de nouveaux besoins. Une enquête de perception et propositions de la CPCA*. Dostopno prek: http://cpca.asso.fr/IMG/pdf/EnqueteCPCA_Financement_juillet2008.pdf (22. februar 2012).
- Aleinikoff, Alexander in Klusmeyer, B. Douglas. 2002. *Citizenship policies for an age of migration*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- Amnesty International. 2013. *Amnesty International Report 2013: The State of the World's Human rights*. Dostopno prek: http://files.amnesty.org/air13/AmnestyInternational_AnnualReport2013_complete_en.pdf (2. avgust 2013).
- Amselle, Jean-Loup. 2009. L'ethnicisation des rapports sociaux en France. Réalité objective ou représentation »intéressée du corps social? V *La retour de la race: Contre les statistiques ethniques*, ur. Elisabeth Badinter, 31–40. Paris: Éditions de l'aube.
- --- 2011. *L'ethnicisation de la France*. Paris: Nouvelles Éditions Lignes.
- Anderson, Benedict. 2007. *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia humanitas.
- AFNOR Certifications. 2011. Dostopno prek: <http://www.boutique-certification.afnor.org/certification/label-diversite#p18708> (5. september 2011).
- Appelt, Erna. 2000. Affirmative Action: a Cross-National Debate. V *Combating Racial Discrimination: Affirmative Action As a Model for Europe*, ur. Erna Appelt in Monika Jarosch. Oxford: Berg Publishers Limited.
- Assemblée nationale. 2013. *Comité d'évaluation et de contrôle des politiques publiques*. Dostopno prek: http://www.assemblee-nationale.fr/14/controle/com_cec/index.asp (7. marec 2013).

- Badinter, Élisabeth. 2009. Veut-on une République communautariste? V *La retour de la race: Contre les statistiques ethniques*, ur. Elisabeth Badinter, 27–30. Paris: Éditions de l'aube.
- Banting, Keith in Kymlicka, Will. 2006. Introduction: Multiculturalism and the welfare state: Setting the context. V *Multiculturalism and the Welfare State: Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies*, ur. Keith Banting in Will Kymlicka, 1–45. New York: Oxford University Press.
- Banting, Keith, Johnson, Richard, Kymlicka, Will in Soroka, Stuart. 2006. Do multicultural policies erode the welfare state? An empirical analysis. V *Multiculturalism and the Welfare State: Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies*, ur. Keith Banting in Will Kymlicka, 49–91. New York: Oxford University Press.
- Barth, Fredrik. 1998. Introduction. V *Ethnic Groups and Boundaries*, ur. Fredrik Barth, 9–38. Long Grove: Waveland Press.
- Bastenier, Albert. 2001. Intégration des immigrants ou réintégration dans la société? V *Définir l'intégration? Perspectives nationales et représentations symboliques*, ur. Yannick Resch, 61–69. Montréal: XYZ éditeur.
- Bauböck, Rainer. 1994. *The integration of immigrants*. Dostopno prek: http://www.ihs.ac.at/publications/lib/ihsrp_15.pdf (25. januar 2012).
- --- 2002. *How migration transforms citizenship: international, multinational and transnational perspectives*. Dostopno prek: <http://www.eif.oeaw.ac.at/downloads/workingpapers/IWE-Papers/WP24.pdf> (26. april 2012).
- --- 2005. If You Say Multiculturalism Is the Wrong Answer, Then What Was the Question You Asked. *Canadian Diversity* 4 (1): 90–93.
- --- 2006. Citizenship and migration – concepts and controversies, V *Migration and Citizenship: Legal Status, Rights and Political Participation*, ur. Rainer Bauböck, 15–31. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- --- 2008. Citizens on the move: Democratic standards for migrants' membership. *Canadian Diversity* 6 (4): 7–12.
- Bauböck, Rainer, Ersbøll, Eva, Groenendijk, Kees in Waldrauch, Harald. 2006. Introduction. V *Acquisition and loss of nationality: Volume 1: Comparative analysis*, ur. Rainer Bauböck, Eva Ersbøll, Kees Groenendijk in Harald Waldrauch, 15–34. Amsterdam: Amsterdam University Press.

- Beauchemin, Cris, Hamel, Christelle in Simon, Patrick. 2010. *Trajectoires et Origines: Enquête sur la diversité des populations en France*. Dostopno prek: http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1516/publi_pdf1_dt168_teo.pdf (15. marec 2012).
- Benoît-Rohmer, Florence. 1996. *The minority question in Europe: Towards a coherent system of protection for national minorities. Texts and commentary*. Strasbourg: Council of Europe.
- Bereni, Laure, Chappe, Vincent-Arnaud. 2011. La discrimination, de la qualification juridique à l'outil sociologique. *Politix* 23 (2): 7–34.
- Bergounioux, Alain. 2007. L'éducation civique au collège et au lycée. *Revue Éducation et formations* 76: 85–89.
- Berry, W. John. 1997. Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review* 46 (1): 5–68.
- Bešter, Romana. 2003. Politike vključevanja priseljencev v večinsko družbo. V *Migracije – globalizacija – Evropska unija*, ur. Mojca Pajnik in Simona Zavratnik Zimic, 83–123. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- --- 2006. *Integracijska politika – politika integracije imigrantov: Teoretični model in študija primera Republike Slovenije*. Doktorska disertacija.
- --- 2007. Integracija. V *Priseljenci*, ur. Miran Komac, 106–134. Ljubljana: INV.
- Blatt, David. 2000. Une politique sans ethnicité? Les immigrés en France entre théorie et pratique. V *Les identités en débat: intégration ou multiculturalisme?*, ur. Hélène Greven-Borde in Jean Tournon, 137–168. Paris, Montréal: L'Harmattan.
- Boéton, Marie. 2003. Discrimination positive en France. *Etudes* 98 (2): 175–184.
- Bonniol, Jean-Luc. 2009. La mal-mesure des »races«. Critique de l'usage inconsidéré des catégories de couleur. V *La retour de la race: Contre les statistiques ethniques*, ur. Elisabeth Badinter, 59–68. Paris: Éditions de l'aube.
- Bosniak, Linda. 2006. *The citizen and the alien: dilemmas of contemporary membership*. Princeton: Princeton University Press.
- Bouchet-Petersen, Jonathan. 2011. Le droit de vote des étrangers enflamme le Sénat. *Libération* (8. december).
- Brezigar, Sara. 2007. *Pojavi etnične diskriminacije v delovnem okolju: Primer javne uprave, vojske in policije v Republiki Sloveniji*. Doktorska dizertacija.
- Brubaker, Rogers. 1992. *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge, London: Harvard University Press.

- Burguière, André. 2003. L'historiographie des origines de la France. Genèse d'un imaginaire national. *Sciences sociales* 58 (1): 41–62.
- Burton, John. 1990. *Conflict: Resolution and prevention*. Basingstoke, London: MacMillan.
- Burton, John in Dukes, Frank. 1990. *Conflict: Practices in Management, Settlement and Resolution*. Hampshire: MacMillan Press.
- Castles, Stephen. 2002. Migration and Community Formation under Conditions of Globalization. *International Migration Review* 36 (4): 1143–1168.
- Castles, Stephen in Miller, J. Mark. 2009. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- Cavalié, Jean-Pierre. 2012. *Intervju z avtorjem*. Marseille, 29. marec.
- Cerquiglini, Bernard. 1999. *Les langues de la France. Rapport au Ministre de l'Éducation Nationale, de la Recherche et de la Technologie et à la Ministre de la Culture et de la Communication*. Dostopno prek: http://www.dglf.culture.gouv.fr/lang-reg/rapport_cerquiglini/langues-france.html (14. februar 2012).
- Cesari, Jocelyne. 1997. *Être musulman en France aujourd'hui*. Paris: Hachette.
- Charta der Vielfalt. 2012. *Über die Charta*. Dostopno prek: <http://www.charta-der-vielfalt.de/de/charta-der-vielfalt/ueber-die-charta.html> (8. maj 2012).
- Chaszar, Edward. 1999. *The international problem of national minorities*. Toronto: Matthias Corvinus Publishing.
- Circulaire du 2 mars 2011. 2011. *Circulaire du 2 mars 2011 relative à la mise en œuvre de la loi n° 2010-1192 du 11 octobre 2010 interdisant la dissimulation du visage dans l'espace public*. Uradni list Republike Francije št. 0052, z dne 3. marec 2011. Dostopno prek: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=?cidTexte=JORFTEXT000023654701&dateTexte=&oldAction=rechJO&categorieLien=id> (22. februar 2012).
- *Code civil*. 2011. Zakon sprejet 20. marca 1804, zadnje spremembe z dne 15. december 2011. Dostopno prek: http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=8C31A0E6C697834AEF1EEB0CCF93394D.tpdjo14v_2?cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20120221 (21. februar 2012).
- *Code de l'éducation*. 2012. Zakon sprejet 4. julija 2000, zadnje spremembe z dne 18. februar 2012. Dostopno prek: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=DD19079C9DFF7D514496828D6>

- B969EEC.tpdjo03v_3?cidTexte=LEGITEXT000006071191&dateTexte=20120222 (22. februar 2012).
- *Code penal*. 2012. Zakon sprejet 1. aprila 1994. Dostopno prek: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20130116> (18. februar 2012).
 - Cohen, Martine. 2000. Juifs et musulmans en France: Le modèle républicain d'inégration en question. *Sociétés Contemporaines* 37: 89-116.
 - Commission nationale consultative des droits de l'homme. 2009. *La lutte contre le racisme, l'antisémitisme et la xénophobie. Année 2009*. Dostopno prek: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics//104000267/0000.pdf> (13. januar 2012).
 - --- 2012. *Bilan de mandature. Avril 2009 – mars 2012*. Dostopno prek: <http://www.cncdh.fr/sites/default/files/cncdh-bilan-de-mandature.pdf> (28. februar 2013).
 - Conseil Constitutionnel. 1982. *Odločitev Sveta št. 82-146 DC, sprejeta 18. novembra 1982*. Dostopno prek: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/depuis-1958/decisions-par-date/1982/82-146-dc/decision-n-82-146-dc-du-18-novembre-1982.8008.html> (28. februar 2012).
 - --- 1984. *Odločitev Sveta št. 84-178 DC, sprejeta 30. avgusta 1984*. Dostopno prek: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/1984/84-178-dc/decision-n-84-178-dc-du-30-aout-1984.8131.html> (28. februar 2012).
 - --- 1989. *Odločitev Sveta št. 89-257 DC, sprejeta 25. julija 1989*. Dostopno prek: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/1989/89-257-dc/decision-n-89-257-dc-du-25-juillet-1989.8646.html> (28. februar 2012).
 - --- 1991. *Odločitev Sveta št. 91-290 DC, sprejeta 9. maja 1991*. Dostopno prek: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/1991/91-290-dc/decision-n-91-290-dc-du-09-mai-1991.8758.html> (2. september 2011).
 - --- 1994. *Odločitev Sveta št. 94-350 DC, sprejeta 20. decembra 1994*. Dostopno prek: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/depuis-1958/decisions-par-date/1994/94-350-dc/decision-n-94-350-dc-du-20-decembre-1994.10576.html> (28. februar 2012).

- --- 1998. *Odločitev Sveta št. 98-403, sprejeta 29. julija 1998*. Dostopno prek: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/1998/98-403-dc/decision-n-98-403-dc-du-29-juliet-1998.11768.html> (28. februar 2012).
- --- 1999. *Odločitev Sveta št. 99-412 DC, sprejeta 15. junija 1999*. Dostopno prek: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/1999/99-412-dc/decision-n-99-412-dc-du-15-juin-1999.11825.html> (28. februar 2012).
- --- 2008. *Text intégral de la Constitution de 1958 à jour de la révision constitutionnelle du 23 juillet 2008*. Dostopno prek: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/texte-integral-de-la-constitution-de-1958.5074.html#titre12> (12. avgust 2011).
- Conseil d'État. 1996. *Rapport public 1996: Sur le principe d'égalité*. Paris: La documentation française.
- Costa-Lascoux, Jacqueline. 2006. L'intégration »à la française«: une philosophie à l'épreuve des réalités. *Revue Européenne des Migrations Internationales* 22 (2): 105–126.
- CRAN. 2012. *Grande concertation sur l'école : les discriminations, une fois de plus, à la trappe!* Dostopno prek: http://www.le-cran.fr/communiqués-cran-associations-noires-de-france_lire_grande-concertation-sur-l-ecole---les-discriminations--une-fois-de-plus--a-la-trappe--_2_16_3.html (21. januar 2013).
- Dahl, A. Robert. 1971. *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press.
- Dancygier, M. Rafaela. 2010. *Immigration and conflict in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Debbasch, Charles in Pontier, Jean-Marie. 2001. *La société française*. Paris: Armand Colin.
- Défenseur des droits. 2012a. *Mesurer pour progresser vers l'égalité des chances. Guide méthodologique à l'usage des acteurs de l'emploi*. Dostopno prek: http://www.defenseurdesdroits.fr/sites/default/files/upload/promotion_de_%20legalite/progress/fiches/ldd_cnil_interactif.pdf (15. januar 2013).
- Défenseur des droits. 2012b. *Rapport annuel 2011*. Dostopno prek: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/124000308/0000.pdf> (20. april 2013).

- Délégation générale à la langue française et aux langues de France. 2011. *Rapport au Parlement sur l'emploi de la langue française*. Dostopno prek: http://www.affoi.org/documents/langue_francaise_Rapport_Parlement_2011.pdf (22. februar 2012).
- Deutsch, Karl. 1953. *Nationalism and social communication: An inquiry into the foundations of nationality*. New York: MIT Press.
- Dhume, Fabrice. 2007. De la discrimination du marché au marché de la discrimination. *Mouvements* 49: 128–136.
- Doytcheva, Milena. 2007. *Une discrimination positive à la française? Ethnicité et territoire dans les politiques de la ville*. Paris: La Découverte.
- --- 2010. Usages français de la notion de diversité: permanence et actualité d'un débat. *Sociologie* 1 (4): 423–438.
- --- 2011. *Le multiculturalisme*. Paris: La Découverte.
- Društvo narodov. 1930. *Haaška konvencija o določenih vprašanjih v zvezi s kolizijo predpisov o državljanstvu*. Konvencija sprejeta 13. aprila 1930. Dostopno prek: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3b00.html> (25. januar 2012).
- Dubois, Jean-Pierre. 2005. De l'inanité des discriminations positives. *Projet* 4: 63–71.
- Dunn, N. William. 1994. *Public policy analysis: An introduction*. Englewoods Cliffs: Prentice Hall.
- Earnest, C. David. 2003. *Voting Rights for Resident Aliens: A Comparison of 25 Democracies*. Dostopno prek: http://www.odu.edu/~dearnest/pdfs/Earnest_ISANE_2003.pdf (25. april 2012).
- EBLUL-France. 2007. *Regional an minority languages an dcultures in France are outlaws*. Dostopno prek: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/info-ngos/ebulul.pdf> (14. februar 2012).
- --- 2009. La France et la négation des droits culturels humains fondamentaux. Dostopno prek: http://www.agencebretagnepresse.com/pdfs/22542_2.pdf (22. februar 2012).
- Entzinger, Han in Biezeveld, Renske. 2003. *Benchmarking in Immigrant Integration. Report for the European Commission*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/home-affairs/doc_centre/immigration/docs/studies/benchmarking_final_en.pdf (10. maj 2012).
- Eriksen, Thomas Haylland. 1993. *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. Pluto Press: London, Boulder, Colorado.
- --- 1997. Ethnicity, rase, class and nation. V *The ethnicity reader*, ur. Montserrat Gibernau in John Rex, 33-42. Cambridge: Polity Press.

- Esman, J. Milton. 2004. *An Introduction to Ethnic Conflict*. Cambridge: Polity Press.
- ESS Round 5: European Social Survey Round 5 Data. 2010. *Data file edition 1.0*. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data.
- Étienne, Bruno. 2001. De la Mémété au Contr'un. V *Définir l'intégration? Perspectives nationales et représentations symboliques*, ur. Yannick Resch, 113–122. Montréal: XYZ éditeur.
- EU Agency for Fundamental Rights. 2009. *Leading European rights agencies warn that economic crisis fuels racism and xenophobia*. Dostopno prek: <http://fra.europa.eu/en/press-release/2010/leading-european-rights-agencies-warn-economic-crisis-fuels-racism-and-xenophobia> (2. avgust 2013).
- Evropska komisija. 2005. *A Common Agenda for Integration: Framework for the Integration of Third-Country Nationals in the European Union*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0389:FIN:EN:PDF> (5. maj 2011).
- --- 2010. *On progress towards effective EU Citizenship 2007-2010. Report from the Commission to the European parliament, the Council and the European economic and social committee*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/justice/policies/citizenship/docs/com_2010_602_en.pdf (28. maj 2011).
- --- 2012. *Implementation checklist for diversity management. Support for voluntary initiatives promoting diversity management at the workplace across the EU*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/checklist_diversitymanagement_en.pdf (18. januar 2013).
- Evropski Svet. 1999. *Presidency Conclusions: Tempere European Council, 15.-16. oktober*. Dostopno prek: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00200-r1.en9.htm (20. oktober 2011).
- Fassin, Didier. 2002. L'invention française de la discrimination. *Revue française de la science politique* 52 (4): 403–423.
- Fassin, Didier in Fassin, Éric. 2006. Introduction. À l'ombre des émeutes. V *De la question sociale à la question raciale? Représenter la société française*, ur. Didier Fassin in Éric Fassin, 5–16. Paris: La Découverte.

- Fearon, D. James. 2003. *Ethnic Structure and Cultural Diversity around the World: A Cross-National Data Set on Ethnic Groups*. Dostopno prek: <http://www.stanford.edu/group/ethnic/workingpapers/egroups.pdf> (29. julij 2013).
- France Diplomatie. 2013. *L'essentiel sur ... Le développement solidaire avec les pays source d'immigration*. Dostopno prek: <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/la-france/venir-en-france/immigration-et-droit-d-asile/l-essentiel-sur/article/le-developpement-solidaire-avec> (4. februar 2013).
- France Médiation. 2013. *Historique de la médiation sociale*. Dostopno prek: <http://www.francemediation.fr/orki/view/197/historique-de-la-mediation-sociale.html> (22. junij 2013).
- France Télévisions. 2013. *Comité permanent de la diversité: Synthèse du rapport 2012*. Dostopno prek: http://www.ftv-diversite.fr/tl_files/pdfs/FTVDiversite_Synthese2012.pdf (1. marec 2013).
- Freeman, P. Gary. 2004. Immigrant Incorporation in Western Democracies. *International Migration Review* 38 (3): 945–969.
- Friedman, John. 1995. Migrants, civil society and the New Europe: The challenge for planners. *European Planning Studies* 3 (3): 275–285.
- Frimousse, Soufyane in Peretti, Jean Marie. 2007. La diversité ou la dialectique du semblable et du différent. *Management & Avenir* 14 (4): 105–118.
- Galenkamp, Marlies. 1998. Do we need special, collective rights for immigrants and refugees in Western Europe? *Citizenship Studies* 2 (3): 501–517.
- Geertz, Clifford. 1996. Primordial ties. V *Ethnicity*, ur. John Hutchinson in Anthony D. Smith, 40–45. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Geisser, Vincent. 1997. *Ethnicité républicaine: Les élites d'origine maghrébine dans le système politique français*. Paris: Presses de Sciences Po.
- --- 2000. Discours républicain et rhétorique de la spécificité française. *Regards croisés France-Allemagne* 1223: 33–40.
- --- 2005. Ethnicité républicaine versus République ethnique? *Mouvements* 8 (38): 19–25.
- --- 2011. *Intervju z avtorjem*. Marseille, 7. september.
- Geisser, Vincent in Soum, El Yamine. 2009. La diversité make in France: une avancée démocratique en trompe-l'oeil. *Revue internationale et stratégique* 19 (73): 103–108.
- Gellner, Ernest. 1965. *Thought and change*. Chicago: University of Chicago Press.
- --- 2006. *Nations and nationalism*. Oxford, Cambridge: Blackwell.

- Generalna skupščina OZN. 1965. *Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije – International convention on the elimination of all forms of racial discrimination*. Resolucija št. 2106, sprejeta 21. decembra 1965. Dostopno prek: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?mtdsg_no=IV-2&chapter=4&lang=en (15. Julij 2013).
- --- 1990. *Mednarodna konvencija o varstvu pravic vseh delavcev migrantov in članov njihovih družin*. Resolucija št. 45/158, sprejeta 18. decembra 1990. Dostopno prek: <http://www2.ohchr.org/english/law/cmw.htm> (2. junij 2011).
- Ghosh, Ratna. 2004. Public education and multicultural policy in Canada: The special case of Quebec. *International Review of Education* 50 (5–6): 543–566.
- Grigolo, Miekele. 2011. Incorporating cities into the EU anti-discrimination policy: between race discrimination and migrant rights. *Ethnic & Racial Studies* 34 (10): 1751–1769.
- Guild, Elspeth, Groenendijk, Kees in Carrera, Sergio. 2009. Understanding the Contest of Community: Illiberal Practices in the EU? V *Illiberal Liberal States: Immigration, Citizenship and Integration in the EU*, ur. Elspeth Guild, Kees Groenendijk in Sergio Carrera, 1–25. Burlington: Ashgate.
- Gurr, Ted Robert. 2000. *People versus states: minorities at risk in the new century*. Washington: United States Institute of Peace.
- Hadjeb, Mehdi. 2011. *Intervju z avtorjem*. Aix-en-Provence, 24. september.
- Hailbronner, Kay. 2006. Nationality in international public law and European law. V *Acquisition and loss of nationality: Volume 1: Comparative analysis*, ur. Rainer Bauböck, Eva Ersbøll, Kees Groenendijk in Harald Waldrauch, 35–104. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Haidari, Nassurdine. 2012. *Intervju z avtorjem*. Marseille, 27. februar.
- HALDE. 2006. *Prévention des discriminations, promotion de l'égalité: que répondent les entreprises à la HALDE?* Dostopno prek: http://halde.defenseurdesdroits.fr/IMG/pdf/Guide_entreprise_HALDE.pdf (15. februar 2012).
- Halladay, L. Courtney, Day, Jillian, Anderson, J. Diana, in Welsh-Skiffington, Lisa. 2010. A Strategy for Implementing Diversity Management: A Model Evaluating Need and Effectiveness. *The International Journal of Diversity in Organizations, Communities and Nations* 9 (6), 1–20.

- Hansen, Randall. 2009. The poverty of postnationalism: citizenship, immigration and the new Europe. *Theory and Society* 39 (1): 1–24.
- Hargreaves, G. Alec. 1995. *Immigration, »rase« and ethnicity in contemporary France*. New York: Routledge.
- Hastings, Adrian. 1997. *The Construction of Nationhood: Ethnicity, Religion and Nationalism*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Haut Conseil à l'intégration. 2006. *Le bilan de la politique de l'intégration 2002-2005. Rapport au Premier ministre*. Dostopno prek: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/064000272/0000.pdf> (8. marec 2012).
- --- 2011a. *La France sait-elle encore intégrer les immigrés? Bilan de la politique de l'intégration en France depuis vingt ans*. Dostopno prek: <http://static.lexpress.fr/pub/pdf/Essai.pdf> (8. marec 2012).
- --- 2011b. *Mots de l'intégration*. Dostopno prek: http://www.hci.gouv.fr/rubrique.php?id_rubrique=19#I (15. julij 2011).
- Haysom, R. L. Nicholas. 2003. Constitution Making and Nation Building. V *Federalism in a Changing World: Learning from Each Other*, ur. Raoul Blonderbacher in Arnold Koller, 216–239. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Hedetoft, Ulf. 1999. The nation-state meets the world: National identities in the context of transnationality and cultural globalization. *European Journal of Social Theory* 2 (1): 71–94.
- Held, David in McGrew, Anthony. 2003. The great globalization debate: An introduction. V *The Global Transformations Reader*, ur. David Held in Anthony McGrew, 1–50. Cambridge: Polity Press.
- Heo, Uk in Tan, C. Alexander. 2001. Democracy and Economic Growth: A Causal Analysis. *Comparative Politics* 33 (4): 463–473.
- Hobsbawm, J. Eric. 2007. *Nacije in nacionalizem po letu 1780*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Hogwood, Brian in Gunn, Lewis. 1993. Why »perfect implementation« is unattainable? V *The Policy Process: A Reader*, ur. Michael Hill. 238–247. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Huddleston, Thomas. 2011. *Are Europe's policies becoming more multicultural?* Dostopno prek: <http://www.mipex.eu/blog/are-europes-policies-becoming-more-multicultural> (24. april 2012).

- INED. 2011. *Flux d'immigration par année , nationalité et continent*. Dostopno prek: http://www.ined.fr/fr/pop_chiffres/france/flux_immigration/depuis_1994/ (3. september 2011).
- Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Posrmodernization. Cultural, economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- INSEE. 2010a. *Définitions*. Dostopno prek: http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=definitions/liste-definitions.htm#def_E (24. julij 2010).
- --- 2010b. *Les immigrés selon leur pays de naissance*. Dostopno prek: http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=0&ref_id=NATTEF02158 (31. maj 2010).
- --- 2011. *Population étrangère dans l'Union européenne*. Dostopno prek: http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=98&ref_id=CMPTTEF02160 (3. september 2011).
- --- 2012. *Acquisitions de la nationalité française en 2011*. Dostopno prek: http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=0&ref_id=NATTEF02161 (14. januar 2013).
- Inspection Générale des Affaires Sociales. 2013. *Rapports recents*. Dostopno prek: <http://www.igas.gouv.fr/> (14. maj 2013).
- Jamous, Haroun. 2000. De l'intégration aux »parties imaginaires«. *Sociétés Contemporaines* 21 (1): 71-88.
- Joppke, Christian. 2004. The retreat of multiculturalism in the liberal state: theory and policy. *The British Journal of Sociology* 55 (2): 237–257.
- --- 2008. Immigration and the identity of citizenship: the paradox of universalism. *Citizenship studies* 12 (6): 533–546.
- Jovanović, A. Miodrag. 2010. Are there universal collective rights? *Human Rights Review* 11 (1): 17–44.
- *Kanadska listina pravic in svoboščin – Canadian Charter of Rights and Freedoms*. 1982. Part I of the Constitution Act. Dostopno prek: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/charter/index.html> (26. april 2012).
- *Kanadski zakon o multikulturalizmu - Canadian Multiculturalism Act*. 1985. Dostopno prek: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-18.7/FullText.html> (26. april 2012).
- Kellas, G. James. 1998. *The Politics of Nationalism and Ethnicity*. Basingstoke, London: Macmillan Press.

- Kerzil, Jennifer. 2002. L'éducation interculturelle en France: Un ensemble de pratiques évolutives au service d'enjeux complexes. *Carrefours de l'éducation* 14, 120–159.
- Khosrokhaver, Farhad. 1997. L'universel abstrait, le politique et la construction de l'islamisme come forme d'alterité. V *Une société fragmentée? Le multiculturalisme en débat*, ur. Michel Wieviorka, 113–151. Paris: La Découverte.
- Klinar, Peter. 1976. *Mednarodne migracije*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Knill, Christoph in Tosun, Jale. 2012. *Public policy: A new introduction*. Basingstoke, New York: Pargrave Macmillan.
- Knoepfel, Peter, Larrue, Corinne, Varone, Frédéric in Hill, Michael. 2007. *Public Policy Analysis*. Bristol: Policy Press.
- Koenig, Matthias in Guchteneire, de Paul. 2007. Introduction. V *Democracy and Human Rights in Multicultural Societies*, ur. Matthias Koenig, Paul de Guchteneire, 3–17. Burlington: Ashgate.
- Komac, Miran. 2002a. Narodne manšine in nacionalni interes. *Teorija in praksa* 39 (4): 588–600.
- --- 2002b. Uvodna pojasnila. V *Varstvo manjšin – uvodna pojasnila in dokumenti*, ur. Miran Komac in Dean Zagorac, 11–123. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, Amnesty International Slovenije.
- Koopmans, Ruud, Statham, Paul, Giugni, Marco in Passy, Florence. 2005. *Contested citizenship: Immigration and cultural diversity in Europe*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Koopmans, Ruud. 2010. Trade-Offs between Equality and Difference: Immigrant Integration, Multiculturalism and the Welfare State in Cross-National Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36 (1): 1–26.
- Kotar, Mirjam. 2007. Država kot javnopolitični igralec. V *Uvod v analizo politik: teorije, koncepti, načela*, ur. Danica Fink Hafner, 69–86. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kovač, Bogomir. 2003. Globalizacija, migracijski tokovi in ekonomski razvoj na obrobju slovenskih migracijskih dilem. V *Migracije – globalizacija – Evropska unija*, ur. Romana Bešter, 43–81. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Krulic, Brigitte. 2008. La concurrence des indentités. *Cahiers français* 342: 22–31.
- Kymlicka, Will. 1995. *Multicultural Citizenship. A liberal theory of minority rights*. Oxford: Oxford University Press.

- --- 2007. *Multicultural Odysseys. Navigating the new international politics of diversity*. Oxford: Oxford University Press.
- Laacher, Smaïn. 2009. La notion de »diversité«, ou comment dépolitiser la politique. V *La retour de la race: Contre les statistiques ethniques*, ur. Elisabeth Badinter, 203–209. Paris: Éditions de l'aube.
- Laborde, Cécile. 2001. The Culture(s) of the Republic: Nationalism and Multiculturalism in French Republican Thought. *Political Theory* 29 (5): 716–735.
- La Charte de Diversité. 2011a. *Glossaire diversié / Discrimination*. Dostopno prek: <http://www.charte-diversite.com/charte-diversite-glossaire.php> (5. september 2011).
- --- 2011b. *Une initiative d'entreprises*. Dostopno prek: <http://www.charte-diversite.com/charte-diversite-la-charte.php> (5.september 2011).
- L'Agence du Service Civique. 2013. *Qu'est-ce que le service civique?* Dostopno prek: <http://www.service-civique.gouv.fr/content/quest-ce-que-le-service-civique-0> (7. februar 2013).
- Lagrange, Hugues. 2008. Émeutes, ségrégation urbaine et aliéntation politique. *Presses de Scences Po* 58 (3): 377–401.
- Langues et cultures régionales. 1998. *Rapport de Monsieur Bernard Poignant, maire de Quimper à Monsieur Lionel Jospin, premier ministre*. Dostopno prek: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics//984001448/0000.pdf> (14. februar 2012).
- Lanquetin, Marie-Thérèse. 2009. Égalité, diversité et... discrimination multiples. *Travail, genre et sociétés* 11 (21): 91–106.
- Le Bras, Hervé. 2009. Les différences de comportements en France: mythe régional et réalité locale. *Cahiers français* 352: 32–39.
- Lechner, J. Frank. 2002. *Globalization and National Identity in the Netherlands, 1980-2000*. Dostopno prek: http://www.sociology.emory.edu/flechner/netherland_ident.pdf (10. februar 2011).
- *Les langues de France*. 2009. Délégation générale à la langue française et aux langues de France. Dostopno prek: http://www.dglf.culture.gouv.fr/publications/Reference09_Langues_de_France.pdf (12. avgust 2011).
- Le Monde. 2007. *Statistiques contre discriminations: Pour combattre les inégalités "ethniques", les chercheurs ont besoin d'instruments de mesure fiables* (13. marec).

- Lerner, Natan. 1991. *Group rights and discrimination in international law*. Dordercht, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers.
- Levade, Anne. 2004. Discrimination positive et principe d'égalité en droit français. *Pouvoirs* 28 (4): 55–71.
- Levison, David. 1998. *Ethnic Groups Worldwide: A Ready Reference Handbook*. Phoenix: Oryx Press.
- *Lizbonska pogodba – Lisbon Treaty*. 2007. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:SL:HTML> (18. maj 2011).
- *Loi relative à l'accueil et à l'habitat des gens du voyage*. 2007. Zakon št. 2000–614, sprejet 5. julija 2000, zadnje spremembe 28. decembra 2007. Dostopno prek: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000583573> (9. januar 2013).
- *Loi relative à l'immigration et à l'intégration*. 2010. Zakon št. 2006–911, sprejet 24. julija 2006, zadnje spremembe 1. decembra 2010. Dostopno prek: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000266495&dateTexte=> (8. marec 2012).
- *Loi relative à l'informatique, aux fichiers et aux libertés*. 2011. Zakon št. 78–17, sprejet 6. januarja 1978, zadnje spremembe 27. avgusta 2011. Dostopno prek: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000886460> (15. marec 2012).
- Lorcerie, Françoise. 1989. L'universalisme en cause? Les equivoques d'une circulaire sur la scolarisation des enfants immigrés. *Mots* 18: 38–56.
- --- 1996. Dissonance normative: a propos de la crise de la laïcité en France. V *Pluralisme, citoyenneté et éducation*, ur. France Gagnon, Marie McAndrew in Michel Pagé, 121–136. Montréal: Harmattan.
- ---1998. Maghrebins en France – Chronique 1996. V *Chronique de l'Annuaire de l'Afrique du Nord*, ur. Christian Robin in Françoise Lorcerie, 749–810. Paris: Éditions du CNRS.
- --- 2001. Comment vivre ensemble? Perspectives françaises. V *Définir l'intégration? Perspectives nationales et représentations symboliques*. ur. Yannick Resch, 33–59. Montréal: XYZ éditeur.
- --- 2003a. La »richesse des cités internationales« penser l'intégration nationale après l'état-nation. *Migrations Société* 15 (48): 43–52.
- --- 2003b. *L'école et le défi ethnique. Éducation et intégration*. Paris: ESF éditeur.

- --- 2007. Le primordialisme français, ses voies, ses fièvres. V *La situation postcoloniale*, ur. Marie-Claude Smouts, 298–343. Paris: Sciences Po Presses.
- Lund, S. Michael. 2009. Conflict Prevention: Theory in Pursuit of Policy and Practice. V *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in William Zartman, 287–321. London: Sage Publications.
- Macé, Éric. 2009. Mesurer les effets de l'ethnoracialisation dans les programmes de télévision: limite set apports de l'approche quantitative de la »diversité«. *Réseaux* 27 (157–158): 233–265.
- Machelon, Jean-Pierre. 2006. *Les relations des cultes avec les pouvoirs publics*. Dostopno prek: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics//064000727/0000.pdf> (13. januar 2012).
- Malloy, H. Tove. 2010. The Aspect of Culture in the Social Integration of Ethnic Minorities: Towards a Politics of Cultural Diversity Management. V *Inclusion Unaffordable? The Uncertain Fate of Integration Policies in Europe*, ur. Maria Golubeva, 12–19. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS
- Marshall, Thomas Humphrey. 1950. *Citizenship and Social Class*. Cambridge: University Press.
- Maury, Sylvette. 2011. Mot de bienvenue. V *Langues et cultures régionales de France: Dix ans après*, ur. Christos Clairis, Denis Costauoec, Jean-Baptiste Coyos, Béatrice Jeannot-Fourcaud. 23–34. Paris: L'Harmattan..
- Mayall, James. 1995. National identity and the revival of regionalism. V L. Fawcett in A. Hurrell, ur. *Regionalism in world politics: regional organisation and international order*, 169–198. Oxford: Oxford University Press.
- McLeod, A. Keith. 2001. Multiculturalism as Citizenship; Multiculturalism as Education. V *Liberal Democracy, Citizenship & Education*, ur. Oto Luthar, Keith A. McLeod in Mitja Žagar. 245–265. Ontario: Mosaic Press.
- McGrew, Anthony. 1997. Globalization and territorial democracy: an introduction. V *The transformation of Democracy?*, ur. Anthony McGrew, 1-24. Cambridge: Polity Press.
- *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah*. 1966. Resolucija št. 2200A (XXI), sprejeta 16. decembra 1966. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/Mednarodnipakt_drzavljanskih_politicnih_pravicah.pdf (5. april 2011).

- Mednarodna organizacija dela. 1949. *Konvencija o migraciji za zaposlovanje - Migration for Employment Convention*. Konvencija št. C097, sprejeta 1. julija 1949. Dostopno prek: <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C097> (2. junij 2011).
- --- 1962. *Konvencija o enaki obravnavi – Equality of Treatment (Social Security) Convention*. Konvencija št. C118, sprejeta 28. junija 1962. Dostopno prek: <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm> (2. junij 2011).
- --- 1975. *Konvencija o migrantskih delavcih – Migrant workers (Supplementary Provisions) Convention*. Konvencija št. C143, sprejeta 24. junija 1975. Dostopno prek: <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm> (2. junij 2011).
- Mednarodna organizacija za migracije. 2010. *World Migration Report 2010. The Future of Migration: Building Capacities for Change*. Ženeva: International Organization for Migration.
- Meier, J. Kenneth in Hawes P. Daniel. 2009. Ethnic Conflict in France. A Case for Representative Bureaucracy? *The American Review of Public Administration* 39 (3): 269–285.
- Micoine, Didier. 2011. Droit de vote des étrangers: une proposition qui fait débat. *Le Parisien* (8. december).
- Miller, David. 2008. Immigrants, Nations and Citizenship. *The Journal of Political Philosophy* 16 (4): 371–390.
- Ministère de l'écologie, du développement durable et de l'énergie. 2010. *Stratégie nationale de développement durable 2010-2013. Vers une économie verte et équitable*. Dostopno prek: <http://www.developpement-durable.gouv.fr/Strategie-nationale-de,17803.html> (4. februar 2013).
- Ministère de l'éducation nationale. 2012. *Enseignements de langue et de culture d'origine*. Dostopno prek: <http://eduscol.education.fr/cid52131/enseignements-langue-culture-origine-elco.html> (17. april 2013).
- Ministère de l'éducation nationale. 2013. *Projet de loi pour la refondation de l'école*. Dostopno prek: http://cache.media.education.gouv.fr/file/01_Janvier/29/3/2013_Dossier_de_presse_projet_de_loi_Refondation_ecole_239293.pdf (1. februar 2013).
- Ministère délégué à la Ville. 2011a. *Médiation sociale*. Dostopno prek: <http://www.ville.gouv.fr/?mediation-sociale,1715> (30. januar 2013).
- --- 2011b. *Tout sur la politique de la ville*. Dostopno prek: <http://www.ville.gouv.fr/?tout-sur-la-politique-de-la-ville> (18. januar 2013).

- Ministère de l'intérieur. 2012. *Plan national d'action contre le racisme et l'antisémitisme 2012-2014*. Dostopno prek: <http://www.interieur.gouv.fr/Le-ministere/Organisation/Delegation-Interministerielle-a-la-Lutte-contre-le-Racisme-et-l-Antisemitisme/Plan-national-d-action-contre-le-racisme-et-l-antisemitisme-2012-2014> (1. marec 2013).
- Mitchell, Mark in Russell, Dave. 1996. Immigration, citizenship and the nation-state in the new Europe. V *Nation and Identity in Contemporary Europe*, ur. Brian Jenkins in Spyros A. Sofos, 54-80. New York, London: Routledge.
- Mongereau, Roger. 2012. *Rapport annuel sur l'état de la France en 2012. Les avis du Conseil économique, social et environnemental*. Dostopno prek: http://www.lecese.fr/sites/default/files/pdf/Avis/2012/2012_20_%20etat_france_2012.pdf (18. januar 2013).
- Mucchielli, Laurent. 2011. *Petite histoire des émeutes en France*. Dostopno prek: <http://insecurite.blog.lemonde.fr/2011/08/10/petite-histoire-des-emeutes-en-france/> (13. januar 2012).
- Niessen, Jan in Schibel, Yongmi. 2003. The consequences of demographic change: is there a role for immigration? V *Immigration in Europe: Issues, Policies and Case Studies*, ur. David Turton in Julia Gonzalez, 49-74. Bilbao: University of Duesto.
- Noiriel, Gérard. 1988. *Le creuset français. Histoire de l'immigration XIXe-XXe siècle*. Paris: Éditions de Seuil.
- --- 1992. *Population, immigration et identité nationale en France. XIXe-XXe siècle*. Paris: Hachette.
- --- 2006. »Color blindness« et construction des identités dans l'espace public français. V *De la question sociale à la question raciale? Représenter la société française*, ur. Didier Fassin in Éric Fassin, 158–174. Paris: La Découverte.
- Observatoire national des zones urbaines sensibles. 2012. *Rapport 2012*. Dostopno prek: <http://www.onzus.fr/theme/politique-de-la-ville> (24. januar 2013).
- Observatoire régional de l'intégration et de la ville. 2009. *Politique de la ville en France: fondements, évolutions et enjeux*. Dostopno prek: http://www.oriv-alsace.org/pages1/4-prod/dr_oriv_%20politique_ville_aout_neuf.pdf (15. januar 2013).
- Office français de l'immigration et de l'intégration. 2011. *Plaquette L'Office Français de l'immigration et de l'intégration*. Dostopno prek: http://www.ofii.fr/IMG/pdf/plaquette_FR_mars_2011.pdf (7. maj 2011).

- --- 2012. *Raport d'activité 2011*. Dostopno prek: http://www.ofii.fr/IMG/pdf/rapport_ofii.pdf (18. januar 2013).
- *Okvirni dokument razvojnega sodelovanja*. 2011. Coopération au développement: une vision française. Dostopno prek: http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/doc.Cadre_FR_2011-2.pdf#page=1&zoom=auto,7,610 (24. april 2013).
- Osler, Audrey in Starkey, Hugh. 2001. Citizenship Education and National Identities in France and England: inclusive or exclusive? *Oxford Review of Education* 27 (2): 287–305.
- OVSE. 1975. *Conference on security and co-operation in Europe. Final act*. Dostopno prek: <http://www.osce.org/mc/39501?download=true> (12. julij 2013).
- Parekh, Bhikhu. 2006. *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. New York: Palgrave MacMillan.
- Parlamentarna skupščina Sveta Evrope. 1993. *Recommendation 1201 on an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights*. Priporočilo št. 1201, sprejeto 1. februarja 1993. Dostopno prek: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta93/erec1201.htm> (8. avgust 2011).
- Penninx, Rinus. 2005. Integration of Migrants: Economic, Social, Cultural and Political Dimensions. V *The New Demographic Regime: Population Challenges and Policy Responses*, ur. Miroslav Macura, Alphonse L. MacDonald in Werner Haug, 137–152. New York, Geneva: United Nations.
- Perching, Bernhard. 2006. EU citizenship and the status of third country nationals. V *Migration and Citizenship. Legal Status, Rights and Political Participation*, ur. Rainer Bauböck, 67–82. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Peres, Hubert. 2009. Les politiques de la »diversité« entre »modèles« nationaux et convergences européenne. Réflexions comparatives sur les cas français, britannique et espagnol. V *Démocraties et autoritarismes. Fragmentation et hybridation des régimes*, ur. Michel Camau in Gilles Mmasardier, 261-279. Paris: Éditions Karthala.
- *Pogodba o delovanju EU - Treaty on the functioning of the European Union*. 2008. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:SL:PDF> (28. maj 2011).
- Poutignat, Philippe in Streiff-Fenart, Jocelyne. 1995. *Théories de l'ethnicité*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Przeworski, Adam. 2004. Democracy and Economic Development. V *The Evolution of Political Knowledge*, ur. Edward D. Mansfield in Richard Sisson. Columbus: Ohio State.

- University Press. Dostopno prek: <http://politics.as.nyu.edu/docs/IO/2800/sisson.pdf> (8. januar 2013).
- Ragin, C. Charles. 2007. *Družboslovno raziskovanje – enotnost in raznolikost metode*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 - Ratcliffe, Peter. 2004. »Race«, *Ethnicity and Difference. Imagining the Inclusive Society*. Berkshire: Open University Press.
 - Rawls, John. 1972. *A theory of justice*. Oxford: Clarendon Press.
 - Renan. Ernest. 2013. *Qu'est-ce qu'une nation?* Dostopno prek: <http://www.bmlisieux.com/archives/nation04.htm> (20. marec 2013).
 - Resch, Yannick. 2001. Introduction. V *Définir l'intégration? Perspectives nationales et représentations symboliques*, ur. Yannick Resch, 13–16. Montréal: XYZ éditeur.
 - Rizman, Rudi. 1990. Nacionalna država kot sociološki problem. *Družboslovne razprave* 7 (9): 82–91.
 - --- 2008. *Globalizacija in avtonomija: Prispevki za sociologijo globalizacije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
 - Rockefeller, C. Steven. 1994. Comment. V *Multiculturalism: examining the politics of recognition*, ur. Any Gutmann, 87-98. Princeton: Princeton University Press.
 - Roter, Petra. 2007. Pojmovanje in opredeljevanje manjšin. V *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, ur. Miran Komac, 7–33. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
 - --- 2009. *Narodne manjšine v mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 - Rudder, De Véronique in Vourc'h, François. 2009. Évanescente diversité. V *La retour de la race: Contre les statistiques ethniques*, ur. Elisabeth Badinter, 167–174. Paris: Éditions de l'aube.
 - Schnapper, Dominique. 1991. *La France de l'intégration. Sociologie de la nation en 1990*. Paris: Gallimard.
 - --- 2002. *La démocratie providentielle. Essai sur l'égalité contemporaine*. Paris: Gallimard.
 - Schulze, Hagen. 2003. *Država in nacija v evropski zgodovini*. Ljubljana: Založba*/cf.
 - Secrétariat général du Comité interministériel de contrôle de l'immigration. 2011. *Les orientations de la politique de l'immigration et de l'intégration*. Dostopno prek: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/rapports-publics/124000036/index.shtml> (21. januar 2013).

- Seljuq, Affan. 1997. Cultural Conflicts: North African Immigrants in France. *The International Journal of Peace Studies* 2 (2). Dostopno prek: http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol2_2/seljuq.htm (1. april 2013).
- Service public. 2011. *Élections: droit de vote d'un citoyen européen*. Dostopno prek: <http://vosdroits.service-public.fr/F1937.xhtml> (21. februar 2012).
- Sicot, François. 2007. Les émeutes de novembre 2005: luttes de la jeunesse pour la reconnaissance. *ERES* 67: 13–18.
- Silverman, Maxim. 1992. *Deconstructing the nation: immigration, racism and citizenship in modern France*. London, New York: Routledge.
- Simon, Patrick in Sala Pala, Valérie. 2010. »We're not all multiculturalists yet«: France swings between hard integration and soft anti-discrimination. V *The multiculturalism backlash: European discourses, policies and practices*, ur. Steven Vertovec in Susanne Wessendorf, 92–110. London, New York: Routledge.
- *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1994. Ljubljana: DZS.
- Smith, D. Anthony. 1986. *The Ethnic Origins of Nations*. Basil Blackwell: Oxford, New York.
- --- 1995. *Nations and nationalism in a global era*. Cambridge: Polity Press.
- --- 1998. *Nationalism and modernism: A critical survey of recent theories of nations and nationalism*. London, New York: Routledge.
- --- 2009. *Ethno-symbolism and nationalism. A cultural approach*. New York: Routledge.
- Smyth, Geri. 2001. Theoretical Approaches to Multicultural Education from a British Perspective. V *Liberal Democracy, Citizenship & Education*, ur. Oto Luthar, Keith A. McLeaod in Mitja Žagar, 266–282. Ontario: Mosaic Press.
- Soysal, Yasemin Nuhoglu. 1994. *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. Chicago, London: The University of Chicago.
- Stavenhagen, Rodolfo. 1996. *Ethnic Conflicts and the Nation-State*. Basingstoke, New York: Palgrave macmillan.
- Stratégie du gouvernement français pour l'inclusion des Roms. 2011. *Une place égale dans la société française: Stratégie du gouvernement français pour l'inclusion des Roms dans le cadre de la communication de la Commission du 5 avril 2011 et des conclusions du Conseil du 19 mai 2011*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_france_strategy_fr.pdf (28. januar 2013).

- Svet Evrope. 1950. *Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin – Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. Konvencija sprejeta 4. novembra 1950. Dostopno prek: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/200393FD-EAD3-434F-BD46-41BE147A18E9/0/SlovenianSlov%C3%A8ne.pdf> (10. januar 2013).
- --- 1961. *Evropska socialna listina – European Social Charter*. Listina sprejeta 18. oktobra 1961. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/035.htm> (12. julij 2013).
- --- 1977. *Evropska konvencija o pravnem statusu delavcev migrantov – European Convention on legal status of migrant workers*. Konvencija sprejeta 24. novembra 1977. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/093.htm> (17. junij 2011).
- --- 1992. *Konvencija o udeležbi tujcev v javnem življenju na lokalni ravni – Convention on the participation of foreigners in public life at local level*. Konvencija sprejeta 5. februarja 1992. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/144.htm> (10. januar 2013)
- --- 1996. *Prenovljena Evropska socialna listina – European Social Charter (revised)*. Listina sprejeta 3. maja 1996. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/163.htm> (17. junij 2011).
- --- 2008. *Opening speech by Corien W. A. Jonker, 4. september 2008*. Dostopno prek: <http://assembly.coe.int/ASP/APFeaturesManager/defaultArtSiteView.asp?ID=802> (18. julij 2011).
- --- 2010a. *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*. Dostopno prek: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec%282010%297&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383> (20. februar 2013).
- --- 2010b. *New Strategy and Action Plan for Social Cohesion*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/2010Strategy_ActionPlan_SocialCohesion.pdf (21. februar 2013).
- --- 2012. *List of declarations made with respect to treaty No. 148: European Charter for Regional or Minority Languages*. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?CL=ENG&NT=148&VL=1> (14. februar 2012).

- Svet Evropske unije. 2000a. *Council directive implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin*. Direktiva 2000/43/EC, sprejeta 29. junija 2000. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:en:HTML> (30. maj 2011).
- --- 2000b. *Council directive establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation*. Direktiva 2000/78/EC, sprejeta 27. novembra 2000. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0078:en:HTML> (30. maj 2011).
- --- 2003a. *Direktiva Sveta o pravici do združitve družine*. Direktiva 2003/86/EC, sprejeta 22. septembra 2003. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0086:SL:HTML> (30. maj 2011).
- --- 2003b. *Direktiva Sveta o statusu državljanov tretjih držav, ki so rezidenti za daljši čas*. Direktiva 2003/109/ES, sprejeta 25. novembra 2003. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0109:SL:HTML> (30. maj 2011).
- --- 2004. *The Hague Programme: Annex »Common basic principles for immigrant integration policy in the European Union*. Dostopno prek: <http://www.enaro.eu/dsip/download/eu-Common-Basic-Principles.pdf> (10. maj 2012).
- Svet OZN za človekove pravice. 2013a. *Compilation établie par le Haut-Commissariat aux droits de l'homme, conformément au paragraphe 5 de l'annexe à la résolution 16/21 du Conseil des droits de l'homme*. Dostopno prek: http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/Contributions_des_organes_des_Nations_unies_cle8f99e1.pdf (15. maj 2013).
- --- 2013b. *Rapport national présenté conformément au paragraphe 5 de l'annexe à la résolution 16/21 du Conseil des droits de l'homme*. France. Dostopno prek: http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/Rapport_2012_-_Argumentaire_de_la_France_cle01e2ad.pdf (15. maj 2013).
- --- 2013c. *Résumé établi par le Haut-Commissariat aux droits de l'homme, conformément au paragraphe 5 de l'annexe à la résolution 16/21 du Conseil des droits de l'homme*. Dostopno prek: http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/Contributions_de_la_societe_civile_cle81ac17.pdf (15. maj 2013).

- Taylor, Charles. 1994. The Politics of Recognition. V *Multiculturalism: examining the politics of recognition*, ur. Amy Gutmann, 25-73. New Jersey: Princeton University Press.
- Thiesse, Anne-Marie. 2008. Crise identitaire, crise de la modernité. *Cahiers français* 342: 10–15.
- Thornberry, Partick. 1991. *International Law and the Rights of Minorities*. Oxford: Clarendon Press.
- Tibon-Cornillot, Michel. 1994. Le modèle français d'intégration ou le défi de l'immigration maghrébine. *Exclusion-Intégration: la communication interculturelle* 22: 81–107.
- Transatlantic Trends. 2011. *Immigration: Key findings 2011*. Dostopno prek: http://trends.gmfus.org/wp-content/uploads/2011/12/TTImmigration_final_web.pdf (24. maj 2012).
- Turton, David in González, Julia. 2000. *Ethnic Diversity in Europe: Challenges to the Nation State*. Bilbao: University of Deusto. Dostopno prek: http://www.humanitariannet.deusto.es/publica/PUBLICACIONES_PDF/03%20Ethnic%20Diversity.pdf (8. avgust 2011).
- --- 2003. Introduction. V *Immigration in Europe: Issues, Policies and Case Studies*, ur. David Turton in Julia Gonzalez, 11–28. Bilbao: University of Duesto.
- Uitermark, Justus, Rossi, Ugo in Van Houtum, Henk. 2005. Reinventing Multiculturalism: Urban Citizenship and the Negotiation of Ethnic Diversity in Amsterdam. *International Journal of Urban and Regional Research* 29 (3): 622–640.
- UNESCO. 1978. *Deklaracija o rasi in rasnih predsodkih - Declaration on race and racial prejudice*. Deklaracija sprejeta 27. novembra 1978. Dostopno prek: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13161&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (15. julij 2013).
- *Ustava Republike Francije*. 2011. Dostopno prek: <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp#preambule> (18. februar 2012).
- Van den Berghe, Pierre. 1987. *The Ethnic Phenomenon*. New York, London: Preager.
- --- 1991. Biologija nepotizma: etničnost kot sorodstvena selekcija. V *Študije o etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 79–108. Ljubljana: Krt.
- Van der Molte, Franz. 1997. *L'immigration – un avenir pour la France*. Paris: L'Harmattan.
- Vantighem, Vincent. 2012. L'Assemblée manque de diversité. *20minutes.fr* (26. junij).

- Van Zanten, Agnès. 1997. Schooling Immigrants in France in the 1990s: Success or Failure of the Republican model of Integration? *Anthropology and Education Quarterly* 28 (3): 351–374.
- Verrière, Jacques. 2000. *Genèse de la nation française*. Paris: Frammarion.
- Vertovec, Steven. 1997. *Social cohesion and tolerance*. Dostopno prek: http://www.international.metropolis.net/research-policy/social/index_e.html (4. maj 2012).
- Vertovec, Steven in Susanne Wessendorf. 2010. Introduction. Assessing the backlash against multiculturalism in Europe. V *The multiculturalism backlash: European discourses, policies and practices*, ur. Steven Vertovec in Susanne Wessendorf, 1–31. London, New York: Routledge.
- Wagner, Ulrich, Christ, Oliver in Heitmeyer, Wilhelm. 2010. Anti-Immigration Bias. V *The SAGE Handbook of Prejudice, Stereotyping and Discrimination*, ur- John F. Dovidio in drugi. 361–376. London: SAGE Publications.
- Weil, Partick. 2004. Quel rôle peuvent jouer les politiques de discrimination positive dans la réduction des inégalités? *Le Monde* (13. december).
- Weisskopf, E. Thomas. 2010. Reflections on Globalization, Discrimination and Affirmative Action. V *Discrimination in an Unequal World*, ur. Miguel Angel Centeno in Katherine S, Newman. 23–44. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Wiener, Antje. 1997. *Making sense of the new geography of citizenship: Fragmenter citizenship in the European Union*. *Theory and society* 26: 1–32. Dostopno prek: <http://aei.pitt.edu/2754/1/Wiener.pdf> (15. maj 2011).
- Wiewiorka, Michel. 1997. Culture, société et démocratie. V *Une société fragmentée? Le multiculturalisme en débat*, ur. Michel Wiewiorka, 11–60. Paris: La Découverte.
- Winter, Elke. 2006. *Between American Gesellschaft and Québécois Gemeinschaft: Constructing the Boundaries of the Canadian Multicultural Nation*. Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, Montreal Convention Center, Montreal, Canada, 11. avgust 2006. Dostopno prek: http://www.allacademic.com/meta/p103991_index.html (26. april 2012).
- Wood, K. Patricia in Gilbert, Liette. 2005. Multiculturalism in Canada: Accidental Discourse, Alternative Vision, Urban Practice. *International Journal of Urban and Regional Research* 29 (3), 689–691.
- Wrench, John. 2003. *Managing diversity, fighting racism or combating discrimination? A critical exploration*. Presentation at the Council of Europe and European Commission

- Research Seminar, Budapest, June 2003. Dostopno prek: http://www.gleichechancen.at/htm/Wrench_budapest.pdf (15. januar 2012).
- Young, Crawford. 1979. *The politics of cultural pluralism*. Madison: The University of Wisconsin Press.
 - Young, Marion Iris. 1989. Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of the Universal Citizenship. *Ethics* 99 (2): 250–274.
 - Yuval-Davis, Nira. 2004. Borders, boundaries and the politics of belonging. V *Ethnicity, nationalism and minority rights*, ur. Stephen May, Tariq Modood in Judith Squires, 214–230. Cambridge: Cambridge University Press.
 - Zarkaoui, Atman. 2011. *Intervju z avtorjem*. Pariz, 29. september.
 - Žagar Mitja. 1993. A Contribution to an »Ethnic Glossary«. *Razprave in gradivo* 28: 155–169.
 - --- 2000. Ali je možno razkleniti začaran krog? Strategije in koncepti za upravljanje in razreševanje etničnih konfliktov. *Razprave in gradivo* 36/37: 11–32.
 - --- 2001a. Civic Education and Education for Citizenship: Continuous Education of Democracy in Multicultural Societies. V *Liberal Democracy, Citizenship & Education*, ur. Oto Luthar, Keith A. McLeod in Mitja Žagar, 283–299. Ontario: Mosaic Press.
 - --- 2001b. Kako bi lahko razklenili začaran krog? (2): posredovanje, meditacija ter usposabljanje za preprečevanje in razširjanje etničnih konfliktov. *Razprave in gradivo* 38/39: 68–93.
 - --- 2007. Diversity Management – Evolution of Concepts. *Razprave in gradivo* 52: 6–37.
 - --- 2008a. Citizenship and Intergration: General considerations and some possible impacts of the EU citizenship on (re)integration of immigrants. *Razprave in gradivo* 56-57: 70–119.
 - --- 2008b. Diversity Management and Integration: From Ideas to Concepts. *European Yearbook of Minority Issues* 6: 307–327.
 - --- 2009. Strategies for the prevention, management and/or resolution of (ethnic) crisis and conflict: the case of the Balkans. V *Handbook on Conflict Analysis and Resolution*, ur. Dennis J. D. Sandole, Sean Byrne, Ingrid Sandole-Staroste in Jessica Senehi, 454–472. London, New York: Routledge.

PRILOGA A: Intervju z Vincentom Geisserjem - profesor, raziskovalec na Inštitutu za arabske in muslimanske študije (IREMAM – Institut de recherches et d'études sur le monde arabe et musulman, Aix-en-Provence), raziskovalec na Francoskem inštitutu za bližnji vzhod (Institut français du Proch-Orient); Marseille, 7. september 2011

1. Povsod po Evropi se v povezavi z naraščajočo imigracijo uporablja pojem različnost, ki naj bi označeval vse večjo pluralnost družbe ter kulturnih, verskih, jezikovih praks v njej. Kaj pojem raznolikosti pomeni znotraj francoske družbe?

Geisser: Dejansko se je pojem v javnosti pojavil šele pred petimi do desetimi leti, ne prej. Pojem je še danes tabu, saj predstavlja idejo multikulturalizma in s tem grožnjo za tradicionalna republikanska načela enotnosti.

Pojem je sicer pogosto uporablja v medijih, gospodarstvu in je zaradi (pre)pogoste rabe že povsem zbanaliziran. Njegov pomen združuje polji politike in ekonomije. Hkrati lahko pojem različnosti neposredno povežemo s pojmom diskriminacije, saj se je diskurz o različnosti francoske družbe pojavil sočasno z bojem proti diskriminaciji. Ko se torej govori o različnosti francoske družbe, se posredno govori tudi o diskriminaciji v družbi, vendar brez da bi prevzeli odgovornost za izvajanje diskriminacije. Gre torej za evfemističen izraz - blažje in posredno pojmovanje diskriminacije ter hierarhij, ki obstajajo v francoski družbi. V tem okviru se pojem različnosti še posebej nanaša na potomce imigrantov, Arabce, črnce⁷⁵, ki sicer imajo francosko državljanstvo, vendar se njihov izvor vidi že na pogled.

Pojem se sicer pogosto uporablja tudi v gospodarstvu, v zasebnem sektorju. V tem okviru je bila pred nekaj leti ustanovljena pobuda Listina različnosti, ki pa je bolj ali manj krinka za diskriminacijo. Podjetje pod pretvezo spoštovanja različnosti in enakih možnosti zaposli dva muslimana, ostale kandidate pa poišče po ustaljenih, diskriminatornih vzorcih.

V tem kontekstu naj omenim še vprašanje t.i. anonimnega življenjepisa, kar je trenutno zelo aktualna tema. Gre namreč za predlog, da bi v življenjepisih izbrisali vse tiste elemente oziroma informacije, ki bi lahko bile povod za diskriminacijo, na primer ime, kraj rojstva, ipd.

2. Pa mislite, da bi v praksi to lahko delovalo?

Geisser: Dvomim, ker je v življenjepisih veliko informacij, na podlagi katerih je mogoče sklepati o izvoru kandidata za delovno mesto. Že podatki o izobrazbi lahko veliko povedo.

⁷⁵ Z besedo črnici prevajam francoski izraz »les noirs«, ki ga Francozi uporabljajo za črne imigrante, potomce imigrantov in Francoze, po navadi z afriškimi poreklom.

Nekdo je končal elitno šolo, nekdo pa šolo, za katero se ve, da jo obiskujejo večinoma imigranti ali potomci imigrantov. Že to je lahko povod za diskriminacijo.

3. Kje pa sta potem v tej debati načeli enotnosti in enakosti, ki predstavljata temelj francoske družbe?

Geisser: Sam vidim enakost bolj kot cilj, h kateremu je potrebno stremeti in manj kot realno stanje. Hkrati pa je potrebno prepoznati in diagnosticirati težave, ki jih ima Francija na tem področju, da bi nekoč lahko dosegli enakost. Potrebno je torej priznati, da francoske družba proizvaja diskriminacijo, hierarhijo, se s temi problemi spopasti, ne pa jih prikrivati in za vsako ceno vztrajati pri načelu enakosti. Mislim, da Franciji ni potrebno izbirati med multikulturalizmom ali republikanizmom, to sta samo dve skrajni možnosti. Med njima pa obstaja še cela vrsta možnih ureditev, ki so za Francijo bolj ugodne.

4. Kaj pa etnizacija družbe, o kateri je zadnje čase veliko govora? Ali v francoski družbi res prihaja do etnizacije družbenih odnosov ali je takšen diskurz le odsev strahu pred partikularnimi identitetami, skupinami?

Geisser: Predvsem prihaja do etnizacije socialnih in ekonomskih problemov, ki naj bi bili problemi imigrantov in njihovih potomcev, predvsem tistih iz Afrike, iz Magreba. Pogosto tudi boj proti diskriminaciji nezavestno oz. posredno krepi etnične delitve. Boj proti diskriminaciji je namreč močno okrepljen diskurz o izvoru, identitetah in kulturnih posebnostih, čeprav so po mojem mnenju prakse in vedenje tisti, ki so pri tem najpomembnejši.

V Franciji je ogromno mladih, ki pripadajo drugi ali tretji generaciji imigrantov. So torej rojeni v Franciji, imajo francosko državljanstvo, obiskujejo francoske šole, njihove vsakodnevne družbene, kulturne, glasbene prakse so povsem francoske. V tem pogledu se nikakor ne razlikujejo od povprečnega francoskega mladega človeka. Tu, v Marseillu, je na primer zelo močna tudi lokalna identiteta. Ljudje, še posebej mladi, čutijo pripadnost mestu, navijajo za lokalni nogometni klub in podobno. Za Marseille je, na primer, značilen tudi visok delež mešanih porok, predvsem porok med različnimi kulturami, manj je porok med različnimi verami. Pripadniki druge ali tretje generacije imigrantov tako po ničemer ne izstopajo v svojih praksah, ampak so del družbe in del mesta.

Kljub temu obstaja ogromno diskriminacije, močan je protimuslimanski diskurz, kar dejansko predstavlja tabu. Muslimani so pogosto videni kot krivci za težave, islam je viden kot grožnja laičnosti. Pa ne gre samo za vprašanje vere, podobne težave so tudi z identiteto, izvorom, etničnostjo. Na primer, če želim kot raziskovalec opraviti anketo merjenja diskriminacije,

moram v vprašalnik vključiti tudi etnične spremenljivke oziroma spremenljivke, ki opredeljujejo posameznikov izvor, kaj ne? Da pa lahko to storim, moram dobiti dovoljenje posebne komisije. Vidite, vprašanja o etničnosti, izvoru so v Franciji še vedno tabu.

Dejansko je francosko državljanstvo zelo ekskluzivno in hierarhično, prav tako francoska identiteta. Čeprav imajo vsi francosko državljanstvo, so na primer etnični Francozi na omenjeni hierarhični lestvici višje od pripadnikov druge in tretje generacije imigrantov ali prebivalcev čezmorskih departmajev. Poglejte primer Eve Joly⁷⁶, ki je evropskega porekla, ima francosko državljanstvo, že vrsto let živi v Franciji, odlično govori francosko, pa vendar so ji mnogi v političnih soočenjih očitali njeno poreklo, zaradi katerega naj ne bi bila primerna za predsednico Francije.

5. Kako pa je po vašem mnenju z integracijo imigrantov in njihovih potomcev v francosko družbo?

Geisser: Integracija ni prav močna, čeprav to težko ocenim, ker se z vprašanjem integracije nisem nikoli poglobljeno ukvarjal. Predvsem se mi zdi pomembno poudariti, da je ideja asimilacije še vedno močno prisotna, gre za neke vrste ideologijo, ki vztraja in se je težko znebiti. Gotovo je integracija do neke mere uspešna, na kar kažejo mnogi statistični podatki in ne nazadnje tudi družba sama. Vendar je problem, ker so kakršni koli izrazi kulturne ali druge identitete v javnosti še vedno nezaželeni. Mislim, da pri vprašanju integracije ne gre toliko za odnos imigrantov do francoske družbe, ampak ravno obratno.

6. Ali bi lahko določeni ukrepi, na primer ukrepi pozitivne diskriminacije, pripomogli k lažji integraciji imigrantov? Navsezadnje le-ti obstajajo na področju zagotavljanja enakih možnosti za invalidne osebe.

Geisser: Uradno pozitivna diskriminacija za etnične manjšine ne obstaja in se o tem niti ne govori. Kot ste omenili, formalno obstajajo ukrepi pozitivne diskriminacije za ženske in invalidne osebe. Sam sem pred leti raziskoval obstoj kvot znotraj političnih strank, na podlagi katerih stranke izbirajo kandidate za volitve. Neuradno kvote torej obstajajo, saj stranke v okolju z visokim deležem prebivalstva z imigrantskim poreklom pogosto kandidirajo kandidate z imigrantskim poreklom. Tako je bilo v večjih mestih, predvsem Parizu, Lyonu, Marseillu izvoljenih kar nekaj predstavnikov druge generacije imigrantov. Gre za čisto politično potezo, ki pa v praksi obstaja kljub načelni prepovedi.

⁷⁶ Političarka norveškega porekla, kandidatka stranke zelenih na predsedniških volitvah leta 2012.

Neuradne kvote sicer obstajajo tudi v medijih, saj se le-ti želijo predstaviti kot nediskriminatorni in nerasistični. Tako je med voditelji na televiziji mogoče opaziti vse več oseb z imigrantskim izvorom oziroma pripadnikov vidnih manjšin, ki jih televizijske postaje zaposlujejo izključno iz marketinških razlogov.

PRILOGA B: Intervju z Huguesom Ericom Hounkpatijem – imigrant, podiplomski študent prava na Université Aix-Marseille III, Aix-en-Provence, 23. september 2011

1. Naj začnem na začetku – od kod prihajaš, kdaj si prišel v Francijo, s kakšnim namenom, kako dolgo želiš tukaj ostati?

Hounkpati: Moja družina izhaja iz Benina, čeprav sem sam rojen na Slonokoščeni obali, ker sem zaključil srednjo šolo. Po opravljeni maturi sem odšel v Cotonou v Benin, kjer sem zaključil študij poslovnega prava. V Francijo sem prišel pred dobrim letom in sicer zaradi študijske specializacije na magistrski ravni, potem se želim vpisati tudi doktorski študij. Načrtujem, da bi v Franciji ostal vsaj 5 let in torej do konca doktorskega študij, nato se želim vrniti domov.

2. Kako se počutiš v Franciji, se počutiš kot del družbe?

Hounkpati: Ocenjujem, da se še nisem popolnoma integriral v francosko družbo, vsaj ne toliko, kot bi se moral. Vendar se hitro učim, tudi mnogi prijatelji so mi rekli, da moja integracija poteka brez težav in da imam veliko sposobnost prilagajanja.

3. Pa se ti osebno želiš integrirati v družbo ali občutiš integracijo kot prisilo?

Hounkpati: Ne, jaz osebno se želim čim bolj integrirati v francosko družbo, čeprav hkrati želim ohraniti tudi svojo lastno, osebno kulturo in neko splošno kulturo, na področju mojega študija pa se želim naučiti tudi francoske pravne kulture in tradicije, ki je nekoliko drugačna od afriške. Tudi integracija na področju študija se mi namreč zdi zelo pomembna. Glede kulturne integracije... na primer, sam delam v restavraciji in francoska kuhinja se precej razlikuje od tradicionalne afriške kuhinje. Danes dobro poznam francosko kuhinjo, ker sem se tega naučil. Če delaš v določenem okolju, moraš pač to okolje tudi dobro poznati, se vanj integrirati. Integracija je pomembna in ko prideš v novo okolje, se mu moraš prilagoditi, če želiš postati sestavni del družbe. Ne moreš živeti v neki družbi in ne biti del te družbe. Samo tako se lahko osebno razviješ, najdeš prijatelje,... Jaz sem prišel v Francijo, da bi tukaj dobil

nekaj več, da nadgradim izkušnje, s katerimi sem prišel sem in za to je potrebno sprejemati stvari iz okolice, biti odprtega duha... to počnem vsak dan.

Vendar hkrati ne želim pozabiti na svoj izvor, na svoje korenine, kajti izvor je tisti, ki me je zaznamoval, izvor je tisti, kar me razlikuje od nekega Francoza. Želim poznati vse to, kar poznajo Francozi, ampak hkrati imam sam nekaj več, nekaj, kar sem se naučil pred prihodom v Francijo. Zato menim, da je integracija pomembna, a hkrati ne bi smeli pozabiti od kod prihajamo, na svoje korenine.

Tako Benin kot Slonokoščena obala sta nekdanji francoski koloniji, tako da smo tam vedno imeli povezavo s Francijo, francoske televizijske programe, ljudje redno spremljajo dogajanje v Franciji... Sam tako že celo življenje spremljam novice iz Francije, tako da se mi v resnici ni bilo težko prilagoditi in vključiti v francosko družbo.

4. Zanimivo, ker se v javnosti pogosto prikazuje, da imajo v Franciji največje težave z integracijo ravno imigranti iz držav Magreba in podsaharske Afrike, torej iz držav, ki so večinoma bile del nekdanjega francoskega kolonialnega sistema.

Hounkpati: Tu je vpletenih cel kup vprašanj... način življenja, vera imigrantov, vse to je pogosto v nasprotju s ključnimi načeli francoske družbe, ki je laična in temelji na posamezniku. Verjetno se je težje integrirati v novo okolje, če je človek že prej razvil določen način življenja in mu potem v novi državi diktirajo drugačen način življenja, nove navade... Ker v Franciji je pač tako: obstaja določen način delovanja in če ga ne prevzameš, te ljudje grdo gledajo. Zato je vprašanje integracije še toliko bolj pomembno.

Vendar ja, nekateri ljudje imajo težave z integracijo. Ne da se ne bi želeli integrirati, ampak težko spremenijo svoj tradicionalen način življenja. Imajo določen krog prijateljev, ki delijo njihov način življenja in pač živijo naprej svoje življenje. Kot pa sem lahko opazil, je integracija lažja za študente, za mlade, kot pa za nekoga, ki bi se takoj po prihodu v novo državo želel vključiti npr. na trg dela. Kot študent se še vedno razvijaš, si odprt, z lahkoto sklepaš prijateljstva, medtem ko je področje dela in zaposlovanja precej bolj individualistično. Študentje se vedno družimo med seboj, ne glede na izvor, zato je integracija lažja, takoj se počutiš kot del družbe. Več kot imaš stikov s skupnostjo, z ljudmi v družbi, lažje se integriraš vanjo.

5. Tudi ob prihodu v Francijo nisi imel nobenih težav?

Hounkpati: Ne, takoj sem se vključil. Hitro sem spoznal prijatelje, tudi s službo ni bilo težav, kmalu sem pridobil zaupanje šefa, se naučil, kako deluje sistem.

6. Kateri pa so, po tvojem mnenju, elementi, ki najbolj prispevajo k uspešni integraciji nekega imigranta?

Houkpati: Kajenje... (smeh) Ampak sam ne kadim in tudi ne bom začel kaditi samo za to, da bi se lažje integriral.

Torej, veliko je elementov, ki prispevajo k integraciji, jezik, na primer, je eden izmed njih. Francozi so namreč na začetku malce hladni, ampak ko jih bolje spoznaš in jim pokažeš, da nisi nič drugačen od njih, se odprejo in te sprejmejo. So tudi malce hinavski, kar skrivajo za svojo vpljudnostjo. Vpljudnostne fraze so tukaj zelo naučene, medtem ko je v moji kulturi tako – če je človek vesel in zadovoljen, to tudi pokaže, sicer ne.

7. Si imel v Franciji kdaj težave zaradi svojega izvora, izgleda, kulturnih navad?

Houkpati: Ne, osebno še nisem imel takšnih težav, so jih pa imeli moji prijatelji. Imam prijatelja, ki prihaja iz Alžirije, ki je imel že večkrat občutek, da je na fakulteti včasih dobil slabšo oceno samo zato, ker je tujec. Imam tudi prijateljico, ki prihaja iz Reuniona in je nedavno tega na blogu javno objavila svoje nestrinjanje in razburjenje, ko ji je nekdo očital, da ni prava Francozinja.

Sam še nikoli nisem izrecno občutil, da bi me ljudje obravnavali drugače samo zaradi mojega izvora. Mogoče je do tega prišlo, pa nisem opazil, ker ljudje tega po navadi ne kažejo na široko, saj je diskriminacija zakonsko prepovedana. Sem pa prepričan, da diskriminacija obstaja, da prihaja do različne obravnave ljudi na podlagi njihovega izvora, barve kože,... Rasizem pač obstaja povsod, tudi v drugih evropskih državah in tudi v Afriki, še posebej zaradi zgodovinskega izkoriščanja črncev s strani belcev. Problem Francije je, da ne prizna, da rasizem obstaja tudi tu. Na primer, imam prijatelja, ki je nekega večera malo preglasno igral glasbo, pa mu je spodnji sosed kar direktno povedal, da naj se vrne, od koder je prišel.

8. Tudi pri iskanju službe nisi imel težav?

Houkpati: Ne, službo sem hitro našel in nisem imel nobenih težav, je pa res, da je bila moja prva služba fizično delo. Takšnega dela ni bilo težko najti, saj v splošnem Francozi in Evropejci takšnega dela ne marajo preveč. Potem sem počasi začel spoznavati različne ljudi in zdaj delam kot natakara. Če bi že na začetku iskal delo natakara, bi bilo verjetno zelo težko. Na primer, moj šef ni rasist in je brez težav zaposlil črnega natakara, vendar pa določene stranke ne želijo, da jih postreže črn natakara in zato je včasih težko najti primerno delo. Ampak če delaš dobro, ljudje to opazijo. V službi imam dobre odnose tako s šefom kot s sodelavci, tako da na tem področju nimam težav.

9. Kako pa bi opisal svojo identiteto? Kot si že omenil, si prišel v Francijo, da bi pridobil neke nove izkušnje in se želiš dobro integrirati v francosko družbo, hkrati pa si želiš tudi ohraniti lastno, izvorno identiteto?

Houkpati: Zelo, zelo si želim ohraniti svojo identiteto, ker mislim, da se identiteta v principu ne spreminja. Identiteta določa, kdo si in tega ne moreš spremeniti, lahko pa dodajaš različne vrednote, znanje, izkušnje,... Učiš se novih stvari, prilagaš se novemu okolju, vendar svoje osebnosti ne spreminjaš.

10. Torej, po tvojem mnenju, popolna asimilacija, kjer bi ljudje povsem pozabili svoje stare navade in prevzeli značilnosti nove, gostiteljske družbe, ni mogoča?

Houkpati: Ne, mislim, da to ni mogoče, tega ni mogoče zahtevati od ljudi. Tudi če imigranti po določenem času želijo prevzeti francosko državljanstvo, imajo svoj izvor, svoje korenine in zato ni mogoče od njih zahtevati popolnega zanikanja svoje tradicije v zameno za državljanstvo. Človek brez izvora je kot človek brez duše, brez osebnosti, kulture,... Zato se mi zdi, da na tem področju Francozi nekoliko pretiravajo in zahtevajo preveč od tujcev, imigrantov. Če nekdo izpolnjuje formalne pogoje za pridobitev državljanstva, potem je to to. Čeprav so tudi takšni, ki so pripravljeni pozabiti vso svojo preteklost. Poznam ljudi, ki so prišli v Francijo, se hitro integrirali in zdaj jih je sram svojega izvora, zato so pripravljeni narediti vse natančno tako, kot delajo Francozi. Dejansko jih posnemajo na vsakem koraku. Mislim, da v Franciji obstaja več stopenj integracije in imigranti, tudi če povsem prevzamejo francoske navade in če pridobijo francosko državljanstvo, ne bodo nikoli pravi Francozi. Tudi Francozi ljudem z imigrantskih poreklom, čeprav imajo francosko državljanstvo, dajo vedeti, da niso francoskega porekla in jih ne priznavajo »francoskosti«. Francoski državljan z imigrantskim poreklom bo vedno ostal »brezdržavljski«⁷⁷. V tem je ključna razlika med etničnimi Francozi in Francozi z imigrantskim poreklom. Francija od tujcev, ki se želijo naturalizirati, zahteva, da zavržejo svoj izvor in poreklo, hkrati pa Francozi sami niso sposobni sprejeti in prepoznati kot Francoza nekoga, ki to dejansko naredi. To je paradoksalno.

⁷⁷ Fr. apatride, kar pomeni osebo brez državljanstva oziroma domovine.

11. Pa te Francozi pogosto sprašujejo od kod prihajaš, kakšno je tvoje poreklo? To namreč niso ravno priljubljena vprašana tu v Franciji.

Houkpati: Mene ni sram povedati od kod prihajam in če me kdo vpraša po mojem poreklu, mu odkrito povem. Je pa res, da je v Franciji vprašanje etničnega izvora tabu, družba sama je iz tega vprašanja naredila tabu. Na primer, preden me Francoz vpraša po mojem poreklu, je vedno zelo vljuden, zadržan, mora zbrati dovolj poguma... *»oprosti, upam, da nisem preveč vsiljiv, ampak želim te nekaj vprašati«*... Za njega je namreč takšno vprašanje zelo vsiljivo. Mnogi me na začetku, ob prvem srečanju, sploh ne vprašajo, od kod izviram, čeprav se mi vidi, da nisem Francoz. Sam s tem nimam težav, celo šalim se na račun barve svoje kože. Na primer, ko pripravljam kosilo in preveč zapečem meso, rečem, da je zrezek preveč *»black«*⁷⁸. V Franciji pa je to tabu, Francozi se s tem ne šaliijo. Samo nekdo, ki ti je res zelo blizu, se s tabo šali na račun barve kože, izvora, etničnosti.

12. Kaj pa si, kot bodoči pravnik, misliš o ključnih načelih francoske družbe, ki so zapisana tudi v ustavi, npr. enakost vseh, ne glede na spol, raso, vero, izvor, laičnost in enotnost države?

Houkpati: V bistvu gre za načela, ki jih je moč najti v večini svetovnih ustav, čeprav je v francoskem primeru res, da so Francozi sami tisti, ki vseh načel ne spoštujejo najbolj. Na splošno rečeno, zakon je ideal, nič več. Kljub zakonom nekateri Francozi delajo razliko v svojih glavah med ljudmi z različnim izvorom. Takšna diskriminacija je sicer zakonsko prepovedana, ampak ljudje imajo pač svoja prepričanja.

13. Kakšno pa je tvoje mnenje o pozitivni diskriminaciji? Le-ta je v Franciji sporna, deloma pa obstaja in sicer za invalidne osebe in ženske. Zakaj torej ne bi obstajala še pozitivna diskriminacija za najbolj ogrožene imigrante?

Houkpati: Gledano s strogo pravnega vidika, pozitivna integracija v odnosu do imigrantov ni sprejemljiva, saj bi bile te osebe na ta način obravnavane kot manjvredne, kar pa ni skladno z načelom enakosti. V primeri invalidnih oseb gre za izjemo, saj ti ljudje na vseh področjih ne morejo primerjati z zdravimi ljudmi. Imigranti pa so zdrave osebe in se npr. na trgu dela lahko potegujejo za enake službe kot Francozi. Pozitivna diskriminacija imigrantov v tem smislu bi torej lahko pomenila, da imigranti pripadajo nižji rasi. Ampak kot rečeno, takšno mnenje izhaja iz pravnega pogleda. V realnosti je pozitivna diskriminacija verjetno kar pogosta.

⁷⁸ Zaradi avtentičnosti in boljšega razumevanja ohranjam besedo v originalu.

Nekateri jo uporabljajo, ker verjamejo, da je potrebna, drugi zato, ker jo morajo. Je pa za nekega imigranta zelo težko priti do dobrega delovnega mesta. Kar poglej, za imigranta je težko dobiti že delo natakarja, kaj šele zasesti kakšno funkcionarsko mesto, na primer v politiki!

14. Kaj pa si misliš o ukrepih, kot je na primer trenutno aktualni anonimni življenjepis?

Hounkpati: To bi lahko deloma pomagalo pri iskanju službe, ampak ni zadosti, saj po pregledu življenjepisov in izbiri kandidatov vedno sledi še zaposlitveni razgovor. Ampak vseeno ideja ni čisto napačna. Če je delodajalec rasist, bo življenjepis nekega, recimo mu Mohamed, takoj vrgel v koš, v primeru anonimnega življenjepisa pa bi imel ta isti Mohamed več možnosti, da pride vsaj do zaposlitvenega razgovora. Na razgovoru pa je Mohamedova naloga, da pokaže svoje vrednote in prepriča delodajalca o svoji primernosti ter o tem, da je bila njegova (delodajalčeva) predstava o kandidatu napačna. Vendar pri zares »omejenih« delodajalcih tudi anonimni življenjepis ne bi nič pomagal. Je pa še ena stvar, ki se je v anonimnem življenjepis ne da izbrisati – to je območje od koder prihajaš, območje, kjer si obiskoval šolo... V Parizu dobiš takoj določeno etiketo, če prihajaš iz nekega predela mesta, za določene šole se ve, da se nahajajo v bogatih soseskah in jih zato obiskujejo otroci iz bogatih družin. V življenjepis je veliko kriterijev, ki posredno in neposredno določajo tvoje poreklo, tvoj izvor, ne samo ime. Če jaz nekomu povem samo svoje ime, Hugues Eric, me ima lahko za Francoza, saj imam povsem francosko ime. Ko pa bo delodajalec pogledal moj življenjepis, bo videl, da prihajam iz Afrike, saj sem tam opravil maturo in prvo stopnjo študija.

15. Pa misliš, da se bo to kdaj spremenilo?

Hounkpati: Počasi se situacija spreminja, včasih so bila vprašanja pripadnosti in barve kož še bolj delikatna. Danes je tudi v Franciji veliko mešanja, izmenjave kultur in tudi več strpnosti. Mislim, da se celoten svet premika v smeri vedno večjega mešanja, zato bo na splošno zmeraj manj Francozov s čistim francoskim poreklom, bo pa več strpnosti do kulturne drugačnosti. Mislim, da različnost ne ogroža francoske kulture, saj navsezadnje tudi Francija izvaža svojo kulturo v tuje države.

PRILOGA C: Intervju z Ahmedom Nadjarjem - novinar, direktor spletnega časopisa Med-in-Marseille⁷⁹; Marseille, 27. september 2011

1. V vašem spletnem časopisu objavljate različne članke s področja kulture in tudi politike, predvsem na temo diskriminacij, rasizma, volilne pravice tujcev in podobno. Gre za tematike, o katerih se v Franciji v javnosti govori bolj zadržano. Se strinjate s takšno oceno?

Nadjar: Seveda. V Franciji se o diskriminaciji do pred 10 leti sploh ni govorilo, tematika ni bila priznana, in sicer zaradi francoske tradicije, ki uradno predvideva enakost vseh državljanov. V družbi, kjer prevladujejo takšna načela, je priznanje rasne diskriminacije, diskriminacije na trgu dela, pri iskanju bivališča, v politiki, težavno in ne naravno. Pod vplivom evropskih direktiv, ki jih je bilo potrebno prenesti v francoski pravni red, pod vplivom različnih kampanj in opozarjanj različnih aktivistov je bil obstoj diskriminacije tudi uradno priznan. Kot se spomnim, se je to zgodilo v začetku tisočletja, leta 2002 ali 2003. Sam osebno sem v tistem času sodeloval z različnimi časopisi, ki so se ukvarjali z vprašanji diskriminacije, enakosti, družbene različnosti in podobnimi tematikami. Na tem področju obstaja ogromno besedišča, ki sproža pretrese. Osebno, na primer, nisem naklonjen besedi skupnost (fr. communauté). Poleg tega se pogosto omenjajo manjšine, vidne manjšine, muslimani, Francozi z magrebskim ali afriškim poreklom, črnci... Vse to so izrazi, ki se pogosto uporabljajo, a so hkrati tudi zelo sporni.

2. V zadnjem času se v javnosti pogosto pojavlja debata o različnosti. Tudi tu se pogosto zdi, da gre za izraz, ki ga vsi uporabljajo, čeprav nihče ne ve točno, kaj pomeni.

Nadjar: Obstaja obsežna debata o pomenu besede različnost. Trenutno ravno pripravljam članek o vprašanju različnosti z naslovom »Diversité: la France en diversion«. V Franciji namreč obstaja mit o galo-romanskem izvoru naroda, zato velja, da so etnični Francozi potomci Galcev. Za Galci so območje današnje Francije naselili Rimljani, zato danes govorimo o galo-romanskem izvoru Francozov. Sam sem se v članku nekoliko poigral z besedami in govorim o »sene-galo-romanskem« izvoru Francozov, s čimer želim poudariti, da tudi v Franciji, tako kot v drugih državah, obstaja močna imigracija iz različnih držav, predvsem zaradi ekonomskih razlogov. Imigracija je prispevala k obogatitvi države in njene identitete. Francoska identiteta se je tako razvijala z imigracijo, čeprav pod vplivom skrajne

⁷⁹ Spletni časopis Med-in-Marseille deluje od leta 2007, njegov glavni cilj pa je predstavitev mesta Marseille skozi prizmo njegove različnosti.

desnice prevladuje strah o vplivu manjšin in tujcev na nacionalno identiteto. Takšen strah obstaja povsod po Evropi, ne samo v Franciji, in se ne spreminja. Posebnost Francije je v tem, da vprašanj o identiteti ne priznava, z manjšimi izjemami, seveda. Ko je Nicholas Sarkozy prišel na oblast leta 2007, je v nekem trenutki spomnil tudi na vprašanje pozitivne diskriminacije in priznavanje manjšin. Že leta 2003 je odprl debato o muslimanskih prefektih in rektorjih, vendar je ostal v okviru republikanskih načel. Podobna je tudi debata o zadnjem valu imigrantov, ki so v Francijo prišli po 2. svetovni vojni zaradi ekonomskih razlogov in o katerih danes vlada prepričanje, da so težavni. Vsi so žrtve diskriminacij – Romi, črnci, četudi so katoliki in so dobro integrirani, muslimani, ne glede na njihovo poreklo, Turki, muslimani iz držav Magreba, čeprav gre za drugo ali tretjo generacij, tudi vprašanje alžirske vojne še vedno sproža polemike... Kljub temu ne morem reči, da se stanje ne izboljšuje, vendar kljub napredku na določenih področjih prihaja do večje nestrpnosti kot na drugih področjih. Na primer, napredek je v zadnjih letih viden na področju trga dela, medtem ko v politiki do nedavnega skoraj ni bilo politične osebnosti, ki ne bila francoskega porekla. Prva francoska senatorka z imigrantskim poreklom je bila Bariza Khiari. Sam sem imel srečo, da sem kot novinar lahko sodeloval pri tem napredku, intervjuval različne ljudi... Narejene so bile različne analize, ki so pokazale napredek, vendar je kljub temu nestrpnost še vedno prisotna. Trenutno aktualna je debata o laičnosti, o kateri se govori kot o najvišjem načelu, a hkrati se laičnost uporablja kot izgovor za islamofobne izjave in prepričanja. Na primer, republika postavlja določene zahteve do muslimanske vere, ne pa tudi do drugih ver. Zakaj se bojijo muslimanov, Judov pa ne? Dejansko obstaja hierarhija verskih skupnosti in obstaja hierarhija rasizma. Nicholas Sarkozy je tako večkrat izrazil, da ne moramo primerjati antisemitizma in islamofobije, ker je prvi dosti hujši od islamofobije. Znana je tudi afera Jean-François Copéja, člana stranke UMP, ki je židovske vere, ki se je ob neki priložnosti norčeval iz nekega Francoza magrebskega porekla. Rekel je, da je on že v redu, saj je svinjino... Dvomim, da bi se norčeval iz kašnega Juda, v smislu: *»glej, on je v redu, saj je šunko«*.... Osebno se mi takšno obnašanje zdi odvratno. Navsezadnje grozote druge svetovne vojne še niso pozabljene, tudi družina Copéja je v tistem času doživela veliko grozot, zato se mi zdi takšno vedenje do pripadnika določene vere ostudno. Ali drug primer... če bi v 30. letih 20. stoletja Francija sprejela takšne zakone, kot jih danes sprejema Sarkozy, njegov oče sploh ne bi mogel vstopiti v Francijo. Danes tako prihaja do nestrpnosti, ki jo dejansko vodijo tisti, ki so v preteklosti imeli koristi od odprte politike imigracije. Tako imajo včasih francoski muslimani ali črnci, katerih družine že dolgo bivajo v Franciji, velike težave. Reši jih lahko le francoske zvoneče ime. Na primer, Henry Gibrel je Francoz libanonskega porekla in njemu

nihče ne reče, da je Arabec, ker ima francosko zveneče ime. Tistim, ki nimajo takšnega imena, pa rečemo Arabci, prebivalci Magreba, itd.

Tudi na področju medijev obstajajo razlike. Naš spletni časopis je bil žrtev diskriminacije, ko smo želeli pridobiti novinarske izkaznice za naše novinarje. Kljub temu, da imamo dovoljenje prefektуре za naše delo, novinarjem ne moremo dati novinarskih izkaznic, torej niso pravi novinarji in zaradi tega je danes ena izmed naših novinark pri opravljanju svojega dela imela težave s policijo. Če bi imela novinarsko izkaznico, bi bila bolje zaščitena.

3. Iz katerih virov pa je financiran vaš časopis, pretežno iz javnih ali zasebnih virov?

Nadjar: V preteklosti smo velik del finančnih sredstev za delovanje prejeli od zasebne organizacije, ki deluje na področju boja proti diskriminaciji. Organizacija je bila nedavno prevzeta s strani države, da bi le-ta lahko bolje nadzirala boj proti diskriminaciji, prej je bila organizacija bolj samostojna. V zadnjem času smo vse bolj podvrženi in odvisni od prefektуре. Še vedno imamo določeno mero svobode, vendar vedno manj. Naj povem anekdoto, ki se je zgodila prejšnji teden. Novinarji so želeli posneti podiranje romskega naselja tu v Marseille in policisti so ovirali njihovo delo, saj niso želeli, da zgodba pride v medije. Tam so bile prisotne pomembne televizijske hiše, od France Télévision naprej. Zdi se mi zelo sporno, da se govori o oviranju novinarskega dela v Siriji, o nesvobodi novinarjev v Franciji pa vsi molčijo.

4. Na splošno dobro sodelujete z mestom in mestnimi oblastmi?

Nadjar: Na splošno ja, vendar bi oni raje videli, če se ne bi lotevali spornih tematik. Želeli bi, da se ukvarjamo s kulturo in podobnimi temami, ki niso tabu. Verjamem, da je za vsako državo težko sprejeti dejstvo, da rasizem v državi obstaja. Prav tako sem imel že večkrat občutek, da niso zelo zadovoljni, da je neki Ahmed Nadjar lahko direktor časopisa in me zato pogosto ne jemljejo kot direktorja kredibilnega medija.

5. Koliko je diskriminacije danes v Franciji?

Nadjar: Diskriminacija je dogaja vedno in povsod. Na srečo obstajajo družbeno angažirani mediji, ki o tem poročajo. Vzemiva današnji primer⁸⁰.... Policija je prišla v romsko naselje ob 5:50 zjutraj in začela podirati prikolice v romskem naselju... to je strašno. In to se dogaja v

⁸⁰ Na dan pogovora je novinarka časopisa Med-in-Marseille Anne-Aurélie Morell hotela poročati o nasilnem uničenju romskega naselja in izgonu njegovih prebivalcev s strani policije. Pri opravljanju novinarskega dela je bila aretirana, uradno zato, ker pri sebi ni imela novinarske izkaznice (op. a).

Franciji, državi utemeljiteljici človekovih pravic. Človekove pravice za belce niso bile nikoli vprašljive, težave so pri pravicah ljudi z drugo barvo kože.

Tudi islam je pogosto tarča diskriminacij. Mnogi v medijih ali javnem diskurzu napadajo mošeje, ker v njihovih kulturnih centrih potekajo različni programi, financirani tudi z javnimi sredstvi, ne napadajo pa na primer sinagog. Načelo delitve države in cerkve si pač vsak kdo razlaga po svoje. Načelo laičnosti se namreč pogosto uporablja kot instrument islamofobije. Velik del skrajne desnice se skriva za omenjenim načelom, da lahko izražajo svoja rasistična in islamofobna prepričanja.

Imam prijatelja, ki se je ukvarjal s proučevanjem imen in etničnih statistik. Izračunal je, da ima človek z imenom Mohamed v Franciji trikrat večje tveganje za brezposelnost do povprečja. Obstaja tudi veliko drugih raziskav, ki potrjujejo takšno realnost. Zato tudi tretja generacija imigrantov iz Magreba, tako kot prva in druga, še vedno nosi nek signal imigracije. Ne sicer več tako močno kot prva generacija, obstaja določen napredek, npr. na področju politike, ki je danes dosegljiva tudi osebam z imigrantskim poreklom, vendar kljub temu obstajajo občutne razlike.

Danes je zelo aktualno tudi izvajanje nasilja nad Romi. Zakaj? Ker živijo življenje, ki je nekoliko drugačno. Mnogi Romom očitajo, da ne delajo, ampak v bistvu se isto govori za Arabce, za prebivalce Magreba, včasih je to veljalo za Italijane... Naš časopis se torej bori proti vsem oblikam rasizma. Ne opiramo se na komunitarizem. Razmerje med etničnimi Francozi in Francozi tujega porekla pri našem časopisu je 50:50. Pri zaposlovanju se vedno oziram samo na znanje in izkušnje posameznika.

Vendar ni vse samo slabo. Napredujemo v boju proti rasizmu in diskriminaciji. Kot primer naj povem, da je pred časom naša novinarka Anne-Aurélie dobila medijsko nagrado za različnost⁸¹ za zgodbo o diskriminaciji imigrantov v Marseillu. To se mi zdi fantastično, še posebej, ker je nagrado dobila ona, ki je Francozinja.

6. Bi po vašem mnenju ukrepi pozitivne diskriminacije, na primer anonimni življenjepis, lahko imeli pozitivne učinke v francoski družbi?

Nadjar: Uradno pozitivna diskriminacija ne obstaja, obstajajo samo posamezni ukrepi za zaščito žensk in invalidnih oseb, ki pa se pogosto, žal, ne spoštujejo. Diskriminacije je v Marseillu veliko, situacija postaja vse hujša, ljudje ne spoštujejo invalidnih oseb, cestno-prometnih predpisov... S to tematiko se veliko ukvarjamo tudi v našem časopisu.

⁸¹ Gre za nagrado »Media des diversité«, ki jo podeljuje inštitut PANOS.

Anonimni življenjepis bi lahko imel nek majhen učinek in bi omogočil, da bi kandidati lahko prišli do kakšnega dodatnega razgovora kot sicer. Vendar je ključna rešitev v nadaljevanju boja proti diskriminaciji in sicer na nacionalnem nivoju. Država in njeni politiki ter velike medijske hiše bi morale pogosteje prikazati tujce, muslimane... Jaz se lahko z mojimi članki še toliko trudim, a če milijoni ljudje vsak dan slišijo po televiziji na radiu ministra rasistično govoriti, kako naj se torej borimo proti diskriminaciji? To je neumno. Na eni strani podpiramo majhne medije, ki opozarjajo na diskriminacijo, na drugi strani veliki nacionalni mediji ne naredijo veliko v tej smeri. Gre za paradoks. Na prostovoljni ravni se v boju proti diskriminaciji naredi največ.

7. Ste vi osebno imeli kdaj težave zaradi vašega porekla, imena?

Nadjar: Seveda. Na primer, lastnik stanovanja sem postal samo zaradi diskriminacije, saj drugače zaradi svojega imena oziroma porekla do stanovanja sploh nisem mogel priti, z najemom je bilo preveč težav. Zaradi mojega dela so mi tudi že grozili s smrtjo, bil sem žrtev zastraševanja, vendar to razumem kot del svojega poklica.

8. Kakšno pa je vaše poreklo, če smem vprašati?

Nadjar: Oba moja starša sta Tunizijca in naša družina je imigrirala v Francijo, ko sem imel štiri leta, zato se sam počutim bolj kot Evropejec. Francosko državljanstvo sem dobil relativno pozno, pri dvajsetih letih, prej se s temi stvarmi nisem ukvarjal. Za državljanstvo sem potem zaprosil iz čisto praktičnih razlogov, ker je bilo brez njega težje dobiti delo, težko je bilo potovati po Evropi in ZDA... Tako sem se odločil, da uredim svoj status, z državljanstvom pa sem tudi dobil možnost sodelovanja na volitvah, kar se mi zdi zelo pomembno. Vprašanje volilne pravice tujcev je danes zelo aktualna tema. Če bi se vi za stalno naselili v Marseillu, bi kot državljanica EU dobili možnost sodelovanja na lokalnih volitvah, medtem ko državljani tretjih držav, ki v Marseillu bivajo že 40 ali 50 let, te pravice nimajo. Kar je škoda, ker je tudi ta populacija pomembna za mesto in prispeva z njegovemu bogastvu.

9. Kako razumete republikanske vrednote? Bolj kot nekakšen ideal? V vsakodnevnem življenju namreč obstajajo razlike glede na izvor, raso posameznika.

Nadjar: Seveda, se strinjam, vendar je to do neke mere običajno. Zadržan odnos do tujcev je pogost tudi drugje. Vedno bo obstajala neka skupnost, ki bo dežurni krivec za vse težave. Danes so to v Franciji muslimani, v preteklosti so to bili Judje, v prihodnje pa verjetno neka tretja skupnost.

V Franciji je danes veliko komunitarizma Sam sem zagovornik republike, dobre republike s svojimi vrednotami, kot je spoštovanje človekovih pravic ter druge vrednote, zapisane v Deklaraciji o pravicah človeka in državljana. Hkrati mislim, da nas različnost bogati. Pa sva spet pri tem pojmu! Mnogi ga ne marajo, zavračajo različnost. Sam sem mnenja, da je Francija produkt različnosti, saj ne obstaja ena sama francoska duša. Obstajajo Alzačani, obstajajo Parižani ... in vse to je vrednota! Načela kot na primer enakost, enakopravnost in pravičnost so vrednote, ne glede na vero, kulturo posameznika! Ljudje hitro prevzamejo te republikanske vrednote, pogosto poudarjajo, kako morajo biti vsi v francoski družbi enaki, vendar so pri tem tudi precej hinavski, v smislu: *»Vi ste manjšina, zato vas obravnavamo kot manjšino, imate manj pravic in niste polnopravni državljani. Imate določene pravice, vendar ne zahtevajte več kot to.«* V realnem življenju obstaja neka nevidna meja, nevidna pregrada.

10. Kot sem lahko opazila, je v Marseillu močna tudi lokalna identiteta?

Nadjar: Ja, to je realnost. Veliko ljudi, ki so imigrantskega porekla in živijo v Marseillu, se ima za Francoze in Marseillčane. Njihova identiteta se razvija. Pogosto so videni kot imigranti v Franciji in kot tujci v domovini svojih staršev. Po eni strani to lahko pomeni problem, hkrati pa to lahko razumemo kot prednost, kot dvojno bogastvo. Mnogi tako ohranjajo tradicijo svojih staršev in starih staršev in hkrati živijo običajno francosko življenje.

11. V politiki pa ni veliko predstavnikov imigrantskih skupnosti, kajne?

Nadjar: Res ne, tudi na lokalni ravni so predstavniki imigrantskih skupnosti v politiki prisotni šele v zadnjem času. Pred kakšnimi desetimi leti je bil v Marseillu izvoljen samo en predstavnik magrebskega porekla, danes jih je na primer osem. Ljudje magrebskega porekla predstavljajo četrtno populacije v Marseillu, vendar ta populacija v mestni politiki ni ustrezno reprezentirana, čeprav gredo stvari na bolje v primerjavi s preteklimi leti.

12. Kako pa je z reprezentiranostjo drugih imigrantskih skupnosti v Marseillu? Verjetno so tudi njihovi predstavniki redko prisotni v mestni politiki?

Nadjar: Mislim, da so danes vse skupnosti vsaj minimalno reprezentirane. Pred kratkim je bil na primer izvoljen tudi predstavnik komorske skupnosti. Vendar je takšna reprezentacija etničnih skupnosti lahko problematična. Ljudje od svojega predstavnika zahtevajo določeno delovanje, pričakujejo, da se ukvarja samo z njihovimi problemi, vendar včasih predstavnikove odločitve niso v interesu celotne skupnosti. Prav tako reprezentacija posameznih skupnosti lahko vodi v tribalizacijo republike. Sam sem za to, da mestna politika

predstavlja etnično-rasno sestavo mestnega prebivalstva, vendar so mestni svetniki navsezadnje predstavniki celotnega mesta in morajo delovati v interesu vseh. Seveda bodo spodbujali in prenašali tudi zahteve svoje skupnosti, vendar ne v smislu komunitarne politike. Kajti vodenje komunitarne politike ne pomeni spoštovanje etničnih skupnosti.

13. Kaj pa obdobje kolonizacije, je v Franciji še vedno videno negativno?

Nadjar: Predvsem se o tem obdobje vedno več govori, na primer o alžirski vojni. Francija je dolgo prikrivala kolonialno zgodovino, leta 2005 je bil celo predlagan zakon o pozitivni vlogi kolonizacije. Z vidika uradne Francije je lahko reči, da je bila kolonizacija Afrike pozitivna, vendar dejstvo ostaja, da so se tam dogajali pokoli, da je bilo ogromno rasizma, krivic... Prav je, da se o teh stvareh govori in piše, na tem področju je aktiven tudi Med-in-Marseille, vendar je počasi treba iti dalje in gledati proti prihodnosti. Ne moramo se večno kregati o številu mrtvih ter o dejanjih, ki so bila storjena. Naloga zgodovinarjev je, da ugotovijo resnično zgodovino. Po drugi strani pa je pomembna tudi vloga različnih aktivistov, saj je Francija marsikateri del svoje kolonialistične zgodovine prikrila. Obstaja zelo zgovoren afriški pregovor: »*Dokler bo lev pisal zgodovino, gazela ne bo nikoli našla pravice.*« Naloga medijev, tudi časopisa Med-in-Marseille je, da o teh stvareh pišemo in opominjamo.

PRILOGA Č: Intervju z Mehdijem Hadjebom – imigrant, podiplomski študent ekonomije na Univerzi Aix-Marseille III, Aix-en-Provence, 24. september 2011

1. Mi lahko za začetek poveš, od kod prihajaš, kdaj si prišel v Francijo, s kakšnim namenom, kako dolgo želiš tukaj ostati?

Hadjeb: Prihajam iz Alžirije, tam sem odrasel. V Francijo sem prišel po maturi pred tremi leti in sicer zaradi študija finančne ekonomije. Zdaj sem vpisan v magistrski študij, do zaključka študija mi manjka še eno leto. Alžirija je nekdanja francoska kolonija, zato je francoščina tam še vedno prvi tuj jezik, ki se ga uči v šolah. Sam bi raje videl, da bi bila Alžirija angleška kolonija, saj bi to pomenilo, da bi zelo dobro govoril angleško (smeh), ampak na žalost ni tako. Francoščina je zame tuj jezik, vendar je tudi v Alžiriji pogosto v uporabi, a mešamo francoske in arabske besede.

2. Glede na preteklo tesno povezanost Alžirije s Francijo, se želiš v prihodnosti naturalizirati in pridobiti francosko državljanstvo?

Hadjeb: Ne. Po pravici povedano, Francije ne maram preveč. Je sicer lepa država, ampak tu se ne počutim sprejetega. Moj prihod in celotno prvo leto bivanja v Franciji je bilo zelo težko. Zdaj je že nekoliko bolje, imam nove prijatelje, našel sem delo, ampak na začetku je bilo resnično težko.

Samo dejstvo, da bi imel dvojno državljanstvo, me ne moti, v bistvu bi bilo s francoskim potnim listom precej bolj enostavno bivati in potovati po Evropski uniji. Kar me moti, je konkretno francosko državljanstvo. Do Francije čutim neke mešane občutke, nekaj je zamere še zaradi preteklosti, kolonizacije... Zame je to država v zatonu, zato mi ni v interesu imeti državljanstva države, ki bi mi sicer lahko nekaj malega doprinesla, vendar manj kot kakšna druga država.

3. Omenil si, da se na začetku nisi počutil sprejetega? Zakaj? Kaj je bilo tisto, kar ti je onemogočalo vključitev v družbo - tvoj tuj izvor, jezik?

Hadjeb: Verjetno vse po malem. Že ljudje tu so drugačni, v primerjavi z Alžirijo so dosti bolj zaprti. V Alžiriji se brez težav z neznancem, ki ga srečaš na ulici, zapleteš v pogovor, tu v Franciji pa je to zelo redko. Francozi pač niso spontano oz. naravno odprti do soljudi. To je bila verjetno prva ovira. Poleg tega sem se ob prihodu v Francijo počutil ujetega, nepomembnega. Ko sem v Alžiriji obiskoval francosko gimnazijo, je tam to nekaj pomenilo, tu v Franciji pa sem bil nihče, ljudje so se do mene obnašali kot da sem manj vreden od njih. Zaradi svojega izvora sem imel še največ težav pri iskanju stanovanja in službe, ki sem ju našel s težavo in po dolgem iskanju.

4. Torej si imel konkretne težave zaradi svojega izvora?

Hadjeb: Ja. Ljudje so bili sicer vedno prijazni z menoj, nihče ti ne reče nič slabega direktno v obraz, ampak vedno na prikrit način. Ko sem želel najeti prvo stanovanje tu v Aixu, sem ga šel najprej pogledat. Z lastnikom sem se že vse dogovoril, vse je bilo v redu, vsi dokumenti, potem pa me je lastnik poklical čez eno uro in rekel, da nekaj ni v redu... takrat je namreč videl moje dokumente, moje ime... To je bila moja najbolj direktna izkušnja z diskriminacijo zaradi mojega porekla. Podobno je tudi z iskanjem dela, poslati moram več prošenj za delo, imeli boljše kvalifikacije kot Francozi, če želim najti delo. Nekoliko lažje je pri delodajalcih, ki so tudi sami franko-magrebskega porekla, vendar je vseeno ljudem, ki so rojeni tu v Franciji, nekoliko lažje pri iskanju dela.

5. Se je bilo ob prihodu v Francijo težko vključiti v družbo, v vsakodnevno življenje?

Ko sem prišel v Marseille, nisem poznal nikogar, šele preko športa sem spoznal prijatelje. Največ časa sem tako preživel z dvema prijateljema, ki sta prav tako Alžirca. Prijatelj je nisem namenoma iskal med Alžirci, ampak dejansko sem se lahko samo z njimi normalno pogovarjal, se zabaval... Tudi na univerzi, med študenti, sem težko spoznal nove prijatelje. V predavalnici so se študenti, ki so prihajali iz istega mesta, posedli skupaj, Korzičani posebej, Provansalčani posebej... sam sem se znašel nekje vmes med vsemi temi skupinami. Na začetku niti nisem veliko razmišljal o integraciji v družbo, želel sem le pridno študirati in mislil, da se bom integriral avtomatično, brez posebnega truda. Ko se to ni zgodilo, sem prevzel pobudo in začel bolj aktivno pristopati do ljudi, kajti počutil sem se precej osamljenega. Sam sem moral stopiti do ljudi, saj ljudje niso prišli do mene sami od sebe.

6. Je vprašanje kolonizacije v odnosih med Francijo in Alžirijo še vedno težka tema?

Ne, mislim, da Francozi večinoma ocenjujejo kolonizacijo držav Magreba z vidika doprinosov določenih prednosti tem državam, s čimer se sam ne strinjam. Že res, da je Francija poskrbela za določen napredek, a hkrati prinesla tudi nasilje, rasizem, segregacijo... Na primer, muslimani v Alžiriji so bili zelo slabo sprejeti, tako da se je v tistem času zgodilo veliko krivic. Sam ocenjujem, da je kolonizacija sicer prinesla materialne dobrine, vendar takratna družbena ureditev ni bila dobra, ni bila enakopravna. Mislim, da bi Francozi v Alžiriji lahko ostali dlje časa, če bi tam uvedli enakopraven družben sistem.

7. Kako pa misliš, da je Francozom, na primer alžirskega porekla, ki pripadajo drugi ali tretji generaciji imigrantov? Ki so formalno Francozi, tu so rojeni, pa vendar jih mnogi etnični Francozi vidijo kot tuji.

Hadjeb: Se strinjam, njim je še nekoliko težje, hkrati so in niso čisto Francozi, pa tudi v državi njihovih staršev se ne počutijo domače. Meni je glede tega lažje – vem od kod prihajam, poznam svojo narodnost, vem, da nisem Francoz. Zame bivanje v Franciji predstavlja samo določeno obdobje v mojem življenju, ne želim pa tu ostati za vedno. Veliko raje bi odšel v Kanado ali Združene države Amerike. Imam slabe spomine na svoj prihod, tudi priložnosti za delo ni veliko, tako da je zelo težko.

8. Kako pa bi ocenil francoski model integracije po treh letih, odkar si v Franciji?

Hadjeb: Že s političnega vidika je Francija precej specifična država, s specifično zgodovino in z integracijo je podobno. Težko ocenim ali francoski model integracije deluje ali ne.

Osebno nisem privrženec tega modela. Nekateri se v francosko družbo integrirajo lažje, drugi težje. Poglej na primer imigrante iz Azije, s Kitajske. Z njimi ni nikoli nobenih težav, trdo delajo cele dneve, vendar se držijo bolj zase in nimajo veliko kontaktov z ostalo populacijo. Tudi na fakulteti je težko spoznati prijatelje iz Azije. Vendar pa tudi drugi modeli integracije niso brez napak, na Nizozemskem, na primer, je zaradi manj strogih pravil prisotnega veliko verskega ekstremizma. Dobro bi bilo torej od vsakega sistema vzeti najboljše in poskusiti združiti različne elemente.

9. Kakšen je tvoj odnos do tradicionalnih republikanskih vrednost, kot so enakost, laičnost, univerzalnost?

Hadjeb: V realnosti enakosti ni. Lansko leto sva s kolegom, ki je Francoz, naredila preizkus. Pošiljala sva prošnje za enostavno študentsko delo v nakupovalnem središču. Oba sva končala isto fakulteto, tako da sva imela zelo podobno izhodišče. V enem tednu je prijatelj dobil pet odgovorov, od tega tri pozitivne, jaz pa sem dobil dva odgovora, oba negativna. Dejanske enakosti torej ni, vendar je tako tudi v drugih državah, popolna enakost ne obstaja.

Ampak kljub temu vprašanje neenakosti ostaja. Mislim, da je pravi razlog za to, da ljudje z imigrantskim poreklom ne morejo najti službe ta, da imajo nižjo izobrazbo, nižje poklicne kvalifikacije in se zato lahko potegujejo za manj delovnih mest. Potem je tu rasizem in diskriminacija. Prej sem že omenil poizkus s pošiljanjem prošenj za študentsko delo. Prepričan sem, da so delodajalci raje izbrali mojega prijatelja, ker mi je ime Stéphan, meni pa Mehdi. Res je škoda, da se to dogaja.

Lahko ti povem še en primer. Lansko leto sem imel na fakulteti nek administrativni problem. Šel sem v pisarno za mednarodno sodelovanje vprašati za nasvet, vendar so mi odgovorili, da so oni zadolženi samo za tuje študente, ki prihajajo iz Evrope in iz ZDA. Potem sem šel vprašati še v referat za francoske študente, kjer mi tudi niso znali pomagati. Jaz nisem niti francoski študent, niti ne prihajam iz Evrope ali iz ZDA, tako da očitno za nas, študente iz Magreba, na fakulteti ni nihče zadolžen. Predvsem ni nikakršnega priznavanja, čeprav tudi jaz, tak kot ostali, plačujem šolnino, ampak nimam enakih pravic. To je tisto, kar me najbolj moti. Med sošolci imam prijatelje in Evrope, iz ZDA in počutim se depriviligiranega nasproti njim.

10. Ta neenakost je torej res sestavni del današnje francoske družbe.

Hadjeb: Seveda. Poznaš Zinedina Zidana?

11. Ja.

Hadjeb: Pri njegovih sorodnikih, ki so Francozi, a so na primer brez zaposlitve, bi Francozi vedno poudarili njihov izvor, njihovo poreklo, medtem ko se je o Zidanu vedno govorilo kot o Francozu. Odgovornost za tako različno obravnavanje je verjetno deljena. Imigranti bi se morali bolj potruditi in se poskušati integrirati v družbo, po drugi strani pa bi tudi Francozi morali sprejeti imigrante in jim pomagati pri integraciji. To, da Francozi nekomu priznajo, da je Francoz, drugemu pa ne in ga obravnavajo kot Arabca, Afričana, Azijca, ni pravično.

12. Kakšno pa je tvoje mnenje o pozitivni diskriminaciji za depriviligirane skupine?

Hadjeb: Glede tega imam deljeno mnenje. Če bi tudi v realnosti obstajala takšna enakost, kot jo mnogi propagirajo, pozitivna diskriminacija ne bi bila potrebna. Na eni strani je torej ideal enakost, na drugi strani pa realno stanje. Strinjam se, da je pripadnikom manjšinskih skupnosti potrebno pomagati pri integraciji. Potrebno bi bilo spremeniti stanje v smeri večje enakosti in pozitivna diskriminacija bi pri tem lahko pomagala, na primer dostop do višjih delovnih mest za pripadnike manjšin... S takšnimi ukrepi se strinjam. Ampak še raje pa bi imel situacijo, kjer ne bi bilo diskriminacije in kjer bi predstavniki manjšin imeli enake možnosti kot etnični Francozi. Ampak na žalost temu ni tako, zato podpiram uvedbo ukrepov pozitivne diskriminacije.

13. Misliš, da bi takšna pozitivna diskriminacija lahko tudi škodovala predstavnikom določenih manjšin, jih morda predstavila v manjvredni luči?

Hadjeb: Se strinjam. Če nekdo ni primeren, kompetenten za določeno delovno mesto, čeprav prihaja iz tvoje države, prav, ni ga potrebno zaposliti. Vendar je težava v tem, da je med imigranti veliko sposobnih ljudi, ki enostavno nimajo priložnosti pokazati svojega znanja in to je največji problem – pomanjkanje priložnosti. Če dobiš priložnost, potem je na tebi, da se izkažeš, vendar je najtežje vzpostaviti prvi kontakt z delodajalcem. Sam prednost pozitivne diskriminacije vidim v tem, da se v primeru, ko so kandidati enako usposobljeni in imajo enake veščine za določeno delovno mesto, favorizira predstavnike manjšin, ker jih na določenih delovnih mestih ni veliko oz. jih sploh ni. Ključno merilo mora vseeno ostati znanje, kompetentnost za določeno delo. In tako bi moralo biti v realnosti – merilo bi morala biti strokovnost in ne tvoje poreklo, kraj rojstva ali priimek. Pozitivno diskriminacijo torej vidim kot možnost za uravnoteženje današnje neenakopravne situacije. Če bi sam imel svoje podjetje, ne bi v njem nikoli zaposlil nekoga samo zato, ker prihaja iz iste države kot jaz.

Verjetno bi taki osebi dal določeno prednost, ampak ob predpostavki, da ima enako znanje in bi enako pripomogel k razvoju podjetja kot en Francoz.

14. Trenutno je v medijih zelo odmevna debata o anonimnih življenjepisih. Misliš, da bi to lahko pomagalo imigrantom pri vstopu na trg dela?

Hadjeb: Sam se strinjam z uvedbo anonimnih življenjepisov, ker bi tako do izraza bolj prišlo izobraževanje, strokovnost, usposobljenost, kompetence,... Vendar ne verjamem, da bo ta ukrep dejansko zaživel oz. bo prišlo do podobnega izigravanja kot pri ukrepih pri zaposlovanju invalidnih oseb. Mislim, da zakon predvideva zaposlitev določenega števila invalidnih oseb v podjetjih, sicer podjetje plača globo. Večina podjetij tako raje plača kazen kot da bi zaposlili invalidno osebo. Vedno bodo obstajala podjetja, ki bodo želela obiti zakone in ukrepe. Ampak načeloma sem za uvedbo anonimnih življenjepisov, ki bi omogočili osredotočenje na tisto, kar je pri zaposlitvi res pomembno – izobrazba, strokovnost. Za delodajalca je namreč kraj rojstva ali bivanja pogosto negativna informacija.

15. Si sam morda član katerega od društev Alžircev v Franciji?

Hadjeb: Ne, nisem. Takšnih majhnih društev je v Franciji, tudi tu v Marseillu, veliko, vendar niso preveč dobro organizirana, zato me to ne zanima. Mislim tudi, da nimajo velikega vpliva, da ne delujejo kot nekakšen lobi na političnem prizorišču, ampak gre pri vsem skupaj bolj za druženje. Zame bi bilo takšno druženje zanimivo, če bi šlo za pomoč pri integraciji, za pomoč pri vključevanju v širšo družbo in ne samo spoznavanje drugih imigrantov.

Za imigrante, ki niso študenti, je težje, včasih pridejo celo ilegalno. Strinjam se, da je dobro, če se skupnost imigrantov iz določene države organizira in tega ne vidim kot nekaj negativnega, nekaj, kar bi onemogočalo integracijo imigrantov v širšo družbo. Kar je negativno, je izolacija te skupnosti. Problem tu na jugu Francije je tudi, ker ne obstaja ena reprezentativna organizacija, ampak več manjših, zato je srečevanje, spoznavanje ljudi težje. Promocija kulture, tradicije, praznikov preko različnih dogodkov je pomembnem cilj takšnih društev, vendar bi bilo pomembno tudi ustvariti določen pritisk na političnem in družbenem področju, in to je tisto, kar manjka tem organizacijam.

16. Vendar so takšne politične zahteve s strani imigrantov v Franciji zelo slabo sprejete.

Hadjeb: Ja, to je res tipična značilnost Francije. Tudi tu sicer obstaja imigrantski lobi, vendar je bolj zakrit kot na primer v anglo-saksonskih državah. V Marseillu, na primer, je pomembna armenska skupnost, ki sicer šteje malo članov, ki pa so dobro organizirani in ob vsakih

volitvah ustvarjajo določen pritisk na odločevalce. To je eden izmed dobrih primerov. Nas, Alžircev, je veliko, a nismo tako dobro organizirani in nimamo moči vplivati na politične odločitve. Tudi v politiki na splošno je zelo malo kandidatov z imigrantskim poreklom. Stranke kandidate sicer uvrstijo na svoje liste, vendar ne na prva mesta. Trenutno v Franciji ni vidnejšega politika, ki bi bil muslimanskega, afriškega ali arabskega izvora.

PRILOGA D: Intervju z Atmanom Zarkaouijem – Član politične stranke Les indigènes de la République, Pariz, 29. september 2011

1. Kaj v vsakdanjem življenju v Franciji danes pomeni različnost?

Zarkaoui: V realnem življenju različnost označuje osebe, ki niso bele. Uradno takšno razlikovanje ne obstaja, saj v Franciji ne smete govoriti o belih, nebelih, črnih, Arabcih. Uradno smo vsi enaki, razlike naj se ne bi poudarjale.

Da bi lahko razumeli pomen besede različnost, je potrebno razumeti, zakaj jo ljudje uporabljajo. Prvič, beseda se uporablja namesto izrazov črnc, Arabec, belec. Drugič, izraz se uporablja za prikrivanje ključnega problema. Če bi se pojem različnosti uporabljal samo za črnce, Arabce, muslimane, potem bi kmalu končali. Različnost se tako uporablja kot prijetnejša beseda za opisovanje določenih populacij. V različnost spadajo tudi invalidne osebe, ženske, itd. Dodane so torej različne tematike za zakrivanje resničnega problema in za prikazovanje vprašanja različnosti kot katerega koli drugega družbenega vprašanja.

Pojem različnosti je precej nov, pred tem se je uporabljal pojem imigranti, imigranti prve, druge, tretje generacije, itd. Francoska politika je vedno kar tekmovala v tem, kako bi našla druge izraze, obšla pravo vprašanje, se izognila problemu. Mislim, da politiki želijo obiti vprašanje različnosti zato, ker dobro vedo, da če bi o vprašanju govorili na preprost in odprt način, bi hitro ugotovili, da je francoski mit o enakosti navadna laž.

2. Torej menite, da francoski mit o enakosti ni ideal za prihodnost?

Zarkaoui: Gre za laž, pravo laž. Če bi šlo za ideal, ne bi bili v trenutni situaciji. Če bi zares poskušali doseči enakost, ne bi sprejemali vedno več rasističnih, represivnih zakonov, predvsem na področju imigracije, kulturnega izražanja. Obstaja tudi enakost – med belimi ljudmi. Le-ti imajo enake pravice. Drugi, jaz bi jih imenoval »les indigènes«, imajo dostop do enakosti in legitimnosti samo, če se potrudijo, če se integrirajo. Od njih se zahteva, da imajo posluš za žensko vprašanje, da so antirasisti, zelo moderni... Naj bom jasen – gre za pozitivne zahteve, problem pa je, ker je na drugi strani francoska družba zelo seksistična, homofobna,

neenakopravna. Francozi sami niso popolni, a od drugih, tistih, ki »izhajajo iz različnosti«, zahtevajo popolnost.

Različnost ni problem sam po sebi, ampak ga Francozi sami ocenjujejo kot takega. Sam torej ne bi rekel, da živim različnost, ampak sem ji podvržen in jo prenašam.

3. Pojma različnosti torej ne marate?

Zarkaoui: Ne, sploh ne. Beseda različnost nima samo posebnega pomena, ampak ima posebno funkcijo. Pojem ima v Franciji negativen pomen. Nanaša se na komunitarizem. Tudi komunitarizem je negativen, vendar ko govorimo o skupnosti belcev, komunitarizem ni razumljen negativno. Gre za pojem, ki je narejen za ne-bele populacije. Pred časom sem bral intervju s predsednikom združenja CRAN⁸², v katerem ga je novinar vprašal, ali CRAN ni komunitaristična organizacija. Predsednik CRAN-a, gospod Patrick Lozès, je odgovoril, da seveda ne, ker so v CRAN-u tudi belci. To pomeni, da mora združenje črncev v Franciji imeti tudi belce, če noče biti razumljeno kot komunitaristična organizacija. Ko sem prebral ta odgovor sem se zamislil ... ali bi bilo mogoče tudi reči, da CRAN ni komunitaristična organizacija, ker so v njej tudi Arabci (smeh)? Zastavlja se vprašanje, kaj pomeni biti črnc? Gre za nejasen pojem, saj obstaja velika raznolikost med črnsko populacijo, različne identitete, kar je težko poenotiti in združiti v en pojem. A za povprečnega Francoza je črnska skupnost vedno črnska skupnost in kot taka je opredeljena kot komunitaristična. Tudi če združite Arabce in črnce, bo to še vedno komunitaristična skupnost. Problem komunitarizma je odsotnost belcev. Nujno je torej, da so v vseh sferah življenja, v politiki, v organizacijah, prisotni belci. Problematično je torej, kadar obstaja nek družben prostor, v katerega belci niso vstopili in v takšnem primeru se uporabi pojem komunitarizma. Pojem se tako uporablja za neke vrste izsiljevanje. Primer: Francoski muslimanski svet združuje muslimane v Franciji in je bil v 90. letih ustanovljen s strani francoskega notranjega ministrstva, v času vladavine socialistične stranke. Gre za organizacijo, ki združuje samo muslimane, ki je s strani oblasti videna kot partner, na terenu, v očeh običajnih muslimanov pa nima nobene legitimnosti. Svet ni viden kot komunitaristična organizacija, kadar pa muslimani v neki četrti ustanovijo svojo muslimansko društvo, takrat pa... aha, komunitaristična organizacija. Organizacije, ki torej nočejo izgledati komunitaristično, poleg muslimanov zastopajo tudi ženske, borijo se za pravice žensk.

⁸² Fr. Conseil représentatif des associations noires

4. Veliko je govora tudi o francoskem modelu integracije. Kaj ta model pravzaprav pomeni?

Zarkaoui: Torej, v naši stranki...

5. Se opravičujem, Les indigènes de le République je prava politična stranka?

Zarkaoui: Ja.

6. Ampak sprva je bilo to samo družbeno gibanje, če se prav spomnim?

Zarkaoui: Da, vse se je začelo leta 2005 z apelom staroselcev republike, ki je preraslo v družbeno-politično gibanje, leta 2010 pa je bila ustanovljena politična stranka.

7. Bo stranka torej sodelovala na prihodnjih predsedniških volitvah?

Zarkaoui: (Smeh) Ne, najprej se moramo sploh sestaviti in okrepiti. Računamo na to, da bomo v predsedniški kampanji odpirali določene tematike, ne bomo pa kandidirali s svojim kandidatom. Za začetek bomo sodelovali na lokalnih volitvah, mogoče bo Francija imela »staroselskega« predsednika čez 20 let (smeh).

8. Torej, govorila sva o integraciji v Franciji.

Zarkaoui: Svetoval bi vam, da se o tej temi pogovorite tudi z drugimi ljudmi, ki imajo mogoče drugačno mnenje o tej tematiki. Naša stranka močno kritizira francoski sistem integracije. Kaj sploh je integracija? V francoski družbi integracija ne zadeva vseh ljudi, nanaša se predvsem na črnce, Arabce, tiste, ki so videno kot nelegitimna bitja. Integracija se uporablja v različnih oblikah. Lahko se uporablja kot opravičilo. Če torej obstaja rasna diskriminacija, obstaja zato, ker se ljudje niso integrirali. Integracija se uporablja tudi v paternalistični obliki, v smislu: *»Ah, ti tujci, ti imigranti, potrebno jih je pomagati, da se integrirajo, saj jim je težko...«*. Nadalje, integracija se uporablja kot civilizacijska misija. Ljudem je potrebno pomagati, da se integrirajo.

Integracija v Franciji dejansko pomeni, da Arabec ne sme biti več Arabec, da musliman ne sme biti več musliman, da črnc ne sme biti več črnc. Primer tega je način oblačenja. Če sam želim pokazati svojo integriranost, se moram obleči po zahodnjaško. V svojih referencah, načinih mišljenja, moram uporabiti univerzalni diskurz, ne smem uporabiti muslimanskih referenc, prepričanij. Dejansko gre bolj za asimilacijo. Ne gre samo za to, da se od imigrantov pričakuje, da prevzamejo francoske navade, jezik, da pozabijo svojo preteklost, gre tudi za vprašanje vrednot. Kdo določa francoske vrednote? Dejansko se razvijajo skozi čas, skozi

ljudi, skozi družbo. In ko nekdo reče delu populacije te družbe, da se mora integrirati v francosko družbo, ki jo je dejansko pomagala razviti, to pomeni, da ta del populacije ni del družbene evolucije. Ta populacija mora slediti družbeni evoluciji, nima pa pravice odločati v procesu družbene evolucije. Del populacije torej nima dostopa do odločanja, do moči. Gre za segregacijo. V nekem smislu gre tudi za smrtno obsodbo. Reči, da nekdo ni integriran, je kot uporabili giljotino.

Na začetku, tudi na političnem nivoju, so bile zahteve glede integracije zelo stroge. Kmalu sta francoska politika in družba - bela družba seveda - ugotovili, da takšni strogi ukazi ne delujejo. Posledica tega je, kar je še posebno vidno na nivoju vprašanja islama in muslimanov, nastanek t.i. novega McDonald's islama.

9. In kaj naj bi to pomenilo?

Zarkaoui: To se nanaša na razvoj koncepta oziroma pojma, kot je na primer buržoazija. Kot bi na primer promovirali šampanjec »halal«. To pomeni, da se »les indigènes«, v družbenem in ne političnem smislu, integrirajo, a hkrati ohranijo en muslimanski del sebe. Zato nastane šampanjec »halal«, muslimanske finance, francoski islam, itd. Mnogi tako poskušajo sedeti na dveh stoli. Gre za obliko integracije. Vzamemo islam in ga integriramo. Problem pri tem je, da je islam zreduciran na potrošnjo, nekaj verskih praks, ostali elementi pa so potisnjeni v ozadje. Nedavno je bila v reviji Paris Match objavljena reportaža o muslimanih v Franciji. Ni običajno, da francoski časopisi govorijo o muslimanih na takšen način. Po navadi je islam povezan z nevarnostjo, pazljivostjo, islam je viden kot grožnja, itd. Reportaža v Paris Match se po drugi strani osredotoča na prikaz dobrih, integriranih muslimanov in njihovega življenja, ki pa vendar izražajo minimalno zahtevo po izražanju svoje pripadnosti. Vidite, gre za obliko igre. Ne bomo preveč strogi z njimi, pa vendar... Malo jih bomo pustili, a hkrati zahtevali integracija. To je velik problem.

10. Kako pa to dvojnost občutite v vsakdanjem življenju? Imate v vsakdanjem življenju težave zaradi svojega izvora?

Zarkaoui: Sam sem rojen v Franciji, a sem edini v svoji družini. Imam dvojno državljanstvo, francosko in alžirsko, saj moja družina prihaja iz Alžirije. V administrativnem smislu sem torej Francoz.

11. Kot sem opazila, so francoski statistični podatki zelo skopi, kar se izvora, etničnosti tiče. V uradnih evidencah večinoma obstajajo samo Francozi in tujci, vsi ostali, ki ne spadajo v ti dve kategoriji, pa so nekam pozabljeni.

Zarkaoui: Mislim, da sam administrativni status tujcev, imigrantov ni problematičen. Problem je v načinu, kako nas vidi družba. To je ključni problem.

12. In kako vas običajno vidijo ljudje, kot Francoza ali ne?

Zarkaoui: Kakor jim paše (smeh). Uradna govornica naše stranke Houria Bouteldja zna povedati zgodbo, ki odkriva in razlaga vse to. V 80. in 90. letih je imigrantsko gibanje stalno poudarjalo, da so tudi imigranti Francozi, tako kot vsi ostali, zakaj jih torej družba obravnava drugače, itd. Les indigènes de la République smo leta 2005 rekli: *»Dovolj je! Tudi prav, pač nismo Francozi. Mi smo »indigènes«, vi ste belci.«* Sprejeli smo dejstvo, da v Franciji obstaja rasna cepitev. V tistem trenutku so se zganili belci in nam rekli: *»Kako to? Ne, vi niste indigènes, vi ste belci.«* (Smeš) A tako, zdaj smo pa belci, Francozi?

Kljub temu, da so nam priznali, da smo Francozi, so še vedno poudarjali pomen integracije na tem in na onem področju. Gre torej za jasno hierarhijo. In ko smo to hierarhijo sprejeli in rekli: *»Prav, mi nismo Francozi, smo indigènes, republika, svoboda, enakost, bratstvo so navadne laži...«* V tistem trenutku so nam rekli: *»Ne ne, vi ste Francozi. Recite, da ste Francozi.«* Čista zmeda!

13. Kaj pa vaše osebne izkušnje z integracijo?

Zarkaoui: Pri integraciji gre za zelo različne zgodbe in izkušnje vsakega posameznika. Jaz vam lahko povem svoje izkušnje kot Arabec in musliman v Franciji, ne morem govoriti na splošno. Nekdo, ki ima rad dolgo brado, ima lahko težave. Meni je vseč kratka brada, ki je še sprejemljiva (smeh). Resno, Francozi opazijo vse te fizične razlike.

Poskušal vam bom prikazati integracijo z vsemi zvezami, ki so povezane z njo. Na primer, obstajajo beli in ne-beli ljudje. T.i. ne-beli ljudje (Arabci, muslimani) bodo na vse načine poskušali dokazati, da so integrirani, da spadajo med bele ljudi. Tako na primer podpirajo žensko vprašanje, moškim besedam dodajajo –e za žensko obliko imena, v restavracijah naročajo svinjino, samo zato, da bi pokazali svojo integriranost. Absurdno! Videl sem tudi ljudi, ki so jedli sendvič s svinjino in so namenoma pustili, da je meso padlo na tla, samo zato, da so pokazali: *»Glejte, jem svinjino!«*. Takšne majhne geste so zelo zgovorne. Gre za igro integracije. Če želite videti različne pomene integracije, lahko kupite revije in časopise, namenjene posebej osebam magrebskega porekla, črnecem, revije specializirane za predmestne

četrti. Zanimivo je videti, kdo ureja te revije, kdo jih financira. Za imigrante iz Magreba, na primer, obstaja revija »Le Courier de la place«, ki je čista katastrofa! Je močno pro-integracijska, navaja primere integracije v francosko kulturo, itd. Za predmestne četrti obstaja revija »RespectMag«, tudi »L'Arabe de superbe«, ki opisujejo življenje v teh četrtih. Pogledate lahko tudi revijo »Poet de classe« in boste videli razvoj dogajanja. Na začetku je bila revija resnično islamofobna, poudarjala je integracijo, asimilacijo, itd. Počasi se je revija preoblikovala, nastale so nove rubrike, ki so precej moderne, revija je manj dogmatična. Na primer, Maroko je prikazan kot turistična destinacija in ne kot potovanje k družinskim koreninam, islam je prikazan na moderen način. Moram pa priznati, da ne maram preveč teh revij (smeh). Hkrati so zelo smešne in zelo žalostne.

14. Torej se nekatere stvari spreminjajo na bolje!

Zarkaoui: V zadnjih nekaj letih se je spremenilo marsikaj. Leta 2005 so izbruhnili veliki nemiri. Gre za pomembno leto. Takrat smo začeli tudi z apelom staroselcev, sprejet je bil tudi zakon o pozitivni vlogi kolonizacije. Leto 2004 je zaznamovala debata o nošenju muslimanskih pokrival v šolah. Leta 2005 so izbruhnili upori v predmestjih. Vsi ti dogodki skupaj so spremenili diskurz po letu 2005. Pojavil se je pojem različnosti, pred tem pa se je večinoma uporabljal izraz Francozi n-te generacije. Diskurz o integraciji se je spremenil. To pomeni, da morajo ljudje, ki niso francoskega izvora, nenehno ponavljati: »*Jaz sem Francoz, jaz sem Francoz...*«, in če tega ne rečejo, se morajo paziti. Radikalno se je spremenil tudi diskurz o rasni diskriminaciji. Pred letom 2005 je bila rasna diskriminacija omejena samo na določena področja in ni bila splošno priznana. Že takrat je obstajala, na primer, organizacija SOS Racisme, katere nastanek sega v 80. leta, ko se je zgodil »*Marche pour l'égalité*« (slo. Pohod za enakost). Belci so shod poimenovali »*Marche des beurs*«⁸³, predvsem z namenom, da bi zmanjšali politični značaj protestov. Kljub temu se je shoda udeležilo več kot 100.000 ljudi, kar je pomenilo velik ljudski uspeh. V teh okoliščinah je torej nastala organizacija SOS Racisme, ki se bori proti vsem oblikam rasizma. Z nami se pogosto ne strinjajo, saj naše gibanje pogosto govori o belcih, črnih, Arabcih. Za njih to že označuje rasistični diskurz, saj se prikazuje razlika med ljudmi, ne pa enakost med njimi.

V okviru republikanskih vrednot poudarjanje razlik pomeni začetek različne obravnave. Zato uradno ne obstajajo razlike med belci, črnici in Arabci, čeprav v realnem življenju to niti malo ne funkcionira. V 90. letih so bili narejeni nekateri poizkusi merjenja diskriminacije v

⁸³ Beseda »beurs« označuje pogovorni izraz za potomce imigrantov iz severne Afrike, najpogosteje tiste, ki pripadajo drugi in tretji generaciji imigrantov.

diskotekah, to pa je tudi bilo vse. Glede diskriminacije na področju bivanja, zaposlovanja, dostopa do izobraževanja, itd. ni bilo rečenega nič. V realnosti obstajajo srednje šole, ki otroke arabskega porekla in črnce usmerjajo v poklice, za katere potrebujejo nizko izobrazbo. Prijatelji so mi tudi povedali, da na nekaterih srednjih šolah v okviru poklicnega usmerjanja otroke dobesedno potiskajo v določene poklice, samo zato ker so arabskega, črnkega porekla.

15. Ali še vedno obstaja tudi ločevanje otrok v razrede glede na poreklo?

Zarkaoui: Seveda. Velika večina arabskega in črnkega prebivalstva je skoncentrirana v primestnih četrtih, tako da so šole v teh četrtih namenjene predvsem njim. V teh četrtih bivajo sicer tudi bele družine, vendar te, če jim le finančna sredstva to omogočajo, poskušajo ubežati iz takšnega okolja, njihovi otroci pa obiskujejo šole izven četrti ali celo zasebne šole. V nekaterih šolah imajo tudi zdravstvene preglede, vendar samo za Arabce in črnce, saj so ti pregledi potrebni za opravljanje nekaterih bolj fizičnih poklicev.

15. Kako pa ocenjujete delovanje protidiskriminacijskih ukrepov v Franciji?

Zarkaoui: Po nasilnih protestih v predmestjih, ki so pokazali realno stanje, se je spremenil diskurz okoli rasizma in diskriminacije. Odgovor na to je bila ustanovitev Visokega urada za boj proti diskriminaciji in za enakost (HALDE), kamor je bil za predsednika imenovan Luis Schweitzer. Smešno je to, da je Luis Schweitzer nekdanj vodil podjetje Renault, ki je bilo v času njegovega vodenja obtoženo rasne diskriminacije. Te informacije na spletni strani HALDE ne boste našli. Delovanje HALDE ni zelo učinkovito v boju proti diskriminaciji, veliko se sicer govori o tej temi, vendar je malo učinka. HALDE je ustanovil pobudo, ki se imenuje Listina različnosti. Z njo se podjetja zavežejo, da ne bodo uporabljali ilegalne diskriminacije. Sam upam, da podjetja spoštujejo zakone in zato ne potrebujejo podpisati posebne listine, ki jih bo zavezovala k temu. Gre za promocijo, za javno priznanje, da spoštujejo zakone. Bravo! (smeh)

Obstaja cela vrsta mehanizmov in strategij, ki še naprej omogočajo diskriminacijo, brez posledičnega kaznovanja. HALDE je eden izmed teh mehanizmov, prav tako pojem različnosti. HALDE ne nadzoruje, ampak deluje kot mehanizem zaščite. Da bi ohranil svojo legitimnost, se bori proti diskriminaciji, za pravice invalidnih oseb in žensk, vendar z malo učinka. Poglejte število pritožb, ki jih je prejel HALDE. Obstaja strašna diskriminacija na področju zaposlovanja. Leta 2005 so bile narejene raziskave v Parizu, Lillu in še v enem mestu, ne vem ali v Marseillu ali Lyonu. Raziskave CV-jev so pokazale, da je bilo 80% zaposlitev podvrženih rasni diskriminaciji. Poleti sem tudi bral članek o raziskavi, ki je bila

narejena na temo stanovanjske diskriminacije v mestu Villeurbanne, blizu Lyona. Povprečna stopnja diskriminacije na tem področju je bila 60%, dosegla pa je tudi 90%. Mestna oblast seveda ni reagirala, podatkom niso verjeli. Edina reakcija je bil podpis Listine različnosti. Tudi sam poznam ljudi, ki se jim zdi povsem normalno, da stanovanja ne bodo oddali Arabcu. Zanje to ni prekršek, ampak naraven način delovanja. Ne gre za zlobne ljudi, samo v takšnih dejanjih ne vidijo nič slabega. Gre za organiziranost celotne družbe, ki funkcionira na ta način. To je Francija, ki na družbeno dogajanje odgovarja na eni strani z nasiljem in represijo (policija, zapori) in na drugi strani z dialogom, ki ga predstavljajo zakoni. Obstaja torej prostor totalne represije ter prostor sprave in dialoga. Meja med obema prostoroma jasno temelji na rasi. Na primer, kadar pride do različnih manifestacij v predmestnih četrtih, takoj nastane škandal, ker takšno vedenje ni dopustno. Na drugi strani si oglejte zgodovino manifestacij kmetov. Enkrat so celo napadli prefekturo, mislim, da je bilo v Bretanji v 90. letih. Če bi prefekturo napadli prebivalci predmestnih četrti, bi oblast takoj poslala vojsko. Reakcija države in tudi ljudi v primeru demonstracij kmetov je povsem drugačna. Ljudje sicer ne odobravajo nasilnih protestov kmetov, vendar so precej bolj kritični do protestov črncev in Arabcev, takrat takoj vidijo nasilje.

16. Kaj pa menite o pozitivni diskriminaciji, ki v Franciji uradno ne obstaja? Jo vidite kot možno rešitev?

Zarkaoui: Najprej glede obstoja pozitivne diskriminacije v Franciji. Na področju ženskega vprašanja Francija pozna načelo enakosti. Posebni ukrepi obstajajo tudi za invalidne osebe, kar pa se tiče rasnega vprašanja, je pozitivna diskriminacija povsem nemogoča možnost. V našem gibanju smo proti pozitivni diskriminaciji, s čimer se osebno strinjam, vendar zaradi različnih razlogov. Na področju zaposlovanja sem proti pozitivni diskriminaciji, saj bi to lahko sprožilo negativne odzive. Če bi nekdo zasedel določeno mesto samo zato, ker je Arabec, bi ljudje spet rekli, da gre za diskriminacijo, itd. Prav tako pozitivna diskriminacija ne odpravlja rasne diskriminacije, gre samo za način prilagoditve nanjo. Ne postavlja pod vprašaj temeljev družbe, ampak med množico ljudi, ki so žrtve diskriminacij, omogoča peščici, da iz tega kroga odidejo. Na primer, osebno mi je uspelo zaključiti šolanje, postal sem inženir, vendar kljub temu vem, da za vsem tem obstaja močan rasni sistem. Mnogi mi rečejo, da ljudje kot sem jaz, dokazujejo, da francoski sistem deluje. Ne, prav nasprotno, sem dokaz, da sistem ne deluje. Predstavljajte si stroj za proizvodnjo bombonov. Stroj proizvede 95% okroglih bombonov in 5% kvadratnih. Logično razmišljanje nam pravi, da stroj včasih naredi napako in zato proizvede kvadratne bombone. Sam sem torej ta kvadratni bombon (smeh).

Pozitivna diskriminacija v tem kontekstu pomeni, da rečemo, da potrebujemo 15-20% Arabcev in črncev. Seveda, zakaj pa ne? Ampak to tudi pomeni, da rečemo, da potrebujemo 80% belcev. Če pogledamo sestavo prebivalstva, vidimo, da tukaj nekaj ni v redu. Pozitivna diskriminacija tako ne spreminja ničesar. Poleg tega obstaja tudi, na primer, diskriminacija na področju plač. Sam sem diplomirani inženir, a vem, da moram, če se želim prodati nekemu delodajalcu, znižati svojo plačo. Lahko bi zahteval več, vendar glede na to, da sem Arabec, ne morem pričakovati visoke plače. Rečemo, da obstaja »zelena meja«, do katere lahko greš, čez pa te ne pustijo. Pred časom sem kot inženir delal v velikem proizvodnem podjetju. Za čiščenje so bili zaposleni sami črnici, v pisarnah pa sta bila eden ali dva. Srečal sem tudi žensko z naglavno ruto, ki je delala kot čistilka. Po debati o nošenju naglavnih rut leta 2004 je pri tem tako – ženska z ruto lahko čisti, ne more pa se potegovati za vodilna delovna mesta. Podobno je s črnici, ki jim rečejo, kadar želijo kandidirati za višje delovno mesto: *»Ne ne, ti kar ostani na svojem mestu«*. Ravno danes sem bral članek, ki pravi, da je vlada še zaostriła dostop do zaposlitve za tujce. Tujci, ki so študirali v Franciji, se tukaj ne morejo zaposliti. Za študente iz ZDA to ne velja, a za afriške in arabske študente, Rome, študente z vzhoda je zaposlitev izredno težko dobiti.

Če se torej vrnem na pozitivno diskriminacijo... menim, da le-ta samo legalizira diskriminacijo. Delodajalci bi Arabce najemali samo zaradi kvot, zaradi spoštovanja zakonov in ne zaradi njihovih kvalitiet. Sem in tja bi zaposlili kakšnega Arabca, to pa bi bilo vse. Predvsem pa to ne bi odpravilo družbenih vzrokov diskriminacije, zato menim, da pozitivna diskriminacija ni prava rešitev. To bi vzpostavilo tekmovanje med osebami, ki so žrtve rasne diskriminacije. Kot bi jih vse postavili v eno areno in jim potem rekli, naj se borijo za nekaj pozicij. Belci so iz tega izključeni, oni se potegujejo za ostalih 80% delovnih mest, kar ni proporcionalno.

Kljub temu moram reči, da pozitivna diskriminacija vseeno obstaja. Obstaja napredovanje za Arabce, črnce in »indigènes«, kadar pokažejo, da so dobro integrirani in da delujejo v prid politiki. Primer tega je Fadela Amar, nekdanja predsednica društva *«Ni putes ni soumises»*, ki je dolgo časa pljuvala po predmestnih četrtih, muslimanih, na koncu pa je dobilo delovno mesto v Sarkozyjevi vladi. Gre za neposredno napredovanje zaradi upravičevanja politik. Mnogi v tem kontekstu govorijo o integraciji preko šunke (fr. *intégration par le jambon*), kar pomeni integracijo z opustitvijo svojega izvora. Drugi govorijo o integraciji preko Rolexa (fr. *intégration par la Rolex*), kjer gre za integracijo preko denarja. Če je človek bogat, diskriminacija še vedno obstaja, a ima drugačne oblike in je manj močna. Preprosto rečeno, življenje je manj težko, če ima človek dovolj denarja. Prav tako obstaja integracija preko

tepeža, kadar lahko udarjaš po Arabcih, črncih. Človek je integriran, ko razume, da je ključen problem v samih Arabcih in črncih.

17. Ali torej vidite silo, ki bi lahko spremenila trenutno situacijo?

Zarkaoui: Glede sprememb lahko računamo samo na leve stranke, predvsem socialistične, pa še tu je odprt odnos do imigracije zelo redek. Redko govorijo o skupnem sobivanju, raje se osredotočajo na humanitarni antirasizem. Vprašanja imigracije, varnosti, revnih četrti, ki jih je potrebno ukrotiti.... Levica je tu bolj prijazna, ljudi stresejo s 100.000 volti, a hkrati rečejo, da bi jih Sarkozy stresel z 200.000 volti. Imajo nižjo voltažo, nižjo temperaturo pečenja, po domače rečeno. Vseeno nas želijo speči, ampak bolj prijazno, na nižji temperaturi (smeh). Obstaja nova, antikapitalistična stranka NPA (fr. Nouveau Parti Anticapitalist), ki spada na skrajno levico. Pred časom se je v politiki odprlo vprašanje, ali lahko nekdo z naglavno ruto predstavlja določeno stranko. Med belimi politiki se tega vprašanja sploh ne sme zastaviti. Od zunaj se to mogoče zdi grozno, ampak še huje je, da v francoski politiki debata o tem vprašanju sploh ne obstaja.

18. Ali v tem letu pred volitvami pričakujete več debat okoli teh vprašanj, ki ste jih načeli med intervjujem?

Zarkaoui: Ne, o teh stvareh se odkrito ne debatira. Ljudje, katerih se ta vprašanja dotikajo, v debato niso vključeni, zato gre bolj za prazno govorjenje, nič konkretnega. Stranke nočejo spremembe, saj same organizirajo in dirigirajo takšno družbo. Ne vse, ampak večina. Glede na predvolilni čas si bom dovolil malo pokomentirati dogajanje. Opazen je vzpon Nacionalne fronte, v različnih aspektih. Prvič, ker vladajoče stranke niso sposobne predlagati pravih rešitev. To je spodbudilo Nacionalno fronto, ki je vzpostavila varnostno zaporo, osnovano na rasizmu. Kljub temu, da stranka ni med najmočnejšimi v državi, je njen vzpon odprl vrata homofobiji, sovraštvu do muslimanov, itd. Stranka in njene debate so tako postale nekaj normalnega. Tudi levica je razdeljena glede vprašanja islamofobije. Če je islamofobija aktiven del desne politike, levica o tem vprašanju noče govoriti, ker jih razdvaja. Čeprav uradno nasprotujejo islamofobiji, nihče o tem ne želi preveč glasno govoriti, saj bi lahko užalil ostale na levici, ki so tudi sami islamofobi.

V tem okviru ima Francija še veliko dela, tudi na področju zgodovinskega spomina. Francija ima premiera, ki pravi: *«O groza, kaj je bilo narejeno Judom, povsem so jih poteptali, itd.»*. Kar pa se kolonizacije tiče, pa reče: *»Ni nobene možnosti, da bi se opravičil za kolonizacijo.«* Hkrati ista vlada preganja in pošilja v tujino ljudi brez urejenih dokumentov, celo iz osnovnih

šol. Z izgovorom združevanja družin pridržijo celotne družine. Na eni strani trdijo, da rasa ni pomembna, na drugi strani pa jo sami poudarjajo. Iz tega lahko sklepam, da delo glede zgodovinskega spomina ni bilo opravljeno, raje se poskušajo izogniti spominu. Vsi govorijo le o drugih, niso pa sposobni reči: »*Jaz diskriminiram muslimane, jaz diskriminiram črnce, Arabce in ljudi brez urejenih dokumentov.*« In to je problem. Navsezadnje, včasih so bili diskriminirani Judje, danes so muslimani, ljudje brez urejenih dokumentov... dejansko gre za isto stvar! Bela družba je razvila celo strategijo, da bi zaobšla rasno vprašanje. Rasna diskriminacija je tabuizirana, razvili so strategije, da bi se izognili temu vprašanju, uporabljajo besede, kot je na primer različnost, itd. Gre tudi za vprašanje delitve moči. Če preneham uničevati Arabce in črnce tu v Franciji, pomeni, da jih neham uničevati tudi v Afriki in drugod po svetu. Vendar ne želijo deliti svoje moči in živeti slabše, zato se izogibajo vprašanju o rasi, diskriminaciji, itd.

PRILOGA E: Intervju z Nassourdinom Haidarijem – Član mestnega sveta v Marseillu, svetovalec župana v prvem okrožju, član organizacije CRAN (Conseil Représentatif des Associations Noires), predsednik društva Francozov s komorskim poreklom; Marseille, 11. marec 2012

1. Gospod Haidari, kako bi opisali vaše poreklo?

Haidari: Po izvoru sem iz Komorov. Dolgo časa je bila to francoska kolonija, ki je leta 1976 postala neodvisna država. Gre za eno zadnjih držav, ki je izšla iz kolonializma. V tem času je veliko ljudi emigriralo v Francijo, med drugim tudi moj oče, ki se je nastanil tu v Marseillu. Sam sem torej rojen v Franciji, v Marseillu.

2. Kot sem zasledila, delujete kot podpredsednik tudi v organizaciji CRAN.

Haidari: V bistvu sem regionalni delegat CRAN-a za regijo Provence, Alpes, Côte d'Azur. V CRAN-u opozarjamo oblast, da v državi obstaja problem črnih Francozov (fr. Français noirs). Barva kože je namreč pomembno vprašanje v Franciji. Biti črn je težko, saj Francija zagovarja načelo »svoboda, enakost, bratstvo«, v realnosti pa je na žalost velik del črnske populacije podvržen diskriminaciji. CRAN se torej bori proti diskriminaciji, uperjeni proti črnski populaciji. Diskriminacija je najbolj vidna na področju zaposlovanja in bivanja, obstaja tudi teritorialna diskriminacija, itd. CRAN se z vso energijo bori proti vsem omenjen oblikam diskriminacije, saj Francija pozna določene oblike diskriminacije, a se z njimi ne ukvarja.

CRAN na drugi strani državo opozarja, da takšna diskriminacija obstaja in da se je proti njen potrebnosti boriti.

3. CRAN torej deluje po vsej državi?

Haidari: Da, gre za nacionalno združenje, ki združuje črnske organizacije s cele Francije. Organizacija je bila ustanovljena na pobudo različnih društev leta 2000, da bi opozorili na vprašanje črnih Francozov in spodbudili oblast k iskanju konkretnih rešitev.

4. Kakšno pa je sodelovanje združenja z državo? Imate z oblastmi dobro odnose?

Haidari: Gre za precej dvoumen odnos. Na eni strani se država ne more pretvarjati, da problem ne obstaja, dobro namreč poznajo problematiko. Na primer, v preteklih letih je imel CRAN veliko stikov z državnimi oblastmi, da bi opozoril na vprašanje črnske populacije in predvsem, da bi javno spregovorili o tem problemu. Naši člani sodelujejo z državo, s predstavniki parlamenta glede problema diskriminacije, torej določeno sodelovanje z državnimi institucijami obstaja, predvsem pri skupnem boju proti diskriminaciji. Gre za delo, ki bo prineslo rezultate šele na dolgi rok, vendar ga je potrebno opraviti že sedaj.

5. Predvidevam torej, da država v finančnem smislu združenja CRAN ne podpira?

Haidari: Financiramo se deloma iz članarin, ki jih plačujejo društva in posamezniki, ki so naši člani. Obstaja kar nekaj ameriških organizacij in fundacij, ki nam pomagajo preživeti v finančnem smislu. Trenutno s strani države ne prejemo veliko sredstev, kar je pričakovano, saj v nekem smislu delujemo proti državi. Kljub temu sodelujemo z državnimi oblastmi.

6. Ali je, po drugi strani, lažje sodelovati z lokalnimi oblastmi kot z državo?

Haidari: Lažje je sodelovati z oblastmi, če niste odvisni od njih. Kadar ste od njih odvisni, kadar vas podpirajo v kakršnem koli smislu, jih ne morete več direktno kritizirati. Lažje je torej sodelovati z njimi, kadar ste od njih neodvisni.

6. Kot sem videla, sta zaposleni v mestni upravi Marseilla. Kakšno je vaše delo?

Haidari: Da, sem član mestnega sveta tu v Marseillu od leta 2008 in sicer pod vodstvom Patricka Mennuccija, ki prihaja iz socialistične stranke. Gre za voljeno funkcijo, v okviru katere želim opozarjati na določene probleme v mestu.

7. Pa je v mestni upravi veliko ljudi z imigrantskim poreklom? Pričakovala bi, da ja, glede na različnost prebivalcev v Marseillu.

Haidari: Ne. Obstaja veliko pomanjkanje črnske populacije v javnih institucijah Marseilla. Do leta 2008 ni bilo v mestnem svetu nobene črne osebe, danes smo samo trije. Gre torej za velik problem. V mestnem svetu so prisotni predstavniki z magrebskim poreklom, ki so nekoliko bolj številčni, kljub temu pa politični razred ne odseva dejanske populacije v Marseillu. To dejstvo kaže, da imigrantska populacija ni integrirana v politični razred. Različnost, ki je vidna v mestu samem, ne obstaja v politični sredini. Močna segregacija obstaja tudi v poslovnem svetu in lokalnih skupnostih, kjer obstaja zelo malo funkcionarjev ali zaposlenih na odgovornih delovnih mestih z imigrantskim poreklom.

V tem predvolilnem času (pogovor je potekal slab mesec pred francoskimi predsedniškimi volitvami, op. a.) smo v CRAN-u pripravili predlog za predmestne četrti (fr. quartiers populaires), kjer obstajajo številni problemi. Sam sem napisal apel »Nous ne marcherons plus!«, katerega namen je povečati občutljivost predsedniških kandidatov za problematiko predmestij. Ta tematika ni v programu nobene od političnih strank. Danes je jasno, da obstaja kriza na nivoju populacij s predmestij, ki s strani države niso obravnavane z enako mero enakosti kot druge populacije. Gre po večini za arabsko populacijo, ki je deležna diskriminacije na vseh področjih, zelo preprosto rečeno.

8. Že drugi sogovorniki, s katerimi sem opravila intervjuje, so mi rekli, da je francosko državljanstvo hierarhično, da so nekateri bolj Francozi kot drugi. Se strinjate s to trditvijo?

Haidari: Seveda, obstaja različno obravnavanje ljudi, ki so sicer enaki. Na nivoju zakonodaje barva kože ni pomembna, tako črni kot beli Francozi so enaki. Vendar v realnosti barva kože šteje. Na primer, Francozi z magrebskim, afriškim in subsaharskim poreklom 6-krat težje najdejo delo kot druge populacije. Razlog je samo barva kože oz. ime, ki ne zveni tipično francosko. In to je velik problem. CRAN opozarja na vso hipokrizijo, ki se pojavlja okoli tega vprašanja. Potrebno je videti družbo takšno, kakršna je v resnici. V družbi obstaja cela vrsta preprek za ljudi, ki nimajo povsem bele kože in potrebno je na glas reči, da na ravni države obstaja problem v zvezi s to populacijo.

9. Kje vidite rešitev? Pred nekaj časa se je na primer na področju zaposlovanja omenjala uvedba anonimnega CV-ja, ki naj bi omogočala enake možnosti zaposlitve vsem.

Haidari: Ne, mislim, da anonimni CV ni rešitev. Pri iskanju zaposlitve je pošiljanje CV-jev le ena stopnja. Če ne prej, delodajalec na razgovoru vidi kandidata in če je rasist, osebe z določenim poreklom pač ne bo zaposlil. Osebe, ki diskriminirajo, bi bilo potrebno kaznovati. Tu nastane problem, ker diskriminacija, ki v družbi obstaja, z zakonom ni kaznovana. Če kazen s strani oblasti ni predvidena, potem tudi anonimni CV ne bo uredil situacije. Situacijo je mogoče urediti z uveljavitvijo mehanizmov, ki omogočajo boj proti diskriminaciji. Trenutno se politika boja proti diskriminaciji v Franciji ne izvaja. Obstaja, recimo ji, politika različnosti, ki v praksi izgleda takole: Kjer ni črnih ljudi, vzamejo enega in ga postavijo pred izložbo in rečejo: »*Vidite, pri nas so tudi črni Francozi.*« Vendar to ni rešitev problema. Za njegovo rešitev je potrebno zastaviti prava vprašanja, potrebno je imeti lucidnost duha za iskanje pravih odgovorov in se lotiti problema pri njegovem izvoru. Če torej obstaja problem revnih četrti, se ga je potrebno lotiti reševati. Mi smo pripravili pet predlogov za izboljšanje situacije v teh četrtih in zdaj čakamo na reakcije predsedniških kandidatov.

10. V javnosti, v medijih se pogosto omenja beseda različnost. Kako jo vidite oziroma razumete vi?

Haidari: Beseda različnosti nima smisla, če označuje samo eno kategorije francoske populacije. Mene tako označujejo kot poslanca, izhajajočega iz različnosti (fr. un élu dit de la diversité). A ja? Zakaj? Če bi bili izvoljeni vi, vas ne bi tako imenovali, čeprav prihajate iz druge države in niste doma v Marseillu. Biti poslanec, izhajajoč iz različnosti, namreč označuje črno osebo oziroma osebo arabskega porekla. Gre za način ločevanja francoske družbe na tiste, ki izhajajo iz različnosti in tiste, ki ne izhajajo iz različnosti. To pomeni, da so tisti, ki spadajo v prvo skupino, manj Francozi kot tisti, ki spadajo v drugo skupino. Škandalozno! In ravno to pomeni različnost – različnost v današnji Franciji predstavljamo črnci in Arabci, čeprav so bili le-ti skozi zgodovino vedno prisotni na območju Francije. Starodavni prebivalci Antilov so bolj Francozi kot na primer prebivalci Nice. In zakaj so prvi danes niso videni kot polnopravni Francozi? Gre za vprašanje barve kože, ki se tu izpostavlja.

11. Pa vendar je diskriminacija prepovedana s številnimi zakoni. Antidiskriminacijska določila so vsebovana tako v kazenskem zakoniku kot v zakonu o delu.

Haidari: Prepoveste lahko marsikaj, vendar če ni mogoče dokazati, da se diskriminacija dogaja, je tudi ni mogoče sankcionirati. Problem je, da ne obstaja močna politika boja proti diskriminaciji, obstajajo samo prozorna določila, ki pa ne omogočajo učinkovitega boja proti diskriminaciji. Aktualne debate o nacionalni identiteti, o muslimanih, o imigrantski populaciji

samo poudarjajo osnovni problem. Na primer, islamska vera je druga največja vera v državi in se popolnoma sklada z republikanskimi načeli. Problem je, ker islam s strani nekaterih oseb ni viden kot dobrodošla vera v Franciji. Včasih so bili Arabci videni kot glavni krivci, danes so to muslimani, vendar gre za zelo prefinjene napade.

12. Tudi jaz sem opazila, da so Francozi zelo vljudni, kadar se pogovor vrti okoli teh tematik, vendar je v ozadju mogoče čutiti neko hipokrizijo, predsodke.

Haidari: Seveda, predvsem s strani elit, s strani tistih, ki imajo moč spremeniti situacijo, vendar le-ti ne želijo spremembe, kajti to bi vplivalo tudi na njih same. Ne gre samo za rasizem, gre tudi za ohranjanje lastnih privilegijev, ki jih elita ne želi deliti z drugimi.

13. Ko sem se o temi svoje raziskave pogovarjala s Francozi in sem omenjala različnost, etničnost, sem pogosto dobila občutek, da so zadržani do teh tematik.

Haidari: Seveda, ker zanje to ne obstaja. Obstaja samo 100% enakost in v družbi ni prostora za diskriminacijo, čeprav je le-ta povsod prisotna. Na to temo obstaja zelo zanimiva knjiga avtorja Erica Fassina z naslovom *Od socialnega do rasnega vprašanja*. Knjiga razloži, kako se v Franciji izpostavlja rasno vprašanje in vprašanje etničnosti. Vprašanje je postavljeno drugače kot na primer v Združenih državah. Črnsko vprašanje, ki se je v splošnem pojavilo v 60., 70. letih, je bilo v Franciji v prvi vrsti vprašanje spola, vprašanje žensk. Primer Francije je v tem okviru specifičen, saj gre za nekdanji drugi največji imperij na svetu, ki je imel kolonije zunaj svojega metropolitanskega⁸⁴ teritorija. Posledično je Francija upravljala različnost v koloniziranih državah, kjer prvotnim prebivalcem večinoma ni podelila polnega državljanstva, ampak so bili t.i. »les indigènes« subjekti države. V času po dekolonizaciji je veliko prebivalcev nekdanjih kolonij odšlo v matično Francijo, kar je odprlo vprašanje upravljanja različnosti v sami Franciji. Mislim, da ima država problem pri odgovarjanju na to vprašanje, čeprav gre za nekdanji imperij, ki je bil med najbolj različnimi na svetu. Obsegal je bližnji vzhod, Indokino, populacije, ki imajo precej drugačno zgodovino, kulturo... Vendar so bile te populacije zunaj matičnega francoskega teritorija. Ko je močna imigracija povzročila prihod teh populacij v Francijo, se je spremenilo tudi vprašanje upravljanja različnosti. Vprašanje, ki se je postavljalo zunaj Francije, ni več isto vprašanje, ki se postavlja znotraj nje. Mislim, da gre za razlog, ki pojasni nezmožnost Francije glede razumevanja svoje različnosti.

⁸⁴ Izraz »metropolitanska Francija« označuje matično, celinsko Francijo, brez kolonij in prekomorskih teritorijev (op.a.).

Tu ne gre za pojmovanje različnosti, saj se sama beseda pogosto pojavlja, ampak za razmišljanje in razumevanje lastne različnosti.

Osebno menim, da vprašanje različnosti ni toliko pomembno. Resnično vprašanje je vprašanje boja proti diskriminaciji. Vprašanje različnosti se dotika predvsem reprezentativnosti populacije, torej morajo bili Arabci in črnci v vseh sferah življenja samo zato, ker so Arabci in črnci? Francija ne razmišlja tako in ne sme razmišljati tako. Razmišljati mora v okviru državljanstva, vendar kot sva že omenila, ima lahko to državljanstvo zelo variabilno geometrijo. So ljudje, ki so bolj državljani kot drugi. In so nekateri, ki so manj državljani kot ostali. Vprašanje državljanstva se torej ne postavlja na enak način, če je človek črn, Arabec, ali bel, če živi v mestu ali na degradiranem območju. To pomeni, da je potrebno naprej razvijati koncept državljanstva in različnosti. Vprašanje družbene različnosti, ki se pojavlja v družbi, je potrebno opredeliti in pojmovati z vsemi dimenzijami, ki jih zajema. Vprašanje različnosti ni samo etnično vprašanje, je tudi socialno vprašanje, versko vprašanje... Vsa ta različnost postavlja pod vprašaj t.i. francosko identiteto.

14. Sami pogosto omenjate boj proti diskriminaciji kot ključno komponento različnosti. Ste bili osebno že kdaj žrtev diskriminacije?

Haidari: Mislim, da sem že celo življenje žrtev diskriminacije. Ko živite v neugledni soseski, ko nimate enakih možnosti za uspeh kot drugi, ko je vaša šola manj vredna od povprečne šole... Gre za sistem, cel nabor mehanizmov diskriminacije, ki jih običajno ljudje ne vidijo, a delujejo v francoski družbi. To lahko imenujemo tudi socialni izgon, kjer gre za ekonomsko in teritorialno marginalizacijo, zaprtost v diskriminacijo. Kadar ljudje niso obravnavani na enak način, čeprav bi morali biti, gre za diskriminacijo. Če država ne zagotovi enakih ukrepov za vse populacije, potem govorimo o diskriminaciji. Problem nastane, kadar nočete priznati, da je diskriminacija ključen vzrok, ki onemogoča večjo različnost v francoski družbi.

15. Vendar na drugi strani obstajajo tradicionalna republikanska načela, ki na prvi pogled niso najbolj združljiva z načeli različnosti.

Haidari: Najlažje je kritizirati sistem, vendar kljub temu obstaja določen uspeh, obstaja napredovanje v družbi. Vzemiva moj primer. Moji starši niso znali francosko, ko so prišli v Francijo, sam sem tu zaključil doktorski študij. Potrebno je priznati, da kljub vsemu obstajajo možnosti, čeprav so omejene, še posebej na področju zaposlovanja, bivanja... Tudi izobraževalni sistem je precej dober, ni sicer idealen, a omogoča nadaljnji razvoj.

PRILOGA F: Intervju s Xavierjem Blaisem – Vodja organizacije »Association Racines et Cultures Franco-Africaines Le mille Pattes«; Marseille, 20. marec 2012⁸⁵

1. Lahko najprej na kratko predstavite organizacijo, ki jo vodite?

Blaise: Naša organizacija je bila ustanovljena pred 15 leti v okviru festivala, ki se je imenoval Festival glasbe in je združeval umetnike. Počasi smo se razvijali in začeli organizirati tudi aktivnosti za otroke in mlade, predvsem na področju glasbe, prostega časa, s čimer smo želeli odgovoriti na potrebe družin in predvsem samih otrok. Umetnost je sicer dobra, vendar ne zadošča, otroci potrebujejo tudi druge aktivnosti, kot so šport, različne igre, učenje pisanja, itd. Prav zato smo v društvu razvili tudi druge aktivnosti. Imamo torej različne aktivnosti za različne starostne skupine otrok, saj jih je tako lažje obvladovati. Poleg najmlajših se veliko ukvarjamo tudi z mladostniki do 20 leta, za katere organiziramo glasbene delavnice. Glasba je torej zelo prisotna v našem društvu, mladi obožujejo rap glasbo, tudi Marseille je precej znan po tej zvrsti glasbe. V kleti imamo glasbeni studio in sobo za vaje. Poleg tega organiziramo tudi prostočasne dejavnosti za mlade, seveda v skladu s povpraševanjem, predvsem športne delavnice za ples, boks... Letos poleti bomo organizirali tudi dogodek, ki se imenuje Festival sonca. Gre za našo prvotno dejavnost, s katero smo začeli pred 15 leti. Gre za festival, ki s pomočjo glasbe povezuje celotno četrt. Hkrati gre za priložnost, da družbi pokažemo naše delo.

2. Kako pa pridobite otroke in mladostnike za svoje delo? Gre za otroke, ki živijo tu v četrti?

Blaise: Da, gre za otroke, ki so iz naše soseske, imamo pa tudi nekaj mladostnikov, ki prihajajo iz drugih četrti. Tam, kjer živijo, nimajo možnosti biti vključeni v takšne delavnice, predvsem kar se glasbe tiče.

3. Noailles je znana kot afriška soseska?

Blaise: Ni samo afriška, gre bolj za multikulturno sosesko, kjer živi veliko Afričanov, imigrantov iz Magreba, Komorov. Soseska je znana zaradi eksotične hrane, ki jo je tu mogoče kupiti, saj obstajajo številne trgovinice, kjer je mogoče kupiti afriški piment, posebna olja... Poleg tega je soseska znana po frizerskih salonih za ženske. Gre torej za zelo živahno sosesko, kamor vsak dan prihaja veliko ljudi.

⁸⁵ Pogovor je potekal v okviru študijskega obiska belgijskih študentov socialnega dela (op.a.).

4. Danes sem tu videla veliko otrok. Kako to, da niso pri pouku (pogovor je potekal v sredo dopoldne, op. a.)?

Blaise: Ne, v sredo nimajo pouka.

5. Torej imajo pouk ob sobotah?

Blaise: Ne, tudi ne. Pouk ob sredah je samo v nižjih srednjih šolah.

6. Tudi prav. Ali so aktivnosti, ki jih organizirate v društvu, plačljive za udeležence?

Blaise: Otroci oziroma njihovi starši plačajo nekakšno participacijo od 3 do 5 EUR dnevno, odvisno od družinskih prihodkov. Sodelujemo s »Caisse d'allocations familiales« (slo. blagajna za družinske doklade). Tudi mesto v okviru politike mest deloma financira naše aktivnosti, prav tako regija in departma. Javno financiranje je nujno, saj kotizacije staršev ne zadoščajo. Otroci so tu cel dan, od jutri do večera, vključene imajo tudi obroke. Pripravljamo samo hladno hrano, saj nimamo dovoljenja za pripravo toplih obrokov. Starejši tukaj preživijo manj časa in nimajo vključene prehrane, zato tudi plačujejo manj, 5 EUR na mesec. Gre za simbolično ceno, glede na to, da aktivnosti potekajo cel teden, od ponedeljka do sobote.

7. Koliko otrok in mladih pa lahko sprejmete vsakodnevno?

Blaise: Na enkrat lahko sprejmemo do 24 otrok, trenutno jih imamo nekoliko manj, okoli 15. Pri mladostnih je povpraševanje večje. Za delavnice v oktobru imamo že več kot 100 vpisanih, predvsem na račun glasbenega studia, ki ga imamo v kleti. Gre za naš največji uspeh. Mlade naučimo pisanja pesmi, petja... Potem, ko je pesem pripravljena, gredo mladi v studio in jo posnamejo in potem hop, na internet, mladi se tako lahko pokažejo pred starši, prijatelji... Poleg tega v Marseillu ni veliko možnosti za takšno glasbeno ustvarjanje, mogoče obstajajo trije ali štirje studii.

Poleg glasbe želimo razvijati tudi druge aktivnosti. Mlade peljemo v gledališče, gremo z njimi v naravo, s čimer spodbujamo skupinske aktivnosti, sodelovanje, spoznavanje novih stvari.

8. Kakšen pa je status društva? Gre za neodvisno društvo ali je ustanovljeno s strani mesta?

Blaise: Ne, smo neodvisno društvo, tudi vsi zaposleni so zaposleni v društvu. Javna sredstva so problem, ker ne zadoščajo, da bi lahko dobro plačali svoje zaposlene. Ne vem, če poznate različne vrste zaposlovanja v Franciji, ampak pri nas veliko zaposlujemo preko posebnih pogodb, ki se imenujejo »contrats aidé«. Gre za pogodbe za ljudi, ki so določen čas

brezposelni in država potem da denar delodajalcu za zaposlitev takšne osebe, s čimer le-tem omogoča vrnitev na trg dela. Vsi zaposleni v društvu so zaposleni na ta način, nimamo zaposlenih s pogodbami za nedoločen čas, saj bi to preveč stalo. Zaradi premajhnih javnih subvencij lahko zaposluje samo na ta način. To je problem, ker ne moremo zaposliti ljudi za daljše obdobje, po navadi pogodbe trajajo od 6 mesecev do enega leta. Potem moramo iskati nove ljudi, ki pa jih ni lahko najti. Za delo v težavni četrti, kot je ta, potrebujemo močne, trpežne ljudi, ki pa jih je težko dobiti preko »contrat aidé. Po navadi takšni ljudje že imajo delo. Pomagajo nam tudi prostovoljci, vendar nanje ne moremo vedno računati. Določeno delo, na primer sprejem ljudi, animacija je povsem odvisno od prostovoljcev. Imamo tudi stažiste s fakultete za socialno delo, ki nam pomagajo pri določenih nalogah, vendar je tudi pri njih potreben čas, da se naučijo dela, hitro se menjajo...Večino dela opravimo sami, tudi kar se tehničnih opravil tiče..

9. Koliko ljudi pa imate trenutno zaposlenih?

Blaise: Tu dela 6 ljudi. Imamo 2 animatorja za najmlajše, 2 animatorja za mladostnike, tajnico in direktorja, mene, ki delam vse po malem.

10. Kako pa oglašujete svoje aktivnosti?

Blaise: Aktivnosti za otroke oglašujemo s plakati, ki so obešeni v naši izložbi, veliko komuniciramo tudi s starši. Aktivnosti za mladostnike promoviramo s plakati po soseski, po ulicah, lokalih, še posebej, kadar organiziramo nove aktivnosti. Aktivnosti ne oglašujemo preko interneta, večinoma se informacije o naših aktivnosti širijo od ust do ust.

11. Ali sodelujete tudi z drugimi društvi v soseski oziroma v mestu?

Blaise: Ja, kar precej. Imamo knjižnico, ki jo vzdržujemo v sodelovanju z društvom, ki zbira stare knjige in z njimi potem oskrbuje kraje, kjer ni knjig. Prav tako organizirajo eno izmed delavnic z otroki na temo branja in pisanja. Sodelujemo tudi z društvom, ki se imenuje »Les petits débrouillards« (slo. mali prebrisanci), ki organizira delavnice na temo znanosti. Sodelujemo tudi z društvom, ki organizira judo delavnice, z društvom, ki ponuja izven šolsko spremljanje otrok in z društvom, aktivnim na področju preventivnih dejavnosti. Veliko sodelujemo tudi s šolami, ki jih obiskujejo naši udeleženci, z njihovimi starši. To imenujemo »vzgojna skupnost«, saj skupaj s šolo in starši redno spremljamo napredek otrok in skupaj rešujemo nastale težave, predvsem na področju obnašanja.

12. Omenili ste, da delujete v zeli multikulturni soseski, od koder prihaja tudi veliko vaših udeležencev. Ali med mladimi prihaja do sporov zaradi kulturnih razlik, različnega izvora?

Blaise: Seveda, prihaja tudi do sporov, vendar se to dogaja povsod. Spori med soseskami se odražajo tudi pri nas, saj sprejemamo mlade iz različnih sosesk. Spore poskušamo rešiti na miren način, saj gre večinoma za predstave v glavi. Nekaj časa smo imeli tudi težave z mladimi iz naše soseske, saj so bili ljubosumni, ker smo se bolj ukvarjali z mladimi iz drugih sosesk in ne z njimi.

13. In kako ste rešili težavo?

Blaise: Uvedli smo več različnih aktivnosti za mlade iz naše soseske. Včasih je precej težko, tudi zaradi težav z zaposlenimi, ki sem jih prej omenil. Mladi potrebujejo stalnega animatorja in te stalnosti pogosto manjka.

PRILOGA G: Intervju z Jean-Pierrom Cavaliéjem – Organizacija La Cimade, regionalni delegat za regijo Provence-Côte d'Azur; Marseille, 29. marec 2012

1. Mi lahko za začetek poveste nekaj o organizaciji La Cimade, ki jo predstavljate?

Cavalié: Začetki organizacije segajo v leto 1939, v čas začetka 2. svetovne vojne. V tistem času se je organizacija ukvarjala predvsem s pomočjo razseljenemu prebivalstvu in internirancem v nacističnih taboriščih. V 70. letih se je organizacija vključila v imigrantsko problematiko in se kasneje vključila v delo centrov za nastanitev tujcev.

Danes je naša glavna aktivnost sprejem in pomoč imigrantom ter prosilcem za azil, za kar smo uradno zadolženi s strani države. Nudimo jim pravno in socialno pomoč, usposabljanja, nastanitev v naših dveh centrih. Pomoč nudimo tudi tujcem v zaporih in nastanitvenih centrih. Hkrati se zavzemamo za spoštovanje njihovih pravic in za njihovo dostojanstvo. Na leto tako pomagamo več kot 10.000 migrantom, pri tem pa sodelujemo tudi z njihovimi državami izvora.

2. Kaj torej za vas pomeni različnost?

Cavalié: Zame je različnost povsem običajna beseda. Bolj kot to, katero besedo je potrebno uporabljati v določenem primeru, se mi zdi pomembno dobro opredeliti posamezne izraze, še posebej na področju znanosti, družboslovja.

Naj razložim, kaj mislim s tem. Poznaš delo Georga Orwella, 1984?

3. Ja.

Cavalié: Gre za futuristično delo v političnem smislu, v katerem Orwell poskuša opisati totalitarni sistem. V knjigi pisatelj uporabi zelo zanimiv izraz, ki ga poimenuje »novorek«. Gre za koncept obratnega jezika (fr. langage inversé), v okviru katerega uporabimo določeno besedo z namenom prikritja resnice. Na primer, govorimo o svobodi namesto o prostem trgu. Prosti trg je prost za koga? Za tiste, ki ustvarjajo zakone, za bogate, ne za revne. Revni ljudje niso svobodni. Obstaja torej veliko besed, ki služijo za prikrivanje resnice. Na primer, govorimo o sredstvih komunikacije, vendar so v resnici mediji sredstvo kontrole nad informacijami. Zato pravim, da je potrebno dobro definirati besede, izraze in da tabu besede ne obstajajo. Kar se tiče različnosti, v francoskem okolju opisuje samo tujce. Dejansko različnost obstaja povsod. Kaj pomeni biti Francoz? Znotraj Francije je veliko različnosti, med ljudmi na severu, ki jih imenujemo Ch'tis, prebivalci Normandije, obstajajo pomembne kulturne razlike med posameznimi regijami... V mednarodnem in evropskem okolju smo bili mi, prebivalci z juga Francije, z vidika idej in načina delovanja, pogosto precej bližje Špancem, Italijanom in Portugalcem kot prebivalcem s severa Francije. Opazi se, da smo s kulturnega vidika vsi mediteranski ljudje, kar nas zbližuje in povezuje. Različnost je torej življenje. Vsi se strinjamo, da življenje v naravi temelji na različnosti, zato govorimo o zaščiti biotske različnosti. Nasprotno, vse kar temelji na monokulturi, ubija to različnost in posledično ubija življenje. Podobno je tudi na področju ideologije. Dominantna ideologija, ena kultura, enotno razmišljanje, ki želi zatreti vse ostale, ne opredeljuje samo totalitarnega sistema, ampak tudi proizvajajo bedake.

Različnost je torej splošno načelo. Občutek imam, da smo sedaj v fazi, ko se bojimo različnosti. Obstaja torej neke vrste »miksofobija«, strah pred mešanjem. To tematiko je veliko raziskoval Pierre-André Taguieff. V svojih delih se osredotoča na diferencializem in utemeljuje, da je svet po letu 1980 vstopil v dobo globalizacije. Tu se moram navezati tudi na ekonomijo, kajti vsa omenjena vprašanja imajo tudi svoje ekonomske vzroke. V obdobju rasti po koncu druge svetovne vojne je gospodarstvo opredeljeno z nacionalnimi okviri. Če želi lastnik prodati svoje produkte, mora imeti dobre delavce, ki so zdravi, da lahko delajo. Zato se je v tistem času razvila država blaginje svojimi socialnimi storitvami in tako postavila nekakšne minimalne socialne standarde. Po letu 1980 so se nacionalni trgi nasičili, skoraj vsak ima vse, kar želi. Produktivnost gospodarstva raste, poraba pa pada. Če torej lastniki želijo nadaljevati s svojo dejavnostjo, morajo začeti prodajati izven nacionalnih meja in

vstopiti na globalni trg. Glavna težava v okviru globalizacije je kako zavzeti določen trg. Ključen element pri tem ima cena delovne sile, ostali faktorji so manj pomembni, kar velja še danes. Kot odgovor na to vprašanje so se razvile tri strategije. Prva gre v smeri avtomatizacije proizvodnje, torej delovna sila skoraj ni več potrebna. Posledica te strategije je množična brezposelnost. Gre torej za dobro premišljeno ekonomsko strategijo. Vendar vsega ne moremo avtomatizirati. Potrebna je torej druga strategija, ki gre v smeri selitve proizvodnje v države s cenejšo delovno silo. Ker vse proizvodnje ne moremo preseliti, je potrebno razviti tretjo strategijo. V sektorjih, ki v veliki meri potrebujejo delovno silo (kmetijstvo, gradbeništvo, turizem), proizvodnja ostaja v državah, vendar na teh področjih delajo slabo plačani delavci brez pravic, brez urejenih dokumentov, tujci.

Posledično imamo danes na sto tisoče tujcev brez urejenih dokumentov za zakonito bivanje. Policija ocenjuje, da je v Franciji danes najmanj 500.000 ljudi brez urejenih dokumentov. Njihovo število se hitro spreminja, vendar nihče ne pozna točne številke. Vendar ko splošna populacija sprejme, da se tujce izrablja, da živijo v nemogočih razmerah, sprejme tudi represijo nad tujci in na ta način preprečuje, da bi se tujci brez pravic organizirali.

4. Pri tem ima veliko vlogo tudi rasizem.

Cavalié: Seveda, v tem kontekstu je rasizem zelo pomemben. Rasizem ima v takšnem sistemu strukturno vlogo in preprečuje, da bi se izrabljano prebivalstvo organiziralo in vzpostavilo solidarnostno vez z ostalim prebivalstvom. Kljub temu so se tujci brez pravic uprli, v Franciji obstaja resnično gibanje t.i. »sans-papiers«, tujcev brez urejenih dokumentov za bivanje. Ampak rasizem, miksofobija, strah pred mešanjem predstavljajo sestavni del takšnega ekonomskega sistema. Ta strah in miksofobija sta prisotna v celotni družbi, ne samo na določenem področju.

5. Pojem različnosti se torej razlikuje od diferencializma?

Cavalié: Pri diferencializmu gre za podporo različnosti, vendar lahko vsak živi to različnost le pri sebi. Na primer, Arabec muslimanske vere je lahko Arabec muslimanske vere samo v svoji domovini, ne more pa živeti svoje identitete, svoje različnosti v drugih državah. Na ta način opravičujejo vračanje tujcev nazaj v njihovo domovino, z opravičilom, da gre za njihovo dobro. Obstajajo tudi nekatere izjeme v tem strahu pred tujci, na primer turizem, ki je zelo dobrodošel. To pomeni, da vsi lahko potujejo, ampak za omejeno obdobje.

V tej teoriji je različnost torej sprejeta, vendar da bi ljudje v tej različnosti lahko dobro živeli, morajo živeti narazen. Lahko bi rekli, da gre za nekakšen svetovni sistem apartheida. Takšen

sistem gradi različne zidove, na primer med ZDA in Mehiko, zunanje meje EU, itd. Nek raziskovalec je izračunal, da na svetu obstaja, vključujoč stara obzidja kot na primer kitajski zid, 18.000 km zidov, ki delijo narode. Ti zidovi vplivajo na nastanek modela urbanega razvoja, ki ga v ZDA imenujejo »gated communities«, zaprte skupnosti. Drugo ime za ta model je tudi »common interest development«, cone razvoja v skupnem interesu. V mestih se to kaže v obliki ograjenih stavb, z vstopnimi kodami, s kamerami. Vse to v imenu varnosti, v ozadju pa se skriva zavračanje različnosti in mešanja. Mešanja torej ni ne samo med narodi, ampak tudi med družbenimi razredi.

To teorijo lahko ponazorimo s tremi sistemi. Prvi je sistem asimilacije, v katerem smo vsi enaki. Nekdo, ki prihaja od zunaj, mora torej postati enak vsem ostalim. V tem modelu različnost ne obstaja. Beseda asimilacija prihaja iz latinščine, iz izraza ad-similare. Ad pomeni iti proti, similare pa pomeni enakost. Ta sistem je seveda povsem teoretičen. Francija in francoska revolucija sta se nekoliko zgledovala po tem sistemu. V času revolucije, ki je bila odprta za vse, je bilo namreč pomembno samo državljanstvo, razlike med tujci in Francozi niso bile pomembne. To načelo se je nato hitro izrodilo, ampak to je že druga zgodba.

Drugi model je model apartheida, v katerem obstaja dominantna nacija, v družbo pa prihajajo tudi tujci, predvsem zaradi dela. Vendar ko pridejo v družbo, jih je potrebno zapreti. Na primer, leta 1917, med prvo svetovno vojno, je Francija začela ponovno uporabljati imigrantsko delovno silo. Prva imigracija se je začela sicer že v 19. stoletju. Kar je mogoče z današnjega vidika smešno, so prvi imigrantski delavci prihajali iz Belgije, Nemčije, kasneje iz Italije... V času kolonializma so prvi imigrantski delavci prišli iz Alžirije v marsejske tovarne mil. V času prve svetovne vojne je Francija imigrantske delavce uporabila najprej kot vojake ter kot delavce za vojaško industrijo. Takrat so bili tujci dobrodošli, dobili so urejene dokumente za bivanje, vendar jih je država zapirala v kampe. Država je tako leta 1917 uvedla osebne izkaznice, predvsem z namenom lažjega nadzora populacije, še posebej tujcev. Leta 1938 je Francija sprejela zakon, ki je omogočal zaprtje tujcev, predvsem zaradi španskih beguncev, ki so množično prihajali v državo (okoli 500.000 beguncev) in jih zaprla v kampe. Tega leta je bilo v Franciji 200 kampov za tujce. Omenjeni zakon iz leta 1938, z nekaterimi dodatki, je danes še vedno veljaven. Takšni kampi še vedno obstajajo. Po drugi svetovni vojni so se imenovali »cité de transit«, kjer je šlo za zaprta območja za osebe, imenovane »les pieds noirs«, čeprav ni bilo fizičnih pregrad. Glavne pregrade so v glavah ljudi. Tudi danes je veliko brezposelnih ljudi, ki ne grejo pogosto z doma in pri svojem delu se pogosto srečujem z njimi. Dejansko jih je strah iti ven, kar se na zunaj kaže kot nasilno obnašanje, zažiganje avtomobilov. To so novodobne oblike kampov, ki jih imenujemo »cité« za revne in

»residence« za bogate (z varnostniki, kodami, itd). Torej, različnost da, ampak živi naj jo vsak zase.

Tretji, alternativni, model je model integracije. Beseda prihaja iz latinščine, v katerem *integrus* pomeni en oziroma enotnost. Izziv integracije je kako v različnosti zgraditi enotnost. Če pri prejšnjih modelih velja, da je enotnost izenačena z uniformnostjo (enak govorjen jezik, enake navade), je ključna značilnost modela integracije ohranitev različnosti vseh skupaj in ne vsakega za sebe.

6. In kje smo trenutno na relaciji med asimilacijo in integracijo?

Cavalié: Kar se trenutno dogaja, je popoln nadzor nad mejami in nad tujci in celo nadzor tujcev v njihovi državi. To trenutno počne EU, da bi zadržala emigrante v njihovih državah. Leta 2008 je bil sprejet Evropski pakt o imigraciji in azilu, ki ga je predlagala Francija. Na področju upravljanja migracij je bila Sarkozyeva ključna ideja o izbrani imigraciji, na podlagi katere so nastali različni evropski dokumenti, npr. že omenjeni Evropski pakt o imigraciji in azilu, Sporazum o solidarnosti in upravljanju migracij, itd. Vsi ti dokumenti emigrantskim državam vsiljujejo določena pravila na ravni azila. Emigranti, ki pridejo v EU, morajo tako zaprositi za azil v prvi državi EU, v katero pridejo. In najpogosteje pridejo preko novih članic EU na zahod, na primer v Francijo. Ampak ker so v EU prišli preko druge države, jih Francija pošlje nazaj. Drugi postopek pri imigraciji z juga je podpis sporazuma o ponovnem prevzemu oseb, kjer gre dejansko za trgovanje. V zameno za ekonomsko sodelovanje države podpišejo sporazum o vračanju tujcev, ki omogočajo EU, da v, na primer Tunizijo, vrne vse ilegalne prišleke iz njihove države ter vse tudi tiste, ki so v EU vstopili preko Tunizije. Obstajajo sicer kvote delavcev, ki jih posamezne države sprejmejo iz sosednjih držav EU, vendar vsaka država vedno želi le najboljše, najbolj izobražene delavce. Obstaja torej velik nadzor imigracije in imigrantov, pa tudi populacije, ki bi lahko imela željo priti iz sosednjih držav v EU. Del razvojne pomoči je torej namenjen tudi plačevanju tega sistema.

Del tega sistema je tudi agencija FRONTEX, ki nadzira zunanje meje EU, predvsem na Mediteranu in je dejansko nekakšna evropska vojska za boj proti imigrantom. Vojska pravim zato, ker so opremljeni z vojaško opremo, ladjami, letali, radarji... V Franciji je ideja takšne vojske oziroma policije za tujce povezana z obstojem vichyskega režima, ki velja za totalitarni in rasistični režim. Deloma smo torej s to policijo še vedno v takšnem sistemu.

7. Kako pa komentirate pojav ksenofobije in rasizma v Franciji?

Cavalié: V letih 2002, 2006 in 2010 so bile v Franciji izvedene raziskave o ksenofobiji med francosko populacijo. V letu 2002 je bilo 59% tistih, ki jih je bilo strah tujcev in ki so menili, da je tujcev v Franciji preveč. V letu 2010 je bilo takšnih odgovorov le 44%. To je še vedno ogromno, vendar je kljub temu mogoče zaznati upadanje ksenofobije. V bistvu gre bolj za neko fluktuacijo, saj sem pred kratkim zasledil podatke o porastu strahu pred tujci, tako da smo spet blizu 60%. Predvsem je mogoče opaziti precej manj ksenofobije nasproti črncem in Arabcem, na drugi strani pa je močno narasel odpor do Romov. Ta je zelo močan. Tu v Marseillu gre več kot za ksenofobijo do Romov, gre za globok rasizem. Celo pozimi, ko je zelo mrz, policija izvršuje ukaze in preganja Rome iz njihovih prikolic brez česar koli, celo ženske in dojenčke. Nekdo, ki to lahko stori, Romov ne vidi kot človeških bitij.

8. Grozno. Kot mi je znano, veliko Romov, živečih v Franciji, prihaja iz Romunije, Bolgarije, torej iz držav EU.

Cavalié: Točno. In po drugi strani EU namenja veliko pomoči Romom. Romunija, na primer, ima program za reševanje te problematike, vendar mu vlada ne namenja skoraj nič sredstev. Še več, notranje ministrstvo je predlagalo celo nekaj ukrepov proti Romom, za kar bi, po mojem mnenju, morali odgovarjati. Dejansko smo v nekakšni vojni, ki je seveda ne imenujemo tako. Pri neoliberalizmu gre za vojno vedenje. Sistem konkurenčnega trga je dejansko ekonomska svetovna vojna, zato mislim, da smo v nekakšni moderni vojni.

V Evropi obstaja raziskovalna mreža, imenovana »Migreurope«, v kateri so zbrani predvsem raziskovalci in aktivisti. Mreža je objavila zemljevid več kot 200 kampov za tujce v Evropi, ki so večinoma nastali v letih 1980-2000. Gre torej za aktualno tematiko. V letih 1980-1990 je razviti svet uporabil tujce, predvsem tiste brez urejenih dokumentov, za izgradnjo neoliberalnega ekonomskega modela. Glavna značilnost tega modela je, da je vse potrebno pretvoriti v rentabilen trg. Gre za utilitaristično ideologijo. Uporabno je torej vse, kar ustreza določeni plačljivi potrebi, vse, kar ima zvezo z denarjem. Vse je monetarizirano in v tem smislu totalitarno. Od leta 2000 naprej se uveljavlja politični aspekt neoliberalizma, ki uporablja tujce brez urejenih dokumentov za svoje delovanje, vendar tokrat ne v imenu razvoja, ampak v imenu varnosti. Cilje je torej nadzorovati vse ljudi, ves čas in povsod, kar je z novimi tehnologijami tudi mogoče. Kamere na ulicah, čipi povsod, sistem GPS... Gre torej za nekakšen mehak sistem neo-totalitarizma, ki sovпада s sistemom Georgea Orwella v 1984.

9. Kaj pa francoske republikanske vrednote? So te tudi del tega sistema?

Cavalié: V tem okviru je zanimiv avtor Emile Temime, francoski zgodovinar, ki je raziskoval francosko revolucijo in rojstvo vprašanja različnosti. Kar se tiče francoskih republikanskih vrednot, je potrebno v tem kontekstu kritizirati načela francoske revolucije. Francoska revolucija je priznavala samo državljane in vzpostavila načelo enakosti. Priznavala je različnost, vendar brez osebne, individualne zgodovine. In tu je glavna pomanjkljivost revolucionarnih načel. Manjka kolektivno priznavanje različnosti s strani države, ki bi hkrati varovala to različnost. Vzemiva, na primer, vprašanje vere. Francoska država sprejema versko različnost, vendar jo obravnava kot osebno stvar posameznika. Kar je neumno, saj se verska pripadnost in obnašanje izražata kolektivno. Vprašanje muslimanov v Franciji je šolski primer tega. Osebno mislim, da je potrebno iti naprej, v smeri modela integracije, ki sem ga prej opisal.

10. Kaj je torej potrebno storiti v Franciji za transformacijo v sistem integracije?

Predvidevam, da ogromno.

Cavalié: Ja, veliko stvari je potrebno spremeniti. Naj jih naštejemo nekaj, vrstni red niti ni toliko pomemben. Danes se pojavlja zahteva proti industrializaciji življenja. Gre za zahtevo, ki zadeva razvoj zadnjih dveh stoletij, saj je industrializacija videna kot tista, ki izkorišča ljudi, okolje, ubija družbo. V obsesiji po denarju smo prišli v stanje velikih koncentracij. Obstajajo multinacionalna podjetja, ki so bolj bogata od nekaterih narodov. Na področju izobraževanja obstajajo srednje šole z 2000 dijaki, ki izgledajo bolj kot tovarne in ne kot izobraževalne ustanove. Vse te ogromne entitete ne morejo biti demokratične; bolj kot so velike, manj so demokratične. Potrebno je, da se vrnemo nazaj na humano velikost. Zakaj? Da bomo lažje živeli skupaj. Ljudje so namreč pogosto sovražni do tujcev, ki jih sploh ne poznajo. Poznam veliko ljudi, ki volijo Nacionalno fronto in so proti tujcem, a imajo hkrati tujce za prijatelje. Ko jih vprašaš, kako gre to dvoje skupaj, pravijo, da to ni isto, da so njihovi prijatelji drugačni. Zakaj ni isto? Ker te ljudi osebno poznajo. Zato je potrebno zagotoviti prostor, kjer se bodo ljudje lahko srečevali in spoznavali. V današnji situaciji nas je namreč preveč in nimamo dovolj prostorov za srečevanje. Včasih so obstajali vaški trgi, tržnice, društva za druženje... Danes samo v supermarketih lahko srečamo različne ljudi. Društveno življenje še vedno obstaja in je močno razvito, kar je dobro, vendar se v tem okviru srečujemo samo s sebi podobnimi, na primer, z ljudmi, ki imajo radi šport, glasbo, ki so enake vere, itd. Vendar če govorimo o družbi kot celoti, potem smo tu še vedno v okviru sistema apartheida.

Potrebno je torej na novo ustvariti kraje in priložnosti za srečevanje in spoznavanje zelo različnih ljudi. Primeri takšnih krajev so na primer različni festivali, prazniki v mestnih četrtih, boljši trg, spomladi je dan glasbe... Vse to so priložnosti, ki ljudem omogočajo srečevanje drugih ljudi, ki jih sicer nikoli ne bi srečali ali spoznali.

Naslednja stvar so šole. Ni potrebno, da imamo tako velike šole. Tudi tu so potrebne manjše enote, ki učencem omogočajo srečevanje, skupne zabave...

Naslednji element vzpostavitve sistema integracije je participativna demokracija. Le-ta omogoča posvetovanje vseh, ki si tega želijo in se ob tem tudi srečujejo. Posvetovanja omogočajo pogovore o tem, kaj bomo skupaj naredili in ne od kod kdo prihaja.

Potem je tu tudi vprašanje identitete. Identiteta ni zapisana v posameznikovih dokumentih, ampak opredeljuje kdo nekdo je. V francoščini ima identiteta dva pomena. Pomeni identičen, podoben (fr. *identique*) in hkrati opredeljuje tudi razlike. Moja identiteta je torej opredeljena s tem, da sem deloma podoben vsem ostalim, hkrati pa sem unikatni in različen od ostalih. Diferencializem poudarja predvsem te razlike, kar posledično ustvarja strah in ksenofobijo. Po mojem mnenju bi bilo potrebno bolj poudariti identičnost in podobnost med ljudmi, saj je ključna podobnost med nami ta, da smo vsi človeška bitja. Danes, v času globalizacije, bi morali bolj poudariti, da smo vsi človeška bitja in skladno z Deklaracijo o pravicah človeka in državljana enaki v dostojanstvu in pravicah. To je tisto, kar šteje. To je tudi osnova, na kateri imigranti zahtevajo svobodo gibanja in nastanitve.

V teorijah diferencializma, ksenofobije in rasizma so namreč pomembne posameznikove korenine. Razlike so torej povezane s koreninami posameznika. Če presekaš svoje korenine, si mrtev. Tu pa nastane problem. Reciva, da ima moje življenje obliko premice. V določenem trenutku na tej premici se preselim. Če bi celo življenje ostal na enem mestu, ki bil prikovan kot suženj. Avtor Michel Serre je v knjigi »*Identités meurtrières*« (slo. Morilske identitete) zavzema stališče, da je identiteta morilska, kadar je osredotočena samo na eno pripadnost. Na primer, sem Francoz, to je moja identiteta, to so moje korenine. Gre za getoizacijo, saj je posameznikova identiteta zožana na eno samo pripadnost. Torej sem jaz, mi, jaz in meni podobni, nasproti drugim, drugačnim. Če v tej situaciji pride do manjše krize, takoj izbruhne vojna. Takšna situacija je torej potencialno nevarna, saj sproža vojne, po drugi strani pa reducira resnične identitete ljudi, saj so le-te sestavljene iz različnih pripadnosti. Michel Serre pravi, da je potrebno ločiti med identiteto in pripadnostjo. Pripadam določeni skupini ljudi, ker sem, na primer, rojen v Marseillu, hkrati pa tu živijo tudi tujci, ljudje, ki prihajajo iz Španije, Italije, ljudje, ki imajo radi nogomet, itd. Hkrati imam lahko rad glasbo, torej pripadam skupini ljudi, ki imajo radi glasbo. To je bogastvo pripadnosti in identitete, saj

vsakič srečam različne ljudi. V tem okviru so moje korenine ena od mojih pripadnosti. Po drugi strani moja identiteta ni to, od kod prihajam, ampak je to, kar želim postati, kar si želim biti. In svoje sanje lahko uresničim samo v sodelovanju, v stiku z drugimi ljudmi. S tehničnim izrazom bi takšno identiteto poimenovali proleptična identiteta (fr. identité proleptique); gre za identiteto, ki je določena z rezultatom, uspehom. Radikalna identiteta (rad(i)us je latinska beseda za korenino), je torej tista identiteta, ki se nanaša samo na korenine, je statična. Te identitete posameznik ne izbira in zato ni svoboden. Proleprična identiteta je definirana z rezultatom, ki je vedno v gibanju, se razvija in je torej živa identiteta. Je identiteta, ki jo posameznik izbira. V praksi to pomeni, da se v mestni četrti, v vasi, v mestu, kjer so pomembne korenine, ustvarja getoizirana družba. Če je, po drugi strani, pomembno, kaj lahko naredimo skupaj (gre za element participativne demokracije), potem bo vsak posameznik uporabil svoje korenine zato, da bo pomagal skupnosti uresničiti skupne projekte. Posameznik torej ne prekine svojih korenin, ampak jih uporabi za kolektivne in individualne projekte. Participativna demokracija je v tem okviru, po mojem mnenju, ključ do uspeha, saj omogoča usmerjenost v prihodnost in gradnjo skupnih projektov, za kar pa je potrebno sodelovanje vseh. Naj povem konkreten primer. Naše okolje je močno ogroženo, potrebno bi bilo, da se vrnemo nazaj k bolj enostavnemu življenju in k varčevanju z naravnimi viri. Tu v Franciji, so ljudje iz Afrike, ki so se iz potrebe naučili, kako varčevati z vodo, kako sami popraviti svoje stvari, itd. Pri našem delu z brezposelnimi smo razvili kolektivne vrtove na območjih, kjer je potrebno uporabljati malo vode, ker je pač ni veliko na voljo. Obstaja veliko ljudi, ki prihajajo z juga in vedo, kako to narediti. Jaz tega ne znam. Zato potrebujemo vse ljudi za skupno sodelovanje in ne za konkurenčnost.